

ELTE MÁSZ ANNALES

Annales V.

Az ELTE Márton Áron
Szakkollégium évkönyve

2022

ELTE Márton Áron Szakkollégium

Budapest • 2023

**ELTE MÁSZ
ANNALES
2022**

ELTE MÁSZ ANNALES

Annales V.

Az ELTE Márton Áron
Szakkollégium évkönyve

2022

Szerkesztette
Mészáros Tamás

ELTE Márton Áron Szakkollégium
Budapest · 2023

KULTURÁLIS ÉS INNOVÁCIÓS
MINISZTERIUM

© ELTE Márton Áron Szakkollégium
és a szerzők, 2023

A kötet borítója Justus van der Nypoort 1686-os,
Munkács várát ábrázoló metszetének felhasználásával készült
(forrás: <https://regiritka.oszk.hu/apponyi-metszetek/munkacs-latkepe/>)

Felelős kiadó

Dr. Mészáros Tamás, az ELTE Márton Áron Szakkollégium szakmai igazgatója
ELTE Márton Áron Szakkollégium, H-1037 Budapest, Kunigunda útja 35.

HU ISSN 2676-8518

Nyomdai előkészítés

Sára Balázs

Nyomdai munkálatok

CC Printing Szolgáltató Kft.

1118 Budapest, Rétköz u. 55/A, fsz. 4.

Törvényes képviselő: Szendy Ilona

Előszó

Az ELTE Márton Áron Szakkollégiumának immár ötödik alkalommal jelenik meg az előző naptári év szakmai tevékenységét illusztráló évkönyve, az *Annales*. A szerkesztés során – talán mondhatjuk így – a jól bevált utat követtük, vagyis válogattunk a szakkollégista hallgatók kutatási eredményeit bemutató dolgozatokból. Aligha tehattünk volna másképpen, hiszen a hagyományosan száz főből álló tagság szakmai munkájának részletes ismertetése jócskán meghaladta volna a rendelkezésünkre álló kereteket. Mivel a kép, amit az olvasó jelen kötet alapján a szakkollégiumi tehetséggondozásról alkothat, elkerülhetetlenül töredékes, további tájékozódásra buzdítjuk az érdeklődőket: keressék ingyenesen elérhető kiadványainkat, nézzék a youtube-csatornánkra feltöltött előadásokat, kövessék közösségi oldalunkat.

A korábbi években a pandémia nehezítette a szakmai munkát és a közösségi eseményeink megtartását. Ennek elmúltával már-már kezdtünk volna felélegetni, amikor újabb tragikus esemény nyomta rá bélyegét mindennapi életünkre. A szomszédunkban jelenleg is zajló háború alapján változtatta meg kárpátaljai nemzettársaink, köztük szakkollégista társaink életét. Az Egyetem és a Szakkollégium igyekezett minden rendelkezésére álló eszközzel segíteni a bajba jutottakat, és tudomásunk szerint valamennyi volt és jelenlegi kárpátaljai tagunk biztonságban van.

Ami jelen kötet tartalmát illeti, némiképp letértünk a kitaposott útról. Amint az közismert, a „Márton Áron Szakkollégium” név nemcsak a Budapesten működő szakkollégium és kollégium elnevezése. A „Márton Áron hálózat” Egyetemünk irányításával Debrecenben, Pécsen és Szegeden is működő külföldi magyar hallgatókat elhelyező kollégiumokat, ahol a pezsgő közösségi élet mellett a helyi igazgatók jóvoltából szakmai kurzusok meghirdetésére is nyílik lehetőség. Jelen kötetben az ő munkájuk bemutatására és elismeréséül Demeter József debreceni igazgató történeti áttekintését közöljük, melyből az olvasó képet kaphat a Debrecenben folyó munkáról. De akad egyéb tartalmi változtatás is. Újdonságnak számít, hogy egy szakmai műhely

közös dolgozattal jelentkezik. A Gazdaságtudományi műhely tagsága Pál Tamás műhelyvezető irányításával a félévet az infláció jelenségének vizsgálatára fordította. Ennek a kutatómunkának az eredménye az a dolgozat, amit elsőként a rangos portfolio.hu című internetes oldal közölt. Korábban arra törekedtünk, hogy tagjainak munkáján keresztül több szakmai műhely is megjelenjen az évkönyvben. Ennek megfelelően az előző évek köteteiben mind a tíz műhely tagsága szóhoz jutott. Idén – szakítva a gyakorlattal – egyetlen szakmai csoport, mégpedig a Nemzetstratégiai műhely tagjainak tanulmányait közöljük a szokásos igazgatói beszámolót követően a szerzők nevének ABC-sorrendjében. Az apróbb változások között az állandóságot a kötetben közreműködő műhely vezetőjének személye jelenti. Fedinec Csilla nélkül ez a kötet sem készülhetett volna el. Csilla időt és erőt nem sajnálva legjobb tudása szerint segítette a dolgozatok megszületését, véleményezte a témaválasztást, csiszolta a fogalmazás stílusát, ha kellett szigorúan, ha kellett „tyúkanyó” módjára terelgette a szárnyaikat próbálgató diákjait. Szerzőink között akad, akivel már több éve dolgozik együtt, mások idén találkoztak vele először. Az eredmény magáért beszél. Hogy a háború nyomán megváltozott gazdasági helyzetben változatlanul részesülünk a működésünkhöz szükséges anyagi támogatásban, az új fenntartónk, a Kulturális és Innovációs Minisztérium érdeme – köszönet érte.

A rövidke előszót hogyan is zárhatnám másképpen, mint a szokásos mondatlall: „A jelenleg zajló tanév tapasztalatai alapján már előre is biztosan állíthatjuk, hogy az ideihez hasonlóan a következő évben szintén a bőséggel zavarával kell majd megküzdenünk, kiváló tanulmányokban legalábbis nem lesz hiány. Addig is jelen kötet kínál jó szórakozást és hasznos időtöltést.”

Mészáros Tamás

Tartalomjegyzék

MÉSZÁROS TAMÁS

Az ELTE Márton Áron Szakkollégium szakmai beszámolója
(2022. január 1. – 2022. december 31.) 11

Tanulmányok

DEMETER JÓZSEF

Határon túli magyar ösztöndíjas hallgatók Debrecenben 26

MAGYARI TÜNDE – BUKUR TAMÁS – CSÍKI OTTÓ –
MOLNÁR GERGELY – POP REBEKA-ANNA

Miért magasabb az infláció Magyarországon
még a szomszéd országokhoz képest is? 46

HEGYI ESZTER

A honvagy jelenléte és az ezzel való megküzdési stratégiák
a budapesti Márton Áron Kollégiumban élő határon túli
magyar diákok körében 58

LELKES LAURA

Nyelvhasználat Kárpátalja egyes községeinek
Facebook-oldalain 73

LŐRINC INGRID

Az EBESZ tevékenységének három dimenziója 111

LUKÁCS BÁLINT

Koszovó kérdése az Európai Külügyi Szolgálat
közös kül- és biztonságpolitikai jelentéseiben 130

ORZA BLANKA

Szocio-kognitív tényezők és kétnyelvűség kapcsolata
kisiskolásoknál. Elméleti megközelítés 152

SZOPOS EDINA-CECÍLIA

A migráció befolyásolása tekintettel a szakemberhiányra
és a munkaerőmegtartásra a romániai magyarok körében 170

ÚR GEORGINA

A hagyományörzés intézményesítése
Kárpátalja magyar közösségeiben 188

A kötet szerzői 207

Mészáros Tamás

Az ELTE Márton Áron Szakkollégium szakmai beszámolója (2022. január 1. – 2022. december 31.)

Az alábbiakban kronológiai sorrendben mutatom be az ELTE Márton Áron Szakkollégiumának (továbbiakban: Szakkollégium) a 2022-es naptári évben végzett szakmai munkáját, az ötödik tanév (2021/22) tavaszi félévét, a hatodik tanév (2022/23) felvételi eljárását, valamint a hatodik tanév (2022/23) őszi félévében történt eseményeket.

A 2021–2022-es tanév tavaszi félévének eseményei

2022. január 17. és március 24. között az Imperial Barrel Awards nemzetközi esettanulmányversenyen Kicsi Anna Réka (Természettudományi műhely) csapata az Európai régió döntőjébe jutott, ahol különdíjat szerzett a legjobb földtani háttérrel kidolgozó csapatként.

2022. január 15-én a MÁSZ-szakestek keretében befejeződött „A Kárpát-medence földrajza” című előadásorozat. Ezúttal Pieczka Ildikó „A Kárpát-medence klimatikus viszonyai” című előadására került sor. A felvétel megtekinthető youtube-csatornánkon:

<https://www.youtube.com/watch?v=7tEFFtH7mD8>

2022. február 1-én benyújtották dolgozataikat az Országos Szlovák Önkormányzattal és az ELTE BTK Szláv Filológiai Tanszékével közösen bonyolított ösztöndíjprogram nyertesei. Bányik Lili: *A tótkomlói szlovák letelepedési emlékmű*; Osztroluczki Anett: *Tótkomlós kétnyelvűségének szociolingvisztikai vizsgálata*; Volter Domonkos: *Szlovák múlt Isaszegen* címmel teljesítette kutatási feladatát.

2022. február 2-án került sor a Gazdaságtudományi műhely félévzáró műhelygyűlésére. Pál Tamás műhelyvezető, Dombi Ákos és Hlédik Erika tutorok az alábbi beszámolókat véleményezték: Barabási Tamás: *Az etnikai-nyelvi*

sokszínűség hatásai a gazdasági versenyképességre; Bukur Tamás: Tőke, jövedelem és egyenlőtlenség; Csiki Ottó: Tudatos vagy kényszerű felhalmozás? A Covid-19 járvány hatása a háztartások megtakarításaira; Magyarai Tünde: A monetáris politikai döntések szerepe és hatása Románia gazdaságára; Pop Rebeka-Anna: A fogyasztók csatornaválasztását meghatározó tényezők: webáruház vs. mobil applikáció.

2022. február 4-én tartotta félévzáró műhelygyűlését az Orvos-, Egészség- és Sporttudományi műhely. Vig Julianna műhelyvezető Kovács Orsolya-Kinga: *Terápiás fehérjeteralmú nanoméretű szálak előállítására electrospinning módszerrel*; Alexandru Andrea: *Az atrioventrikuláris csomóban keletkező nem visszatérő tachykardia*; Benedek Tünde: *Hippokampális szinapszisok molekuláris vizsgálata*; Bod Réka-Barbara: *Mélytanuló algoritmusok az interictalis epileptiform kisülések nyomában*; Gidró Barbara-Tímea: *Wilson-kór epidemiológiájának, klinikai képének és kezelésének vizsgálata*; György Attila-Tamás: *A TP53 colorectal karcinóma asszociált mutációs hotspotjainak beazonosítása és ezek génterápiás kezelésének lehetőségei*; Molnár Tímea: *Nusinersen terápia hatása gerincvelői izomsorvadásban*; Papp Andrea-Kinga: *Kognitív károsodás vizsgálata temporális lebeny epilepsiában*; Papp Daniella: *A tumorok kialakulásához vezető mutációk és a rosszindulatú daganatos betegségek gyógyításának jövője*; Grebur Kinga: *A trabekula kvantifikáció szerepe a szív MR diagnosztikában*; Szántó Tamás-Gellért: *Az aorta kezdeti szakaszán elvégzett primer beavatkozás és a szekunder b-típusú aorta disszekció közötti összefüggés Marfan-szindrómás betegeknél*; Józsa Huba: *A Hirschsprung-kórra jellemző fenotípus és extracelluláris mikrokörnyezet karakterizálása*; Komáromi Anna: *A vashiány vizsgálata csökkent ejekciós frakciójú szívelégtelenségben* című kutatási beszámolóit hallgatta meg.

A Semmelweis Egyetem Tudományos Diákköri Konferenciáján (Budapest, 2021. február 9–11.) Kelemen Atilla-Botond: *Környezeti változók reprezentációja a hippokampuszban* című munkája első helyet ért el. Ugyancsak első helyet szerzett Lőrincz-Molnár Tímea: *Kérgi 5. rétegi kortikotalamikus pályák optogenetikai vizsgálatának anatómiai elemzése* című munkája, társszerzőként bemutatott *Nusinersen terápia életminőségre és mozgásteljesítményre kifejtett hatása gerincvelői izomsorvadásban* című dolgozata pedig második helyezést ért el. Ugyanitt második helyet szerzett Benedek Tünde *Hippokampális szinapszisok molekuláris vizsgálata* című dolgozata, valamint Gidró Barbara *Komplex mitrális billentyű plasztikák sikerességét befolyásoló faktorok prospektív vizsgálata* munkája.

2022. február 19-én tartotta félévzáró műhelygyűlését legnépesebb csoportunk, a Természettudományi műhely. A szakkollégisták a szokott módon, három külön kabinetben tartották meg beszámolóikat. A Biokém (kabinetvezető Illés Anett), a Geo (műhelyvezető Gyuris Ferenc) és Matfiz (kabinetvezető Fancsali Szabolcs) kabinetek önálló üléseit követően valamennyi műhelytag részt vett a közösségépítő beszélgetésen, ahol ki-ki kötetlen formában elmesélte, milyen szakmai tapasztalatokkal és személyes élményekkel gazdagodott az elmúlt időszakban.

2022. február 23-án tartották a bölcsészek félévzáró találkozójukat. Az online műhelygyűlésen Egedi-Kovács Emese műhelyvezető az alábbi beszámolókat hallgatta meg. Nagy Hilda: *Betegséghelyek Cholnoky Viktornál*; Nagy Krisztina: *A detektívtörténet műfaja: A Rogue utca kettős gyilkosság*; Vojtek Lili: *Hogyan ünnepelte Sáros vármegye Csehszlovákia megalakulásának első évfordulóját?*; Nyilas Sára: *Tér, idő és szereplők Miguel de Unamuno Paz en la guerra című regényében*; Walcz Beatrix: *Norvégiai finnugor kisebbségek önértelmezési lehetőségei*; Molnár Csongor: *A délvidéki Magyar Közművelődési Szövetségek történetei*; Kálmán Gabriella: *Nyelvfenntartás és nyelvtanulás az amerikai magyarság körében 1913 és 1920 között*; Malá Viktória: *Kémia a krimiirodalomban*; Szeles Réka: *Önkritikai közelítések és transzgenerációs traumák Cirok Szabó István Agancspark és Celler Kiss Tamás A mérgezett gyalog című kötetekben*.

2022. március 5-én félévzáró műhelygyűlést tartott az Informatika műhely. Lócsi Levente műhelyvezető és Csörnyei Zoltán tanár úr az alábbi beszámolókat hallgatta meg. Ferencz Dániel: *Automatikus fényképező rendszer*; Imets Tamás: *Mély megerősítéses tanulás alapú kereskedési stratégia paraméter optimalizálás*; Kacsó Péter Gábor: *Sugárkövetés alapú megjelenítés GPU-n*; Köllő Magor Örs: *Mobil robotkar felhasználása a mezőgazdaságban*; Szvorenny Viktor: *Szövegfeldolgozás és -elemzés mesterséges intelligenciával*; Bilibók Bence: *Közúti jelzőtáblák detektálása önvezető autóknál*; Mátyás András: *SER – Speech Emotion Recognition*; Tóth Rudolf: *ConnectEd – Education made interesting*; Galiger Gergő: *Képfúziós módszerek alkalmazása hisztopatológiai adathalmazok bővítésére*; Sagebó István Dávid: *Fogadási tippek futballmeccsre gépi tanulás segítségével*.

2022. március 22-én találkoztak a Jogi és Társadalomtudományi műhely tagjai. Kóczián Lilla műhelyvezető az alábbi beszámolókat hallgatta meg: Kovács-Magosi Orsolya: *Környezetvédelmi kampányok retorikája*; László Boglárka: *A közösségi média hatása az identitásképzésre*; Mészáros Ferenc: *Strea-*

ming mint az interaktív lehetőségek tárháza; Petres Botond-Zoltán: A választott bíraskodási ítéletek kikényszerítése; Vizeli Ibolya: Az EU-csatlakozásra váró Nyugat-Balkán államok és esélyeik.

2022. március 25-én került sor az Informatikai műhely szervezésében a III. Ifjú Székely Informatikusok Konferenciájára. Lócsi Levente műhelyvezető felkérésére ezúttal négy kárpát-medencei magyar kutató számolt be munkájáról. Kiss Orsolya (SRI International California): *Gépi tanuló algoritmusok alkalmazása pszichológiai kutatásokban*; Filipp Zoltán (ELTE IK): *A Dioklész-féle ciosszid*; Péter Huba (MÁSZ IM alumnus): *Betekintés a kvantuminformatikába programozói szemmel*; Hapák József (Gaijin Entertainment): *Explicit API-k GPU-k programozására.*

2022. március 31-én Pál Tamás műhelyvezető felkérésére Lehmann Kristóf intézetvezető (Neumann János Egyetem, MNB Tudásközpont, Fenntartható Pénzügyi Központ) tartott online szemináriumot *Milyen kihívásokkal szembesültek a jegybankok a covid pandémia alatt? A pandémia utáni világgazdasági rend kérdései* címmel a Gazdaságtudományi műhely tagjainak.

Az Erdélyi Múzeum-Egyesület Orvos- és Gyógyszerésztudományi Szakosztály 30. Tudományos Ülésszakán, 2022. április 7-9-én Bod Réka Barbara *Automata sejtszámoló rendszer a hippocampus szövettani feldolgozásához* című munkája elnyerte a konferencia legjobb kísérletes munkájáért járó díjat.

2022. április 29-én Bemutatkozik az ELTE Márton Áron Szakkollégium címmel rendeztünk konferenciát a Kunigunda úti kollégiumi épület újonnan átadott B szárnyában. Kóczyán Lilla központvezető asszony megnyitóját követően az első szekcióban a bölcsesek, a másodikban a természettudósok, a harmadikban pedig további négy műhely tagjai számoltak be kutatási eredményeikről. A részletes program a következő volt: Nagy Hilda: *A betegség-helyek értelmezhetősége Cholnoky Viktor írásaiban*; Fehér Viktor: *Székely-bolgár etnicitás az Al-Duna mentén*; Király Evelin: *Egy kormánybiztos rejtélyes halála*; Kész Réka: *„Hirdetésem ára egy pár hímes tojás”*. *Viaszos hímesek a kárpátaljai Salánkon*; Szanyi István: *Részecskekeltéssel járó diffraktív proton-proton ütközések modellezése*; Reéb Zsófia: *A bazolaterális amygdala principális sejtjeinek jellemzése*; Nagy Gabriella: *Szakmai szervezetek pozícionálása a turisztikai térségekre épülő új típusú intézményrendszerben*; Mészáros Botond: *Nemlineáris leképezések pszeudoinvertálásáról*; Imets Tamás: *Gépi tanulás és statisztika alkalmazása pénzügyi piacokon*; Grebur Kinga: *Noncompact cardiomyopathia a genetica tükrében*; Kovács-Magosi Orsolya: *A klímaváltozás hatá-*

sai a magyar fiatalokra; Szathmári Edina: *A kolozsvári Szent Mihály-templom építéstörténete a források és helyszíni kutatás tükrében.*

2022. május 5-én a beregszászi 8. Ortutay Elemér Tudományos Diákkonferencián Bence Norbert *Különböző modellek alkalmazása a nagy energiás proton-(anti)proton rugalmas szórásban* című dolgozatával 1. helyezést ért el.

A 2022. május 11–14. között megrendezett Marosvásárhelyi 29. Tudományos Diákköri Konferencián György Tamás Attila *A TP53 colorectalis carcinoma mutációs hotspotjainak bioinformatikai beazonosítása* című dolgozata első helyet és különdíjat, Gidró Barbara *Az obezitás növeli a bokaprotézis revízió esélyét: szisztematikus áttekintő közlemény és metaanalízis* című munkája különdíjat, társszerzőként bemutatott a *Wilson-kór neuropszichiátriai manifesztációi* című előadása második helyet ért el. Ugyanitt Lőrincz-Molnár Tímea társszerzőként bemutatott *Nuszinerszen terápia életminőségre és mozgásteljesítményre kifejtett hatása gerincvelői izomsorvadásban* című dolgozata első helyezést ért el.

2022. május 12-én Bukur Tamás *When competition may decrease welfare* című dolgozata a Corvinus Egyetem Tudományos Diákköri Konferenciájának Mikroökonomia szekciójában 1. helyezést ért el.

2022. május 16-án megjelent a VII. Kárpát-medencei Szakkollégiumi Konferencián elhangzott előadásokból szerkesztett *Ingenia Hungarica VII.* című tanulmánykötet, benne Ájben Katalin: *Az orosz nyelv dominanciája Közép-Ázsiában*; Nyilas Sára: *Vándormotívumok a szláv népköltészetben*; Kész Réka: *A viaszos tojásdíszítés hagyománya a kárpátaljai Salánkon* és Miklósi Roland Botond: *Gröbner-bázis számoló algoritmusok újszerű megközelítése és GAP alapú implementációja* című dolgozata. A kötet elérhető itt:

<https://martonaron.elte.hu/media/03/64/38a36ca7554ad4b7bc5a8b21c3f3d8568111ab29b3ddb375d8d9b597244f/masz-ingenia-hungarica-vii.pdf>

A 25. Reál és Humántudományi ETDK-n (Kolozsvár, 2022. május 19–22.) Barabási Tamás: *Az etnikai-vallási sokszínűség hatásai a gazdasági versenyképességre: romániai helyzetkép vizsgálata* című előadása Közgazdaság és Gazdálkodástudomány II: Menedzsment szekcióban első, Ferencz Dániel: *Informatika II. Innovatív számítástechnikai termékek, alkalmazások* szekcióban *Automatikus fényképezés kalandpark látogatók számára gépi látás segítségével* szintén első, Kommunikáció és Újságírás szekcióban Mészáros Ferencz *Interaktivitás a streaming szolgáltatók esetében* című dolgozata pedig harmadik helyezést ért el.

2022. június 4-én, a Nemzeti Összetartozás Napján Eperjesen, a Költői verseny obeliszkjénél koszorúzott az Eötvös Collegium és a Márton Áron Szakkollégium küldöttsége. A MÁSZos hallgatókat Vojtek Lili (Bölcsészettudományi műhely) képviselte.

2022. június 14-én 16 órától Réthi-Nagy Zsuzsánna (ELTE MÁSZ Természettudományi műhely) tartott online előadást *Prezentáció és prezentációs technikák* címmel. Az előadás rövid leírása: „*Ha érdekel, hogy hogyan hoz létre látványos prezentációkat, hogyan tereld közönséged figyelmét és hogyan mondd el érthetően a tudományos munkádat az időkeretet betartva, akkor hallgassd meg a fenti előadást június 14-én, kedden budapesti idő szerint 16 órakor. Készüljünk együtt a nyári egyetemre egy-egy látványos prezentációval.*”

2022. június 14-én tartotta évvzáró konferenciáját a Műszaki műhely. Andó Mátyás műhelyvezető a szakkollégisták tutorai az alábbi előadásokat hallgatták meg: Csanak Viktor: *Állapotbecslő algoritmus autonóm járművekhez*; Fazekas Roland: *AB osztályú kompozit végerősítő (elektroncsöves előerősítő)*; Molnár Albert: *Testing the relationship of the stock market and the economy in V4-group countries*; Nagy Örs: *Gerincmervítés hatása a trapézlemezek beroppanási ellenállására*; Puskás Levente: *SLAM algoritmusfejlesztése autonóm járműirányítási funkcióhoz*; Simon Adrián: *Vizuális ellenőrző rendszer minőség ellenőrzésre*; Szabó Alexandár: *Autonóm járművek*; Szabó Beatrix: *Hallgatói jelenlét ellenőrző rendszer.*

2022. június 23-án Móricz Dániel (partner és befektetési igazgató, Hold Alapkezelő) *Vége a négy évtizedes globális dezinflációnak és hozamcsökkenésnek?* címmel tartott előadást a Gazdaságtudományi műhely felkérésére.

2022. június 27-én tartotta félévzáróját az Orvos-, Egészség- és Sporttudományi műhely. Víg Julianna műhelyvezető a következő beszámolókat hallgatta meg: Benedek Tünde: *Az autizmus spektrumzavar korai figyelmeztető jeleinek vizsgálata*; Bod Réka-Barbara *Sűrűn klaszterezett hippocampus szövettani minták algoritmos elemzése*; Gidró Barbara *Az obezitás növeli a bokaprotézis revízió esélyét: szisztematikus áttekintő közlemény és metaanalízis és A Wilson-kór neuropszichiátriai manifesztációi*; Grebur Kinga: *Noncompact cardiomyopathia a genetika tükrében*; György Tamás Attila *A TP53 colorectalis carcinoma mutációs hotspotjainak bioinformatikai beazonosítása*; Józsa Huba: *A Hirschsprung-betegség jellemzése, szövettani vizsgálata és kezelése összejitterápiával*; Kovács Orsolya-Kinga: *Terápiás fehérjetartalmú nanoméretű szálak előállítása electrospinning módszerrel*; Lőrincz-Molnár Tímea: *Kérgi 5. rétegi kortikotalamikus pályák optogenetikai vizsgálatának anatómiai elemzése*; Papp Andrea-

Kinga: *Kognitív károsodás vizsgálata temporalis lebeny epilepsziában*; Papp Daniella: *Biológiailag aktív peptidek szilárd fázisú szintézise, tisztítása és minőségi ellenőrzése*.

Megjelent az *Annales IV. Az ELTE Márton Áron Szakkollégium évkönyve 2021* című kiadványunk, benne Barta Leila: *A kormányforma meghatározásának kritériumai változó kormányzati struktúrákban*, Csiki Ottó: *Tudatos vagy kényszerű felhalmozás? A COVID-19 járvány hatása a háztartások megtakarításaira*, Kovács-Magosi Orsolya: *Klímaváltozás: szó szerint égető kérdés? Avagy a magyar médiában megjelenő új szavak a jelenkori klímadiskurzus tükrében*, Lőrincz Ingrid: *EBESZ-missziók Ukrajnában 1994–2017 között*, Papp Andrea-Kinga: *Kognitív károsodás vizsgálata temporalis lebeny epilepsziában*, Szanyi István: *Részecskekeletéssel járó diffraktív proton-proton ütközések modellezése*, Walcz Beatrix: *A kvén közösség és irodalom helyzete Norvégiában* és Volter Domonkos: *Szlovák múlt Isaszegen* című dolgozataival. A kötet elérhető itt:

<https://martonaron.elte.hu/media/3e/fb/fdd2579eddc9760c00e6aed1bba4d5c65e0af4964ffa9a13e46db2004137/masz-annales-iv.pdf>

2022. július 5-én a 25. Kárpát-medencei Nyári Egyetem nyitónapján hosszú idő után ismét jelenléti formában találkozott a Gazdaságtudományi műhely tagsága. Barabási Tamás, Bukur Tamás, Csiki Ottó, Magyarai Tünde és Pop Rebeka évváró beszámolóit Pál Tamás műhelyvezető, valamint Hlédik Erika és Dombi Ákos tutorok hallgatták meg és véleményezték.

2022. július 6-án a Márton Áron Szakkollégium ünnepélyes tanévzárójával kezdetét vette a VIII. Kárpát-medencei Szakkollégiumi Konferencia. Mészáros Tamás szakmai igazgató beszámolóját követően Horváth László kurátor mutatta be az idei szakkollégiumi kiadványokat. Közreműködött Csőke Noémi, Opra Fruzsina Kitti és Opra Balázs. A rendezvény keretében került sor a Márton Áron Emlékérmek átadására. Támogatói, szülőföldön tanuló szakkollégista, valamint Magyarországon tanuló szakkollégista kategóriában összesen öt díjazott vette át a kitüntetést.

A Szakkollégium a 2021-2022-es tanévben támogatói kategóriában Márton Áron Emlékérmek adományozott Zrupkó Gáborné Erikának, az Eötvös Collegium üzemeltetési menedzserének. A MÁSZ, amint az köztudott, eredeti székhelyének, a Kunigunda úti Márton Áron Kollégiumnak a felújítása miatt immár negyedik éve „albérlésben” működik. A szellemiségét és működési rendjét tekintve is testvérkollégiumunk, az Eötvös Collegium kínált számunkra második otthont. Mindez tartós és komoly többletterhet jelent házigazdánkunk: a kisebb-nagyobb eseményekkel járó folyamatos terem- és eszköz-

igények kielégítése, a többfordulós felvételi előkészítése, alkalmanként szállás biztosítása, vagy éppen a Kárpát-medencei Nyári Egyetemhez hasonló nagyszabású rendezvények háttérének megszervezése nem sikerülhetett volna az elvi támogatáson messze túlmutató gyakorlati segítségnyújtás nélkül. Mind ebben Zrupkó Gáborné vezetésével oroszánrészt vállaltak az Eötvös Collegium üzemeltetésében dolgozó kollégák. Az emlékéremmel Erika többéves munkájáért mondunk szerény köszönetet.

Szülőföldön tanuló szakkollégista kategóriában a Márton Áron Emlékérem idén megosztva került kiosztásra. Két díjazottunk Opra Fruzsina Kitti és Opra Balázs a Művészeti műhely tagjai, a Brassói Zeneművészeti Egyetem hallgatói. Mindketten kiemelkedő teljesítményt nyújtanak saját szűkebb területükön: Opra Fruzsina Kitti mint énekes, Opra Balázs mint zeneszerző-zongorista rendszeres fellépők az erdélyi hangversenyeken és koncerteken, mindketten oktatói a sepsiszentgyörgyi Plugor Sándor Művészeti Líceumnak, eredményeiket, díjaikat hosszan sorolhatnánk. Ennél is fontosabb, hogy komoly szerepet vállalnak az erdélyi zenei nevelés és tanítás területén: kamara-koncerteket és nagyobb színpadi előadásokat szerveznek, kis- és nagycsoportos óvodáskorú gyerekek számára tartanak hangszer- és énekkutatást, részt vállalnak hallássérült és sajátos nevelési igényű gyermekek képességfejlesztésében.

Az ELTE Márton Áron Szakkollégiuma Magyarországon tanuló szakkollégista kategóriában megosztva emlékérmeket adományoz Nagy Gabriellának, a Természettudományi műhely tagjának, a Pécsi Tudományegyetem kárpátaljai születésű doktorandusz hallgatójának. Gabriella alapító tag, az első tanév óta vesz részt a műhely „Geo-kabinetjének”, vagyis a földrajz- és földtudomány képzést folytató szakcsoportjának munkájában, rendkívüli szorgalommal és szakmai igényességgel végzi a munkáját. Valamennyi tanévben a tanulmányi kötelezettségeit messze meghaladó mértékben és színvonalon teljesíti, és kiemelt figyelmet fordít arra, hogy a Szakkollégium rendezvényein mindig saját előadással vagy előadásokkal lépjen fel. Szakmai tevékenységét hosszan méltathatnánk a korábbi Nyári Egyetemi és Szakkollégiumi Konferencia-részvételektől kezdve a Kutatók éjszakája szereplésen át különböző PhD-konferencia fellépésekig. Csak ebben a félévben eddig angol és magyar nyelven öt előadás és két tudományos közlemény fűződik a nevéhez, emellett marad ereje arra is, hogy részt vegyen közös kirándulásainkon, kedves, közvetlen személyisége a szakkollégiumi közösség meghatározó alakjává teszi. Az Emlékérem szerény köszönet eddigi munkája elismeréseképpen.

A 2021–2022-es tanévben Márton Áron Emlékéremet adományoztunk Fehér Viktornak, a Bölcsészettudományi műhely tagjának, a Pécsi Tudományegyetem Néprajz-Kulturális Antropológia Tanszék doktoranduszának, az Újvidéki Egyetem Magyar Tannyelvű Tanítóképző Kara tanársegédének. Fehér Viktor emellett a Vajdasági Magyar Művelődési Intézet munkatársa, a Vajdasági Magyar Értéktár Bizottság elnöke, a Híd Kör Egyesület, a Kiss Lajos Néprajzi Társaság és a Magyar Néprajzi Társaság tagja, a vajdasági szellemi élet fontos szereplője. Tudományos közleményeinek pusztja felsorolása túlfeszítené kereteinket. Érdeklődése a posztjugoszláv témák kutatásától egészen az etnicitás, identitás, emlékezet témák vizsgálatáig terjed. Az elmúlt öt évben a szabadkai Al-Duna műhely tagjaként folytat új szemléletű néprajzi kutatásokat Székelykeve településen. Személyében már nem is egyetemi hallgatót, hanem kiforrott kutató kollégát díjaztunk az emlékéremmel.

Az ünnepség az idei Márton Áron Emlékérmesek plenáris előadásával folytatódott. Nagy Gabriella: *Idegenforgalmi szakmai szervezetek pozíció elemzése egy megváltozott rendszerkörnyezetben*, valamint Fehér Viktor: *Székely/paltyán világok az Al-Duna mentén*.

2022. július 6-án a VIII. KMSzK második ülészakán Fancsali Szabolcs tanár úr elnökle mellett az alábbi előadásokat hallgathattuk meg: Szanyi István: *Részecskekeltéssel járó diffraktív proton-proton ütközésekmodellézése*; Kelemen Atilla-Botond: *Környezeti változók reprezentációja a hippokampuszban*; Papp Daniella: *Biológiailag aktív peptidek szilárd fázisú szintézise*; Gidró Barbara: *Komplex mitrális billentyű plasztikák sikerességét befolyásoló faktorok prospektív vizsgálata*.

2022. július 7-én tripla ülészakával folytatták a VIII. Kárpát-medencei Szakkollégiumi Konferencia programját a természettudósok. A két délelőtti szekcióban Gyuris Ferenc műhelyvezető elnökle mellett Erős Nándor: *A kelet-európai városfejlesztési tervek fenntarthatósággal kapcsolatos koncepcióinak értékelése: Románia esettanulmánya*, Linc Annamária: *A határon átnyúló együttműködések földrajzi és strukturális jellemzői a magyar-ukrán határrégió területén*, Simon Dorka-Boróka: *Cerebromics*, Kovács Nóra Anna: *Rusty*, valamint Reéb Zsófia: *A bazolaterális amygdala principális sejtjeinek jellemzése*, Dán Kinga: *NFAP2 – Antifungális hatásmechanizmus és biológiai szerep vizsgálata új terápiás megközelítésekhez*, Antal Balázs: *PEstory: Rovarok műanyag lebontó folyamatainak élettani hatásai és biodegradáció ipari alkalmazásának lehetőségei* és Réthi-Nagy Zsuzsanna: *A pp4 foszfatáz szubsztrátum felismerő mechanizmusai* című előadásait hallgattuk meg. A délutáni ülészakon pedig

Fancsali Szabolcs kabinetvezető elnökletével Molnár Albert: *KKV-k és a multinacionális vállalatok reagálási es alkalmazkodási képességeinek elemzése válságok előtt*, Mészáros Botond: *Determinisztikus rendszerek modellterének redukálása nemlineáris időfejlődés esetében*, Miklósi Roland Botond: *Véges test fölötti szeparáló invariánsok vizsgálata* és Bence Norbert: *Különböző modellek alkalmazása a nagy energiás proton-(anti)proton rugalmas szórásban* című előadásaira került sor.

A szakkollégiumi konferencia második napján a természettudósokkal párhuzamosan üléseztek a bölcsestszek. Horváth László kurátor Nyilas Sára: *Tájéleírás Miguel de Unamuno Paz en la guerra és José Eustasio Rivera La vorágine című regényében*, Ájben Katalin: *Krími-tatárok Űzbeigisztánban*, valamint Bartos-Elekes Imre: *Turnowsky Sándor pályafutása (1889–1958)* című előadásait moderálta, míg Egedi-Kovács Emese műhelyvezető elnöklete mellett Szeles Réka: *A transzgenerációs szembenézés mozzanatai Celler Kiss Tamás A mérgezett gyalog című kötetében*, Király Evelin: *A miniszteri megbízott rejtélyes halála: véletlen baleset vagy orvgyilkosság?*, Vojtek Lili: *Magyarónok és Odrodilecek - Sáros vármegye hírlapjának reakciója Csehszlovákia megalakulásának első évfordulójára*, Kész Réka pedig *Árucsera a nagyszőlősi piacon* címmel mutatta be kutatási eredményeit.

2022. július 8-án két informatikus ülészakkal ért véget a VIII. Kárpát-medencei Szakkollégiumi Konferencia rendezvénye. Bilibók Bence: *Forgalmi jelzések detektálása és feldolgozása önvezető autóknál*, Szvorenny Viktor: *Természetsnyelv-feldolgozás és BERT modellek finomhangolása*, Mátyás András: *Speech Emotion Recognition*, Imets Tamás: *A Minyma története és gépi tanulás alkalmazása élesben*, Kacsó Péter Gábor: *Játékfejlesztés procedurális geometriával*, valamint Ferencz Dániel *Webkamerás alkalmazás kalandparkoknak* című előadása után Galiger Gergő, Köllő Magor Örs és Tóth Rudolf videóbeszámolóit következtek, végül Lócsi Levente műhelyvezető vázolta a Latexben készített posztterekkel kapcsolatos tapasztalatait.

A 2022–2023-as tanév felvételi eljárása

A Szakkollégium a jelentkezők számára a Felvételi Szabályzatban foglaltaknak megfelelően 2022. július 21-én többfordulós felvételi eljárást hirdetett 2022. augusztus 22-i jelentkezési határidővel. A jelentkezés benyújtásához az Informatikai Igazgatóság munkatársai által fejlesztett elektronikus űrlapot használtuk. A Pályázati kiírás itt olvasható:

<https://martonaron.elte.hu/content/palyazati-kiiras-2022-2023-as-tanevre.t.28697>

A szóbeli felvételi vizsgára testületi döntés alapján behívott hallgatók névsorát a Szakkollégium honlapján 2022. augusztus 29-én tettük közzé. A szóbeli felvételi vizsga online formában került, az egyes műhelyeknek megfelelően létrehozott Microsoft Teams csoportokban zajlott. A szóbeli eljárás során a pályázók a műhelyüknek megfelelő szakmai bizottság előtt mutatták be kutatási tervüket. Valamennyi jelentkező személyes beszélgetésen vett részt a szakmai igazgatóval.

A tavalyi tanévben szakkollégista tagsággal rendelkező hallgatók a felvételi eljárásban nem vettek részt, de műhelyvezetői támogatás esetén kérvényt nyújthattak be tagságuk meghosszabbítására. A kérvény elbírálásával kapcsolatos eljárást a **Tanulmányi Szabályzat** 6. § (1)–(4) pontjai szabályozzák. A 71 kérvény mindegyikét támogattak a műhelyvezetők. A pályázati kiírásra 135 érvényes és 7 érvénytelen (mentett, de nem beküldött) új jelentkezést regisztráltunk. A műhelyvezetők a beérkezett kutatási tervek előzetes szűrését követően 30 pályázót tartottak érdemesnek a szóbeli felvételin való részvételre. A szakmai és igazgatói beszélgetések után a Felvételi Bizottság 29 fő esetében javasolta, 1 fő esetében nem javasolta a szakkollégiumi tagság és az ezzel járó ösztöndíj megítélését. Az egyes műhelyek taglétszáma a tanévben következő:

- Bölcsészettudományi műhely: 22
- Gazdaságtudományi műhely: 5
- Informatika műhely: 11
- Jogi és Társadalomtudományi műhely: 5
- Műszaki műhely: 8
- Művészeti műhely: 4
- Nemzetstratégiai műhely: 7
- Orvos-, Egészség- és Sporttudományi műhely: 8
- Pedagógia műhely: 1
- Természettudományi műhely: 29

A tagságot kérvény és felvétel útján nyert nyert hallgatók részletes statisztikája:

Újonnan felvételt nyert hallgatók (29 fő):

Magyarországon tanuló: 14 fő

ebből ELTE: 11 fő; BME: 1 fő; SzTE: 1 fő; PTE: 1 fő.

Erdély: 8 fő; Vajdaság: 5 fő; Felvidék: 1 fő.

Külhonban tanuló: 15 fő

ebből: BBTE: 3 fő; II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola: 3 fő; Marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyszerészeti Egyetem: 2 fő; Sapientia: 2 fő; Szabadkai Műszaki Szakfőiskola: 2 fő; Kolozsvári Műszaki Egyetem: 1 fő; Ungvári Nemzeti Egyetem: 1 fő; Nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem: 1 fő.

Erdély: 8 fő; Kárpátalja: 4 fő; Vajdaság: 2 fő; Felvidék: 1 fő.

Hosszabbítási kérvénnyel tagságukat megőrző hallgatók (71 fő):

Magyarországon tanuló: 40 fő

ebből ELTE: 18 fő; SZTE: 7 fő; SOTE: 3 fő; BME: 2 fő; DE: 2 fő; PTE: 2 fő; Corvinus: 2 fő; Állatorvosi Egyetem: 1 fő; Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem: 1 fő; PPKE: 1 fő; Óbudai Egyetem: 1 fő.

Erdély: 20 fő; Vajdaság: 12 fő; Kárpátalja: 7 fő; Felvidék: 1 fő.

Külhonban tanuló: 31 fő

ebből: BBTE: 11 fő; Kolozsvári Műszaki Egyetem: 4 fő; Marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyszerészeti Egyetem: 3 fő; Szabadkai Műszaki Szakfőiskola: 3 fő; Ungvári Nemzeti Egyetem: 2 fő; Brassó Zeneművészeti Egyetem: 2 fő; Újvidéki Egyetem: 1 fő; Sapientia EMTE: 1 fő; Szabadkai Tanítóképző Kar: 1 fő; Nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem: 1 fő; Queen Mary University of London – Paris Sorbonne: 1 fő; Universität Wien: 1 fő.

Erdély: 23 fő; Vajdaság: 5 fő; Kárpátalja: 3 fő.

Összesen (100 fő)

Magyarországon tanuló: 54 fő

ebből ELTE: 29 fő; SZTE: 8 fő; BME: 3 fő; SOTE: 3 fő; PTE: 3 fő; DE: 2 fő; Corvinus: 2 fő; Állatorvostudományi Egyetem: 1 fő; Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem: 1 fő; PPKE: 1 fő; Óbudai Egyetem: 1 fő.

Erdély: 28 fő; Vajdaság: 17 fő; Kárpátalja: 7 fő; Felvidék: 2 fő.

Külhonban tanuló: 46 fő

ebből: BBTE: 14 fő; Kolozsvári Műszaki Egyetem: 5 fő; Marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyszerészeti Egyetem: 5 fő; Szabadkai Műszaki Szakfőiskola: 5 fő; II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola: 4 fő; Sapientia EMTE: 3 fő; Ungvári Nemzeti Egyetem: 3 fő; Brassó Zeneművészeti Egyetem: 2 fő; Újvidéki Egyetem: 1 fő; Nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem: 1 fő; Szabadkai Tanító-

képző Kar: 1 fő; Queen Mary University of London – Paris Sorbonne: 1 fő; Universität Wien: 1 fő.

Erdély: 31 fő; Vajdaság: 7 fő; Kárpátalja: 7 fő; Felvidék: 1 fő.

Összesen: Erdély: 59 fő; Vajdaság: 24 fő; Kárpátalja: 14 fő; Felvidék: 3 fő.

A felvételi értekezlet testületi döntése alapján szakkollégiumi tagságot nyert hallgatók névsora megtekinthető a Szakkollégium honlapján 2022. szeptember 5-től:

<https://martonaron.elte.hu/content/a-2022-2023-as-tanevben-felvetelt-nyert-hallgatok-listaja.t.29209>

A 2022–2023-as tanév őszi félévének szakmai eseményei

2022. szeptember 23-án tartotta félévnyitó megbeszélését a Gazdaságtudományi műhely. Pál Tamás műhelyvezető ismertette a félév menetrendjét és a fő kutatási témát, mely ezúttal az infláció lesz.

2022. szeptember 30-án a Kutatók éjszakája rendezvénysorozat keretében ismét négy szakkollégista hallgató kutatási beszámolója került fel házi videó formájában youtube-csatornánkra:

Kovács-Magosi Orsolya (Jogi és Társadalomtudományi műhely): *Paradigmaváltások a klímadiskurzusban*

<https://youtube/oKuWZgUv9zA>

Nagy Hilda (Bölcsészettudományi műhely): *Kultúrorvostan / Orvosbölcsészet és a modern magyar irodalom*

<https://www.youtube.com/watch?v=BtztyFlvLq0>

Szabó Beatrix (Műszaki műhely): *Arcfelismerő rendszerek*

https://www.youtube.com/watch?v=qfj_Dbpcw84&t=15s

Szathmári Edina (Művészeti műhely): *A dokumentáció fontosságáról a kolozsvári Szent Mihály templom helyreállítása tükrében*

https://www.youtube.com/watch?v=JG1zMm_EvCU

2022. október 4-én Pál Tamás, a Gazdaságtudományi műhely vezetője *Infláció* címmel tartott bevezető előadást a tagság számára.

A 21. Vajdasági Magyar TDK (Újvidék, 2022. november 24–27.) Élettelen természettudományok szekciójában első díjat nyert Papp Daniella (Orvostudományi műhely): *Biológiaiilag aktív peptidek szilárd fázisú szintézise, tiszt*

títása és minőségi ellenőrzése című munkája. Az Élő természettudományok szekcióban szintén első helyet ért el Reéb Zsófia (Természettudományi műhely): *A bazolaterális amygdala fájdalmi stimulusra reagáló principális sejteknek anatómiai és in vivo elektrofiziológiai jellemzése* című dolgozata. Az előadók között szerepelt még Kocsis Krisztina (Műszaki műhely): *Alakzatfelismerési módszer alkalmazása jelenlét-nyilvántartó rendszerben*, Német Klaudió (Bölcsészettudományi műhely): *Csubela Ferenc reformpolitikája (?) 1966–1973 között* és Szécsényi Kata: (Természettudományi műhely): *A rosa canina termésének és maghozamának változása a feketefoltosság tükrében*.

Komoly szakmai sikert ért el a Gazdaságtudományi műhely marketing kabinetje. Pop Rebeka-Anna, a műhely tagja, valamint tutora, Hlédik Erika (ELTE GTK) (Dan-Cristian Dabija társszerzővel közösen írt) „*Predicting consumers' purchase intention through fast fashion mobile apps: The mediating role of attitude and the moderating role of COVID-19*” című tanulmánya megjelent a *Technological Forecasting and Social Change* című Q1-es vagyis legmagasabb rangsorolású nemzetközi szaklapban. Pop Rebeka-Anna 2018 óta tagja a Dombi Ákos, majd Pál Tamás által vezetett Gazdaságtudományi műhelynek, Hlédik Erikával 2020 óta dolgozik együtt. A cikk elérhető itt:

<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0040162522006321>
(vagy <https://doi.org/10.1016/j.techfore.2022.122111>)

2022. november 24–27. között Lócsi Levente, az Informatika műhely vezetője a 14. Conference on Mathematics and Computer Science (MACS) című nemzetközi konferencián tartott előadást *Induction sets and p-eigenvectors* címmel a kolozsvári Babeş-Bolyai Tudományegyetemen, ahol idén ünneplik a magyar nyelvű egyetemi oktatás bevezetésének 150. évfordulóját. A rendezvény alkalmat szolgáltatott a személyes találkozásra a külhonban tanuló műhelytagokkal is.

Tanulmányok

Demeter József

Határon túli magyar ösztöndíjas hallgatók Debrecenben

Bevezető

A rendszerváltozás hatására megnyíló határok megteremtették a lehetőséget a külföldi fiatalok számára is, hogy magyarországi felsőoktatási intézményekben tanulhassanak. Magyar állampolgárság híján azonban az 1980-as évek végén és az 1990-es években kizárólag önköltséges formában lehetett volna a honi felsőoktatásban részt venni egy szomszédos országban élő hallgatónak. A határon túli magyarsággal kapcsolatos állami feladatok először 1989-ben jelentek meg a jogalkotásban. A Németh-kormány 1989. április 24-én fogadta el az 1048. sz. MT határozatot, amelynek alapján létrejött a Minisztertanács tanácsadó és véleményező testületeként működő Nemzetiségi Kollégium. A Kollégium feladata a magyarországi nemzetiségek kollektív jogainak érvényesítése és az állami feladatok összehangolása mellett az ország határain kívül élő magyarság helyzetének figyelemmel kísérése, a velük való kapcsolattartás feladatainak meghatározása volt (Kálóczy – Kulcsár-Szabó, 2016).

1 Határon túli magyarok támogatása a honi felsőoktatásban

1.1 1990-től 1997-ig

1990 után a környező országok magyar kisebbségei kulturális, tudományos és oktatási intézményépítésbe fogtak, amelyet Magyarország is támogatott (Papp, 2006). Az Oktatási Minisztérium a rendszerváltás utáni időszak feladatának tartotta a határon túli magyar oktatás intézményrendszerének megerős-

sítését.¹ A kisebbségpolitikai célok támogatásához² 1990-ben forrást is rendeltek és „A határon túli magyarságért” elnevezéssel 20 millió forintos alapítvány jött létre, melynek nevét 1991-ben Illyés Alapítványra, 1994-től Illyés Közalapítványra változtatták. Feladatai közt már konkrét oktatási célok is szerepeltek, úgymint a kisebbségi magyar fiatalok magyarországi képzésének támogatása. A minisztériumban önálló Főosztály³ alakult, amely ellátta a határon túli magyarsággal kapcsolatos feladatokat, köztük a külföldi diákok mindennemű adminisztrációját is. Egy 1990 márciusában miniszteri értekezlet keretében jóváhagyott előterjesztés szerint évi 100 fő határon túli magyar részesült volna ösztöndíjas teljes képzésben, további 100 főt a Nemzetközi Előkészítő Intézet (népszerű nevén: NEI) fogadhatott volna. (Kálóczy – Kulcsár-Szabó, 2016).

A NEI története az ötvenes években a koreai háborúval kezdődött, amikor is Magyarország sok koreai fiatalot fogadott elsősorban azért, hogy kimenekítsék őket a háborús országból. Így jött létre a Pakh Den Aj kollégium. Később más országokból – elsősorban a „harmadik világból” – is érkeztek fiatalok, és a diákok számának emelkedése szükségessé tette egy új intézmény megszervezését, amelyet Külföldi Ösztöndíjasok Egyetemi Előkészítő Intézetének neveztek el. 1962-ben ismét nevet váltott és az ELTE Nemzetközi Előkészítő Kollégium lett. Az intézet 1967-ben a minisztérium felügyelete alá került és önálló oktatási intézmény, Nemzetközi Előkészítő Intézet néven alakult újjá (Nyíri, 1996). Az új feladatokkal, amely a határon túli magyar fiatalok egyetemi előkészítését és a magyar kisebbségek értelmiségi nevelését tűzte ki célul, az intézet új arculatot és új nevet is kapott, így lett Kodolányi János Intézet.⁴ A Budaörsi

-
- 1 Az Antall-kormány 1990. szeptember 15-én kelt 47. számú kormányrendelete értelmében (a miniszter) ellátja az államközi egyezményekben foglaltak szerint a Magyar Köztársaság területén kívül élő magyarság anyanyelvi oktatásával és kultúrájának ápolásával kapcsolatos állami feladatokat.
 - 2 1990. április 12-én kelt 1068. számú MT határozat.
 - 3 A Művelődési és Közoktatási Minisztériumban 1990 márciusától az év végéig a Felsőoktatási és Kutatási Főosztály keretein belül kialakított egység, amelynek ekkor még nem volt önálló megnevezése, majd 1991. január 1-jétől az Etnikai és Nemzeti Kisebbségi Főosztály, 1995. január 1-jétől az 1998-as kormányváltásig a Határon Túli Magyarok Főosztálya látta el a határon túli magyarsággal kapcsolatos feladatokat.
 - 4 Jogutódja a Balassi Bálint Magyar Kulturális Intézet. Az Intézet a 2335/2001. (XI.21.) Korm. határozattal összhangban, a Magyar Nyelvi Intézet és a Nemzetközi Hungarológiai Központ megszüntetéséről, a jogutódlásról, valamint a jogutódlással érintett jogszabályok és az állami irányítás egyéb jogi eszközeinek módosításáról szóló 45/2001. (XII.20.) OM rendelettel 2002. január 1-i hatállyal megszüntetett Magyar Nyelvi Intézet és a Nemzetközi Hungarológiai Központ elnevezéssel működő, teljes jogkörrel rendelkező, önállóan gazdálkodó központi költségvetési szervek teljes körű jogutódja. A Balassi Bálint Intézet felügyeleti jogának meg-

úti épületbe – amolyan bentlakásos kollégiumi és oktatási intézménybe – egy határon túli diák pályázat és felvételi vizsga után juthatott be. Pályázni a külföldön magyar kulturális szövetségek irodáin keresztül lehetett, a felvételi vizsgát az intézet munkatársai bonyolították a határon túli területeken. Akik sikeres felvételi vizsgát tettek, az ún. nulladik évfolyamon folytathatták tanulmányaikat. A hallgatók egy tanév alatt olyan előkészítő képzésben részesültek, amelyet követően a magyar érettségi bizonyítvánnyal egyenértékű dokumentumot kaptak. Ennek birtokában a magyarországi diákokkal azonos feltételek mellett felvételizhettek államilag finanszírozott képzésre a választott felsőfokú intézménybe.

A felsőoktatási intézmények 1989 végén kaptak értesítést a minisztériumból, amely szerint 1990-től intézményi hatáskörben bonyolíthatják le a szocialista országokból pályázó, többnyire magyar nemzetiségű hallgatók felvételi eljárását. Az egyetemek, főiskolák engedélyt is kaptak: a felvételi létszámkereten túl szerepeltethették ezeket a hallgatókat. Ők lettek az önköltséges – forint-tértéses „C” kategóriás – hallgatók. Az eredeti tervek szerint a posztgraduális képzés támogatását kívánták előnyben részesíteni, amelyre évente 300 hónapot terveztek. Azonban amikor a magyarországi felsőoktatási intézmények megnyitották kapuikat a határon túlról érkező hallgatók előtt, a Főosztály munkája megsokszorozódott. Hirtelen olyan nagy számban érkeztek diákok, hogy már az 1990/91-es tanévben is több mint ezer (1008 fő) teljes képzéses határon túli magyar ösztöndíjas hallgatót tartottak nyilván. Sürgősen biztosítani kellett a kollégiumi elhelyezést is, így jött létre a hányatott sorsú Márton Áron Kollégium elődje (Kálóczy – Kulcsár-Szabó, 2016).

1.2 1997-től 2007-ig

A kezdeti időszakban – sőt még utána is egészen hosszú ideig – nincsenek ösztöndíjszerződések vagy más jogi dokumentumok, amelyek a támogatásokat szabályozzák és a szülőföldre való hazatérést ösztönzik. Az ösztöndíjak ado-

változásáról szóló 1108/2004. (X.26.) Korm. határozat alapján az Intézet felügyeleti szerve a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma lett, és elnevezése Balassi Bálint Magyar Kulturális Intézetre változott. Balassi Intézet néven 2002. január 22-től 2016. augusztus 31-ig működött, ezt követően betagozódott jogutódjába, a Külgazdasági és Külügyminisztériumba, majd feladatainak egy részét a 182/2022. (V. 24.) Korm. rendelete a Kormány tagjainak feladat- és hatásköréről fejezete 137. § (1) b). pontja szerint a kultúráért és innovációért felelős miniszter látja el („előmozdítja a magyarság kulturális értékeinek, hagyományainak és kapcsolatainak ápolását a külföldi magyar intézetek útján”).

mányozásának feltételeit kormányrendeletekben szabályozzák. A teljes képzésre szóló ösztöndíjazás meghatározott szakra és intézménybe történik. Az intézmény vagy a szak megváltoztatása az adományozó hozzájárulása alapján volt lehetséges. Az államilag finanszírozott képzésben részt vevő külföldi hallgatókat a juttatások szempontjából 1997-től több kategóriába sorolták (1. táblázat).⁵ A külhoni magyar hallgatók az úgynevezett A/3-ösztöndíjkategóriába kerültek, amely ösztöndíjtípus egészen 2007-ig meg is maradt.

A. kategória	nemzetközi megállapodás alapján a magyar fél ösztöndíjával, illetőleg magyar állami ösztöndíjjal tanulmányokat folytató hallgatók
A/1. kategória	évi 12 havi ellátásban részesülő Európán kívüli hallgatók
A/2. kategória	évi 10 havi ellátásban részesülő európai hallgatók
A/3. kategória	határon túli magyar ösztöndíjasok
B. kategória	nemzetközi megállapodás alapján a küldő fél ösztöndíjával tanulmányokat folytató hallgatók
C. kategória	viszonosság esetében külföldi államok kiküldötteinek gyermekeként tanulmányokat folytatók
E. kategória	nemzetközi megállapodás alapján, illetőleg nemzetközi megállapodás alapján nem magyar ösztöndíjjal tanulmányokat folytató hallgatók

1. táblázat: Külföldi hallgatók juttatás szerinti felosztása az államilag finanszírozott képzésben

2001-ben a Márton Áron Szakkollégium⁶ (népszerű nevén a MÁSZ) átszervezésével – az Oktatási Minisztérium mint ösztöndíjazó által – az államilag finanszírozott képzésben tanulmányokat folytató határon túli magyar ösztöndíjas hallgató részére adományozott magyar állami ösztöndíj folyósításának és egyéb juttatások, jogosultságok és kedvezmények igénybevételének feltételeit, valamint az ösztöndíjas ezzel összefüggésben vállalt kötelezettségeit és felelősségét már szerződésben szabályozza.⁷ A szerződés célja, hogy biztosítsa

5 192/1997. (XI. 4.) Korm. rendelet: a külföldiek magyarországi és a magyarok külföldi felsőfokú tanulmányainak egyes kérdéseiről.

6 A Márton Áron Szakkollégiumi hálózat 2007-ig az Oktatási Minisztérium önálló háttérintézménye.

7 A külföldiek magyarországi és a magyarok külföldi felsőfokú tanulmányainak egyes kérdéseiről szóló 192/1997. (IX. 4.) Korm. rendelet 17. § (1) bekezdésében foglalt rendelkezése szerint az alapképzéses ösztöndíjas hallgatók szerződésének 1.1. pontja alapján.

a hallgató képzésének állami finanszírozását, az ösztöndíj adományozását, és egyéb jogosultságokat adjon azzal a céllal, hogy elősegítse a határon túli magyar közösségek értelmiségi utánpótlását. Az ösztöndíjas számára lehetővé tette a magyarországi felsőoktatási intézményekben folytatott tanulmányokat, a szakkollégiumi képzést, valamint elősegítette és elvárta az ösztöndíjas hazatérését szülőföldjére és támogatta ottani beilleszkedését. A szerződés aláírását követően a támogatott tanévente 7000 Ft/hó ösztöndíjban részesült tíz hónapra keresztül. Az ösztöndíjszerződésekkel kapcsolatos mindennemű ügyintézkedést és az ösztöndíjak folyósítását is a Márton Áron Szakkollégium végezte.

1.3 2007-től 2019-ig

2007-ben újra változnak az ösztöndíj támogatás jogi keretei.⁸ A határon túli magyar ösztöndíjasok A/3 ösztöndíja megszűnt, helyette az oktatási és kulturális miniszter által adományozott „miniszteri ösztöndíj” jött létre. Ez igen fontos változást eredményezett. Ugyanis a 2007. évtől először hallgatói jogviszonyt létesítő miniszteri ösztöndíjas hallgatók a 2007/2008-as tanévtől kezdve az ösztöndíjukat és egyéb pénzügyi juttatásukat attól a felsőoktatási intézménytől kapták, amellyel hallgatói jogviszonyt létesítettek. Ez a Szerbiából, Horvátországból, Ukrajnából érkező külföldi hallgatókat érintette, ők csak akkor folytathattak államilag támogatott tanulmányokat, ha elnyerték a miniszteri ösztöndíjat, vagyis a miniszteri ösztöndíjasok egyben államilag támogatott státusba kerültek. A 2006/2007-es tanévben vagy azt megelőzően felvételt nyert és beiratkozott hallgatók esetében kifutó rendszerben továbbra is a korábbi A/3 kategória maradt érvényes. Ösztöndíjukat két helyről, egyrészt a MÁSZ jogutódjaként működő Balassi Intézettől, másrészt az egyetemről, főiskoláról kapták. A hosszú évek alatt kialakult és zökkenőmentesen működő támogatási rendszer változásának hatása az lett, hogy a hallgatók jelentős hányada tanévkezdést követően egy-két, vagy akár több hónapos csúszással kapta csak meg az ösztöndíját, ugyanis a pályázat és az ezzel kapcsolatos adatszolgáltatás továbbra is MÁSZ-on, majd az illetékes minisztériumon ke-

8 175/2006. (VIII. 14.) Korm. rendelet a felsőoktatási hallgatók juttatásairól. Az állami költségvetés terhére biztosított hallgatói juttatásokhoz való hozzáférés feltételeihez: Ftv. 119. §-a (3), majd 2007 óta az 51/2007. korm. rendelet 26. § (1). A kétoldalú megállapodás, illetve törvény alapján államilag elismert felsőoktatási intézményben tanulmányokat folytató nem magyar állampolgárságú hallgató részére – az államilag támogatott doktori képzésben részt vevő hallgatót kivéve – az oktatási és kulturális miniszter miniszteri ösztöndíjat adományoz.

resztül történt, a felsőoktatási intézmények pedig csak késve jutottak hivatalos adatokhoz. A miniszteri ösztöndíj összegét az éves költségvetési törvényben meghatározott hallgatói normatíva éves összegének 15%-ában állapították meg. 2010-ben aztán újabb pozitív változás következik a határon túli magyarok életében, ami az „egyszerűsített honosítási eljárásnak”⁹ köszönhetően a külföldi magyar fiatalok honi peregrinációját akadály- és költségmentessé tette. A jogszabály életbe lépését követően sem szűnt meg azonban az ösztöndíjtámogatás, mely 2019-ig továbbra is miniszteri ösztöndíjként működik.

1.4 2019-től napjainkig

Egy 2019 májusában megjelent kormányrendelet¹⁰ szerint az ösztöndíj neve ismét megváltozott: „az államilag elismert felsőoktatási intézményben államilag támogatott képzésben részt vevő külföldi magyar hallgató részére – az államilag támogatott doktori képzésben részt vevő hallgatót kivéve – az oktatásért felelős miniszter Hunyadi János Ösztöndíjat adományozhat”. A felsőbb éves hallgatók számára évente újra kell pályázni (HÖDFE), a pályázatot 2016–2022 között az ELTE kezelte, 2023-tól pedig a Tempus Közalapítvány bonyolítja.

2 A Debreceni Márton Áron Kollégium rövid története

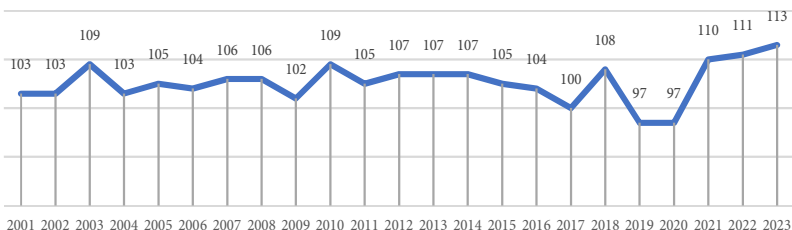
Az 1990-es évek elején az Oktatási Minisztérium kezdeményezésére hozták létre először Budapesten (a Kunigunda utcában) az első Márton Áron Kollégiumot. 1999-ben egy kijelölt felelős miniszteri biztos kezdeményezésére létrejött a Márton Áron Szakkollégium budapesti központtal és három vidéki telephellyel, ezek Szeged (2000), majd Pécs (2001) és Debrecen (2001) voltak. A vidéki városok kiválasztásánál elsősorban azokat a nagy hagyománnyal rendelkező egyetemeket vették figyelembe, amelyek közel fekszenek a határhoz és emiatt magas a határon túli hallgatóik száma. Kialakult az a hálózat, amely révén az egyes külföldi régiókhoz legközelebb eső felsőoktatási intézménybe jelentkező határon túliaknak kínálhattak komplex ellátást, ösztöndíjazást és

9 A magyar állampolgárságról szóló 1993. évi LV. törvény 2010. évi módosítása.

10 A Kormány 116/2019. (V. 16.) Korm. rendelete a felsőoktatásban részt vevő hallgatók juttatásairól és az általuk fizetendő egyes térítésekről szóló 51/2007. (III. 26.) Korm. rendelet módosításáról.

sokirányú gondozást, a tanulmányok, illetve életpályák nyomon követését, valamint a hazatérés ösztönzését. A Szakkollégium 2007-ig az Oktatási Minisztérium önálló háttérintézményeként saját költségvetéssel a szakkollégium főigazgatójának irányítása alatt működött. Az államilag finanszírozott képzésben részt vevő határon túli magyar hallgatók felsőoktatási tanulmányaik mellett a Márton Áron Szakkollégium szervezésében és lebonyolításában térítésmentes szakkollégiumi képzésben vettek részt. 2007-ben aztán változás következett be: a Márton Áron Szakkollégium megszűnt önálló intézményként létezni,¹¹ és beolvastották a Balassi Intézetbe. Az intézet alapító okiratában a MÁSZ-t már csak így említik: „az Intézet alaptevékenységéhez kapcsolódóan oktatási és oktatásszervezési, valamint ösztöndíjazási feladatokat lát el, továbbá a határon túli magyar hallgatók magyarországi tanulmányainak elősegítése érdekében szakkollégiumi rendszert tart fenn és működtet.”

Az elmúlt évtizedben többszöri átszervezésen átesett intézményi rendszer eredeti célja az ELTE-MÁSZ integráció¹² után sem változott, de az intézmény az egyes feladatkörök alapján nevében részben megújult. Az ELTE Márton Áron Kollégium (MÁK) mint országos hálózat a budapesti, debreceni, pécsi és szegedi kollégiumi egységek révén elsősorban a külföldi magyar hallgatók lakhatásában segít, míg az újonnan felálló ELTE Márton Áron Szakkollégium a külföldi magyar hallgatók szakmai képzésének irányítását végzi.¹³

1. ábra: A Debreceni MÁK-ban lakó hallgatók száma 2001–2023 között

Forrás: Debreceni Márton Áron Kollégium adatbázisa

11 A 309/2006. (XII. 23.) Korm. rendelet 6. §-a értelmében.

12 A 241/2016. (VIII.16.) Korm. rendelet 9. §-a értelmében 2016. augusztus 19. napjától a magyarországi felsőoktatási intézmények határon túli magyar hallgatói számára biztosított kollégiumi elhelyezésével és szakkollégiumi képzésével, valamint az ezzel kapcsolatos további szolgáltatások nyújtásával kapcsolatos feladatai tekintetében a Balassi Intézet jogutódja az Eötvös Loránd Tudományegyetem.

13 <https://martonaron.elte.hu/szakkollégium/bemutatkozás>.

A vidéki kollégiumok debreceni fiókintézménye 1999 és 2001 között amolyan láthatatlan szakkollégiumként működött, irodája a Debreceni Egyetem központi campusán volt elérhető. Innen szervezték a helyi és az északkelet-magyarországi egyetemekre járó határon túliak szakmai képzését és készítettek elő a kollégium – mai nevén Debreceni Márton Áron Kollégium (továbbiakban MÁK) – 2001. november 23-i megnyitóját. A kollégium az egykori HÁÉV munkásszálló épületének „A” szárnyában (ma is a Debreceni Egyetem sugárút 13. sz. alatt található kollégiumi épület utcafronti szárnya – az Eötvös Loránd Tudományegyetem részeként működik 105 hallgatói férőhellyel).

A kollégium határon túli magyar hallgatói számára a diákszálláson kívül több mint 20 éve megszakítás nélkül szakmai programokat is kínál, jelenleg a 47. szakmai félév zajlik. Ennek keretében a Debreceni Egyetem által kizárólag a kollégium hallgatói számára meghirdetett akkreditált kurzusok elvégzését biztosítja, erősítve ezáltal a kisebbségben élő magyarság nemzethez tartozásának tudatát, a magyar kulturális örökséghez való kötődését. Időnként konferenciákat szervez az ELTE Márton Áron Szakkollégium szoros együttműködésével és szakmai irányítása mellett. Ezen túl további szolgáltatásokat is nyújt (úgymint idegenrendészeti ügyintézés, egészségbiztosítással kapcsolatos ügyek intézése, tanácsadás stb.)

2.1 Anyag és módszer

A tanulmány eredeti célja az volt, hogy 1997-ig visszamenőleg vizsgálja a hallgatói adatokat, azonban a hiányos és pontatlan adminisztráció nem tette lehetővé a teljes időszak érdemi feldolgozását, ezért „csak” az 1999–2021. évek adatai kerültek bele a statisztikákba. A tanulmány a Debreceni MÁK saját nyilvántartására épül (a táblázatok és ábrák adatainak forrása a továbbiakban a kollégium adatbázisa), amely 2000–2007 között a hallgatókat az ETR,¹⁴ majd 2007 óta a NEPTUN¹⁵ rendszerben tartja nyilván. A nyers adatbázis a hallgatók EHA vagy NEPTUN kódját, nemét, állampolgárságát, születési évét, felsőoktatási intézmény karát és szakját, továbbá a kollégiumba való beiratkozási vagy beköltözési időpontjait, és a felvett szakkollégiumi kurzus adatait tartalmazza. A hallgatók finanszírozási státusza a Debreceni MÁK Excel adatbázisában is megtalálható tanulmányi kódok segítségével került párosításra. A

14 https://hu.wikipedia.org/wiki/Egys%C3%A9ges_Tanulm%C3%A1nyi_Rendszer.

15 <https://neptun.org.hu/>.

kezdeti adatbázis 6870 sort tartalmazott, ugyanis a hallgatókat a kollégiummal való jogviszonyuk szerint tanulmányi félévek alapján csoportosította, és így többször (akár 6–7 alkalommal) is megjelenített egy-egy diákot. A tisztázás – az egybeesések és a többszöri megjelenítés elkerülése érdekében – három lépésben történt: a) automatizáltan az Excel munkalap ismétlődő sorainak törlése által; b) a megmaradt adatbázis cellakiemelési szabály ismétlődő értékeinek megjelenítésével; c) sorrendbe való rendezést követően soronkénti törléssel. Ezt követően egy 1036 soros adatbázis maradt, amely a Debreceni MÁK kollégiumával hallgatói vagy bentlakói jogviszonyban álló összes diákot (kivéve részképzés) tartalmazza az elmúlt huszonkét évből. A közelmúlt éves adataiban található néhány kizárólag magyar állampolgársággal rendelkező hallgató is, azonban a statisztikákban őket nem szerepeltettem.

A tanulmány során az elméleti munkák és a statisztikai adatok feldolgozását követően az alábbi jelenségeket vizsgáltam: (a) a Debreceni MÁK hallgatóinak összlétszámában és az ösztöndíjas hallgatók létszámában mutatkozó jelentős eltérés változást eredményez az állampolgárság szerinti arányokban is; (b) a karonkénti arányok változnak, a munkaerőpiacon népszerű szakmák egyre inkább előtérbe kerülnek; (c) a kollégium összes- és ösztöndíjas hallgatójának száma és aránya megfelelően érzékelteti az ösztöndíjas hallgatók számának csökkenését; (d) Szlovákia és Románia Európai Unió csatlakozásának hatására az EU-n kívüli területek (Kárpátalja, Vajdaság) hallgatói előtérbe kerülnek.

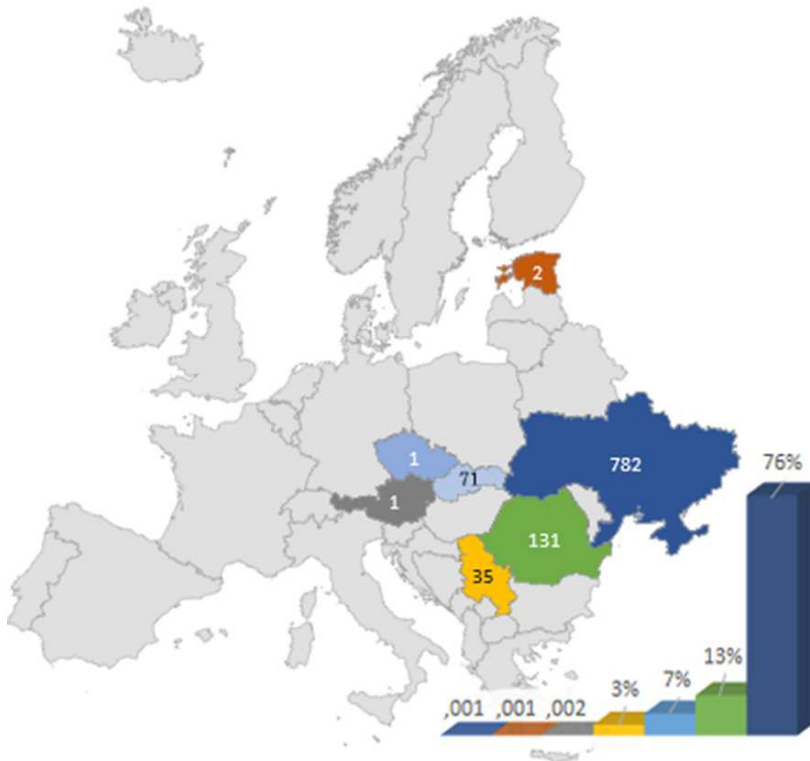
2.2 Eredmények

2.2.1 Állampolgársági adatok

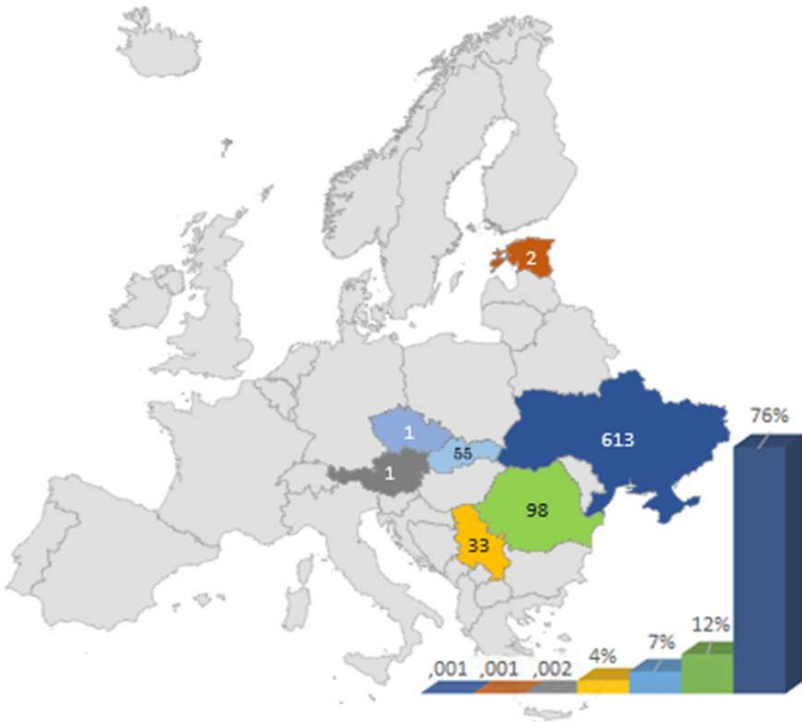
A vizsgált időszak adataiból kiderül, hogy az elmúlt huszonkét év alatt a Debreceni MÁK-al kollégiumi és/vagy hallgatói jogviszonyban¹⁶ álló határon túli – és a 2000-es évek elején európai szórványként Ész- (2 fő) és Csehországból (1 fő) érkező – diákok összlétszáma 1023 fő. Állampolgárság szerinti létszámadataik a 2/1. ábrán jelennek meg. Rajtuk kívül – ugyancsak a 2000-es évek

16 Kollégiumi jogviszonnal a kollégiumban lakó és szakkollégiumi jogviszonyt létesítő, hallgatói jogviszonnal a kollégiummal csak szakkollégiumi jogviszonyt létesítő, de az épületbe be nem költöző alap- és osztatlan képzést végző BSc-, MSc- és PhD-hallgatók rendelkeznek.

elejéről – még 1 fő Brazíliából és 2 fő Mongóliából érkező A/3 ösztöndíjas hallgatója volt a kollégiumnak. Az ösztöndíjas (A/3, miniszteri, Hunyadi) hallgatók összlétszáma 803 fő (2/2. ábra). Az adatbázisban mutatkozó több mint 20%-os létszámmeltérés arányaiban csak a partiumi, erdélyi és Vajdaságból érkező hallgatók esetében kimutatható, de ott is csak 1–1%-ban. Az ösztöndíjasok bázisát jelentő kárpátaljai diákok aránya a teljes időszak alatt nem változott, végig magas maradt. Ennek oka egyrészt Szlovákia (2004) és Románia (2007) Európai Unió csatlakozásában, másrészt a döntéshozói mechanizmusok hatására bekövetkező EU-n kívüli magyarlakta régiók ösztöndíjarányának eltolódásában keresendő.

2/1. ábra: A Debreceni MÁK összes hallgatójának állampolgárság szerinti megoszlása és arányai a vizsgált mintához képest

2/2. ábra: A Debreceni MÁK &osztöndijas hallgatoinak állampolgárság szerinti megoszlása és arányai a vizsgált mintához képest

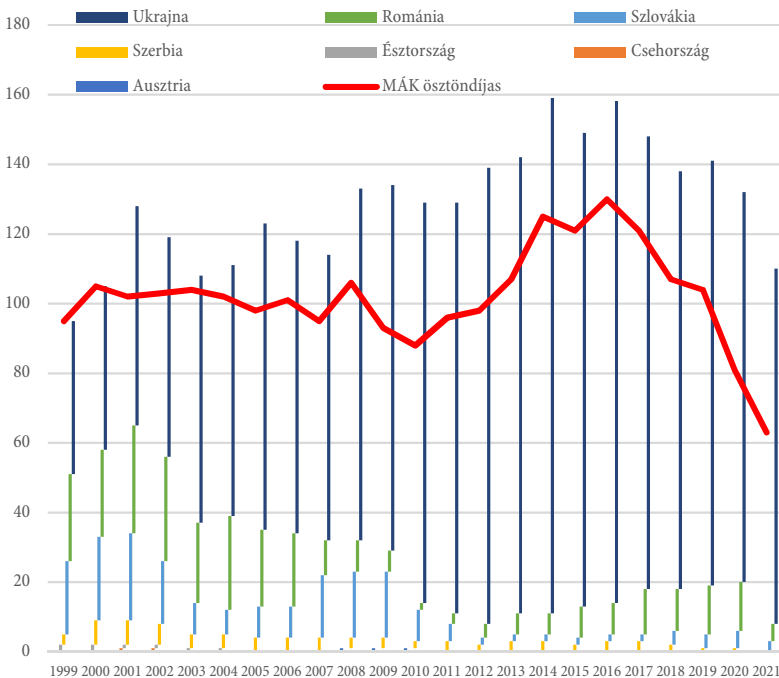
2.2.2 A hallgatók száma és területi eloszlása

Debreceni MÁK hallgatóinak száma 1999–2016 között lassan, de fokozatosan emelkedett, a 2016. évi csúcsot követően pedig jelentős mértékű csökkenésnek indult, amely az &osztöndijasok számának változásában is nyomon követhető (2. ábra). Az A/3-as &osztöndíj 2007. évi miniszteri &osztöndíjjá való átalakítását követően az egyébként is alacsony létszámban jelen lévő felvidéki, partiumi és erdélyi, valamint a délvidéki &osztöndijas hallgatók száma kifutó rendszerben fokozatosan lecsökkent.

A Debreceni Egyetemre Vajdaságból és Felvidékről egyébként is kevesebb hallgató érkezik, számukra a földrajzi távolság jelenthet akadályt. A határon

túli magyarok aránya a Debreceni Egyetemen 2009-ben kulminált. Az intézmény 2015-ös adatszolgáltatása szerint ebben az évben 947 fő folytatott tanulmányokat az egyetemen. A vizsgált 2004–2015. évi adatbázis szerint a felvidékiek aránya 2004-ben mindössze 8% (38 fő) majd 2010-ben éri el 15%-os (130 fő) csúcspontját. A vajdasági diákok aránya mindvégig 1–2% között mozgott, 2004-ben 7 fő, 2009-ben 17 fő délvidéki hallgatója volt az egyetemnek, azóta számuk és arányuk fokozatosan csökken (Teperics, 2017).

Az A/3-as és miniszteri ösztöndíjtípus hallgatói aránya a 2007. évi adatok szerint még 75–25 százalék, ez azonban – két év alatt – 2009-re megfordul és 27–73%-ra változik. 2012-ben a Debreceni MÁK adatbázisában található utolsó A/3-as hallgató is befejezte tanulmányait. Innentől kezdve Romániából már főként csak doktorandusz és részképzős (jelen tanulmány nem vizsgálja és nem is jeleníti meg a rájuk vonatkozó adatokat), Szlovákiából és Szerbiából pedig csak néhány teljes képzésben résztvevő hallgató adatai vizsgálhatók.

3. ábra: A Debreceni MÁK összes hallgatója és az ösztöndíjas hallgatók számának és arányának évenkénti összehasonlítása

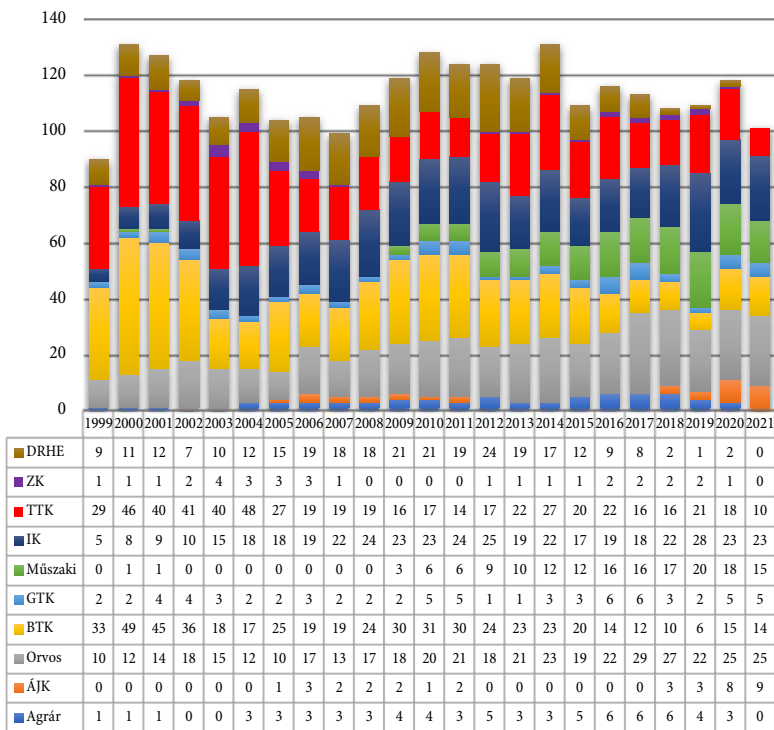
2.2.3 A hallgatók karonkénti megoszlása

A Debreceni MÁK hallgatóinak szakirány szerinti vizsgálata összetett. A két évtized alatt a Debreceni Egyetem is többszöri átszervezésen esett át. A széttagoltság időszakát követően 2000-ben az intézmény „újraegyesül” (Nagy, 2012).¹⁷ Ezt követően számos változás következik be a szervezeti struktúrában, amelyek érdemben befolyásolják és szükségessé teszik jelen tanulmány által vizsgált hallgatók választott szakjainak tudományterületenkénti csoportosítását. A Debreceni Református Hittudományi Egyetem (DRHE) a vizsgálat kezdete óta a lelkész-, teológus-, vallásánár-, katekéta-lelképásztor szakos hallgatókat csoportosítja. A zeneművészethez kapcsolódó szakokat „ZK” jelöléssel láttam el. A természettudományos karok „TTK” néven vannak jelölve, de 2004-ig ide tartoztak azok az informatikusok, programozó matematikusok is, akik a kimutatásban viszont végig az Informatikai Kar (IK) keretein belül lettek szerepeltetve, megőrizve a tendenciákat. A „GTK” a gazdaságtudományokhoz kötődő szakokat, az „orvosként” jelölt terület, pedig az általános orvos, képpalkotó diagnosztika, fogorvos, ápolás és betegellátás és egyéb nép-egészségügyi szakokat foglalja magába. Az „ÁJK” a jogtudományok hallgatóit sűrűsíti.

Fontos megjegyeznünk, hogy a feldolgozott adatokban nem szerepelnek a PhD-képzésben részt vevő hallgatók, ugyanis számuk a bölcsészettudományokhoz kapcsolódó képzési területen olyan jelentősen megemelkedett, amely az alapképzéshez kapcsolódó arányokat jelentős mértékben torzította volna. Elemzésükre később külön is kitérünk.

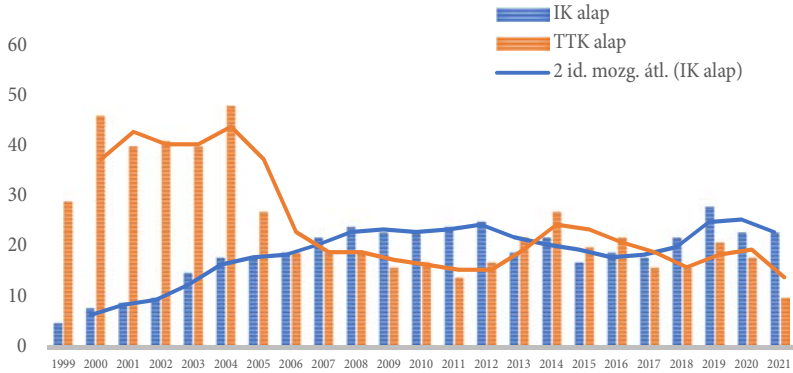
A szak kollégiumban a kezdetek óta jelentős és egyre növekvő számban vannak jelen az orvosi és egyéb egészségügyi képzéshez kapcsolódó szakokon tanuló hallgatók. A kollégium hallgatói bázisának legalább 10%-át mindig az egészségügyi képzésben részt vevők tették ki, de 2017-ben ez az arány megközelítette a 25%-ot is. A DRHE hallgatóinak számában bekövetkezett csökkenésben szerepet játszott, hogy a hallgatók egy része 2010 óta igyekezett a református kollégium keretein belül szállást találni magának és utolsó képzési évükben már a kollégium szakmai munkájában sem vettek részt. Érdekesség

17 Az 1999. évi III. törvény rendelkezései alapján 2000. január 1-i hatállyal létrehozott intézmény jogelődjei: a Debreceni Agrártudományi Egyetem és az ennek szervezetében működő Karcagi Kutatóintézet, továbbá a Nyíregyházi Kutató Központ; a Debreceni Orvostudományi Egyetem; a Hajdúböszörményi Wargha István Pedagógiai Főiskola, valamint a Kosuth Lajos Tudományegyetem.

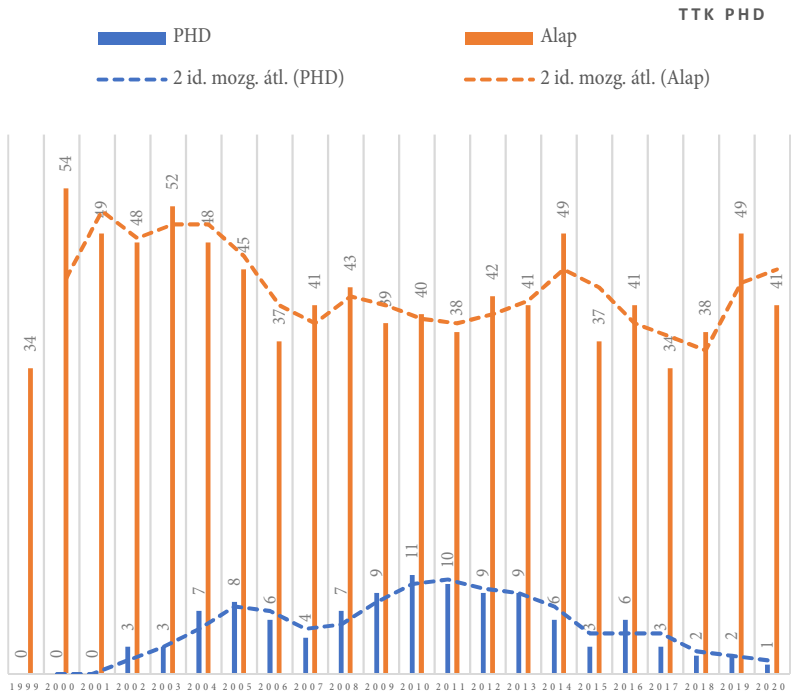

4. ábra: A teljes képzés (alap-, osztatlan, BSc- és MSc-) hallgatók karonkénti megoszlása

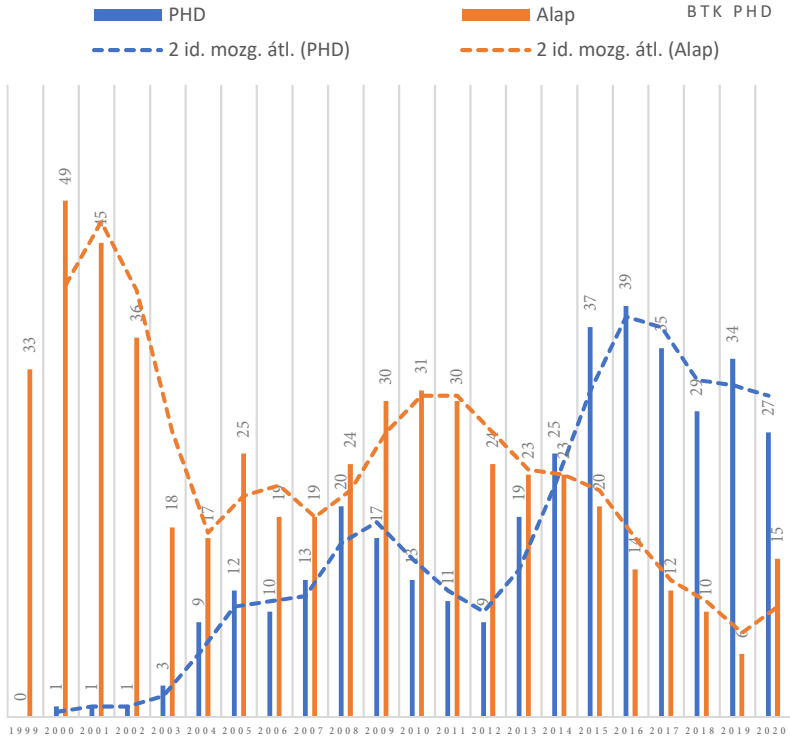
még, hogy műszaki területen tanulók 2009-ig egyáltalán nincsenek a kollégium hallgatói között, ezt követően viszont a számuk három év alatt növekedésnek indul, majd 2019-ig megduplázódik. Az informatikus és természettudományos képzések kapcsolatában érdemes megjegyezni, hogy a 2000-es évek közepéig a TTK keretei között folyt az informatikai képzés is. A Debreceni MÁK-ban már a kezdetektől vannak kétszakos informatikus (informatika-matematika) és programozó matematikus ösztöndíjas hallgatók. Számuk az első három évben 5–6 fő, majd azóta is folyamatosan növekszik, még ha 2013–2016 között egy enyhe hullámvölgy volt is tapasztalható. A természettudományos hallgatók száma a 2004-es csúcsot követően 3 év alatt megduplázódik, ezután viszont – kisebb kilengéseket követően – stabilan 20 fő körül marad.

5. ábra: A TTK és az IK területen tanuló hallgatók számának változása

6/1. ábra: A TTK alap- és PhD-hallgatóinak száma

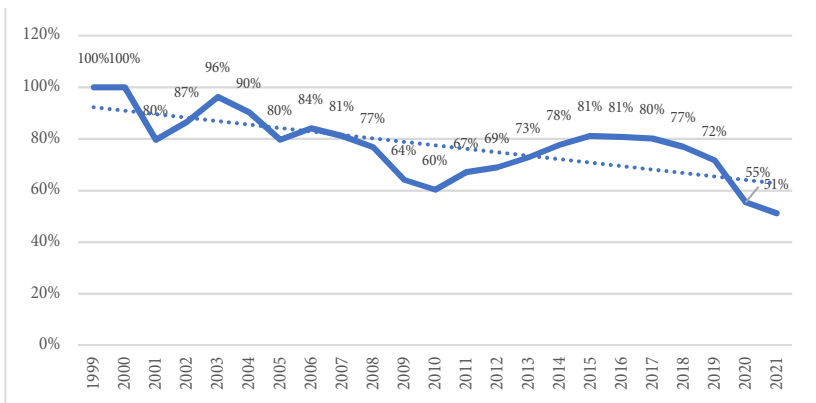

6/2. ábra: A BTK alap és PhD hallgatóinak száma

A Debreceni MÁK doktorandusz hallgatói szinte száz százalékban a bölcsész- és természettudományok területén folytattak vagy folytatnak tanulmányokat, csak elvétve akadt 1-1 fő orvos- és informatikus képzésre jelentkező PhD-hallgató. Míg a TTK hallgatóinak száma enyhe emelkedést követően 2010-ben 11 fővel kulminált (6/1. ábra), addig a BTK doktorandusz hallgatóinak létszáma 2012–2016 között exponenciálisan növekedett és 39 főnél 2016-ban csúcsosodott ki (6/2. ábra). A bölcsész tudomány hallgatóinak 2/3-a a Történelem és Néprajzi Doktori Iskola hallgatója, a többiek egyéb humán és szociológia tudományágakban folytatnak tanulmányokat. További érdekesség a BTK-n, hogy 2014-ben az alapképzésben résztvevők és a PhD-sok aránya megfordult és több doktorandusz van a rendszerben, mint ahány alapképzéses hallgató. Arányuk ma is jelentős különbséget mutat, közel kétszer akkora.

2.2.4 Az ösztöndíjas hallgatók aránya

A teljes képzésben részt vevő határon túli hallgatók ösztöndíjazása mindig vita tárgya volt, hisz a határon túli szakmai és politikai szervezetek félték az „agyszívástól”. A támogatás célja az volt, hogy a diákok tanulmányaik végeztével térjenek vissza szülőföldjükre és ott hasznosítsák tudásukat. A tanulmányunkban vizsgált hallgatók ösztöndíjának odaitelésével az 1993 februárjában megalakult Határon Túli Magyar Ösztöndíj Tanács (HTMÖT) foglalkozik mind a mai napig. A tanácsban majdnem az összes határon túli szervezet képviselte magát – munkájában valamilyen formában részt vett szinte mindenki, akinek szerepe volt a határon túli magyar tudományosságban. A kezdeti „kaotikus” helyzetek is rendeződtek az 1995–96-ban létrejött regionális alkuratóriumok működését követően, amelyeknek az ösztöndíjpályázatok kiírása és rangsorolása lett a feladata. A pályázati kiírásokban az ösztöndíjra esélyes, az adott országban hiányszaknak számító, illetve a szülőföldön anyanyelven nem tanított képzések körét is meghatározták és évről évre szűkítették a külföldi magyar felsőoktatási intézmények szakkínálatának növekedéséhez igazítva. A végső döntést a miniszter tanácsadó testületeként működő „csúcskuratórium” hozta meg, amely általában nem bírálta felül az alkuratóriumok döntéseit, így egyre jobban érvényesülhettek a kisebbségi magyar közösségek érdekei és szempontjai. Az egykori ösztöndíjasok közül sokan ma is szereplői a magyar tudományos életnek (Kálóczy – Kulcsár-Szabó, 2016).

7. ábra: Az ösztöndíjas hallgatók százalékos megoszlása a Debreceni MÁK összes hallgatójához viszonyítva

A Debreceni MÁK ösztöndíjas hallgatóinak aránya a kezdeti (1999, 2000) adatokat követően tendenciózusan csökken. A jelleggörbében 2010-ig 40%-os visszaesés tapasztalható több hullámban, amelyet lassú, de fokozatos emelkedés kísér egészen 2016-ig. 2017-től a mai napig tartó fogyás figyelhető meg a feldolgozott adatokban. Összességében elmondható, hogy a kollégium összes, illetve ösztöndíjas hallgatójának száma és aránya (3. ábra) összefügg a százalékos kimutatási adatokkal (7. ábra), azonban a ösztöndíjas hallgatók számában bekövetkező csökkenést, csak ez utóbbi érzékelteti megfelelően.

3 Következtetések

Az állampolgársági adatok ösztöndíjas és összes hallgatóra vonatkozó vizsgálata (1. ábra) meglepő eredményt hozott, ugyanis a két mintában kimutatható 20%-os eltérés nem jelenik meg a hallgatók területi arányaiban. Ennek legfőbb oka, hogy 2007 után a hallgatók összlétszáma fokozatosan emelkedett a kárpátaljai hallgatók egyre növekvő száma miatt. Ezt tovább erősítette a többi külhoni régió hallgatói arányának meredek zuhanása (3. ábra). A folyamatban közrejátszott az is, hogy a 2007-től megszűnő A/3 ösztöndíj után ezen területek hallgatói már nem feltétlenül kerülnek a kollégium látóterébe.

A szakirányok választására vonatkozó kép a rendszerváltozás óta alig változott a Debreceni Egyetemen (Teperics, 2017), azonban a vizsgálatunk tárgyát képező külhoni hallgatók körében fokozatos átalakuláson ment át amellett, hogy a tudományegyetemi- és az orvos- és egészségügyhöz kapcsolódó karok népszerűsége kitarat napjainkban is. Ahogy az elmúlt évtizedben a munkaerőpiacon nőtt a keresletet az informatikai és mérnöki területeken végzetek iránt, úgy emelkedett – és ma is magas – ezeknek a szakoknak a népszerűsége. Különösen látványos ez a tendencia 2009-től a mérnök-műszaki területekhez kapcsolódó szakok esetében. A felzárkózó tudományágak mellett jelentős teret vesztek a bölcsészettudományi és vallási területek (4. ábra).

A Debreceni MÁK alapfeladatának megfelelően mindig előtérbe helyezte és próbálta biztosítani az összes – debreceni képzési helyen tanulmányokat folytató – ösztöndíjas hallgató elszállásolását. A teljes képzésben részt vevő hallgatók esetében ez maradéktalanul sikerült is, mert a hallgatók kis része évről-évre albérletben vagy más kollégiumokban oldotta meg bentlakását. A részképzős hallgatók esetében néha előfordult, hogy férőhely hiányában nem tudtuk fogadni őket, de a Debreceni Egyetem ilyenkor mindig biztosí-

totta a kollégiumi elhelyezésüket. A Debreceni MÁK ösztöndíjas hallgatói számában kimutatható csökkenésnek több oka is van. Egyrészt, ahogy nőtt a Debrecenben tanuló határon túliak száma, úgy nőtt a kollégiummal jogviszonyt létesítők száma is, ami negatívan befolyásolta a százalékos arányokat. Ez a tény évről-évre jelentős mértékben rontotta az ösztöndíjas és egyéb hallgatók számát és arányát (3. ábra). Ez az arány összefügg a százalékos kimutatósi adatokkal (7. ábra), de az ösztöndíjas hallgatók számának tendenciózus csökkenése mérhetően csak az utóbbi adatokban jeleníthető meg megfelelően.

A Debreceni MÁK-ban hagyományosan a kárpátaljai hallgatók vannak túlsúlyban, de Szlovákia és Románia Európai Uniói csatlakozását követően még inkább előtérbe kerültek az ukrán állampolgársággal rendelkező hallgatók. 2001-ben még közel 50-50 % a kárpátaljai és egyéb határon túli régiók hallgatóinak aránya, azonban ez nem egészen 10 év alatt 90% fölé emelkedik és mind a mai napig tartja magát. A hallgatók a kezdetektől fogva szinte a férőhelyek 100%-át kitöltik, de a közelmúltból és a jelenből vannak olyan kiemelkedő évek, amelyek olyan krízishelyzetekkel függenek össze, mint a Covid-19 vagy az Ukrajnában dúló háború. A koronavírus járvány a Debreceni Márton Áron Szakkollégiumot és a hallgatókat is próbára tette, de rövid szünetet követően a hallgatók azonnal rendkívül magas számban vették ismét birtokba az épületet, és az egyetemek hibrid vagy távoktatásos időszakában is a kollégiumból folytattak jelentős arányban online tanulmányokat, vagy éltek a mindennapjaikat akkor is, amikor a magyar állampolgársággal rendelkező hallgatók még otthonaikból igyekeztek bekapcsolódni az oktatásba. A háború még érzékenyebben érintette a kárpátaljai hallgatókat, hisz saját maguk és családjuk biztonsága veszélybe került. A kollégium az országban elsőként fogadta be három kollégistája családtagját és azóta is segíti jelenlegi és volt hallgatóit ebben a szörnyű helyzetben.¹⁸ A fizikai segítségnyújtás mellett már több éve hagyományosan megszervezett mentálhigiénés kurzusok oktatói¹⁹ mind a mai napig pszichés támaszt nyújtanak az arra rászoruló diákoknak.

A Debreceni Márton Áron Kollégium az elmúlt 20 évben változásokon ment keresztül. Többször megváltozott a fenntartója, ugyancsak megváltozott a neve, de a célja ugyanaz maradt: a külföldi fiatalok támogatása a rendelkezésre álló eszközök segítségével. „Non recuso laborem!”²⁰

18 <https://www.dehir.hu/debrecen/harom-kollegista-csaladtag-fogadta-be-a-debreceni-szakkollegium/2022/02/25/>.

19 <https://demek.unideb.hu/hu>.

20 Márton Áron püspöki címerének jelmondata.

Felhasznált irodalom

- Erdei Itala (2005): Hallgatói mobilitás a Kárpát-medencében. *Educatio*, 334–359.
- Halász Gábor (2009): Tényekre alapozott oktatáspolitikai és oktatásfejlesztés. In: *Kié az oktatáskutatás? Tanulmányok Kozma Tamás 70. születésnapjára*. Szerk. Pusztai G. és Rébay M. Debrecen, Csokonai Könyvkiadó. 178–192.
- Kálóczy Katalin – Kulcsár-Szabó Enikő (2016): A határon túli magyar oktatás, kultúra és tudományosság magyarországi támogatása az 1990-es években. In: *A nemzet mint tudományos közösség*. Szerk. Fedinecz Cs. Budapest, MTA. 13–32.
- Kincses Áron (2019): Magyarországot érintő magyar nemzetközi vándorlások a Kárpát-medencében 2011 és 2017 között. *Demográfia*. 43–94
- Nagy Sándor (2012): Az újrakezdet időszeke (2000-tól napjainkig). In: *A Debreceni Egyetem története 1912–2012*. Főszerk. Orosz I. Debrecen, DUPress. 465–474.
- Nyíri Tamásné (1996): A NEI – Kodolányi János Intézet vázlatos története. *Hungarológiai Intézeti Szemle*. Budapest. 5–12.
- Papp Z. Attila (2006): Oktatási támogatások a határon túli magyar közösségeknek, 2003–2006. *Educatio*. 130–146.
- Siskáné Szilasi Beáta – Halász Levente – Gál-Szabó Lajos (2017): A magyar fiatalok erősödő kivándorlási szándékának kiváltó okai és jellemzői. *Tér és Társadalom*. 131–147.
- Szögi László (2020): A magyarországi és erdélyi peregrinációkutatás eredményei az elmúlt másfél évtizedben. In: *Peregrináció és Erudíció*. Tanulmányok Tonk Sándor tiszteletére. Szerk. Bogdándi Zs. – Lupescu M. Kolozsvár, Erdélyi Múzeum-Egyesület. 453–463.
- Teperics Károly (2017): A Debreceni Egyetem területi kapcsolatai, gazdasági hatásai. Kézirat. Debrecen. 88–103.

Magyari Tünde – Bukur Tamás – Csíki Ottó –
Molnár Gergely – Pop Rebeka-Anna

Miért magasabb Magyarországon az infláció még a szomszéd országokhoz képest is?¹

1 Bevezető

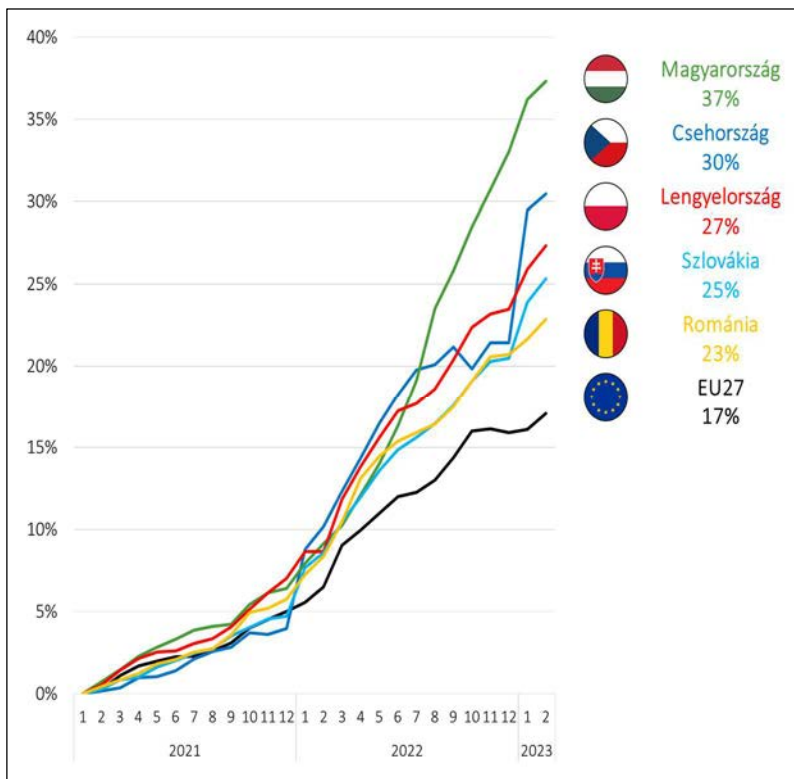
A világválság nehézségeiből alig felszusszanva újabb kihívásokkal találta szembe magát a jegybanki döntéshozók. A járvány alatti gazdaságélénkítő monetáris és fiskális intézkedések megnövelték a pénzbőséget és a keresletet, az elmúlt periódusban pedig globális szinten beindult az ár-emelkedés.

Bár globálisan, illetve regionálisan is hasonló okok mozgatják az inflációt, régiókat tekintve számos különbséget fedezhetünk fel az infláció lefutásában. A visegrádi országok, valamint Románia inflációs folyamatának lefutását összehasonlítva számos olyan szempont kiemelhető, mely ezen különbségeket eredményezte. Ebben a cikkben ezeket gyűjtöttük össze a folyamat jobb átláthatósága érdekében.

A vizsgált országok közül Szlovákia az egyetlen, mely az eurót használja fizetőeszközü, ezáltal benchmarkot képezhet a további vizsgált országok folyamatai számára.

A visegrádi országok (V4), illetve Románia 2021. januári bázison számított fogyasztói árindexének alakulását tekintve jól látható, hogy bár a magyarországi ár-emelkedés a régiós országokét meghaladva alakult, alapvetően mind az öt ország jegybankja inflációs nyomásokkal küzd.

1 Az elemzés 2023. április 9-én a [portfolio.hu](https://www.portfolio.hu) internetes portál közleményeként is megjelent. URL: <https://www.portfolio.hu/gazdasag/20230409/miert-magasabb-magyarorszagon-az-inflacio-meg-a-szomszed-orzagokhoz-kepest-is-607402>. A munkát Pál Tamás műhelyvezető segítette.

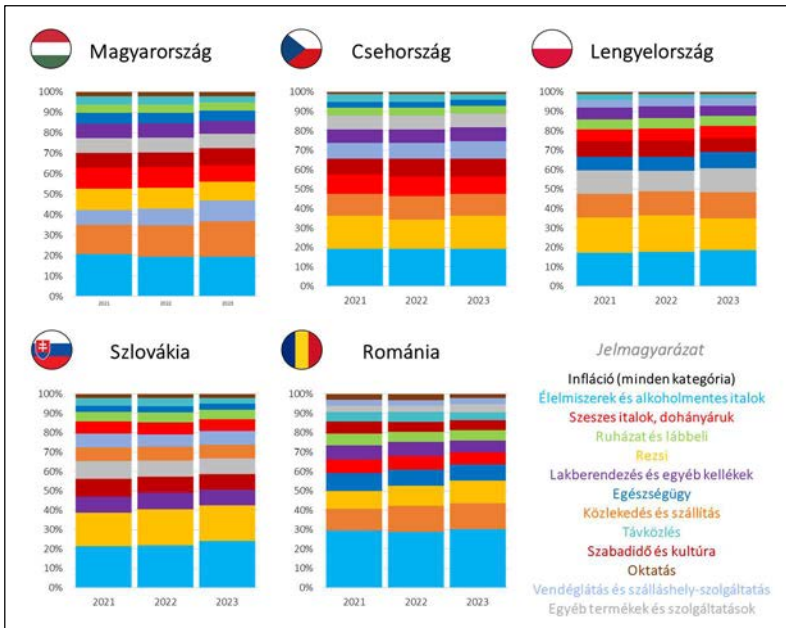
1. ábra: Az áremelkedés mértéke (HICP) a V4-országokban és Romániában 2021 januárjához képest (2021. január – 2023. február; 2021. január = 0%)

Forrás: Eurostat

A 2021-es évben az áremelkedés hasonló mértékben sújtotta a régiós országok gazdaságait, együtt mozogva az EU27 átlagával. Az infláció dinamikájában a 2022-es év hozott látványosabb változásokat, hisz az EU27 áremelkedése elmaradt a régiós országokétól. Az első két negyedévben az áremelkedés Csehországban volt a legmagasabb, ahol júniusban 18%-os áremelkedés volt tapasztalható előző év januárjához képest. 2022 harmadik negyedétől az EU27-ben megállni látszik az árak növekedése, miközben a régióban továbbra is árnövekedés volt tapasztalható. Júliustól a magyar infláció jóval a régiós országokét meghaladva alakult, és ez a tendencia volt megfigyelhető az elkövetkezendő hónapokban is.

2 Fogyasztói kosár

Annak érdekében, hogy a vizsgált öt országban megérthessük az infláció alakulását, érdemes megvizsgálni, miképp tevődik össze ezen országok fogyasztói kosara, hiszen az egyes termék- és szolgáltatáskategóriák eltérő súlya szemléletesen magyarázza az infláció alakulását.²

2. ábra: Az egyes termékek és szolgáltatások súlyának alakulása a fogyasztói kosárban a V4-országokban és Romániában 2021–2023 között (%)

Forrás: Eurostat

A vizsgált országokban a fogyasztói kosárban a legnagyobb súllyal az élelmiszerek és alkoholmentes italok vannak jelen. Ugyan az Európai Unióban is je-

2 A kategóriák neveit a könnyebb érthetőség végett egyszerűsítettük. A „rezszi” kategória a lakáshoz tartozó szolgáltatás, víz, villamos energia, gáz és egyéb tüzelőanyagok kategóriáját jelenti. A „lakberendezés és egyéb kellékek” a lakberendezés, lakásfelszerelés és rendszeres lakáskarbantartás kategóriájának rövidített neve.

lentős ennek a kategóriának a súlya, de az élelmiszerek és alkoholmentes italok aránya a fogyasztói kosárban mind az öt elemzett országban jóval az Európai Unió 15,6%-os átlaga felett van. A legfrissebb adatok szerint a kategória súlya Romániában a legmagasabb, átlagosan 29% az élelmiszerek és alkoholmentes italok súlya. Ezzel szemben Lengyelországban csak 18%, de még így is bőven meghaladja az Európai Unió átlagot. Magyarországon 19%, ami ugyan nem olyan magas, mint Romániában, de igencsak magasnak számít. Az élelmiszerek nagyobb súlya az alacsonyabb jövedelmű országokban nem meglepő, viszont ha összevetjük azzal, hogy az összes vizsgált országban legalább 30%-kal növekedett ezek ára (Magyarországon közel 64%-kal), akkor mindjárt érthető, hogy miért ugrott meg az infláció ilyen nagy mértékben. Magyarország esete igencsak jól példázza ezt: az élelmiszerárak kiugró mértékben növekedtek, és mivel a kategória súlya magas, így jelentősen felfelé húzta az inflációt.

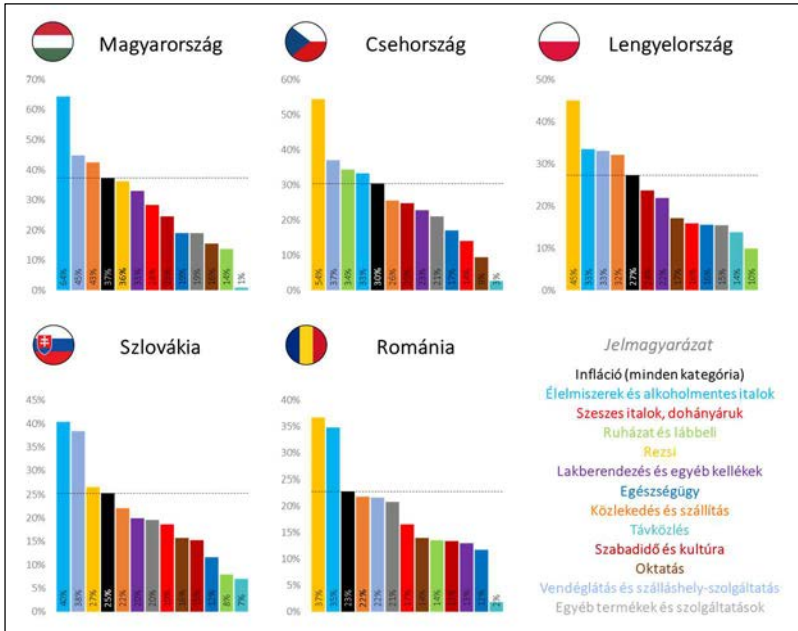
A régióban Magyarország esete azért is számít egyedinek, mert különböző javakra, főképp élelmiszerekre, árstoppokat vezetett be. Ez az adott termékek ár-növekedését megállította, viszont korántsem volt elég az élelmiszerárak növekedésének megfékezésére. A kormány 2021 őszén 6 alapvető élelmiszer esetében határozta meg az ár-maximumot, majd 2022 őszén tovább bővítette a listát, és az élelmiszerár-stoppot 2023. április 30-ig meghosszabbították.

Az ársapkák inflációra gyakorolt hosszú távú hatásának megítélésében nincs egyetértés. Az említett termékek esetén az árstopp fékezi az élelmiszerek inflációját, de kétséges, hogy ennek milyen hatása van a többi élelmiszer árára, amik esetén nincs ársapka. A kereskedők ugyanis beépíthetik az árstoppos termékeken elszenvedett veszteséget egyéb élelmiszerek áraiba, melyek ezáltal hozzájárulhatnak az élelmiszerek esetén tapasztalt magas inflációhoz.

A rezsi (lakásszolgáltatás, víz, villamos energia, gáz és egyéb tüzelőanyag) a másik olyan kategória, ami az összes vizsgált országban igencsak jól látható súlyt képvisel. Ennek súlya Magyarországon a legalacsonyabb, mindössze 9%, de Romániában sem mondható olyan magasnak, csupán 11%. Ezzel szemben Csehországban 17%, Lengyelországban 16%, míg Szlovákiában 18%. A rezsi áremelkedésének mértéke mind az öt vizsgált országban jelentős volt, viszont Csehországban növekedett a leginkább, 2023 februárjában 54%-kal kellett többet fizetni érte, mint 2021 januárjában. Az alábbi ábra jól mutatja, hogy a rezsi inflációjának alakulása jelentős hatással van a csehországi inflációra.

A legkisebb mértékben Szlovákiában drágultak a rezsiköltségek, viszont a 27%-os emelkedés így is inkább felfelé húzta az inflációt. A magyarországi

rezi-drágulás a régióban közepesnek számít a maga 36%-os értékével. Romániában 37%-kal növekedett a kategória ára, viszont ez volt a legmagasabb ár-emelkedés, ennél az összes többi kategória kisebb mértékben drágult.

3. ábra: Az ár-emelkedés mértéke (HICP) egyes szolgáltatás- és termék kategóriákra lebontva a V4-országokban és Romániában 2023 februárjában 2021 januárjához képest

Forrás: Eurostat

A közlekedés és szállítás költségei a legtöbb országban az orosz-ukrán háború kitörése után megugrottak, de 2022 végére a kategória inflációja legtöbbjük esetében mérséklődött. Magyarország kissé kivétel, hiszen az üzemenyagárra bevezetett ársapka mérsékelte ezt: 2022-ben nem volt olyan jelentős a szállítás ár-emelkedése. Az ársapka kivezetése után, 2023 februárjában viszont ebben a kategóriában már 43%-os drágulást láthatunk 2021 januárjához képest. Ez viszont tovább fűtötte az amúgy is gyorsan elszaladó magyarországi inflációt, hiszen a kategória súlya régiós szinten is kiugróan magas, 17%. A többi ország esetén a közlekedés és szállítás 20–30% között drágult a referenciaidőszakhoz képest.

Jól látható, hogy Magyarországon mindhárom legnagyobb súlyú tényező (élelmiszerek, közlekedés és szállítás, rezsi) esetében volt kormányzati beavatkozás, ennek ellenére összességében a fogyasztói árak 2022-től Magyarországon emelkedtek a legjobban. Bár a rezsi áremelkedése a régióban közepesnek mondható, az élelmiszerek és alkoholmentes italok, valamint a közlekedés és szállítás tekintetében Magyarországon kiugró mértékű infláció tapasztalható.

A fogyasztói kosárban lévő élelmiszerek és szolgáltatások inflációja mellett nem szabad megfeledkeznünk az energiaárakról, melyek továbbra is fókuszban maradnak, ugyanis a jelenlegi inflációs csúcsok okaként az élelmiszerárak mellett az energiaárak alakulása is befolyásoló tényezőként hat.

Ha a visegrádi országok energiafüggőségét nézzük, az MNB 2023 januári *Fizetési mérleg*-jelentéséből kiderül, hogy az energiafüggőség tekintetében a régiós országok közül Magyarország és Szlovákia jár az élen, azaz a nettó energiaimport teljes energiahasználatához viszonyított aránya itt a legmagasabb.

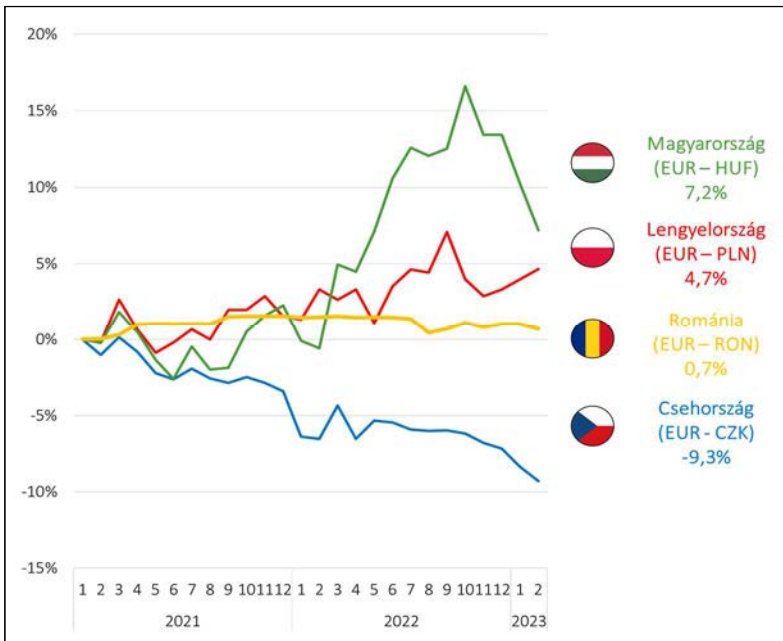
De miért is játszik kimondottan fontos szerepet az energiafüggőség? Minél nagyobb egy ország energiafüggősége, azaz minél több energiát importál, annál nagyobb hatással van rá az energia árának növekedése, nem utolsósorban a kereskedelmi mérleg romlásának a valutaárfolyamra gyakorolt hatása révén.

3 Árfolyam

Az árfolyam alakulása kimondottan fontos az infláció szempontjából, a gyengülő árfolyam ugyanis nagyobb inflációs nyomást jelent az országok számára. Mivel az elemzett országok az Európai Unió gazdaságába vannak beágyazódva, a nemzeti valuta euróhoz képesti átváltását érdemes legelőször megvizsgálni. Szlovákia ebből a szempontból egyedi eset, hiszen már bevezette az eurót, így az importárakon keresztül az árfolyam nem tud hatással lenni: az importőr nincs kitéve a valuta gyengüléséből származó veszteségeknek. Ezzel szemben Magyarország (HUF), Csehország (CZK), Lengyelország (PLN) és Románia (RON) továbbra is a saját nemzeti valutáját használja, így fontos a hazai valuta árfolyamának alakulása az euróhoz képest (ld. 4. ábra).

Csehország kivételével összességében a nemzeti valuták leértékeléséről beszélhetünk. A leértékelődés az euróhoz képest a forint esetében volt a legjelentősebb, hiszen míg 2021 januárjában 359,05 forint volt egy euró, addig 2023 januárjában már 395,75-nél tartott a jegyzés. Februárban némileg mérséklődött a leértékelődés, egy euróért már csak 384,91 forintot kellett adni. A havi átlá-

gos átváltási ráta 2022 októberében érte el a csúcspontot, hiszen ekkor átlagosan 418,64 forint volt egy euró, ami 17%-os leértékelődést jelent. A lengyel zlotyi is leértékelődött ugyan, de korántsem olyan jelentősen, mint a magyar forint. Itt 2022 szeptemberére jelentette a csúcspontot, de ez mindösszesen 7%-os volt. A 2023-as februári átváltási arány viszont már csak 4,7%-kal magasabb, mint 2021 januárjában volt. A román lej árfolyama az euróhoz képest a Román Nemzeti Bank devizapiaci intervencióinak köszönhetően mindvégig stabil maradt, a vizsgált időszakban nem látható még 2%-os árfolyamemelkedés sem. Csehország ebből a szempontból kivétel: itt a nemzeti valuta, a cseh korona felértékelődött az euróhoz képest. 2021 januárjában átlagosan 26,14 koronát kellett adni egy euróért, míg 2023 februárjában már csak 23,71-et.

4. ábra: A nemzeti valuta alakulása az euróhoz képest Magyarországon, Csehországban, Lengyelországban és Romániában 2021 januárjához képest, 2021. február – 2023. február (2021. január = 0%)³

Forrás: A vizsgált országok nemzeti bankjai (MNB, CNB, NBP, BNR)

3 Az ábrán a havi középárfolyamok láthatók.

4 Fiskális politika

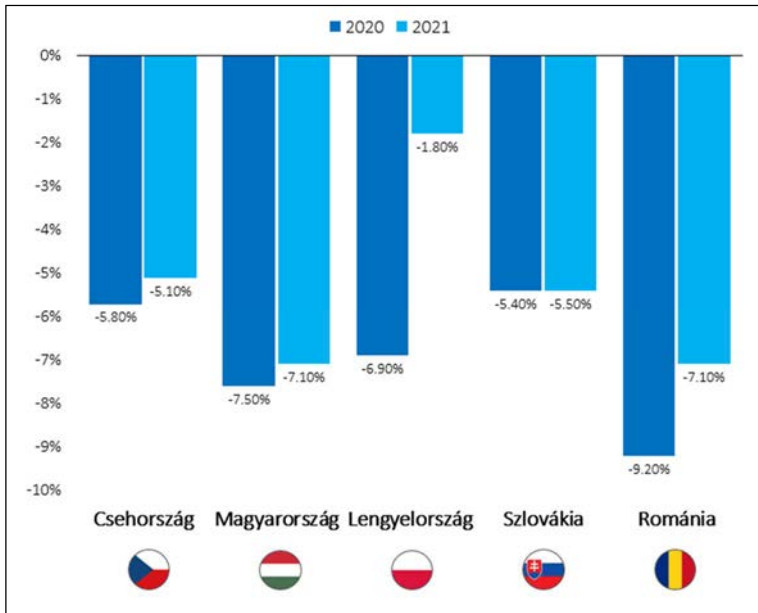
A költségvetési politika befolyásolhatja a gazdaság általános kereslet szintjét, és ezáltal hozzájárulhat az inflációhoz. Ezért összehasonlítjuk az öt ország 2020–2021-es államháztartási hiányát és megpróbálunk választ adni arra a kérdésre, hogy a Covid-válság idején a magasabb kormányzati kiadások összefüggésbe hozhatók-e a 2022-es magasabb inflációval.

Az adatok szerint 2020-ban és 2021-ben mind az öt vizsgált országban volt államháztartási hiány, ami azt jelenti, hogy a kormányzatok kiadásai meghaladták a bevételeiket. Csehországban volt a legkisebb a hiány, a GDP -5,7%-a 2020-ban, ami 2021-ben -5,1%-ra csökkent. Szlovákiában mindkét évben -5,4%-os volt a hiány. Magyarországon ennél valamivel nagyobb volt, a GDP -7,6%-a 2020-ban, és -7,1%-a 2021-ben. Lengyelországnak 2020-ban -6,9%-os volt a hiánya, ami 2021-ben -1,8%-ra csökkent. Romániában volt a legmagasabb a hiány 2020-ban, a GDP -9,2%-a, ami 2021-ben -7,1%-ra csökkent. A 2022-re vonatkozó adatok központilag még nem elérhetők, de az MNB által közzétett előzetes pénzügyi számlák alapján⁴ az látható, hogy Magyarországon még jelentősebb költségvetési kiigazítások ellenére sem várható jelentős csökkenés az államháztartási hiányban.

Ezek a számok arra utalnak, hogy az öt ország átlagosan növelte kormányzati kiadásait a Covid-válság alatt. Fontos azonban megjegyezni, hogy a hiány önmagában nem feltétlenül és nem közvetlenül vezet inflációhoz. Az egyes kormányzati kiadásoknak eltérő hatásuk lehet az inflációra, különböző tényezőktől függően, mint például a kiadások jellege, a gazdaság állapota és a monetáris politikai irányvonal.

Ha például a kormányzati kiadások olyan termelékeny beruházásokra irányulnak, amelyek növelik az áruk és szolgáltatások kínálatát, akkor fellendíthetik a gazdasági növekedést anélkül, hogy feltétlenül inflációt okoznának. Másrészt ha a kiadások a háztartások jövedelmét bővítik (ahogyan ez Magyarországon a 13. havi nyugdíj, a fegyverpénz és a rendkívüli SZJA visszatérítés révén 2022 első felében történt), amelyek a keresletet növelik a kínálat növelése nélkül, akkor magasabb inflációhoz vezethetnek. Ezenkívül a fiskális politika inflációra gyakorolt hatását a monetáris politika mérsékelheti vagy felerősítheti.

4 Magyar Nemzeti Bank – Az államháztartás és a háztartások előzetes pénzügyi számlái. URL: <https://statisztika.mnb.hu/publikacios-temak/penzugyi-szamlak/sajtokozolemenyek/az-allamhaztartas-es-haztartasok-elozetes-penzugyi-szamlai>

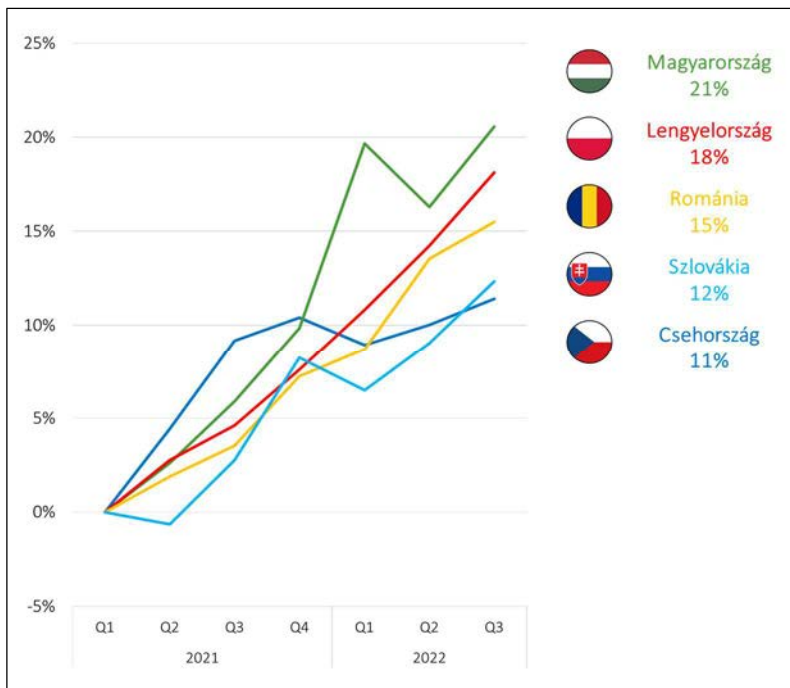
5. ábra: Az államháztartási hiány alakulása a V4-országokban és Romániában 2021–2022 (GDP-arányosan, %-ban kifejezve)

Forrás: Eurostat

6 A munkaerő költsége és a bérek

A nominálbérek emelkedése az elmúlt két évben kiemelkedő volt az öt vizsgált ország munkaerőpiacán. Mivel a bérekre vonatkozó adatok kevésbé részletek és a későbbi időszakokra nem elérhetők, ebben a részben a munkaerő költségének alakulását tárgyaljuk. Ez a változó elsősorban azt mutatja, hogy a vállalatok munkaerővel kapcsolatos költségei hogyan alakultak, de mivel ezek jelentős részét a munkabérek alkotják, az átlagbérek tekintetében is hasonló pályát feltételezhetünk. A munkaerőköltség-index 2021 első negyedévéől 2022 harmadik negyedévéig terjedő időszakra vonatkozó adatai azt mutatják, hogy a munkaerő költségei minden országban emelkedtek, a legnagyobb mértékben (20,56%-kal) Magyarországon, amelyet Lengyelország 18,12%, Románia 15,49%, Csehország 11,41%, Szlovákia pedig 12,34%-kal követ. Ezeknek a növe-

kedéseknek az inflációra gyakorolt hatása két fő mechanizmussal magyarázható. Először is a munkaerő költségének emelkedése a termelési költségek növekedéséhez vezet, amelyet aztán magasabb árak formájában a vállalatok a fogyasztókra hárítanak át. Ezáltal a munkaerőköltség növekedése a termelési költségek révén kínálati oldali nyomást helyez az árakra.

6. ábra: A munkaerőköltség alakulása a V4-országokban és Romániában, 2021 első negyedév (Q1) – 2022 harmadik negyedév (Q3) (2021 Q1 = 0%)

Forrás: Eurostat

A második mechanizmus az ár-bér spirál, amely azáltal következik be, hogy a béremelések az áruk és szolgáltatások iránti kereslet növekedéséhez vezetnek, ami viszont magasabb árakhoz, és így további bérkövetelésekhez vezet. Ha a munkavállalók bére emelkedik, hajlamosak többet költeni, ami az áruk és szolgáltatások iránti nagyobb kereslethez vezet. Ez a megnövekedett kereslet felfelé irányuló nyomást gyakorolhat az árakra, ami magasabb inflációhoz vezet. Az árak emelkedésével a munkavállalók magasabb béreket követelhet-

nek vásárlóerejük fenntartása érdekében, ami a bérek és az árak emelkedésének ördögi köréhez vezet. A korlátozó monetáris politika, például a kamatlábak emelése segíthet a kereslet fékezésében és az ár-bér spirál korlátozásában. A munkabérek és az infláció közötti erős kapcsolat jól látható a munkaerő-költség-index adataiban. Ha egy országban a munkaerő költsége jobban nőtt, ott jellemzően az infláció mértéke is magasabb volt.

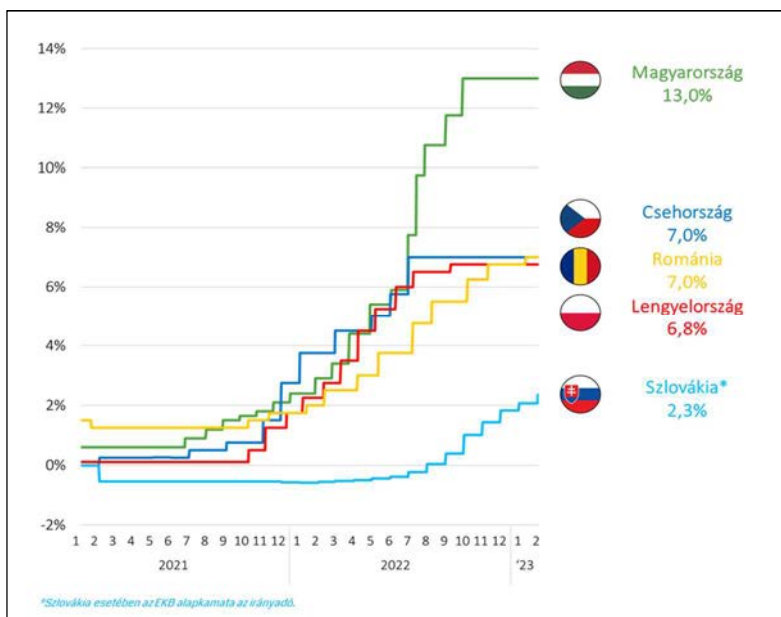
7 Kamatpolitika

Az alapkamatok kérdése a jelenlegi inflációs környezetben minden jegybank esetében kulcsfontosságú. A világválság alatti keresletnövelő intézkedések és az elmúlt évek laza monetáris politikája úgy a régióban, mint világszinten beindították az áremelkedést.

A monetáris szigor megítélésére a jegybanki alapkamatot tekinthetjük irányadónak, azonban fontos megjegyezni, hogy nem minden esetben – ezt Magyarország esete jól példázza (ld. 7. ábra).

Míg a többi ország esetében a monetáris szigorítás mértékére a jegybanki alapkamat változását tekinthetjük mérvadónak, Magyarország esetén tavaly ősszel a forint betéti tenderek kamatai vették át a meghatározó kamatszint szerepét. Ezen betéti gyorstenderek célja a többletlikviditás kiszívása a gazdaságból, a jegybanknál való betételhelyezés által a meghirdetett kamatlábon. A tavaly október 14-én meghirdetett betéti gyorstender kamatlába 18% volt. Akkor több mint 994 milliárd forintnyi betétet helyeztek el ezen a kamatlábon a jegybanknál a bankok, míg 2023 februárjának végén már több mint 7242 milliárd forint likviditást szívott el a jegybank betéti gyorstender formájában. A vizsgált országok jegybankjai közül egyértelműen az MNB emelte a legnagyobb mértékben a kamatokat, nálunk 2022 második felétől gyorsulni kezdett a jegybanki szigorítás, és az alapkamatot illetően ez szeptemberben érte el jelenlegi 13%-os mértékét. A jegybanki szigorításnak a cseh jegybank vetett véget először, ahol a tavaly júliusi tisztésváltást követően változatlanul 7% az alapkamat. Múlt év szeptemberi 25 bázispontos emelés után a lengyel jegybank is leállt a monetáris szigorítással, a lengyel jegybanki alapkamat jelenleg 6,75 százalékon áll. A román jegybank esetén a 2008-as válságot követően volt hasonló mértékű kamatemelés, tavaly év júliusában ugyanis 4,75%-ra, 100 bázisponttal emelték az irányadó kamatlábat. Idén januártól – Csehországhoz hasonlóan – 7%-os az alapkamat. Tekintve, hogy Szlovákiában

az euró a fizetőeszköz, ott az Európai Központi Bank kamatdöntései határozzák meg az alapkamat, azaz a monetáris politika helyzetét.

7. ábra: A jegybanki alapkamat alakulása a V4-országokban és Romániában, 2021. január – 2023. január (%)

Forrás: A vizsgált országok nemzeti bankjai (MNB, CNB, NBP, BNR) és az Európai Központi Bank (EKB)

Noha az infláció felfutása világszintű jelenség volt, a visegrádi országokban és Romániában ez a felfutás jóval meredekebb volt. A háttérben különböző okok húzódnak. Először is ezen országok esetén épp azon kategóriák szerepelnek nagy súllyal a fogyasztói kosárban, amelyek kimagasló mértékben drágultak (például az élelmiszerek és alkoholmentes italok, a rezsi és a közlekedés és szállítás). A nemzeti valuták Csehország kivételével gyengültek (Romániában elhanyagolható mértékben, de Magyarországon már jelentős mértékben), ami tovább emelte az inflációt. A feszített munkaerőpiac és annak hatása minden ország esetén jól látható: ott, ahol a munkaerőköltség-index jobban növekedett, jellemzően az infláció is nagyobb mértékben nőtt. Az infláció megfékezésére a jegybankok emelték a kamatszintet, aminek érdemi inflációmérséklő hatása csak idővel jelentkezik, várhatóan 2023-ban lesz látható.

Hegyi Eszter

A honvágy jelenléte és az ezzel való megküzdési stratégiák a budapesti Márton Áron Kollégiumban élő határon túli magyar diákok körében

1 Bevezetés

Jelen kutatás a honvágy jelenlétét tárja fel a budapesti Márton Áron Kollégium határon túli lakóinak körében, kvantitatív módszerekkel. Célja az otthonuktól távol élő diákok származási helyükkel kapcsolatos attitűdjeinek, illetve az otthonuktól történő szeparációval kapcsolatos érzéseiknek és ezek feldolgozási módjainak a megismerése. A tanulmány kizárólagos témaköre a honvágy, nem foglalja magába az ebből adódó vagy ehhez kapcsolódó egyéb pszichológiai jelenségeket, mint a depresszió, szeparációs szorongás, nosztalgia stb. Az adatgyűjtés 2022. novemberében valósult meg a kollégium diákjai körében.

Úgy gondolom, hogy a honvágy folyamatosan aktuális téma, mivel rengeteg ember különböző okokból akár nap mint nap szembesül az otthonától való elszakadás érzésével – legyen szó akár az óvodás gyerekről, aki az édesanyjával szeretne lenni, a nyaraló párról, akiknek azért mégis hiányzik egy kicsit a saját lakásuk melege, vagy éppen egy másik országban tanuló egyetemistáról. A tanulmány megírásának motivációjához hozzájárult az a szomorú tény is, hogy a szakirodalmi áttekintés során szembesülnöm kellett azzal, hogy meglehetősen kevés magyarországi kutatás foglalkozik ezzel a témakörrel. Nem utolsósorban pedig a személyes tapasztalataim is nagymértékben hozzájárultak a kutatás létrejöttéhez, mivel amikor Erdélyből Budapestre költöztem, nagyon sokszor éreztem honvágyat, amely nem melleleg mai napig sem tűnt el, és akkor kezdett el foglalkoztatni, hogy mi is a tudományos háttere ennek az érzésnek, illetve hogy a diáktársaim hogyan élik ezt meg.

Hipotézisem, hogy azok a személyek, akik gyakrabban látogatnak haza, kevésbé intenzíven tapasztalják meg a honvágyat, mint azok, akiknek ritkábban van lehetőségük hazautazni. Emellett úgy gondolom, hogy a budapesti tartózkodás idejének mértéke is összefüggésben van a honvágy mértékével: akik hosszabb ideje lagnak Budapesten, kevésbé tapasztalnak honvágyat. Nem utolsósorban pedig – ahogyan az már a címből is kitűnik – arra is szeretnék választ kapni, hogy hogyan küzdenek meg a fiatalok a honvágygal abban az esetben, ha nincsen lehetőségük hazalátogatni. A tanulmány elkészítése során a John Archer és munkatársai által végzett kutatást¹ vettem alapul és az abban használt kérdőívet adaptáltam és a honvágy mértékét a kérdőíven elért pontszámok alapján határoztam meg.

2 A kollégiumról

A Márton Áron Szakkollégium az Eötvös Loránd Tudományegyetemhez tartozik, azonban nem hagyományos szociális kollégium. Fő célja a határon túli magyar diákok befogadása, ezért más intézmények hallgatói is jelentkezhetnek ide, amennyiben nem magyarországiak. Emellett vendéghallgatók és szociális alapon felvételt nyert hallgatók is lagnak az épületben. Jelenleg a három épület közül kettőben még zajlanak a felújítási munkálatok, az újonnan felújított B épületet pedig 2022 februárjában adták át.

A lakhatás meglehetősen kényelmes, a szobák két személy befogadására alkalmasak, minden két szobához tartozik egy vizesblokk is, ugyanakkor az első emeleten lévő, főként párok számára fenntartott szobáknak saját mosdójuk van. A tanuláshoz szükséges csendet és nyugalmat szintenként egy tanulószoba biztosítja, emellett egy közösségi tér is fenn van tartva a társas összejövetelek befogadására. Minden szint mindkét szárnyában található egy-egy konyha és mosókonyha, ami az eddigi tapasztalatok alapján megfelelően kielégíti a lakók igényeit. A közösségépítésre is gondolnak a kollégium diáktanácsának tagjai: minden évben megrendezésre kerül a kollégiumi gólyatábor, illetve a tanév folyamán több kollégiumi bulit is szoktak tartani.

Személyes véleményem szerint ez a fajta elrendezkedés, hogy a határon túli diákok egy közösségben élnek, nagy mértékben hozzájárul a honvágy csök-

1 John Archer és mtsai.: Derivation of a Homesickness Scale. *British Journal of Psychology*, 89 (1998) 2: 205–221. URL: <https://doi.org/10.1111/j.2044-8295.1998.tb02681.x>.

kentéséhez, mivel hozzánk hasonló helyzetben lévő személyeket ismerhetünk meg, akik megértik azokat a dolgokat, amiket átéltünk, és hasonló identitáson osztozunk akkor is, ha teljesen más régiókból származunk.

3 De mi is az a honvágý?

A magyar nyelv értelmező szótára² „külföldön élő személynek rendszerint gyötrő vágýdása hazája után”, illetve „családjától, szülő- vagy lakóhelyétől, vagy megszokott környezetétől elszakadt, távol élő személynek erős hazavágýása” definíciókkal illeti a honvágý fogalmát.

A honvágýra tett első ismert irodalmi utalás a Biblia 137. Zsoltárából származik: „Bábel folyói mentén ültünk és sírtunk: a Sionra emlékeztünk”. A 17. századtól kezdve különböző esettanulmányok is foglalkoznak a jelenséggel, például Johannes Hofer svájci orvos egy halálos ágýán fekvő fiatalemberről számol be, akit honvágýval diagnosztizáltak. Mikor hazaküldték, az állapota azonnal javulni kezdett.³

A tudományos szakirodalomban jelenleg nem lelhető fel egyetemesen elfogadott meghatározás a kifejezésre. Egyes kutatók az otthonhoz (személyekhez vagy helyhez) való kötődésből és az új környezethez való alkalmazkodásból származó feszültséggel való megküzdés dimenziói mentén határozzák meg a jelenséget, míg mások kizárólag a hely iránti kötődés aspektusára fókuszálnak. A legtöbb meghatározás a család és az otthon hiányát, az otthonlét, a családtagokkal töltött idő, ismerős helyek és körülmények iránti vágýakozást, illetve az otthonnal kapcsolatos gondolatokkal való elfoglaltságot emeli ki. Emellett a legtöbb kutató elismeri, hogy a honvágý gyakran stresszhez és a környezethez való rossz alkalmazkodáshoz vezet vagy együtt jár ezekkel.⁴ Van Tilburg szerint⁵ a honvágý lényegében a ház vagy otthon elhagyását követően

2 *A magyar nyelv értelmező szótára*, 3. k. Harmadik, a másodikhoz képest változatlan kiadás (Budapest: Akadémiai Kiadó, 1978).

3 Lester S. King: Clio Medica. *Acta Academiae Internationalis Historiae Medicina*, 10 (1975): 28-51. URL: <https://doi.org/10.1163/9789004418226>.

4 Margaret Stroebe – Henk Schut – Maaïke H. Nauta: Is Homesickness a Mini-Grief? Development of a Dual Process Model. *Clinical Psychological Science*, 4 (2016) 2: 345-347. URL: <https://doi.org/10.1177/2167702615585302>.

5 Miranda A. L. Van Tilburg – Adrianus Johannes Josephus Maria Vingerhoets: Psychological Aspects of Geographical Moves: *Homesickness and Acculturation Stress* (Amsterdam: Amsterdam academic archive, 2005), 35.

megjelenő érzelem, amely az otthonnal kapcsolatos rágódással, negatív érzelmekkel és akár szomatikus tünetekkel is jellemezhető. Ez a fajta meghatározás azonban egyéb érzelmeket vagy folyamatokat is magába foglalhat, így nem túl pontos. Az idők során a kutatók több kísérletet is tettek arra, hogy pontosítsák ezt a rendkívül tág fogalmat.

Baier és Welch⁶ például hat kritérium megfogalmazásával próbálta elkülöníteni a honvágyat más fogalmaktól, mint a szeparációs szorongás, vagy az iskolafóbia. A kritériumok a következők: (1) a honvágy minden korosztályban megjelenhet az otthontól való távolság feltételével, (2) a honvágyat gyakran nem ismerik fel és nem kerül feldolgozásra az azt átélő egyén által, (3) idősebb gyerekek és felnőttek esetében a honvágy gyakran tagadással vagy szégyenkezéssel jár együtt, (4) a honvágy erős szomorúságérzetet és az elhagyott helyről szóló gondolatok megjelenését okozza, (5) a honvágygal küzdő gyerekeket gyakran arra buzdítják, hogy nyomják el az érzéseiket és (6) a család vagy az otthon utáni vágyakozást szomatikus panaszok is kísérhetik. Annak ellenére, hogy a szerzők jó támpontokat sorakoztatnak fel, és iránymutatásnak megfelelnek ezek a pontok, még mindig nem teljes a kép, mivel nincsen tekintettel a különböző honvágyat kiváltó helyzetekre (nem mindegy, hogy a nászutunkon lép fel a honvágy, vagy mondjuk a kórházban töltött lábadozásunk során).⁷

Egy másik érdekes megközelítés 1963-ból, Bergsmától⁸ származik, aki normális és patológiás honvágyat különböztet meg. A honvágy érzését normális reakciónak tartja, amely, ha az egyén nem képes megküzdeni vele, idővel patológiássá válhat. A patológiás honvágnak továbbá nyolc altípusát is meghatározza, köztük a primitív honvágyat (amely a primitív személyeknél jelentkezik, akik túlságosan kötődnek a környezetükhöz), a neurotikus honvágyat (amely a szülőkkal ápolt ambivalens kapcsolatot tükrözi), a mentális deficitből eredő honvágyat vagy a „zeewee”-t (holland kifejezés, szó szerinti fordítása tengeri betegség; ez a terminus a parton élő tengerészek által átélt honvágyat takarja).

6 Marjorie Baier – Martha Welch: An Analysis of the Concept of Homesickness. *Archives of Psychiatric Nursing*, 6 (1992) 1: 56. URL: [https://doi.org/10.1016/0883-9417\(92\)90055-N](https://doi.org/10.1016/0883-9417(92)90055-N).

7 M. A. L. Van Tilburg – A. J. J. M. Vingerhoets – a G. L. Van Heck: Homesickness: A Review of the Literature. *Psychological Medicine*, 26 (1996) 5: 901. URL: <https://doi.org/10.1017/S0033291700035248>.

8 Jurrit Bergsma: *Militair heimwee* (University of Groningen, 1963).

A tudomány jelenlegi hivatalos álláspontja szerint viszont a honvágy, annak ellenére, hogy sok esetben befolyásolja a mentális és testi egészséget, nem tartozik a mentális zavarok közé. Az Amerikai Pszichiátriai Társaság (APA: American Psychological Association) által szerkesztett DSM (Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders; magyarul: Mentális zavarok diagnosztikai és statisztikai kézikönyve) ötödik, legújabb kiadása nem ismeri el a honvágyat, mint bármiféle mentális zavart vagy rendellenességet, mivel a költözéssel járó természetes reakciónak tekinti. Arról viszont nem esik szó, hogy ha ez az érzés tartósan jelen van valakinek az életében és súlyosbodik, a tünetek komoly következménnyel is járhatnak az egyén számára. Ez sajnos kihívások elé állítja a mentálhigiénés szakembereket, mivel nehezebbé válik a honvágygal küzdő páciensek megértése, a probléma felderítése és a kezelés is.⁹

4 Kutatásmódszertan

4.1 Eljárás és résztvevők

Az adatgyűjtés online kérdőív formájában valósult meg, amelyet a budapesti Márton Áron Kollégium hivatalos Facebook csoportjában tettem közzé, és kértem meg az itt lakókat, hogy töltsék ki. A kérdőív négy részből állt: egy bevezető és tájékoztató nyilatkozat elfogadása, általános demográfiai adatokra vonatkozó kérdések, az Archer és munkatársai¹⁰ által kidolgozott Honvágykérdőív (Homesickness Questionnaire), illetve egy saját választ igénylő rész, amelyben megkértem a kitöltőket, hogy meséljenek arról, milyen megküzdési stratégiákat alkalmaznak, amikor rájuk tör a honvágy, de nincs lehetőségük hazalátogatni.

Összesen 43 személy töltötte ki az űrlapot, az adatelemzésből azonban két kitöltőt ki kellett zárnom, mivel egy személy jelenleg nem a kollégiumban lakik, illetve egy személy nem a határon túlról érkezett a kollégiumba.

9 Talita Ferrara: Understanding Homesickness: A Review of the Literature. *Journal for Leadership and Instruction*, 19 (2020) 1: 10.

10 John Archer és mtsai.: Derivation of a Homesickness Scale, i. m.

4.2 Mérőeszközök

4.2.1 Demográfiai adatok

Ebben a részben az adatok pontosságának megőrzése érdekében először arra kérdeztem rá, hogy a kitöltő jelenleg a budapesti Márton Áron Kollégiumban lakik-e, mivel a kollégiumi Facebook csoport tagjai között szerepelnek olyan személyek is, akik már nem laknak a kollégiumban. Ezután olyan általános információkra vonatkozó kérdéseket tettem fel, mint a nem, az életkor, a származási hely meghatározása. Mindemellett fontos információnak tartom a Budapestre költözés időpontját is, mivel úgy gondolom, hogy ez összefüggést mutathat a honvágy mértékével, ezért egy erre vonatkozó kérdést is beillesztettem ebbe a részbe. Egy másik, ugyanezen okokból feltett kérdés továbbá a hazalátogatás gyakoriságára vonatkozott.

4.2.2 Honvágy-kérdőív

Archer és társai kutatásukban a honvágyat úgy definiálják, mint számos olyan körülményre adott reakciót magába foglaló állapotot, amely az ismerős és szeretett emberektől és helyektől való elszakadással jár.¹¹ Már a meghatározásból is szembetűnik, hogy a kutatók inkább az otthon elhagyásával járó veszteségekre és ezek feldolgozására koncentrálnak. Éppen ezért az általuk kidolgozott kérdőív tételeit is a gyászmodell alapján állították össze, így olyan elemeket tartalmaznak, mint például a kognitív aspektus – az otthonnal kapcsolatos gyakori gondolatok, motivációra vonatkozó szempontok – az otthonhoz való erős kötődés, érzelmi állapotok – szeparációból eredő harag, szorongás, depresszió, illetve viselkedéses reakciók – kapcsolatok fenntartására irányuló törekvések.

A 33 tételből álló kérdőív a gyász különböző jellemzői alapján van összeállítva, amelyeket az 1. sz. táblázat szemléltet. Hét fordított tételt is tartalmaz (ezek R-rel vannak jelölve), amelyeket a gyász összetevőiként tartanak számon, ezek azonban az eredeti teszt faktorelemzése során nem alkottak különálló faktorokat. A szerzőknek két faktort sikerült elkülöníteniük: az egyetemmel kapcsolatos ellenszenv faktorát, illetve az otthonhoz való kötődését. A fak-

11 John Archer és mtsai.: Derivation of a Homesickness Scale, i. m.

torok meghatározásánál a 0,4 alatti faktortöltést határozták meg kizáró kriteriumként, így én is ezt a mintát követtem.

A gyász jellemzői	Tétel
Tolakodó gondolatokkal való fokozott foglalkozás	Folyton az otthonomra gondolok.
	Szinte alig gondolok az otthonomra. (R)
	Amikor épp nem gondolok semmi konkrétúra, a gondolataim mindig az otthonom felé terelődnek.
	Nem tudok a teendőimre koncentrálni, mert mindig az otthonomra gondolok.
Hiányzó kötődéssel kapcsolatos distressz	Nagyon elszomorodok, ha az otthonomra gondolok.
	Az otthonom gondolatától sírnom kell.
Kapcsolatok fenntartására irányuló törekvés	Olyan gyakran látogatok haza, amennyire csak lehet.
	Minden héten beszélek az otthon élő hozzátartozóimmal.
	Elszomorodok, ha nem tudok legalább heti egyszer beszélni az otthon élő hozzátartozóimmal.
	Nagyon ritkán beszélek az otthon élő hozzátartozóimmal. (R)
Otthonnal kapcsolatos álmok	Nem szoktam a szorgalmi időszak alatt hazautazni. (R)
	Gyakran álmodok az otthonomról.
	Az otthoni barátaimmal szoktam álmodni.
Nyugalanság	Gyakran álmodok a családomról.
	Nem gondolom, hogy képes leszek itt befejezni az egyetemem.
	Nyugalannak érzem magam Budapesten.
	Nagyon jól beilleszkedtem az egyetemi közegbe. (R)
Düh/harag	Nem tudok a teendőimre koncentrálni.
	Utálom Budapestet.
	Idegessítenek itt az emberek.
	A szüleim erőltették, hogy itt járjak egyetemre.
	Boldog vagyok, hogy Budapesten járhatok egyetemre. (R)

Bűntudat	Azt kívánom, bár ne jöttem volna egyetemre. Hibásnak érzem magam amiatt, hogy egyetemre jöttem.
A szelf sérülése	Üresnek érzem magam. Úgy érzem, egy részem otthon maradt.
Önazonosítás	Próbálok úgy berendezni a kollégiumi szobámat, mint az otthonit. A szülőföldemről származó embereket vonzom magam köré.
Elkerülés	Próbálok elcsitítani az otthonommal kapcsolatos gondolataim. Ha hazamennék egy hétvégére, nem akarnék visszajönni. Érzelmileg túl megterhelő lenne hazamenni. Ha hazalátogatok, alig várom, hogy visszajöjjek Budapestre (R).

1. táblázat: A gyász jellemzői és a Honvágy-kérdőív tételei

4.2.3 Rövid választ igénylő kérdés

A kérdőív utolsó része egy rövid választ igénylő tétel volt, amelyben arra kértem a résztvevőket, hogy meséljenek arról, milyen megküzdési stratégiákat alkalmaznak azokban az esetekben, amikor rájuk tör a honvágy, viszont nincs lehetőségük hazautazni. Ennek a kérdésnek a megválaszolása nem volt kötelező, mivel úgy gondolom, hogy a kötelezővé tétele csökkentette volna a minta méretét, ami nem lett volna szerencsés a Honvágy-kérdőív adatelemzése során. Erre a részre összesen 27 válasz érkezett, amelyekben a kitöltők különböző stratégiákról számoltak be.

5 Eredmények

5.1 Demográfiai adatok

Az adatelemzés során felhasznált 41 személytől származó adatok alapján 15-en férfiként (36,6%), 26-on pedig nőként (63,4%) azonosították magukat. A kitöltők 17 és 28 év közöttiek voltak, így az átlagéletkor 20,7 év, a legnagyobb szám-

ban a 21 éves korosztály van jelen a mintában (14 személy, 34,1%). Származást illetően a jelenlegi Románia területéről érkező hallgatók töltötték ki a legtöbben a kérdőívet (14 személy, 34,2%, melyből 12 erdélyi, 2 partiumi), őket követik a mai Ukrajna területéről származó kárpátaljaiak (13 személy, 31,7%), a Szlovákiához tartozó felvidékiek (8 személy, 19,5%), és a Szerbiából érkező hallgatók (6 személy, 14,6%, ebből 5 vajdasági, 1 délvidéki). A legtöbben 2020 és 2022 között költöztek Budapestre (összesen 36 személy, 87,8%). A hallgatók legtöbbsége néhány havonta szokott hazalátogatni (16 személy, 39%), de a mintához képest számottevő mértékben képviseltetik magukat a hetente, néhány hetente, havonta és félévente hazajáró személyek is.

5.2 Honvág-y-kérdőív

A kérdőív állításait egy ötértékes Likert-skálán kellett pontozniuk a résztvevőknek annak függvényében, hogy mennyire tartják magukra nézve jellemzőnek az állítást (1-egyáltalán nem jellemző; 5-teljes mértékben jellemző). A maximális pontszám, amit el lehetett érni, 137 pont (mivel ugye a 7 fordított tétel esetében a legkisebb érték felel meg a legmagasabbnak). A kitöltők között az átlag pontszám 83,2 pont volt, amely a maximumnak a 60,7%-a. A legalacsonyabb elért pontszám 57, a legmagasabb pedig 128 pont volt. A leggyakoribb értékek 60 és 110 pont között helyezkednek el.

Sajnos az általam összegyűjtött minta igen kicsinek számít, így az elvégzett feltárási faktoranalízis nem tekinthető a legpontosabbnak, azonban az elemzés eredményei azt mutatják, hogy a minta mégis alkalmas az analízis elvégzésére. Ugyanakkor úgy gondolom, hogy nagyobb volumenű, általánosabb következtetések levonásához mindenképp szükség lenne egy nagyobb mintára.

A feltárási faktorelemzés során igyekeztem az eredeti kutatás paraméterei szerint eljárni, ezért varimax rotációval dolgoztam, illetve azokat a tételeket tartottam meg az egyes faktorok elemeiként, amelyek 0,4-nél nagyobb faktortöltéssel rendelkeztek. Archer és munkatársainak két faktort sikerült elkülöníteniük: az első faktor, amely az egyetemmel kapcsolatos ellenszenvként azonosítottak, 13, a második pedig, amely az otthonhoz való kötődés faktora, 14 elemet tartalmazott, azonban 2 tétel mind a két faktorra magasán töltött, és ezek nem kerültek kizárásra, hanem mind a két faktor részét képezik, így összesen 25 elemet tartalmaz a két faktor.

A Bartlett-teszt elvégzése szignifikáns eredményt hozott ($p < 0,001$), tehát a változók közti korrelációk szignifikánsan különböznek 0-tól. A Kaiser-

Meyer–Olkin-teszt alapján a korrelációs mintázat közepes mértékben egységes (MSA=0.642), tehát a minta mérete megfelelő a feltáró faktoranalízis elvégzéséhez. Az általam elvégzett elemzés eredményeként 4 faktort sikerült elkülöníteni összesen 25 elemmel, tehát 8 itemet ki kellett zárnom az analízisből. Sajnos azonban így sem sikerült teljes mértékben kizárni a különböző faktorok közötti átfedéseket. A 2. sz. táblázat szemlélteti az általam kapott faktorokat, ezek tételeit és a különböző elemek faktortöltését. A fordított tételeket (R) jelöléssel láttam el. A *dőlt betűvel* szedett tételek adott faktorba sorolása megfelel Archer és munkatársai eredményeinek.

Mivel az első faktor elemei, egy kivételével, megegyeznek az eredeti kutatás elemeivel, ezt megtartottam az egyetemmel kapcsolatos ellenszenvet kifejező faktorként. A második faktor 7 eleme közül 5 szintén megegyezik az eredeti kutatás második faktorának elemeivel, ezért ebben az esetben is megtartottam az eredeti elnevezést, azaz az otthonhoz való kötődést. A harmadik és negyedik faktor már nincs jelen Archer és társai cikkében, így ezeket nekem kellett elneveznem. Az előbbit a kapcsolattartás, utóbbit pedig az otthonnal kapcsolatos intenzív gondolatok faktoraként azonosítottam.

Tétel	1.	2.	3.	4.
<i>Idegesítenek itt az emberek.</i>	0,761	-	-	-
<i>Azt kívánom, bár ne jöttem volna egyetemre.</i>	0,675	-	-	-
<i>Utálok Budapestet.</i>	0,665	-	-	-
<i>Hibásnak érzem magam amiatt, hogy egyetemre jöttem.</i>	0,659	-	-	-
<i>Nyugtalanak érzem magam Budapesten.</i>	0,654	-	-	-
<i>Boldog vagyok, hogy Budapesten járhatok egyetemre. (F)</i>	0,577	-	-	-
<i>Nagyon elszomorodok, ha az otthonomra gondolok.</i>	0,571	0,403	-	-
<i>Nagyon jól beilleszkedtem az egyetemi közegbe. (F)</i>	0,507	-	-	-
<i>Próbálok elcsitítani az otthonommal kapcsolatos gondolataim.</i>	0,404	-	-	0,501
<i>Amikor épp nem gondolok semmi konkrétúra, a gondolataim mindig az otthonom felé terelődnek.</i>	-	0,770	-	-
<i>Szinte alig gondolok az otthonomra. (F)</i>	-	0,767	-	-

<i>Annyira sok dolog történik velem itt, hogy alig jut eszembe az otthonom. (F)</i>	-	0,756	-	-
<i>Folyton az otthonomra gondolok.</i>	-	0,747	-	-
<i>Nem tudok a teendőimre koncentrálni, mert mindig az otthonomra gondolok.</i>	-	0,673	-	-
<i>Az otthonom gondolatától sírnom kell.</i>	-	0,514	-	0,552
<i>Minden héten beszélék az otthon élő hozzátartozóimmal.</i>	-	-	0,885	-
<i>Nagyon ritkán beszélék az otthon élő hozzátartozóimmal. (F)</i>	-	-	0,756	-
<i>Elszomorodok, ha nem tudok legalább heti egyszer beszélni az otthon élő hozzátartozóimmal-</i>	-	-	0,565	-
<i>Ha hazlátogatok, alig várom, hogy visszajöjjenek Budapestre. (F)</i>	-	-	0,530	-
<i>Gyakran álmodok az otthonomról.</i>	-	-	0,528	0,622
<i>Gyakran álmodok a családomról.</i>	-	-	0,466	0,525
<i>Úgy érzem, egy részem otthon maradt.</i>	-	-	0,428	-
<i>Az otthoni barátaimmal szoktam álmodni.</i>	-	-	-	0,704
<i>A szülőföldemről származó embereket vonzom magam köré.</i>	-	-	-	0,505
<i>Érzelmileg túl megerhelő lenne hazamenni.</i>	-	-	-	0,484

2. táblázat: 4 faktor és a 0,4 fölötti faktortöltéssel rendelkező tételek

5.3 A demográfiai adatok és a Honvágycérdőív közötti összefüggések

A korrelációs számítás során azt vizsgáltam, hogy a nem, a kor, a származási hely, a Budapestre való költözés időpontja, illetve a hazlátogatás gyakorisága milyen összefüggésben állnak a Honvágycérdőív kitöltése után kapott összpontszámmal. Arra számítottam, hogy ezek a tényezők mind befolyásolják azt, hogy az egyén mennyire intenzíven tapasztalja meg a honvágyat. Az adatelemzés elvégzése után azonban arra a meglepő eredményre jutottam, hogy egy esetben sem figyelhető meg szignifikáns együttállás, mivel a p érték minden esetben jóval 0,05 fölötti eredményt mutatott.

A változók közti korreláció hiányának több oka is lehet. Elsősorban betudható a minta méretének, mivel túl nagy az eloszlás a különböző demográfiai tényezők mentén, így nagyon kevés alany marad egy-egy csoportban, ezért nem mutatható ki általános következtetés levonására alkalmas eredmény. Másodsorban megtörténhet, hogy más, olyan tényezők befolyásolják a honvágy érzetét, amelyek nekem nem jutottak eszembe, így nem is kerültek mérésre, illetve ehhez kapcsolódik a harmadik érvem, hogy az egyes hallgatók annyira különbözően élik meg a honvágyat, hogy általános következtetés levonásához ennél sokkal mélyebbre kéne ásni. Bármilyen is legyen az ok, csak azt tudom hangsúlyozni, hogy további, nagyobb volumenű kutatások valószínűleg szignifikáns eredményekre jutnának, ezért mindenképp szükség lenne rájuk.

5.4 Honvágygal való megküzdési stratégiák

A kérdőív utolsó részében arra kértem a kitöltőket, hogy meséljenek arról, mit szoktak tenni olyankor, amikor honvágyuk van, viszont nem tudnak hazalátogatni, azaz milyen megküzdési stratégiákat alkalmaznak.

Nem meglepő módon a legtöbben elsősorban az otthon maradt családdal, barátokkal való beszélgetést említették. Ezek a beszélgetések nagyrészt az online térben valósulnak meg akár videóhívás, telefonhívás vagy chatelés által. Ugyanakkor, az otthoniakkal való kapcsolattartásnál maradván, volt olyan kitöltő is, aki a kistestvérével online szokott játszani. A második leggyakoribb válasz a nosztalgizálás volt. Ez általában fényképek nézegetésében vagy a közös emlékekről való beszélgetésben nyilvánul meg, de akadt olyan is, aki az otthoni ételek fogyasztását emelte ki. Az előző kettőhöz szorosan kapcsolódva sokan említették a társaságkeresést, a közelben élő rokonok felkeresését, barátokkal való találkozást, illetve volt olyan is, akinek a Márton Áron Kollégium az a megnyugtató közeg, amely valamilyen szinten pótolja az otthonról való elszakadás érzését, mivel olyan emberek veszik körül, akik vagy a szülőföldről, vagy szintén határon túlról származnak, ezért olyan közösségi élményt biztosítanak neki, amelyet a magyarországi közegekben nem kap meg.

Sokan inkább elterelik valamilyen módon a gondolataikat. Ez megvalósulhat a hobbinak szentelt idő, a munkába temetkezés, programok szervezése, bulik vagy tanulás által. Többen is említették, hogy közelebb érzik magukat az otthonukhoz, ha a hazai történelekről szereznek tudomást akár hírportálok böngészése, akár a közösségi médiában megosztott tartalmak vagy az otthon élőtől szerzett információk révén.

Mindemellett néhány személy említette még a zenehallgatást (itt volt, aki kiemelte, hogy főleg olyan dalokat hallgat, amelyeknek a témája az otthonnal vagy a hazatéréssel kapcsolatos), a hit gyakorlását vagy a sírást. Sajnos akadt olyan kitöltő is, aki ugyan enyhén humoros hangvétellel, de azt a választ adta, hogy inkább a szexuális élvezetekbe vagy a különböző szerekbe menekül, mint a dohányzás és az alkoholfogyasztás.

Ami ebből a részből kitűnik, és számomra kissé meglepő, hogy a fent említett megküzdési stratégiák túlnyomórészt mind az otthoni identitás megőrzését szolgálják, így nagyon szépen körvonalazódik, milyen nagy szerepet játszik a származás az identitás és a személyiség alakulásában.

6 Összegzés

A honvággy nem újkeletű dolog, feltehetően az idők kezdete óta jelen volt az emberek életében, és ez már évszázadok óta foglalkoztatja a tudomány embereit is. Ennek ellenére még mindig nem jutottak a kutatók megállapodásra a pontos definíciót illetően: egyesek az otthon iránti kötődés és az új környezethez való alkalmazkodás okozta feszültséget emelik ki, míg mások csak a helyhez való kötődésnél maradnak. Abban azonban viszonylag nagy az egyetértés, hogy ez olyan, vágyakozásokkal teli hiányállapot, amelyet az otthon (ami mindenkinek mást jelenthet: család, barátok, földrajzi hely stb.) gondolata leng körül. Mindezt ötvözi Archer és munkatársainak munkája, ugyanis ők a honvággyat az ismerős és szeretett helyektől, illetve személyektől való elszakadás okozta hiányállapotra adott reakciók összességéként definiálják.

Az általam végzett kutatás kvalitatív, kérdőíves vizsgálat volt, amely a demográfiai és egyéb ehhez kötődő adatok mellett Archerék 33 tételből álló Honvággy-kérdőívét és egy honvággyal való megküzdési stratégiákra irányuló kérdést foglalt magába. 41 releváns kitöltést sikerült összegyűjtenem, ezek közül 15 férfiatól, 26 pedig nőktől származott. Származást illetően sikerült lefedni a legnagyobb magyarlakta határon túli területeket, az átlagéletkor pedig 20,7 év volt a kitöltők között.

Annak ellenére, hogy szoros összefüggést vártam a Honvággy-kérdőíven elért összpontszámok és az egyes demográfiai adatok között, a statisztikai adatelemzés rávilágított arra a tényre, hogy ezen a mintán nincs szignifikáns összefüggés egyik között sem (a p értéke minden esetben a 0,05-ös határérték fölött helyezkedett el).

Nagy meglepetést okozott azonban, hogy sokkal több információt sikerült kinyernem a honvággyal való megküzdési stratégiákra irányuló kérdésből. Ebből ugyanis az körvonalazódott, hogy a határon túli fiataloknak igazán sokat jelent otthoni identitásuk megőrzése és ápolása.

Mindezt összegezve úgy gondolom, hogy nagyobb hangsúlyt kellene fordítani a közösségépítésre a kollégium falain belül, és természetesen azon kívül is. Emellett érdemes lenne nagyobb figyelmet fordítani a diákok mentálhigiénéjére, mivel a kérdőíven elért pontszámok megdöbbentő eredményeket mutattak, ugyanis egy olyan világban, ahol egy kattintásra kapcsolatba kerülhetünk bárkivel – éljenek a felek a világ bármelyik pontján –, azt hinnénk, hogy a honvág is kevésbé jellemző, azonban úgy tűnik, hogy ez nem minden. A honvág konzisztens, nagyobb mértékű jelenléte pedig hatással lehet a teljesítményre, a koncentrációra, a motivációra, és nem utolsósorban a boldogságérzetre is. Mindezek sérülése pedig jelentősen meg tudja nehezíteni az egyén életét, főleg fiatal korban, amikor alapvetően is rengeteg változás ér minket.

Mindent összevetve semmiképp nem elhanyagolandó jelenség a honvág, és nagy szükség lenne arra, hogy elkezdjünk komolyan foglalkozni vele. Azt, hogy ezt milyen formában lehetne megvalósítani, őszintén szólva magam sem tudom pontosan, de mindenképp nagyon jó kezdés lenne, ha kialakulna egyfajta nyílt kommunikáció a problémával kapcsolatban ahelyett, hogy rendszeresen a szőnyeg alá seperjük – ahogy én is gyakran tenni szoktam –, továbbá a kutatások terén is hasznos lenne nagyobb figyelmet szentelni neki.

Irodalomjegyzék

A magyar nyelv értelmező szótára. 3. kötet. Harmadik, változatlan kiadás (Budapest: Akadémiai Kiadó, 1978).

Archer, John és mtsai.: Derivation of a Homesickness Scale. *British Journal of Psychology*, 89 (1998) 2: 205–221. URL:

<https://doi.org/10.1111/j.2044-8295.1998.tb02681.x>.

Baier, Marjorie – Martha Welch: An Analysis of the Concept of Homesickness. *Archives of Psychiatric Nursing*, 6 (1992) 1: 54–60. URL:

[https://doi.org/10.1016/0883-9417\(92\)90055-N](https://doi.org/10.1016/0883-9417(92)90055-N).

Bergsma, Jurrit: *Militair heimwee* (University of Groningen, 1963).

Ferrara, Talita: Understanding Homesickness: A Review of the Literature. *Journal for Leadership and Instruction*, 19 (2020) 1: 8–15.

King, Lester S.: Clio Medica. *Acta Academiae Internationalis Historiae Medicinae*, 10 (1975): 28–51. URL:

<https://doi.org/10.1163/9789004418226>.

Stroebe, Margaret – Henk Schut – Maaike H. Nauta: Is Homesickness a Mini-Grief? Development of a Dual Process Model. *Clinical Psychological Science*, 4 (2016) 2: 344–358. URL:

<https://doi.org/10.1177/2167702615585302>

Van Tilburg, M. A. L. – A. J. J. M. Vingerhoets – G. L. Van Heck: Homesickness: A Review of the Literature. *Psychological Medicine*, 26 (1996) 5: 899–912. URL:

<https://doi.org/10.1017/S0033291700035248>.

Lelkes Laura

Nyelvhasználat Kárpátalja egyes települési önkormányzatainak Facebook-oldalain

1 Bevezetés

A hétköznapi élet minden fontosabb színtere erős identitások mentén szerveződik, így a mindennapi tapasztalatban központi figyelmet kap az etnicitás, melynek részévé válhat a nyelvi tájkép, ugyanis a köztereken lévő feliratok és kiírások az adott helység etnikai hierarchiáját mutatják be. A szimbolikus térben elfoglalt hely iránymutatója lehet az etnikumok presztízsének is.¹

A nyelvi tájkép szorosan összekapcsolódik a nyelvpolitikával.² A nyelvi tájképet a nyelvpolitika tükröződésének, egyfajta nyilvános kifejeződésének tartja a szakirodalom.³ Dal Negro szerint „a nyelvi tájkép azonnal láthatóvá teszi a nyelvpolitikát”.⁴ Ez elsősorban annak a következménye, hogy a nyelvi tájképben megjelenő nyelvek szimbolikus funkcióval bírnak.⁵ A nyelvi tájkép koncepcióját leggyakrabban olyan térségek elemzésekor használják, ahol különböző nyelvi-kulturális hátterű közösségek élnek együtt.⁶ Kárpátalja tehát azért is kiváló kutatópont, mivel az itt élő népeiségek alapvető jellemzője az etnikai sokszínűség.

Munkámban a kisebbségi magyar nyelvhasználat megjelenési módjait vizsgálom Kárpátalján kiválasztott települések önkormányzatainak Face-

1 Hires 2015: 160–161.

2 Ukrajnai nyelvpolitikáról lásd többek között Cserniczkó–Fedinec 2016; Fedinec–Cserniczkó 2020a. Fedinec–Cserniczkó 2020b.

3 Shohamy 2006: 112; Spolsky 2004: 5.

4 Del Negro 2009: 206.

5 Cserniczkó 2019: 7.

6 Bartha–Laihonen–Szabó 2013: 15.

book-oldalain. Mivel a vizsgálat helyszíne a Facebook közösségi oldal, ezért arra is kíváncsi vagyok, milyen nyelvű kommentek érkeznek az egyes kisebb-nagyobb hivatalos oldalakon közzétett posztokra, illetve milyen nyelvű válaszokat kapnak a kommentelők. A Facebook-oldalak vizsgálatánál kitérek a profil vizuális megjelenésére, tehát arra, hogy milyen képekkel illusztrálják a kiírásokat, ugyanis ha egy táblán a betűkön kívül más jelzések is vannak (például zászlók, arcképek, termékábrázolások stb.), azokat is érdemes bevonni az elemzésbe.⁷ Mivel egy közösségi oldal kötetlenebb és közvetlenebb platform, mint egy hivatalos honlap, így a települések nyelvi helyzetének valószínűbb ábrázolását teszi lehetővé.

A kutatás módszere a szisztematikus megfigyelés az online térben, mely azt jelenti, hogy a felkeresett internetes honlapokat napi szinten megfigyeltem a 2021. szeptember 1-től 2022. május 31-ig terjedő időszakban.

A vizsgálandó kutatópontok kiválasztásánál a 2001-es népszámlálási adatokra támaszkodtam. A kutatásba azokat az önálló vagy kistérségekhez tartozó településeket vontam be, ahol a magyar lakosság részaránya meghaladta a 10%-ot. Ha az adott települési önkormányzatnak nem volt Facebook-oldala, akkor a tágabb közigazgatási egység, a kistérség vagy előljáró Facebookját választottam ki (ld. 1. táblázat).

A vizsgálatból több magyar többségű település is kimarad a hivatalos oldal hiánya miatt. Ezek a következő települések: Tiszaásvány (magyar lakosság aránya 95,66%), Tiszasalamon (59,91%), Tiszaújfalú (92,06%), Bátfa (79,65%), Gállocs (87,95%), Kisgejőc (91,18%), Kiszszelmenc (92,2%), Palágykomoróc (88,25%), Palló (72,99%), Rát (80,68%), Kistéglás (82,94%), Császlóc (49,88%), Botfalva (65,98%), Kincses (20,43%), Koncháza (50,23%), Minaj (13,47%), Ketyergény (15,88%), Ungtarnóc (41,85%), Homok (48,52%), Sislóc (59,59%), Cservona (13,46%), Dercen (97,82%), Fornos (97,04%), Beregrákos (45,58%).

2 Az internetes nyelvi tájképről

Az internet megjelenésével új kommunikációs színterek nyíltak meg, ezáltal új kommunikációs csatornák alakultak ki.⁸ Az internet és a közösségi média egyre több felhasználónak lett elérhető, ami idővel azt is eredményezte, hogy elkezdtek kutatni, mi jellemzi a felhasználók viselkedését az online térben.

⁷ Bartha-Laihonen-Szabó 2013: 16.

⁸ Bartha 2017: 22-23.

A kutató-pont magyar neve	A kutató-pont ukrán neve	Kistérség neve ukránul és magyarul	Magyar lakosság aránya (2001)	Hivatalos Facebook-oldal neve (a Facebook-oldalon megjelenő nyelven)
Eszeny	Есень	Чопська	97,56	Községi Tanács Eszeny
Szalóka	Соловка	Csapi	94,79	Polgármesteri Hivatal Szalókai
Csap	Чоп		41,52	Чопська міська рада
Nagygejőc	Великі Геївці	Сюртівська	91,53	Nagygejőci Elöljárói Körzet
Szürte	Сюрте	Szürtei	78,77	Сільська Рада Сюртівська
Homok	Холмок	Холмківська Homoki	48,52	Холмківська територіальна громада Холмківська ОТГ
Nagydobrony	Велика Добронь		97,73	Nagydobronyi kistérség – Великодобронська сільська громада
Dimicső	Демечі	Великодобронська	17,29	Демечі
Kisdobrony	Мала Добронь	Nagydobronyi	98,45	Kisdobrony – Мала Добронь
Tiszaágtelek	Тисаагтелек		98,39	Tiszaágtelek Község
Csongor	Чомонин		97,70	Csongor – Чомонин
Korláthelmec	Холмець	Баранинська Baranyai	51,05	Korláthelmec Község / село Холмець
Izсныéте	Жнятино	Мукачівська Munkácsi	63,40	Іван Туряниця

1. táblázat: A kutatásban szereplő települések

Már a korai kutatások rávilágítottak arra, hogy az internetes nyelvhasználatnál egy új és egyedi regiszter jelent meg,⁹ emellett egy új identitástípus is létrejöhét a felhasználók részéről. Az online térben a nyelv és az identitás összefügg. Az internet kiemeli a nyelv szerepét, mely háttérbe szoríthat más személyazonosító jegyek szerepét, mint a nem, a faj vagy a társadalmi osztály. Manapság már – a nemzeti nyelvek mellett – a kisebbségek nyelvei is meg-

9 Vö. Veszelszki 2011: 6; Androutsopoulos 2006: 419; Márku 2015: 73; Márku 2016: 135.

jelenhetnek, illetve az olyan nyelvek, melyek kihalóban vannak. A nyelv identitásjegyként értékelődik fel, ugyanis a többnyelvű nethasználók esetében a nyelvválasztás segítségével hoznak döntéseket a digitális térben megjelenő identitásukról is: diskurzusaik során szándékaik szerint újra és újra konstruálhatják személyiségüket. „Az egyénnek mindig az aktuális szituációban kell eldöntenie, hogy identitásának mely része élvez prioritást.”¹⁰

A multimodalitást előtérbe helyező kutatások sokáig az „egynyelvű” közösségekre fókuszáltak, míg a „többnyelvű”, transzlingvális gyakorlatokkal foglalkozó vizsgálatok nem fordítottak erre figyelmet egészen a kétezres évek első évtizedéig. A nyelvhasználók az online társalgások során jelentős szemiotikai eszközt használhatnak, melyeket az adott szituációban megfelelőnek éreznek. A nethasználók kreatívan váltogathatnak a nyelvek, nyelvváltozatok, regiszterek, képek, emotikonok között. Ezek a váltások és választások a résztvevők arculat- és identitásépítési munkájához járulnak hozzá.¹¹

A netes kommunikáció egyik fő jellemzője, hogy multimediális: a szöveg mellett vagy helyett megjelennek a képek, videók, animációk. „Az írott szöveg egyre inkább a kép, a látvány kiszolgálója, ami leginkább a közösségi oldalakon (pl. Facebook, Twitter), web kettes szolgáltatásokon (pl. blogok, YouTube, Vimeo, Videá, Facebook), azonnali üzenetküldő szolgáltatásokon (pl. Viber, Facebook Messenger) érhető tetten. Ha pedig a mondanivalót kiegészíti a képiség, vagy épp a látványé a főszerep, akkor az írott szövegek is szükségszerűen módosulnak, például egyszerűbbé, összefogottabbá, rövidebbé válnak, telítődnek deiktikus (az írott szövegen kívüli képi tartalomra utaló) elemekkel. Megtanulnak az aktív felhasználók képre/képhez szöveget írni. Ennek talán a Facebookon erőteljesen terjedő képes-szöveges mémek a legjobb példái.”¹²

3 Az eredmények bemutatása

A munkámban vizsgált kutatópontok az Ungvári járás hat és a Munkácsi járás két kistérségéhez tartoznak. A kistérségeken belül összesen 13 település Facebook-oldalát kutattam fel, melyekből 11 település az Ungvári, 2 település pedig a Munkácsi járáshoz tartozik.

¹⁰ Malinák 2008: 80–83.

¹¹ Vö. pl. Bartha–Márku–Pachné–Heltai 2016: 22

¹² Bódi 2015.

A posztok jellegét illetően két csoportot határoztam meg:

- felhívó/tájékoztató jellegű: a lakosságot felszólító, információt átadó kiírások, köszönetnyilvánítások;
- egyéb: köszöntések, gyászjelentés, rendezvények.

A GDPR betartásával az adatokat a felhasználók és a kommentelők profilképének, nevének kitakarásával használom a munkámban.

Eszeny

Eszeny település az Ungvári járáshoz, azon belül a Csapi kistérséghez tartozik. A kistérségen belül a magyarok részaránya itt a legmagasabb – 97,56%. Eszeny községnek egyetlen hivatalos Facebook-oldala van *Községi Tanács Eszeny* néven. A község oldala személyes profilként van regisztrálva, ezt jelzi az ismerősnek jelölés lehetősége, illetve az oldal névjegy adatainak összessége, melyből a községi tanács létrejöttéről, fennállásáról nem derül ki semmi, elérhetőségek sem találhatók. Mégis hivatalos Facebook-oldal, mivel a lakosság számára közérdekű információkat jelent meg. A profilképen valószínűleg a községhez dolgozói, a borítóképen pedig Eszeny látképe látható.

1. kép: Eszeny község hivatalos Facebook-oldalának profil- és borítóképe

A vizsgált időintervallumban 46 poszt készült, melyek között megtalálható kiírás, megosztás, illetve civil személyek posztjai is. A posztok közül 21 felhívó/

tájékoztató és 23 egyéb jellegű. Ezenkívül található egy civil véleménynyilvánítás és egy, az oldal általi felhívó jellegű megosztás.

A nyelvek megjelenését illetően egyetlen poszt található, ami csak ukrán nyelvű, 44 magyar nyelvű és két ukrán–magyar kétnyelvű bejegyzés van jelen az oldalon.

2. kép: Az eszényi község által közzétett magyar és kétnyelvű posztok

A kommentekről elmondható, hogy nem minden poszthoz érkeznek. A legtöbb komment magyar nyelvű, illetve GIF vagy matrica formájában érkezik, elvéve található egy-egy ukrán nyelvű hozzászólás. Az egyik hozzászólásnál olvasható a 'pricep' nyelvjárási alak, mely Kárpátalján használatos, köznyelvi megfelelője az 'utánfutó'.

3. kép: A kommentek formái az eszenyi község oldalán

Szalóka

Szalóka település szintén az Ungvári járási Csapi kistérséghez tartozik. A településen a magyarok részaránya 94,79%. Hivatalos Facebook-oldala *Polgármesteri Hivatal Szalókai* néven tesz közzé információkat. A község profil- és borítóképe vizuális kétnyelvűségről tanúskodik. A település oldalának profilképén a falu címere látható, melyen ukrán és magyar nyelven is olvasható a település neve, borítóképén a községháza látható, rajta az ukrán és a magyar nemzeti zászlókkal.

4. kép: A Szalókai község hivatalos Facebook-oldalának profil- és borítóképe

A szalóki községháza szintén személyes profilként van jelen az online térben. A mintagyűjtés ideje alatt 4 poszt készült a lakosság számára, illetve az oldal egy korábbi bejegyzése megosztásra került. A posztokat illetően 4 felhívó/tájékoztató jellegű kiírás készült. A bejegyzések közül három magyar, egy pedig ukrán nyelvű.

5. kép: Szalóka község oldalának magyar és ukrán nyelvű posztjai

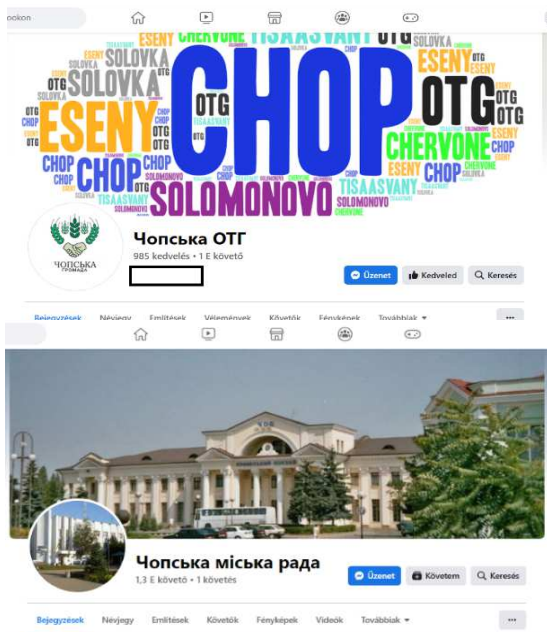
A magyar nyelvű posztban található egy tájszó, amit Kárpátalján még ma is előszeretettel használnak, ez a 'porta', melynek köznyelvi megfelelője a 'telek'. Mindössze egy poszthoz érkeztek kommentek, ez 21 hozzászólást jelent, a nyelveket illetően az összes magyar nyelvű, ezen kívül GIF-ek és matricák is találhatóak.

Csap

Csap település az Ungvári járáshoz tartozik, 2019-től pedig kistérségi szerepet tölt be. A Csapi kistérséghez 6 önkormányzat tartozik, közülük 4 településnek 90% fölötti a magyar anyanyelvű lakossága. Csapon ez az arány 41,52%.

A Csapi kistérségnek a Facebook közösségi oldalon több oldala is található, azonban nem mindegyik posztol folyamatosan. A *Чопська ОТГ* profilnak több mint ezer követője van, az oldal neve is jelzi, hogy kistérségként van jelen, azonban a kutatott időszakban fellelhető bejegyzések száma négy, melyek között szerepel álláshirdetés és megosztott bejegyzés is. Egyik kiemelt posztja szerint azonban az oldal azért jött létre, hogy a lakókat tájékoztassa az őket érintő fontos és kevésbé fontos témákról, különböző kérdések megvitatását is kiemeli. Az oldalon fellelhető nyelv az ukrán.

Csap település hivatalos oldala, mely naprakész információkkal látja el a lakosságot, a *Чопська міська рада*. Az oldal 2014. március 11-én jött létre, és több mint 1300 követővel rendelkezik. Az oldal profilképén a csapi városháza, borítóképén pedig a vasútállomás régi épülete látható.

6. kép: A Csapi kistérség két különböző Facebook-oldalának profil- és borítóképe

Eltér az eddigi oldalaktól a tekintetben, hogy az oldal neve ukránul jelenik meg, ahogy a bejegyzések nyelve is az államnyelv. A vizsgált időszakban ezen az oldalon jelent meg a legtöbb bejegyzés, összesen 1 149. A bejegyzések többségét a megosztások teszik ki, melyekből 1 056 található az oldalon. A megosztott tartalmak között előfordul olyan, amelyhez az oldal fűzött valamilyen megjegyzést és olyan is, amelynél nem találunk semmiféle kiírást. A kutatási idő első felében kizárólag csak olyan megosztott bejegyzéseket lehetett olvasni, amelynél megjelent egy rövid kiírás. Ezt a kiírást az oldal folyamatosan hagyta el, a kutatási idő végére már alig találni ilyen bejegyzéseket. A megosztott posztok száma 646, a kiírással megjelenő megosztott bejegyzésekből pedig 410 lehető fel. Az oldalon bejegyzéseiben előfordul a hashtag kereső-címke használata.

A Csapi kistérség szinte minden alkalommal a saját hivatalos honlapját osztotta meg, mely a *chop-rada.gov.ua*. Ritkább esetekben került megosztásra a *Закарпатська обласна державна адміністрація* oldal és az *ULEAD з Європою в Закарпатській області* ukrán nyelvű oldalak. A megosztott tartalmak sok esetben a katonasághoz, a városi tanács működéséhez és főként az államfő tevékenységeihez kötődnek. A profilon 34 olyan felhívó jellegű bejegyzés található, melyek csak ukrán nyelvű kiírásból állnak.

Чопська міська рада

2022. márc. 11. · 🌐

Шановні мешканці!

На приміському вокзалі Чопа дві доби перебуває чорний кокер-спанієль, який шукає турботливі руки.

Пес розумний, слухняний, грайливий.

Якщо хтось бажає поповнити свою родину кудлатим собакою, то звертайтеся до волонтерів на вокзалі.

Fordítás megtekintése

2

2 hozzászólás · 66 megosztás

Tetszik

Hozzászólás

Megosztás

7. kép: A Csapi kistérség oldalán megjelenő bejegyzések

Megtalálhatóak olyan bejegyzések, melyek többször, mondhatni napi szinten megjelennek az oldalon. Például a Covid-19-ről szóló információkat minden nap, de előfordul, hogy egy nap többször is megosztják. Előfordulnak olyan posztok, melyek kép formájában jelennek meg, ezek az Ukrajnában megszólaló légiriadók kezdetét és végét ismertetik, melyekből 45 darab található. Az oldal mindezek mellett köszöntéseket és gyászjelentéseket is közöl, ezekből 14 található, s a legtöbb hozzászólás ezekre a posztokra érkezik ukrán nyelven.

Nagygejőc

Nagygejőc az Ungvári járási Szürtei kistérséghez tartozik. A községben 91,53% a magyar anyanyelvűek aránya. A település oldala *Nagygejőci Elöljárói Körzet*ként szerepel a Facebook közösségi oldalon. Az oldal magát *körzet*ként tünteti fel, azonban nem tölt be kistérségi szerepet, csupán a vele szomszédos Kisgejőc tartozik a faluhoz.

A nagygejőci község oldala a mintavétel elején még nem létezett, 2022. március 5-től működik hivatalos oldalként, előtte személyes profilként lett regisztrálva, a profil névjegye pedig nem tartalmaz a községről információkat. Az oldal profilképe ukrán–magyar kétnyelvűségről tanúskodik: nemcsak a kétnyelvű felirat, de a nemzeti lobogók is erre utalnak. Az oldalnak nincs borítóképe.

8. kép: A Nagygejőci község hivatalos oldalának profilképe

A vizsgált időszakban öt poszt készült, s az összes kiírás típusú és tájékoztató jellegű. A posztok nyelveinek megjelenését illetően elmondható, hogy egy ukrán nyelvű, egy magyar nyelvű és három két-, azaz ukrán–magyar nyelvű poszt található. Minden kétnyelvű poszt esetében az ukrán nyelv az elsőleges. A kiírások többsége a helyi buszjáratok menetrendjeit, illetve kimaradásait közli.

9. kép: Nagygejőci község egy- és kétnyelvű bejegyzései

A nagygejőci község oldalán sem a posztokban, sem a kommentekben nem találhatók GIF-ek és matricák sem, ez persze a posztok és hozzászólások mennyiségéből is fakad.

Szürte

Szürte település az Ungvári járáshoz tartozik és kistérségként tartják számon. A fennhatósága alá 12 falu tartozik, ám 7 önkormányzat egyesüléséből jött létre. Ennek az oka, hogy egyes települések a kistérségek létrejötte előtt is más önkormányzatokhoz tartoztak.

Szürte község hivatalos Facebook-oldala úgyszint személyes profilként van jelen a közösségi platformon. Az oldal profilképén a falu névtáblája látható két nyelven. Borítóképén a Szürtei Községi Tanács épülete jelenik meg, amelyen ugyancsak két nyelven, tehát ukránul és magyarul olvashatjuk a tájékoztató kiírásokat, emellett az ukrán és a magyar zászló is látható.

10. kép: A Szürtei kistérség hivatalos oldalának profil- és borítóképe

A kutatási időszakban az oldal részéről 53 közzététel készült. A közzétett információk közül 13 tájékoztató/felhívó és 1 egyéb kategóriájú kiírás. A többség a megosztások teszik ki, melyekből számszerűleg 39 található. A megosztás azt jelenti, hogy a hivatalos oldal 39 posztot osztott meg más oldalaktól. A megosztott oldalak között többnyire ukrán nyelvű intézményi oldalak találhatók. A következő profilok kerültek megosztásra: *Будинок культури с. Туйглаш*, *Відділ культури та туризму Сюртівської сільської ради*, *Ужгородська районна державна адміністрація*, *Головне управління ДСНС України у Закарпатській області*, *Закарпатська обласна державна адміністрація*, *Поліція Закарпатської області*, *TV21 Ungvár*. Személyes profilok bejegyzései is megosztásra kerültek, melyek közül Balogh Livia, a KMKSZ

Ungvári Középszintű Szervezetének elnökéé és Igor Fris, Ukrajna népképviselőjéé emléthető.

Mind ezek mellett honlapok megosztásai is fellelhetők, ilyenek például az *economic.karpat.ua*, *youtube.com*, *zakarpattya.net.ua*, *uzh-rda.gov.ua*, *carpathia.gov.ua*, *bank.gov.ua*, *ukrposhta.ua*. Mint látható az .ua végződésből, többségében ukrán nyelvű portálokat osztott meg. A megosztott tartalmak főként ukrán nyelvűek, mindössze 9 poszt tartalmaz magyar nyelvű információkat. Az oldal által közzétett bejegyzések közül 12 ukrán nyelvű, 2 pedig kétnyelvű. A kétnyelvű kiírásoknál a magyar nyelv helyezkedik el felül, tehát elsődleges szerepű. A bejegyzések között található egyszerű kiírás, képen elhelyezkedő kiírás és a kettő kombinációja.

Látható, hogy a posztok közreadásánál az ukrán a domináns nyelv. Ezzel szemben Szürtén a magyar anyanyelvűek aránya 78,77%, illetve a 12 ide tartozó település közül csak Oroszgejócön (3,17%) és Császlócon (49,88%) vannak kisebbségben a magyarok, a többi településen 72% és 91% közötti az arányuk.

Сільська Рада Сюртівська jan. 19.

Державна служба України з надзвичайних ситуацій
ЗАКАРПАТСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ЦЕНТР З
ГІДРОМЕТЕОРОЛОГІЇ
(ЗАКАРПАТСЬКИЙ ЦГМ)
Слов'янська Набережна, 5, м. Ужгород, 88018, тел.
(0312) 65-70-70, факс (0312) 61-65-64
E-mail: pgduzhgorod@meteo.gov.ua, офіційний сайт:
www.gmc.uzhgorod.ua, код ЄДРПОУ: 20442705
Попередження про небезпечні метеорологічні явища
1 рівня небезпечності (НМЯ I) по Закарпатський
області №20/-/-
Вдень та ввечері 20-го січня на більшій частині
території Закарпатської
області та м. Ужгороду очікуються значні опади у
вигляді снігу та мокрого снігу. В
горах пориви вітру до 17-22 м/с, хуртовини, ожеледь.
В низинній частині
налипання мокрого снігу. Протягом доби 20-го січня
на дорогах ожеледиця.
Такі погодні умови можуть порушувати: роботу
комунальних служб,
будівельної галузі, електроенергетики та рух
транспорту на окремих ділянках доріг
і вулиць, в гірських районах області ускладнювати
роботу туристично-рекреаційної галузі (I рівень
небезпечності, жовтий).
Начальник Василь МАНІВЧУК
Fordítás megtekintése

6 13 megosztás

Tetszik Hozzászólás Megosztás

Сільська Рада Сюртівська 2021. nov. 4.

**November 5-én
(pénteken) ismét
Szürtében tart fogadó
napot a nyugdíjintézet.
5-го листопада
(п'ятницю) виїзний
прийм пенсійного...**

Tovább

Fordítás megtekintése

4 7 megosztás

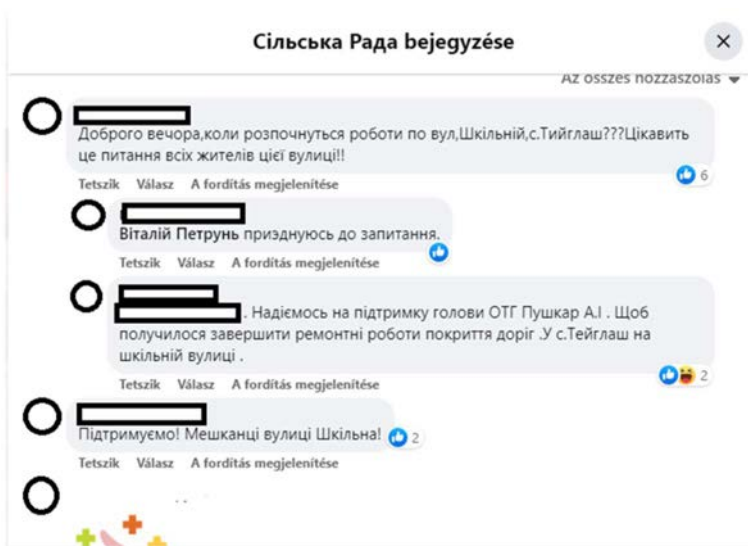
Tetszik Hozzászólás Megosztás

11. kép: A Szürtei kistérség által közzétett és megosztott bejegyzések nyelvi és vizuális megjelenése

Hozzászólások 4 posztnál olvashatók. A hozzászólók főként ukrán nyelven kommentelnek, csak elvétve található magyar hozzászólás. Érdekes, hogy egy magyar nyelvű cikkhez csak ukrán nyelvű kommentek érkeztek.

12. kép: Szürtei kistérség oldalán megosztott magyar nyelvű cikkre érkező ukrán nyelvű kommentek

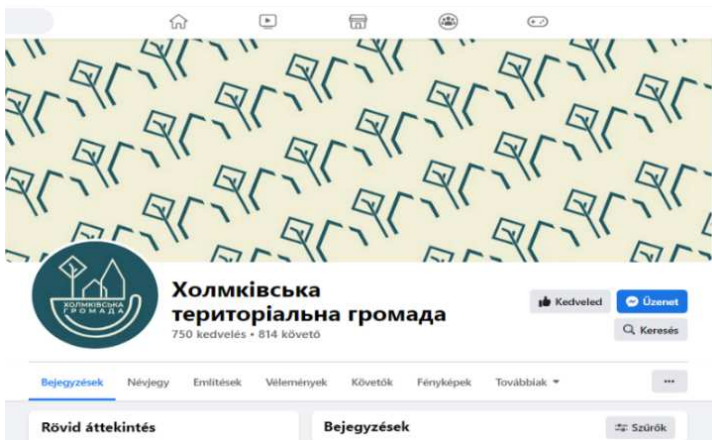
Az oldalon kommentelők leginkább az írást választják, néhányan matricával, GIF-el vagy hangulattal fejezik ki véleményüket.

Homok

Homok község az Ungvári járáshoz tartozik, 2019 óta kistérségként működik. Összesen négy önkormányzat tartozik a Homoki kistérségbe, ez tíz települést jelent. Homok községben a magyar anyanyelvű lakosság aránya 48,52%.

A Homoki kistérség hivatalos Facebook-oldala *Холмківська територіальна громада Холмківська ОТГ* néven van jelen, illetve oldalként működik. A követések száma 814, illetve 750-en kedvelik az oldalt. A profil létrehozásának ideje: 2021. január 22.

Az oldal profil- és borítóképe sematikus felépítésű, a profilképen megjelenő ukrán nyelvű tartalom is jelzi az oldal által megcélzott közösség nyelvhasználóit.

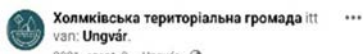
13. kép: A Homoki kistérség Facebook-oldalának profil- és borítóképe

Az oldal névjegyéből kiderül, hogy valóban ez a térség hivatalos oldala, melyen nyomon követhető a kistérség munkája, illetve megosztásra kerülnek a község életének legfrissebb eseményei. Szerepel ezen kívül az oldalon a kistérség elérhetősége, illetve külső webhelyének linkje.

A mintavétel alatt 18 bejegyzést tett közé az oldal felhasználója. A bejegyzések 2021. szeptember eleje és 2021. december vége között készültek, a kutatási időszak végéig nem kerültek ki újabb posztok.

A bejegyzések nyelve kizárólag az ukrán, hisz maga a település és az ide tartozó falvak ukrán többséggel rendelkeznek. Két posztnál jelenik meg a magyar és az angol nyelv keveredése, ugyanis egy rendezvény-hirdetésnél valószínűleg a tradicionálisan megmaradt nevet használják: Alma Fest. A rendezvény meghirdetéséről, illetve lebonyolításáról szóló posztban is megjelenik, az illusztráción is feltüntetik.

Minden bejegyzés hasonlóképpen épül fel: ukrán nyelvű kiírás és illusztráció/videó. Az illusztrációkat és videókat egyazon elv és struktúra alapján szerkesztik meg: a sötétkék szín és az oldal profilképének kicsinyített mása szinte minden illusztráción megjelenik. Észrevehető továbbá, hogy a bejegyzések közreadásánál hangulatjeleket használnak, s a posztokat esztétikusan építik fel. Hozzászólások csak elvétve találhatók, számszerűleg két darab, ukrán nyelven.

Холмківська ОТГ запрошує всіх охочих на фестиваль Alma fest.

На гостей чекатиме крута розважальна програма:

- ▢ Виступ художніх колективів
- ▢ Дитячі атракції
- ▢ Майстер-клас з угорського танцю
- ▢ Дегустація боргачу
- ▢ Headliner, заслужений артист України
- ▢ Дитячий аквагрим

Чекаємо всіх 12 вересня, в с.Ботфала на стадіоні о 14.00!

До зустрічі 😊

Fordítás megtekintése

Пишаємося вихованцями відділення футболу КЗ ДЮСШ Холмківської с/р успішно розпочали змагання першості ДЮФЛ Закарпатської області.

Молодша вікова група 2009-2010 р.н. здобула дві перемоги та опинилася на третій позиції серед 10 учасників змагань.

Команда 2007-2008 р.н., яка здобула три перемоги та посідає перше місце у своїй підгрупі.

Вболіваємо за нашу молодь та віримо, що їхні команди принесуть ще не одну перемогу.

Fordítás megtekintése

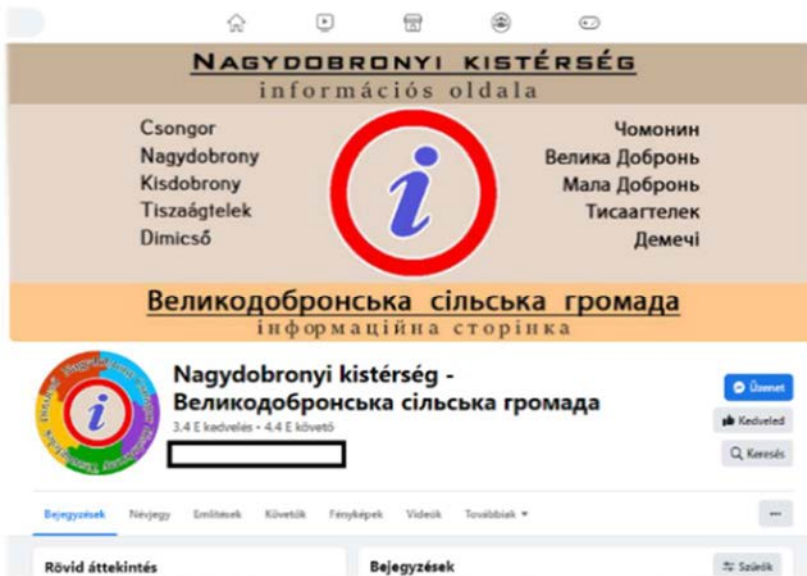

14. kép: A Homoki kistérség hivatalos oldala által közzétett bejegyzések

Nagydobrony

Nagydobrony az Ungvári járáshoz tartozó kistérség, melynek kötelékébe négy önkormányzat tartozik. A község viszonylag nagy lélekszámú településnek számít a nagyjából 6000 főnyi lakosával, melyből a magyar anyanyelvűek aránya 97,73%, tehát majdnem a falu teljes lakossága. Az oldal *Nagydobronyi kistérség – Великодобронська сільська громада* néven működik 2020. november 9-től. Követőinek száma 4,4 ezer fő.

A hivatalos Facebook-oldal profil- és borítóképén egy *i* betű látható, mely az oldal információközlő funkcióját jelzi. Emellett az ide tartozó községek nevei is megtalálhatóak, a profilképen csak magyar, a borítóképen magyar és ukrán nyelven is.

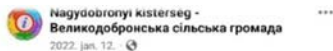
15. kép: A Nagydobronyi kistérség hivatalos Facebook-oldalának profil- és borítóképe

Az oldal névjegyéből kiderül, hogy a profil média- és hírszolgáltató kategóriába sorolja magát. Több elérhetőség is meg van adva, illetve a község honlapjának linkje is megtalálható.

A vizsgált időintervallumban a kistérség oldala 139 posztot tett közé. A bejegyzések nyelvi elemzésénél külön tárgyalom a község által kiírt posztokat és a megosztásokat.

A bejegyzések többsége (81) magyar nyelven íródott. Ukrán nyelvű posztból mindössze 3 található, kétnyelvűből pedig 21. Ennek oka feltehetőleg az, hogy a célközönség, tehát a kistérségen belüli települések lakóinak anyanyelve túlnyomó többségben a magyar.

A kétnyelvű bejegyzéseknél nincs logikai sorrend abban, hogy melyik nyelv kerül az első helyre, előfordulnak bejegyzések, ahol a magyar van felül, az ukrán pedig alul és olyan is, ahol fordítva. Megtalálhatóak továbbá olyan bejegyzések, ahol a bejegyzés nyelve a magyar, de megjelenik az ukrán vagy az angol nyelv is egy kifejezés vagy egy szókapcsolat erejéig, s legtöbb esetben a poszthoz csatolt illusztráción található.

Ukrajnában a napokban minden felnőttkorú számára lehetővé tették a harmadik oltás felvételét. Az oltás harmadik adagját a második dózisa beadása után leghamarabb fél évvel vehetik fel családorvosuknál.

В Україні дозволили бустерну дозу вакцини проти COVID-19 для всіх вакцинованих осіб віком від 18 років. Громадяни можуть отримати третю дозу через шість місяців після другого щеплення від COVID-19. Для отримання вакцини звертайтеся до сімейного лікаря.

Fordítás megtekintése

és további 16 ember

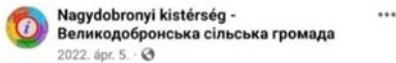
8 megosztás

Hozzászólás

Hozzászólás

Lakossági felhívás sorkatonai szolgálat tavaszi behívásáról.

Az Ungvári Hadkiegészítő központ parancsára az idén is megkezdődik a 18-27 életévét betöltött férfiak tavaszi behívása.

A tanulmányi jogviszonyról szóló igazolást minden érintett, időben igényelje az ukrajnai vagy külföldi oktatási intézményében. Amennyiben az eredeti igazolás nyelve nem ukrán, akkor azt még fordítani és hitelesíteni kell a közjegyzőnél.

Kérjük, keressék fel és juttassák el az eredeti jogviszonyról való igazolást a saját települése szerinti községhezán a katonai nyilvántartóhoz.

Közzétett katonai nyilvántartó

és további 12 ember

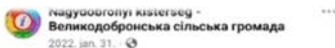
40 megosztás

Hozzászólás

Hozzászólás

Nagydobronyi Kistérség Rendkívüli Helyzetekkel Foglalkozó Bizottsága január 31-ei ülésén kéthetes karantént rendelt a kistérségünk oktatási-nevelési intézményeiben, 2022. február 1. és 14. között.

- Az iskolák minden évfolyama (1-11. osztályok) áttér online oktatásra.
- Az óvodák bezárásra kerülnek két hétre.
- A községházaink zárt ügyfélfogadást tartanak:
 - telefonos időpontfoglalással vagy
 - előre történő egyeztetés alapján.

(A halotti anyakönyvezés kivételével.)

A bizottság az alábbi fontos adatokat vette figyelembe a döntés meghozatalára:

Az oktatási és nevelési intézményekben a tanulók 37%-a beteg és a naponta rögzített adatok alapján gyors növekedés figyelhető meg.

és további 65 ember

66 megosztás

Hozzászólás

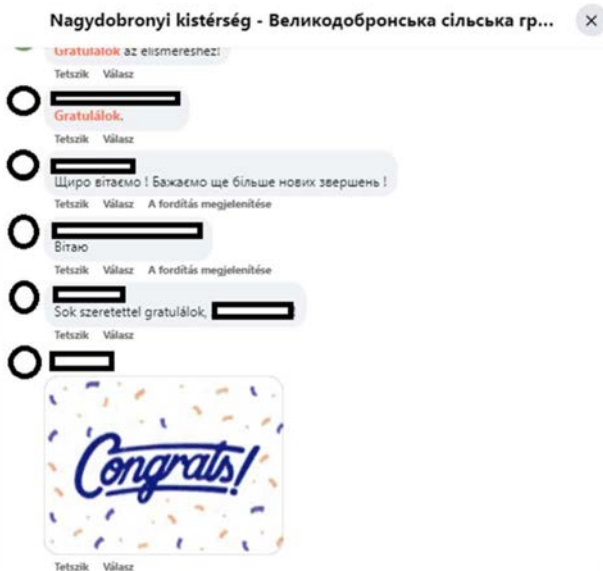
16. kép: A Nagydobronyi kistérség hivatalos oldalának két- és egy nyelvű posztjai

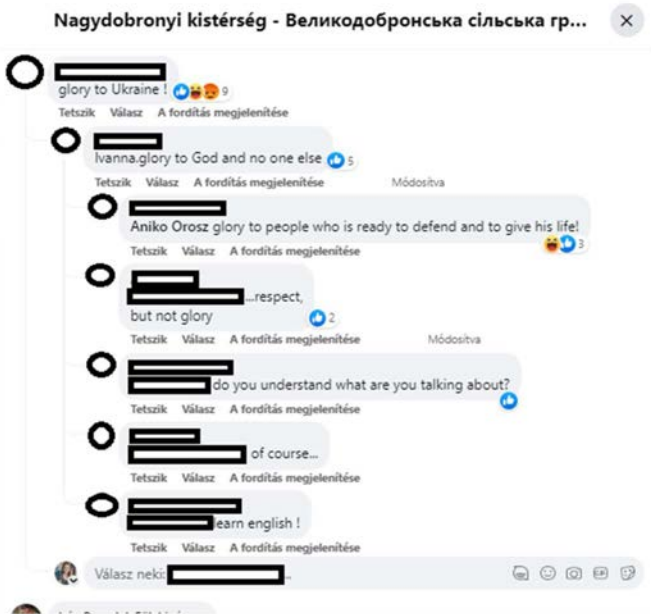
Az oldal által megosztott bejegyzések nyelve többségében (14) szintén a magyar. Mindössze három ukrán nyelvű bejegyzés került megosztásra. Előfordult, hogy a megosztás mellé az oldal kiírást is intézett, azonban a megosztott bejegyzés nyelve és kiírás nyelve nem egyforma. Rendszerint ukrán nyelvű bejegyzéseket osztottak meg, fölé egy magyarázó, magyar kiírással.

A megosztott oldalak többsége magyar nyelvű, de néhány ukrán vagy két-nyelvű oldal is fellelhető: *SC Small Miracles*, *TV21 Ungvár*, *Nagydobrony Online*, *Kárpáti Igaz szó*, *Papilino – természet- és környezetvédelmi egyesület*, *Ужгородський місцевий центр з надання БВПД, Закарпатська обласна державна адміністрація*, *Nagydobronyi Művészeti Iskola – Великодобронська мистецька школа*.

A kistérség által a következő honlapok kerültek megosztásra: *youtube.com*, *kiszo.net*, *nagydobrony.com.ua*, *uzh-lishosp.com.ua*, *ojs.mtak.hu*, *zakarpattia.net.ua*, *economic.karpat.in.ua*, *velykodobronska.ukraina.org.ua*.

Az oldalon megtalálhatóak magyar, ukrán és angol nyelvű hozzászólások. A magyar és kétnyelvű posztokhoz magyar és elvétve ukrán nyelvű kommentek érkeztek. Egy magyar posztnál olvashatunk angol nyelvű hozzászólásokat is. Ezenkívül megtalálhatók matricák, hangulatjelek, GIF-ek, képeslapok, fényképek.

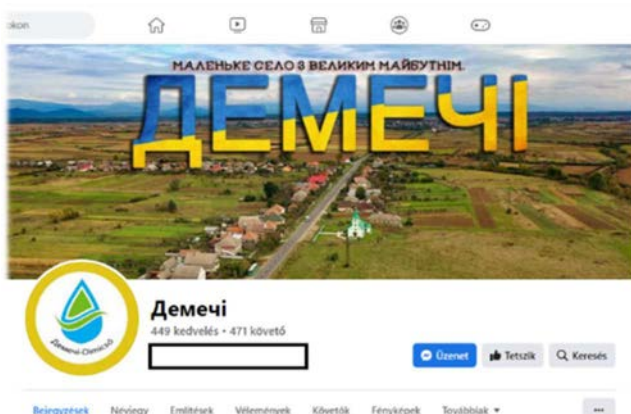
17. kép: Különböző nyelvű kommentek a Nagydobronyi kistérség hivatalos Facebook-oldalán

Dimicső

Dimicső község az Ungvári járáshoz és a Nagydobronyi kistérséghez tartozik, korábban a Kisdobrony községgel együtt tartották nyilván. Lakosságát tekintve főként ukrán és orosz anyanyelvűek lakják, s mindössze 17,29%-ban élnek a faluban magyarok.

Dimicső hivatalos oldala *Демечи* néven van jelen a közösségi térben 2020. november 12-től. Az oldal profilképén a település kétnyelvű kiírása található, borítóképén pedig ukrán nyelven és ukrán nemzeti színekben jelenik meg a falu neve, fölötte egy rövid kiírással, mely ekképpen fordítható: „kis falu nagy jövővel”. Ezek mellett a falu látképe is helyet foglal a borítólátképen.

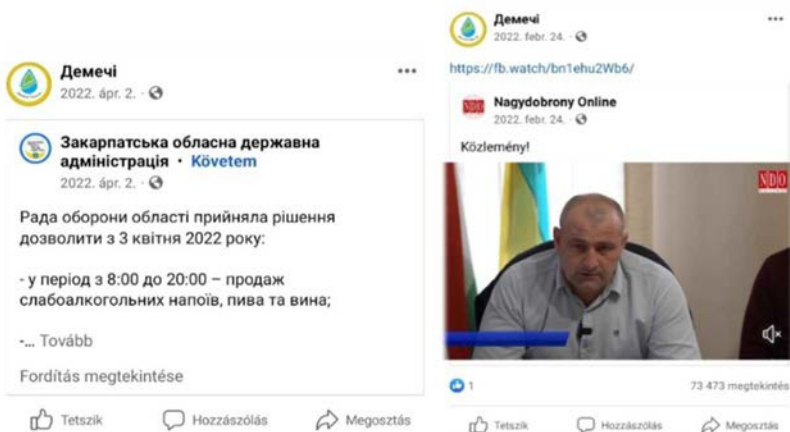
Az oldal névjegyéből kiderül, hogy hír- és média-szolgáltatóként van jelen. Az adatvédelmi és jogi információban kifejtésre kerül, hogy a faluban különböző foglalkozású emberek élnek, akik megtartják a hagyományokat és szokásokat.

18. kép: Dimicső község hivatalos Facebook oldalának profilja és névjegye

A vizsgált időintervallumban 15 bejegyzés került ki, melyek közül 8 megosztott bejegyzés, 7 pedig saját poszt.

A megosztott bejegyzések között fele-fele arányban találhatóak ukrán és magyar nyelvű posztok. A megosztásra kerülő oldalak közt megtalálható az *Ужгородський місцевий центр з надання БВПД, а Закарпатська обласна державна адміністрація, a Nagydobronyi kistérség – Великодобронська сільська громада* és a *Nagydobrony Online* oldalak.

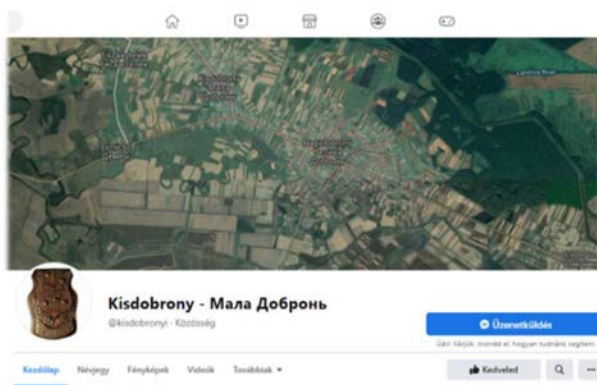
19. kép: Dimicső község által megosztott ukrán és magyar nyelvű bejegyzések

Az oldal által közzétett saját posztok nyelve az ukrán. A 6 bejegyzésből csupán egy íródott tájékoztató jelleggel, a maradék 5 poszt az egyéb kategóriába tartozik, olyan bejegyzések, melyek a karácsonyhoz, szüreti felvonuláshoz, a helyi könyvtárhoz kapcsolódnak. Egy bejegyzésnél nem jelenik meg nyelv sem kiírás, sem kép formájában.

Három bejegyzéshez érkeztek hozzászólások, melyek többsége GIF. Egy posztnál található ukrán nyelvű komment, illetve az ukrán nyelvű köszöntés transliterációja (*Vitaju*).

Kisdobrony

Kisdobrony község az Ungvári járáshoz, azon belül a Nagydobronyi kistérséghez tartozik. A kistérség falvai közül itt a legmagasabb a magyar anyanyelvűek aránya – 98,45%. A község oldalának neve kétnyelvű, ahol a magyar nyelv található az első helyen: *Kisdobrony - Мала Добронь*. Az oldalt 2015. október 18-án hozták létre.

20. kép: Kisdobrony község hivatalos profil- és borítóképe

A település profilképén Kisdobrony címere látható fafaragásban, melyen a község neve olvasható magyarul, a borítóképen pedig térképes formában az öt település kétnyelvű megnevezései találhatóak.

A profil oldala közösségként van regisztrálva. A névjegy leírásában az oldal híroldalaként van feltüntetve két nyelven. Az általános információkhoz tartozik az oldal követőinek száma, ami ez esetben 930 követés jelent, kedvelőinek száma pedig 843.

A vizsgált időszakban 40 bejegyzés került ki, melyekbe a posztok és a megosztások is beletartoznak. Az oldalon összesen 18 poszt található, melyből 17 magyar nyelvű, 1 pedig kétnyelvű. A kétnyelvű posztban egy hivatalos dokumentum található ukrán és magyar nyelven. A felhívás mindkét nyelven ugyanazokat az információkat tartalmazza, azonban az ukrán nyelvű jobban megszerkesztett, s valószínűleg ez az eredeti dokumentum, míg a magyar nyelvű egy egyszerűbb, fordított változata. Az oldalon előfordul kiírás, képhez csatolt kiírás és szerkesztett illusztráció is. Több posztban is alkalmaznak hangulatjeleket a mondatok végén.

A község oldalán 22 megosztott bejegyzés található. A bejegyzések nyelve többségében (15) a magyar, ezenkívül ukrán (3) és kétnyelvű (4) bejegyzések is találhatóak. A megosztott bejegyzésekhez az oldal mindössze két esetben csatolt szöveges felvezetőt magyar nyelven.

Kisdobrony - Мала Добронь

2022. márc. 23. · 🌐

...

Центр профілактичної медицини м. Ужгород
(ліцензія 339158 від 22.04.2010)

с. Мала Добронь

Доводимо до вашого відома, що 24 березня (четвер) у приміщенні Амбулаторія буде проподитись комп'ютерне обстеження організму

БАЖАЮЧИМ ПРОПОНУЄМО ПРОЙТИ ОБСТЕЖЕННЯ ТАКИХ ОРГАНІВ:

Приєм з 9:30 до 13:00

- *ЩИТОВИДНА ЗАЛОЗА (ЕНДОКРИННА СИСТЕМА)
- *СЕРЦЕ
- *БРОНХИ, ЛЕГЕНІ
- *ШЛУНОК, ПІДШЛУНКОВА ЗАЛОЗА, КИШКІВНИК
- *СЕЧО-СТАТОВА СИСТЕМА
- *ХРЕБЕТ (ОСТЕОХОНДРОЗИ)
- *СУГЛОБИ (АРТРИТИ, АРТРОЗИ, ПОЛІАРТРИТИ)

ПІСЛЯ ОБСТЕЖЕННЯ ВСТАНОВЛЮЄТЬСЯ ДІАГНОЗ І ЛІЧІТЬСЯ НЕОБХОДНОСТІ, ПРИЗНАЧАЄТЬСЯ ЛІКУВАННЯ.

Вартість повного обстеження : 250 грн
Пенсіонери та діти: 200 грн

Ungvári Megelőző Orvostudományi Központ
(339158-as engedély 2010. április 22-án)

Kisdobrony

FELHÍVÁS

Felhívjuk a lakosság figyelmét, hogy 2022.03.24. 9.30 és 13.00 (kijevi idő szerint) között az ambulancián pajzsmirigy, tüdő, gyomor, hasnyálmirigy, húgyúti rendszer, gerinc és ízületi egészségügyi vizsgálatok vehetők igénybe.

A kivizsgálást a Центр профілактичної медицини унгвारी rendelő munkatársai végzik.
A szakemberek felállítják a diagnózist. Szükség esetén kezelést írnak fel.

A teljes szolgáltatás ára 250 hrvnyva.
Nyugdíjasoknak és gyerekeknek 200 hrvnyva.

 10

10 megosztás

 Tetszik

 Hozzászólás

 Megosztás

21. kép: A Kisdobronyi község oldala által közzétett és megosztott bejegyzések

Az oldalon mindössze két komment található két különböző poszt alatt. A hozzászólások magyar nyelven íródtak és magyar nyelvű bejegyzésekre érkeztek. Az oldal kétnyelvű neve kissé félrevezetheti az ide látogatókat, ugyanis kevés kétnyelvű posztot tartalmaz.

Tiszaágtelek

Tiszaágtelek község az Ungvári járáshoz és a Nagydobronyi kistérséghez tartozik. Lakosainak nagy része (98,39%) magyar anyanyelvű. A település oldalának egynyelvű neve *Tiszaágtelek Község*, mely személyes profilként van re-

gisztrálva. A falunak van egy másik hivatalos oldala *Tiszaágtelek –Туцааг-телек* néven, ez hivatalos oldalként és hír- és média-szolgáltatóként van fel-tüntetve, melyen sokkal kevesebb bejegyzés található, s ezekre nem vagy kevés mértékben érkezik reakció.

Az oldal profilképén a község címere látható, rajta magyar felirattal, bo-rítóképén pedig a község parókiája. A profil névjegye rövid ismertetőt tartal-maz a falu történelméről, érdekességeiről.

22. kép: Tiszaágtelek község hivatalos oldalának profilja és névjegye

A kutatott időszakban 52 bejegyzés készült, ebből 32 a község által kiírt poszt, 30 pedig a megosztott posztok száma.

Az oldal által közzétett bejegyzések közül 29 magyar nyelven, 3 pedig két-nyelven íródott. A kétnyelvű posztoknál a magyar nyelv helyezkedik el az el-sődleges helyen, alatta pedig az ukrán kiírás. A bejegyzéseknél az oldal fel-használói igyekeznek a kiírást egy, a mondanivalóhoz igazodó illusztrációval vagy fényképpel színesíteni.

A megosztott tartalmak tekintetében elmondható, hogy szintén a magyar nyelv dominál, összesen 17 bejegyzés nyelve. Emellett 2 ukrán nyelvű és 1 két-nyelvű poszt található.

23. kép: A Tiszaágteleki község oldala által közzétett és megosztott bejegyzések

A Tiszaágteleki község oldala részéről a következő oldalak kerültek megosztásra: *Nagydobronyi kistérség – Великодобронська сільська громада, Tiszaágteleki Református Égigérő Bölcsőde és Óvoda, Tiszaágteleki Gimnázium – Тисзаагтелекська гімназія, Nagydobrony Online.*

Honlapok közül csak a *kiszo.net*, a *life.karpat.in.ua* és a *youtube.com* oldalak találhatóak. Személyes profilok közül az előljáró és a faluképviselő bejegyzéseit osztotta meg az oldal.

Hozzászólások 16 bejegyzésre érkeztek, melyből 14 magyar és 2 kétnyelvű poszt. A kommentek nyelve – egy kivétellel – magyar, egyetlen komment van, amelyik spanyol nyelven íródott. Emellett a kommentelők előszeretettel használják a különböző matricákat, hangulatjeleket, GIF-eket, képeslapokat, illetve fényképeket is.

Csongor

Csongor község a Munkácsi járáshoz és a Nagydobronyi kistérséghez tartozik. Lakosságának 97,7%-a magyar ajkú. A csongori községnek egyetlen hivatalos, nyilvános Facebook oldala található *Csongor – Чомонин* néven. Létezik

azonban a községnek egy privát csoportja *Csongori községháza* néven 1,4 ezer taggal, azonban mivel ez zárt kör, a tartalmára nem térek ki. A másik nyilvános profilról azonban elmondható, hogy bár 414 követővel rendelkezik, még sincs az oldalon aktivitás a lájkok és a kommentek tekintetében. Az oldalt 2020. december 8-án hozták létre.

A település oldalának profilképén az öt település magyar neve látható, illetve középen a falu nevének monogramja. A borítóképen kétnyelvű kiírással és a község címerével találkozhatunk. Az oldal névjegyéből csupán annyi derül ki, hogy a Nagydobronyi kistérséghez tartozik, illetve hogy hivatalos hír- és médiaoldal.

Rövid áttekintés

A Nagydobronyi kistérséghez csatlakozott
Csongor település hivatalos információs oldala

 Oldal · Hír- és médiaoldal

 chomonun.s-r@meta.ua

 nagydobrony.com.ua/category/csongor

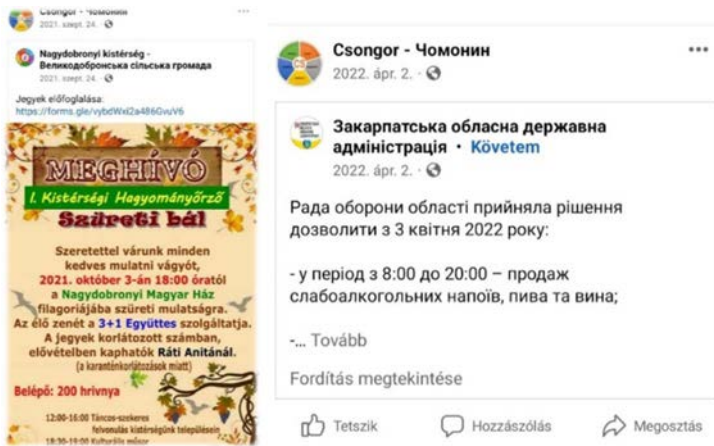
 Még nem értékelt (0 vélemény)

24. kép: Csongor község oldala

Az oldalon nem találhatóak saját, az oldal által kiírt bejegyzések, kizárólag más oldalak bejegyzéseinek megosztásai lelhetők fel. Összesen 29 megosztott bejegyzés található, melyből 24 poszt magyar, 4 ukrán és 1 kétnyelvű.

Megosztott oldalak: *Nagydobronyi kistérség – Великодобронська сільська громада*, *Nagydobrony Online*, *Zakarpatiszka oblasna derzhaszna adminisztracija*, *Uzhgorodszkij micseviij centrr z nadannja BVPD*. Hivatalos honlapok megosztásait tekintve az *uzl-lishops.com.ua* és a *kárpátaljalap.net* cikkeit közölte.

Az oldal kétnyelvű neve ugyancsak kétnyelvű beszélőközösségre, ezáltal kétnyelvű bejegyzésekre enged következtetni. Ám többnyire magyar nyelvű bejegyzések kerülnek megosztásra, a kistérség egyik hivatalos oldala által.

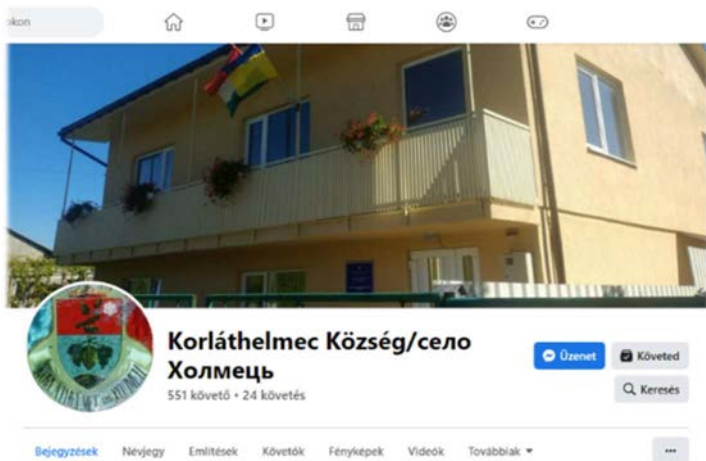

25. kép: Csongor község által megosztott oldalak nyelvek szerint

Korláthelmeç

A falu az Ungvári járáshoz és a Baranyai kistérséghez tartozik. Lakosságának 51,05%-a magyar ajkú. A Facebookon az oldal neve kétnyelvű: *Korláthelmeç Község / село Холмець*. Oldala hivatalos oldal, állami szervezet, 551 követővel. 2015. január 27-én lett létrehozva.

A község profilképén Korláthelmeç címe látható magyar–ukrán kétnyelvű felirattal, a borítóképen a helmeçi község háza található, rajta az ukrán és magyar zászlókkal. A község névjegye nem sokat árul el az oldalról, csupán a község háza címét két nyelven, illetve egy e-mail elérhetőséget.

26. kép: Korláthelmec község hivatalos oldala

A mintavételkor 62 bejegyzést tett közé a falu oldala. A bejegyzések között megtalálhatóak saját posztok és megosztott bejegyzések is. A megosztott bejegyzések száma 38, melyekből 29 ukrán, 9 pedig magyar nyelvű. A magyar nyelvű bejegyzések közül a legtöbb tájékoztató jellegű, s vannak olyanok is, amelyek a kultúrához vagy épp a Valentin naphoz köthetők. Ahhoz képest, hogy az oldal neve kétnyelven jelenik meg, s a magyar prioritást is élvez, kevés magyar nyelvű poszt található az oldalon.

A Korláthelmeci oldal a következő magyar nyelvű oldalakat osztotta meg: *Magyarország Főkonzulátusa Ungvár, Kárpátaljai Határmenti Önkormányzatok Társulása, TV21 Ungvár*. Az ukrán nyelvet használó oldalak közül a következők kerültek megosztásra: *Міністерство охорони здоров'я України, Адмінпослуги Баранинської Громади, Баранинська громада, Верховна рада України, Ужгородська районна державна адміністрація, Укравтодор, Міграційна служба Закарпатської області, Міністерство цифрової трансформації України*. Honlapok közül kizárólag ukrán nyelvűek jelentek meg: *baranynци.com.ua, goloskarpat.info, auc.org.ua*.

Posztokból kevesebb, mindössze 24 található, melyből 15 ukrán, 9 pedig magyar nyelvű. A magyar nyelvű bejegyzések mindig valamilyen esemény köré szerveződnek: magyar nyelv napja, advent, mikulás, újév, húsvét, anyák napja. Az ukrán nyelvű posztok többsége felhívó vagy tájékoztató jellegű, de előfordulnak köszöntésekhez, eseményekhez kapcsolódó bejegyzések is.

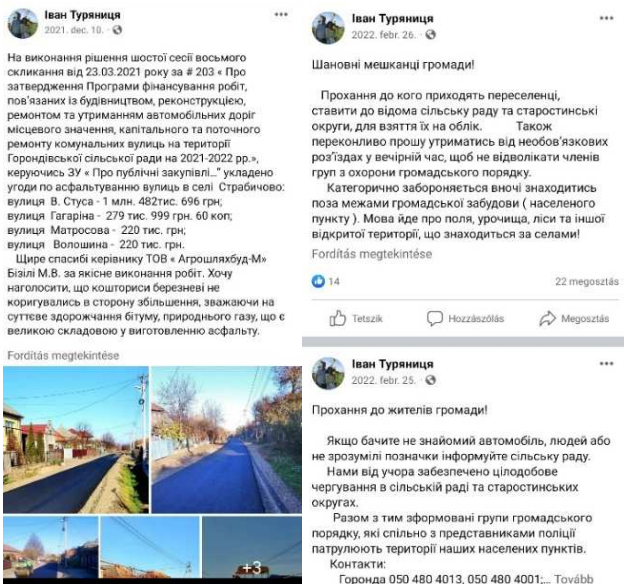

27. kép: Koriáthelmeç község oldala által közzétett és megosztott bejegyzések

A hozzászólások tekintetében elmondható, hogy érkeztek magyar és ukrán nyelvű kommentek is. Az ukrán nyelvű posztokhoz többségében ukrán nyelvű kommentek érkeztek, egy esetben fordul elő magyar nyelvű, majd pedig angol nyelvű komment. A magyar nyelven íródott posztokhoz kizárólag magyar nyelven érkeztek kommentek, illetve matricák és képeslapok.

Izсныéте

Izсныéте község a Munkácsi járáshoz és a Gorondi kistérséghez tartozik. Lakosságának 63,4%-a magyar anyanyelvű. A Facebookon Izсныéте községnek nincs hivatalos oldala, hanem a község elöljárója tesz ki és oszt meg a lakosság számára fontos, közérdekű információkat. Az elöljáró oldalán csak ukrán nyelvű bejegyzések és megosztások találhatók, melyekből a vizsgált időszakban 64 olyan bejegyzés készült, ami a lakosság számára fontos lehet. Az ukrán nyelvű posztok többsége felhívó és tájékoztató jelleggel készült, több posztban is bemutatásra kerülnek a faluban történő fejlesztések, javítások.

28. kép: Izsnyéte előjárója által közzétett tájékoztató jellegű posztok

Az oldal felhasználója a következő ukrán internetes oldalakat osztotta meg: *Rozvitok Zakarpatтя, Шустер online, Горондівська сільська рада – Горондівська ТГ, М-Студіо, Київська Духовна Академія, Мукачівська районна військова адміністрація, Телеканал НТК, Патріоти України*. Їх-декоративністю említendő meg az, hogy az eddigi oldalakkal szemben itt orosz oldalak is megosztásra kerültek: *Penortep, Настоящее время. Азия*.

Honlapok közül a következők kerültek megosztásra: *landing.auctions.prom.ua, lamp.im, nus.org.ua, pravda.com.ua, transkarpatia.net, gromada.org.ua, politika.ko.net.ua*.

Mindezekon kívül személyes profilok bejegyzései is megosztásra kerültek, ugyanis a közösségre nézve tájékoztató jellegű posztokat tettek közé. A személyi jogok miatt ezeket a profilokat nem közlöm.

Nem minden bejegyzésnél található hozzászólás, viszont ahol van, ott többségében ukrán nyelven jelenik meg. A karácsonyi köszöntést tartalmazó bejegyzésnél található magyar nyelvű komment és képslap. A hozzászólók továbbá előszeretettel használják a matricákat, hangulatjeleket, GIF-eket és képslapokat.

3 A vizsgált oldalak nyelvi szempontú összehasonlítása, összegzése

A vizsgált oldalakon különböző mennyiségű magyar, ukrán és kétnyelvű – elenyésző számban egyéb nyelvű – bejegyzés jelent meg a kutatott időszakban, ezeket az alábbi táblázatban szemléltetem.

Települések	Magyar anyanyelvűek aránya (%)	Bejegyzések száma		
		magyar	ukrán	kétnyelvű
Eszeny	97,56	44	1	2
Szalóka	94,79	3	1	-
Csap	41,52	-	1149	-
Nagygejőc	91,53	1	1	3
Szurte	78,77	9	42	2
Homok	48,52	-	18	-
Nagydobrony	97,73	105	7	27
Dimicsó	17,29	4	10	-
Kisdobrony	98,45	32	3	5
Tiszaágtelek	98,39	46	2	4
Csongor	97,70	24	4	1
Korláthelmecc	51,05	14	44	-
Izsnýéte	63,40	-	65	-

2. táblázat: A vizsgált oldalak bejegyzéseinek nyelvei

A kistérségek ukrán nyelven való posztolásait vizsgálva, vitathatatlan, hogy a Csapi kistérség a posztok számával és egyidejűleg az ukrán nyelven közzétett tartalmak arányával is magasan a többi oldal fölé kerül. A második oldal, amely a legtöbb ukrán nyelvű bejegyzést tette közé, Izsnýéte előjárója, 65 posztal, a harmadik pedig Korláthelmecc község oldala a 44 ukrán nyelvű be-

jegyzésével. Csak ezek után következnek a Szürtei kistérség 42 ukrán nyelvű bejegyzéssel. A vizsgált kistérségek oldalain kisebb arányban jelenik meg ukrán nyelvű bejegyzés, mint az egyes települések oldalain, ez alól csak a Csapi kistérség kivétel. Mindez összefüggésbe hozható azzal, hogy az oldalak milyen gyakran posztolnak és az oldalt látogatók mennyire aktívak.

Azokon az oldalakon, hogy a magyar anyanyelvűek aránya 70% fölött van, főként magyar nyelven jelennek meg az információk. A magyar domináns nyelvhasználattal találkozhatunk ott, ahol a szóbeli nyelvválasztás is magyar dominanciát mutat.¹³ Ez a jelenség az online térben azonban nem minden esetben következik be. A Szürtei kistérség oldalán az ukrán nyelvű bejegyzések aránya a magasabb, hiába 78,77%-ban magyar anyanyelvűek az itt élő lakosok. Azonban kiemelendő, hogy a Szürtei oldalnak nem csak a szürtei lakosság a célközönsége, hanem minden település lakossága, amely a kistérséghez tartozik.

A kutatás elején még nem körvonalozódott ki, hogy minden magyar többségű kistérségnek fellelhető-e a hivatalos Facebook-oldala, azonban mintavételkor sikerült az összes, többségében magyar részarányú kistérség oldalát felkutatni. Az Ungvári járásban magyar többségű kistérségnek a Csapi, a Szürtei, a Homoki és a Nagydobronyi számít, melyek rendelkeznek is hivatalos Facebook-oldallal. A Munkácsi járásban nincs magyar többségű kistérség. Az információk közreadásának nyelve kistérségenként eltérő, viszont egyik oldalon sem található meg az összes bejegyzés kétnyelvű változata. A Szürtei kistérségnél 2, míg a Nagydobronyinál 27 kétnyelvű poszt jelenik meg, ám az oldalon megjelenő összes bejegyzésekhez képest ezek a számok alacsonyak, holott az információátadás szempontjából prioritást élvez a kétnyelven kihelyezett szöveg, ugyanis több embert ér el, mintha ugyanaz csak ukrán, vagy csak magyar nyelven lenne közölve.¹⁴ A posztok nyelvének megjelenése után az oldalakon fellelhető hozzászólások nyelvét mutatom be (ld. 3. táblázat).

A hozzászólások nyelvi megjelenése fele-fele arányban van és elmondható, hogy csak ukrán nyelvű hozzászólások olyan településeknél (Csap, Homok, Dimicső) jelennek meg, ahol a magyar anyanyelvűek aránya az 50%-ot sem éri el, ebből következik, hogy főként ukrán vagy orosz nyelvű a célközönség. Azok az oldalak (Szürte, Korláthelmece, Izsnyéte), ahol főként ukrán nyelvű hozzászólások találhatók, nem sokkal nagyobb arányú magyar anya-

13 Csernicskó et al. 2021: 89.

14 Csernicskó et al. 2021: 101.

nyelvű lakossággal rendelkeznek. A magyar nyelvű hozzászólások pedig a túlnyomó többségében magyar anyanyelvű lakossággal rendelkező települések oldalaira érkeztek. Ebből következik, hogy az ukrán nyelvű közösségi portálokon csak elvétve találhatóak magyar kommentek, s ez fordítva is igaz. Azok az oldalak, ahol magyar nyelven teszik köze a bejegyzéseket, ott többségében magyar nyelvű kommentek olvashatók, az ukrán nyelvet használó oldalaknál pedig ukrán nyelvű hozzászólások jelennek meg.

Települések	Magyar	Ukrán	Főként magyar	Főként ukrán	Egyéb
Eszeny			×		
Szalóka	×				
Csap		×			
Nagygejőc			×		
Szürte				×	
Homok		×			
Nagydobrony			×		×
Dimicső		×			
Kisdobrony	×				
Tiszaágtelek	×				×
Korláthelmec				×	×
Izсныéte				×	

3. táblázat: A hivatalos oldalakon megtalálható hozzászólások nyelvei

Összegzésként elmondható, hogy az Ungvári és a Munkácsi járásban található magyar többségű települések közül nem minden önkormányzat van jelen a virtuális térben, de a kistérségek oldalai megtalálhatóak, amelyek hasonlóképp tájékoztatják a lakosságot. Az oldalakon megjelenő két leggyakoribb nyelv az ukrán és a magyar. Ukrán nyelvű bejegyzések még a túlnyomó többségében magyar lakossággal rendelkező oldalakon is megtalálhatók, még ha csak egy bejegyzés erejéig is. A kétnyelven közzétett bejegyzések aránya alacsonynak mondható, több oldal nem is közöl ilyet. A vizsgált időszakban az oldalak különböző mennyiségű bejegyzéseket tettek közé: találhatóak olyan közösségi oldalak, ahol minden nap új bejegyzést tettek közé, de előfordul olyan is, ahol csak két-három havonta került ki új kiírás vagy megosztás. A

követők, lájkok, kommentek számából következtethetünk egy oldal látogatottságára, és ez is igen változatos a vizsgált oldalak esetében.

A hozzászólások száma egyik oldalon sem magas, előfordul olyan oldal is (Csongor), ahol egy komment sem található. A hozzászólások nyelve általában az oldal nyelvéhez igazodik, de előfordulnak ukrán nyelvű bejegyzésekre érkezett magyar nyelvű kommentek és fordítva is.

A kutatás alapján kiderült, hogy a Kárpátalján található Ungvári és Munkácsi járás magyarlakta településeinek egy része megtalálható az online térben. A magyar többségű települések oldalain a magyar nyelv dominál, de néhány ukrán többségű önkormányzat oldalain is fellelhető a magyar nyelv. Ahogy a kültéri feliratoknak, úgy az online térben található kiírásoknak is fontos szerepe van, hisz segíti a lakosok információhoz jutását, illetve az anyanyelvi (esetünkben a magyar) feliratok könnyebb értelmezhetőségét. Mindez hozzájárul a kisebbségi lét megmaradásához, ugyanis ha a beszélők vizuális is látják a nyelvet, sokkal bátrabban és magabiztosabban használják azt, emellett a kultúra-hagyományozásban is fontos szerepe van.

Irodalomjegyzék

- Androutsopoulos, Jannis: Introduction: Sociolinguistics and computer-mediated communication. *Journal of Sociolinguistics*, 10 (2006) 4: 419–438.
- Bartha Csilla – Laihonen, Petteri – Szabó Tamás Péter: Nyelvi tájkép kisebbségben és többségben: egy új kutatási területről. *Pro Minoritate*, 22 (2013) 3: 13–28.
- Bartha Csilla – Márku Anita – Pachné Heltai Borbála: Többnyelvű nyelvhasználat identitásépítő gyakorlatai digitális diskurzusokban. In: *Élőnyelvi kutatások és a dialektológia. 19. Élőnyelvi konferencia, Absztraktfüzet*. Sapienia EMTE, Marosvásárhelyi Kar, 2016. 31–32.
- Bódi Zoltán: Az internetes nyelvváltozatokról. e-nyelv.hu magazin., 2015/3. <https://e-nyelvmagazin.hu/2015/08/31/az-internetes-nyelvaltozatokrol/> (utolsó letöltés: 2023.02.02.)
- Cserniczkó István – Fedinec, Csilla: Four Language Laws of Ukraine. *International Journal On Minority And Group Rights*, 23 (2016) 4: 560–582.
- Cserniczkó István et al.: *A magyarok és a magyar nyelv Kárpátalján*. Hodinka Antal Nyelvészeti Kutatóközpont – Termini Egyesület, Törökbalint, 2021.

- Dal Negro, S.: Local policy modeling the linguistic landscape. In: Shohamy, E. – Gorter, D. (eds.): *Linguistic landscape. Expanding the scenery*. Routledge, New York & London, 2009. 206–218.
- Fedinec Csilla – Csernicskó István: A nyelvkérdés Ukrajnában a parlament és az Alkotmánybíróság döntéshozatalában, 1997–2019. *Parlamentari Szemle*, 5 (2020a): 85–109.
- Fedinec Csilla – Csernicskó István: *Nyelvi kirakós Kárpátaljáról: Történelmi és politikai dimenziók (1867–2019)*. Társadalomtudományi Kutatóközpont – Gondolat Kiadó, 2020.
- Hires László Kornélia: Nyelvi tájkép és etnicitás Beregszászon. In: Márku Anita – Hires-László Kornélia (szerk.): *Nyelvoktatás, kétnyelvűség, nyelvi tájkép. Tanulmányok a Hodinka Antal Nyelvészeti Kutatóközpont kutatásaiból*. Autdor-Shark, Ungvár, 2015.
- Malinák Judit: A személyes identitás létrejötte a médiakultúra globalizálódásának kontextusában. In: *A kultúra kódjai*. MOME, Budapest, 2008. 77–91.
- Márku Anita: Az internetes nyelvhasználat kutatásának lehetőségei a kárpátaljai magyarok gyakorlóközösségeiben. In: Márku Anita – Hires-László Kornélia (szerk.): *Nyelvoktatás, kétnyelvűség, nyelvi tájkép. Tanulmányok a Hodinka Antal Nyelvészeti Kutatóközpont kutatásaiból*. Autdor-Shark, Ungvár. 2015. 71–89.
- Márku Anita: A kárpátaljai magyarok internetes nyelvhasználata: nyelvi kontaktus, identitás és kreativitás. In: *Általános nyelvészeti tanulmányok*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2016.
- Shohamy, Elana: *Language policy: Hidden agendas and new approaches*. Routledge, London, 2006.
- Spolsky, Bernard: *Language Policy*. Cambridge University Press, 2004.
- Veszelszki Ágnes: *Az infokommunikációs technológia hatása a nyelvre: A doktori disszertáció tézisei*. 2011. Online: <http://doktori.btk.elte.hu/lingv/veszelszkiagnes/tezis.pdf> (2023.01.26.).

Lőrinc Ingrid

Az EBESZ tevékenységének három dimenziója

Az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet (EBESZ) az európai értelemben vett legnagyobb és legátfogóbb biztonsági szervezet. Biztonsági szervezetként katonai-politikai, kisebbségi, gazdasági, környezeti és humán szempontokat is magában foglal. Mint ilyen, a biztonsági kérdések széles skálájával foglalkozik, beleértve a fegyverzetellenőrzést, a bizalomépítést és a biztonsági intézkedéseket, az emberi jogokat, a nemzeti kisebbségeket, a demokratizálódást, a rendészeti stratégiákat, a terrorizmus elleni küzdelmet, a gazdasági és környezetvédelmi tevékenységeket.

Szervezetileg az EBESZ két csoportra osztható: 57 tagállam és 11 partnerország. Az 57 tagállam: Albánia, Amerikai Egyesült Államok, Andorra, Ausztria, Azerbajdzsán, Belgium, Bosznia-Hercegovina, Bulgária, Ciprus, Csehország, Dánia, Nagy-Britannia, Észtország, Fehéroroszország, Finnország, Franciaország, Görögország, Grúzia, Hollandia, Horvátország, Írország, Izland, Kanada, Kazahsztán, Kirgizisztán, Lengyelország, Lettország, Liechtenstein, Litvánia, Luxemburg, Macedónia, Magyarország, Málta, Moldova, Monaco, Montenegró, Mongólia, Németország, Norvégia, Olaszország, Oroszország, Örményország, Portugália, Románia, San Marino, Spanyolország, Svédország, Svájc, Szerbia, Szlovákia, Szlovénia, Tádzsikisztán, Törökország, Türkmenisztán, Ukrajna, Üzbegisztán és a Vatikán. A 11 partnerország: Afganisztán, Algéria, Ausztrália, Dél-Korea, Egyiptom, Izrael, Japán, Jordánia, Marokkó, Thaiföld, Tunézia. A Szervezet hivatalos nyelvei: az angol, a francia, a német, az orosz, a spanyol, az olasz. A Szervezet jelenlegi vezetője Helga Schmidt német diplomata.¹

1 Dobrovits Mihály: *Jurták és az EBESZ között*. Balassi Kiadó, Budapest, 2015. 74–79.

Gazdasági és környezeti dimenzió

A gazdasági és környezeti kérdések mindig is szerves részét képezték az EBESZ napirendjének, tükrözve a Szervezet átfogó biztonsági megközelítését. Az 1975-ös Helsinkii Záróokmányban a részt vevő államok kinyilvánították, hogy a kereskedelem, az ipar, a tudomány és a technológia, a környezetvédelem és a gazdasági tevékenység terén az együttműködés hozzájárul az európai béke és biztonság megerősítéséhez. Ezek a gazdasági és környezeti kérdések alkották a Helsinkii Záróokmány úgynevezett II. kosarát, és azóta az EBESZ második dimenziójaként, pontosabban a gazdasági és környezeti dimenzióként váltak ismertté.

1997 novemberében a részt vevő államok megállapodtak abban, hogy létrehozzák az EBESZ gazdasági és környezetvédelmi koordinátori pozícióját az EBESZ Titkárságán. Jelenleg van egy koordinátor, aki a főtitkár közvetlen felügyelete alatt dolgozik, és tizennyolc főből álló csapat támogatja. A Szervezet átfogó biztonsági koncepciója alapján az EBESZ Gazdasági és Környezetvédelmi Koordinátori Hivatalának (OCEEA) fő célja az EBESZ-régió biztonságának és stabilitásának erősítése a gazdasági és környezetvédelmi kérdésekben folytatott nemzetközi együttműködés előmozdításával.²

Az Állandó Tanács, a Gazdasági és Környezetvédelmi Bizottság irányítása mellett, valamint az EBESZ helyszíni műveleteiben gazdasági és környezetvédelmi szakértőkkel szorosan együttműködve az OCEEA segítséget nyújt a gazdasági és környezeti tényezőkből adódó biztonságot és stabilitást fenyegető veszélyek és kihívások azonosításában, nyomon követésében és leküzdésében.

A Minisztertanács 2003 decemberi maastrichti ülésén a részt vevő államok elfogadták az EBESZ gazdasági és környezeti dimenziókról szóló stratégiai dokumentumát. Ezáltal kötelezettséget vállaltak arra, hogy együttműködnek a gazdasági, a jó kormányzás, a fenntartható fejlődés és a környezetvédelem terén az elmúlt évtized során felmerült biztonsági fenyegetések és kihívások kezelése érdekében.³

A Koordinátor Iroda tevékenységei közé tartozik a gazdasági és környezeti események figyelemmel kísérése az EBESZ korai előrejelző szerepének megfelelően, valamint az EBESZ-régió biztonságát és együttműködését elősegítő

2 Holbrooke, Richard: Washington: kellenek-e nekünk? *Külügyi Szemle*, 1995/1. 96.

3 Organization for Security and Co-operation in Europe. Factsheet. OSCE Economic and Environmental Dimension. <https://www.osce.org/files/f/documents/4/2/30348.pdf> (utolsó leltöltés: 2022.12.08.).

gazdaság- és környezetvédelmi politikák és projektek kidolgozásának és végrehajtásának elősegítése.

Az OCEEA tevékenységei különösen a következőkre irányulnak:

- a jó kormányzás és az átláthatóság előmozdítása, különös tekintettel a korrupció, a pénzmosás és a terrorizmus finanszírozása elleni küzdelemre;
- a részt vevő államok közötti együttműködés erősítése a beruházás- és vállalkozásfejlesztés, a migrációkezelés és a közlekedésbiztonság terén, valamint a legjobb gyakorlatok cseréjének előmozdítása a határátlépési eljárások, a szállítás és a kereskedelem megkönnyítése terén;
- az energiabiztonsági kérdésekről szóló párbeszéd előmozdítása;
- a fenntartható fejlődés előmozdítása a közvélemény tudatosításán és a környezetvédelmi és biztonsági kérdésekre vonatkozó szakpolitikák kialakításán keresztül, beleértve a vízgazdálkodást, a talajromlást, a veszélyes hulladékokat és az éghajlatváltozást;
- a Környezetvédelmi és Biztonsági Kezdeményezés kidolgozása és végrehajtása más nemzetközi szervezetekkel együttműködve.⁴

Az EBESZ 2003-as gazdasági és környezeti dimenzióról szóló stratégiai dokumentuma és a Minisztertanács határozatai alapján az OCEEA megerősítette gazdasági tevékenységét a jó kormányzás, az üzletfejlesztés, a közlekedés és a migráció kezelése terén.

Az OCEEA éves magas szintű Gazdasági és Környezetvédelmi Fórumnak ad otthont, amely politikai lendületet ad a párbeszédnek a második dimenzióban, és megkönnyíti az ajánlásokat és a nyomon követést. A fórum általában a kormányok, a civil társadalom, az üzleti szféra és a nemzetközi szervezetek több mint 400 képviselőjét tömöríti. A fórum résztvevői véleményt cserélnek, és gyakorlati megoldásokat határoznak meg az elnökség által javasolt és az 56 részt vevő állam által elfogadott témával kapcsolatos konkrét kérdések megoldására. A fórum a résztvevő államok gazdasági és környezetvédelmi kötelezettségeik teljesítését is vizsgálja.

A 2011 októberében indult, a gazdasági és környezeti dimenzió megvalósításáról szóló értekezlet, a gazdasági és környezeti dimenzió megvalósításával foglalkozó éves értekezlet célja, hogy értékelje az EBESZ-tagországok gazdasági és környezetvédelmi kötelezettségeinek teljesítését, és meghatározza a jövőre vonatkozó prioritásokat.⁵

4 Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet. <http://vienna.io.gov.hu/ebesz-tortenete> (utolsó letöltés: 2022.12.14.).

5 Гуменюк Б. І.: Організація Об'єднаних Націй. In: *Українська дипломатична енциклопедія*. Т. 4. Харків, 2013. 41–49.

A helyszíni műveletekben részt vevő gazdasági és környezetvédelmi tisztek fontos szerepet játszanak olyan projektek kidolgozásában és végrehajtásában, amelyek célja a résztvevő államok támogatása a biztonsági fenyegetést jelentő gazdasági és környezeti problémák megoldásában. Az OCEEA szorosan együttműködik a helyi tisztekkel.

Az EBESZ politikai párbeszéd fórumaként betöltött szerepének előmozdításáról szóló 3. számú Bukaresti Miniszteri tanácsi határozatban vázolt feladatokon túl a Gazdasági és Környezetvédelmi Bizottság:

- gazdasági és környezetvédelmi kérdéseket tárgyal, beleértve az EBESZ-ben részt vevő államok kötelezettségeinek teljesítését;
- támogatja a Gazdasági és Környezetvédelmi Fórum és egyéb találkozók előkészítését;
- az elnökség kérésére a részt vevő államokkal konzultálva a biztonság gazdasági és környezeti vonatkozásaihoz szorosan kapcsolódó, több dimenziót érintő kérdéseket mérlegel.⁶

Katonai-politikai dimenzió

A katonai-politikai dimenzióban az EBESZ nagyobb nyitottságra, átláthatóságra és együttműködés megteremtésére törekszik, és kifejlesztette a világ legfejlettebb fegyverzet-ellenőrzési és bizalomépítő intézkedéseit. A munkaterületek közé tartozik a biztonsági ágazat reformja, valamint a kézi lőfegyverek, könnyűfegyverek és hagyományos lőszerbiztonságos tárolása és megsemmisítése.

Az 1990-es években az EBESZ munkája elsősorban a konfliktusok megelőzésére és megoldására, valamint a konfliktus utáni rehabilitáció előmozdítására terjedt ki. Ebből a célból 1997-ben létrehozták az EBESZ médiaszabadság képviselőjének beosztását, amelynek feladata a szólás- és sajtószabadság biztosítása.

Az ezredfordulón az EBESZ felismerte, hogy új típusú fenyegetésekkel kell szembenéznie, mint például a terrorizmus vagy a kiberbűnözés, 2012-ben létrejött a kiberüggyekkel foglalkozó informális munkacsoport.

6 OSCE Economic activities. <https://www.osce.org/economic-activities> (utolsó letöltés: 2022. 12.16.).

Az EBESZ átfogó bizalomépítő és biztonságépítő intézkedései alátámasztják a Szervezet biztonsággal kapcsolatos együttműködésen alapuló megközelítését.⁷

Az EBESZ alapító okirata, az 1975-ös Helsinki Záróokmány megállapítja, hogy „hozzá kell járulni a fegyveres konfliktusok veszélyének csökkentéséhez, valamint a katonai tevékenységek félreértéséhez vagy téves számításaihoz, amelyek félelmet kelthetnek, különösen olyan helyzetekben, amikor a részt vevő államok nem rendelkeznek egyértelmű és időszerű információval az ilyen tevékenységek természetéről”. A bizalomépítő és biztonsági intézkedések átfogó készlete magában foglalja az információmegosztást, a megfelelőségi és ellenőrzési eszközöket, valamint a katonai együttműködés különféle formáit. Céljuk a konfliktusok kockázatának csökkentése, az EBESZ-ben részt vevő államok közötti bizalom növelése, valamint a nagyobb nyitottság és átláthatóság előmozdítása a katonai tervezés és műveletek területén. Korai figyelmeztető jelzőként is szolgálhatnak az esetleges konfliktushelyzetekre.⁸

E tekintetben a központi jelentősége van a bizalom- és biztonságépítő intézkedésekről szóló Bécsi Dokumentumnak. A fegyveres erőkre és a főbb felszerelési rendszerekre kiterjedő átláthatóság és ellenőrzési intézkedések révén elősegíti a bizalmat és a kiszámíthatóságot. Az 1996-ban elfogadott fegyverzetellenőrzési keretrendszer elismeri, hogy a fegyverzetellenőrzés, beleértve a le szerelést, valamint a bizalom- és biztonságépítést is, az EBESZ együttműködésen alapuló átfogó biztonsági koncepciójának szerves részét képezi. A Bécsi Dokumentum, a Hagyományos Fegyveres Erőkről szóló Szerződés (CFE) és a Nyitott Égbolt Szerződés egymással összefüggő és egymást erősítő fegyverzetellenőrzési kötelezettségek és kötelezettségvállalások hálóját alkotják. Együtt növelik a kiszámíthatóságot, az átláthatóságot és a katonai stabilitást, és csökkentik egy jelentős konfliktus kockázatát Európában. Ezen túlmenően a főbb európai haditechnikai eszközök korlátozásának ügye az 1990-es években a le szerelési folyamathoz vezetett.⁹

7 Єрмолаєв А. В. et al.: *ОБСЕ: сучасні виклики та перспективи розвитку. Аналітична доповідь*. Київ, 2013. 52.

8 Remek Éva: *Az Európai és Biztonsági Együttműködési Szervezet*. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2020. 35.

9 Tabassi, Lisa: *The Role of the Organisation in Asserting Legal Personality: the Position of the OSCE Secretariat on the OSCE's Legal Status*. In: Mateja Steinbrück Platise – Carolyn Moser – Anne Peters (eds.): *The Legal Framework of the OSCE*. Cambridge University Press, 2019. 48–49.

A Biztonsági Együttműködési Fórum, az EBESZ-nek a biztonság politikai-katonai vonatkozásaival foglalkozó irányító testülete olyan eszközök kidolgozásával járul hozzá ezekhez az erőfeszítésekhez, amelyek a hagyományos fegyverek szállítását szabályozó eszközöket is magukban foglalják, valamint az atomsorompó-elveket. A Fórum segít az EBESZ magatartási kódexének végrehajtásában a biztonság katonai-politikai vonatkozásairól. Ez a mérföldkőnek számító dokumentum a biztonsági szektor irányítása terén arra kötelezi az EBESZ-ben részt vevő államokat, hogy osszák meg a fegyveres és biztonsági erőik demokratikus felügyeletéről szóló információkat. A fórum ezenkívül normákat dolgoz ki és gyakorlati segítséget nyújt az illegális kézi- és könnyűfegyverek elterjedésének problémájának megoldásához.¹⁰

Az EBESZ számos helyszíni művelete működik a fegyverzetellenőrzés területén. Együttműködnek a nemzeti kormányokkal és nemzetközi szervezetekkel. Tevékenységeik közé tartozik:

- a kézi- és könnyűfegyverek, valamint a hagyományos lőszerkészleteinek kezelésének megerősítése, beleértve a megsemmisítést is;
- a kézi lőfegyverek nemzeti ellenőrzési mechanizmusainak támogatása;
- segítségnyújtás a robbanásveszélyes területek rehabilitációjában;
- segítségnyújtás a katonai létesítményekben tárolt veszélyes vegyi anyagok ártalmatlanításában;
- az illegális kézi- és könnyűfegyverek begyűjtésére irányuló nemzeti kezdeményezések előmozdítása;
- az illegális fegyvertartás visszaszorítását célzó kezdeményezések támogatása;
- képzések és figyelemfelkeltő kampányok szervezése.¹¹

Az EBESZ támogatja a részt vevő államok és együttműködési partnerek erőfeszítéseit a határőrizeti ügynökségek kapacitásának megerősítésére és a köztük lévő együttműködés elősegítésére, a határ menti politikák és gyakorlatok harmonizálására az EBESZ Határbiztonsági és Határigazgatási Koncepciójával és az EBESZ vonatkozó határozataival összhangban.

Az EBESZ Nemzetbiztonsági és Határigazgatási Fókuszpontok Hálózata és az EBESZ Rendészeti Online Információs Rendszere (POLIS) platformként szolgál a határokkal kapcsolatos információk és tapasztalatok megosztására.

10 Камінська Н.: Роль ОБСЄ у забезпеченні і зміцненні демократії. *Вісн. Львів. ун-ту. Серія: Міжнародні відносини*, (27) 2010. 91–97.

11 Маргинов А. Ю.: Організація з безпеки і співробітництва в Європі. In: *Енциклопедія історії України*. Т. 7. В-во Наукова думка, Київ, 2010. 407.

A Határigazgatási Személyzeti Kollégium kiválósági központként, valamint a határigazgatás és a biztonság terén szerzett szakértelem és legjobb gyakorlatok átadásának eszközeként szolgál. Az EBESZ számos helyszíni művelete támogatja a hatékony határigazgatást. Munkájuk a következőket tartalmazza:

- jelenlét fenntartása a határ menti területeken;
- határrendészet és a szomszédos országok partnerei közötti együttműködés és gyors információcseré támogatása;
- képzések, szemináriumok és figyelemfelkeltés haditengerészeti és határőrtisztek, vámügyi személyzet, légitársasági személyzet és repülőterei biztonsági személyzet számára a következőkről;
- járórendési eljárások, megfigyelési módszerek, tengeri biztonsági protokollok, repülőterek biztonsági irányítása, kábítószer-kereskedelem elleni küzdelem, úti okmányok biztonságának erősítése, nemzetközi profilalkotási módszerek, nemzetközi szervezett bűnözés, illegális kábítószer- és vegyi prekursor-kereskedelem elleni küzdelem;
- korai figyelmeztető találkozók a határszolgálatokkal, a helyi tisztviselőkkel és a lakosokkal;
- technikai tanácsadás és segítségnyújtás a határesemények megelőzésére és reagálására.¹²

A szervezet elsődleges eszközei ennek a konfliktusok kezelésére a helyszíni műveleti hálózat és a Konfliktusmegelőzési Központ (CPC). A CPC például az EBESZ egészére kiterjedő korai figyelmeztető fókuszpontként működik, elősegíti a párbeszédet, támogatja a közvetítést és egyéb konfliktusmegelőzési és -rendezési erőfeszítéseket.

Az EBESZ helyszíni műveleteinek tevékenységei a konfliktusmegelőzés és -megoldás területén magukban foglalják a helyi szereplők kapacitásépítését, amelynek célja a konfliktusok lehetséges mozgatórugói és forrásai csökkentése, a politikai és állami szereplők közötti eszmecsere elősegítése a konfliktuskockázatok lehető legkorábbi stádiumban történő kezelése érdekében, elősegítve ezzel a konfliktus sújtotta társadalmak és közösségek közötti párbeszéd, közvetítés és a bizalomépítés erősítése, az EBESZ-tagországok biztonsági helyzetének figyelemmel kísérése, a bizalomépítés segítése, a nemzeti válságreakálási tervek támogatása.

A Békéltető és Választottbíróóság felhatalmazással rendelkezik az államok közötti azon viták rendezésére, amelyeket békéltetés vagy választottbíróóság út-

12 What is the OSCE? <https://www.osce.org/whatistheosce> (utolsó letöltés: 2022.12.15.).

ján terjesztenek elé. Az EBESZ Nemzeti Kisebbségi Főbiztossága megerősíti a Szervezet korai előrejelző és konfliktusmegelőzési képességeit azáltal, hogy a lehető legkorábbi szakaszban felveszi a kapcsolatot a részt vevő államokkal, ahol az etnikumok közötti feszültségek konfliktushoz vezethetnek. A főbiztos hosszú távú konfliktus-megelőzési tevékenységgel is foglalkozik, többek között a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek jogainak védelmén és előmozdításán keresztül.¹³

A szervezet eltökélt szándéka, hogy hatékony intézkedéseket tegyen a terrorizmus minden formája és megnyilvánulása, mint súlyos és megbocsáthatatlan bűncselekmény megelőzése és leküzdése érdekében, függetlenül annak motivációjától vagy eredetétől.

Az EBESZ átfogóan hozzájárul az ENSZ által vezetett nemzetközi terrorizmusellenes erőfeszítésekhez, amelyek célja a terrorizmus megnyilvánulásai, valamint a különféle társadalmi, gazdasági, politikai és egyéb tényezők leküzdése, amelyek megteremthetik azokat a feltételeket, amelyek mellett a terrorista szervezetek részt vehetnek a toborzásban, és támogatást szerezzenek.

Ezek az erőfeszítések az ENSZ terrorizmusellenes globális stratégiáján és az ENSZ Biztonsági Tanácsának vonatkozó határozatain alapulnak, összhangban az EBESZ terrorizmus elleni küzdelemre vonatkozó konszolidált keretprogramjával.¹⁴

Az EBESZ tevékenységének stratégiai területei a terrorizmus elleni küzdelemben:

- a terrorizmus elleni nemzetközi jogi keretrendszer megvalósításának elősegítése és a nemzetközi jogi együttműködés erősítése a terrorizmussal kapcsolatos büntetőügyekben;
- a terrorizmushoz vezető erőszakos szélsőséges és radikalizálódás elleni küzdelem, többdimenziós megközelítést követve;
- a terrorizmus finanszírozásának megelőzése és megszüntetése;
- az internet terrorista célú felhasználása elleni küzdelem;
- a terrorizmusellenes kérdésekről folytatott párbeszéd és együttműködés előmozdítása, különösen a hatóságok és a magánszektor (üzleti közösség, ipar), valamint a civil társadalom és a média közötti köz-magán partneriségek révén.

13 Мартинов (2010) i. m. 425.

14 Oliver, R. Spencer: The Parliamentary Assembly and its Political Influence in the OSCE. <https://www.oscepa.org/en/documents/documents-1/955-2005-the-parliamentary-assembly-and-its-political-influence-in-the-osce/file> (utolsó letöltés: 18. 12. 2022).

A vonatkozó tevékenységeket az EBESZ végrehajtó struktúrái végzik hatáskörükön belül, különösen a titkárság, az EBESZ Demokratikus Intézmények és Emberi Jogok Irodája, az EBESZ médiaszabadság-képviselője és az EBESZ helyszíni műveletei.¹⁵

Az új technológiák és kommunikációs eszközök segítségével a nemzetközi bűnözői hálózatok egyre inkább összekapcsolódnak és dinamikusabbak, és jól alkalmazkodnak az új körülményekhez, kihívásokhoz és lehetőségekhez. Az EBESZ e transznacionális fenyegetésekkel küzd olyan, átfogó stratégia révén, amelynek középpontjában a folyamatosan fejlődő transznacionális fenyegetésekre reagálni képes modern, demokratikus és proaktív rendőri szolgálatok kiépítése áll.

Az EBESZ rendőri tevékenysége szerves részét képezi a Szervezet konfliktusmegelőzési, válságkezelési és konfliktus utáni rehabilitációs erőfeszítéseinek.

Az EBESZ Titkárságán belül a Transznacionális Fenyegetések Minisztériumának Stratégiai Rendészeti Osztálya (SPMU) áll az EBESZ rendészeti munkájának középpontjában, amely két fő kategóriába sorolható:

- 1) a rendőrség fejlesztése és reformja a demokratikus rendészeti elvek keretein belül, különös hangsúlyt fektetve a közösségi rendészetre és a rendőrség és a nyilvánosság közötti partnerségre, képzési kezdeményezések, valamint az áldozatok és kiszolgáltatott személyek védelmének előmozdítása;
- 2) az EBESZ-ben részt vevő államok bűnüldöző szervei és együttműködési partnerei kapacitásának kiépítése a transznacionális szervezett bűnözés, a terrorizmus, a kábítószer-kereskedelem, az embercsempészet és a számítástechnikai bűnözés elleni hatékony küzdelem érdekében.

A szervezet az egész EBESZ-régióban együttműködik a rendőri szolgálatokkal. Az SPMU támogatja a rendőri tanácsadók hálózatát a helyszíni műveletekben, és szakértői tanácsokkal és segítséggel látja el a tagállamokat, hogy elősegítsék az állampolgáraikat kiszolgáló és védelmező, elszámoltatható rendőri szolgálatok kialakítását. Az EBESZ helyszíni műveleteinek többségét rendőrségi reform- és fejlesztési programok hajtják végre.¹⁶

A Biztonsági Együttműködési Fórum az EBESZ fő platformja a katonai-politikai kérdésekről folytatott párbeszédre. Kitér többek között a biztonsági ágazati együttműködésre és reformokra is.

15 Remek (2020) i. m. 82.

16 OSCE official website. <https://www.osce.org/> (utolsó letöltés: 2022.12.28. 12.).

Az EBESZ magatartási kódexe a biztonság politikai-katonai vonatkozásairól kulcsfontosságú dokumentum e tekintetben, és megállapítja a fegyveres erők és a biztonsági erők feletti demokratikus ellenőrzés alapvető normáit, valamint az emberi jogok és az alapvető szabadságjogok biztosítását a személyzet számára. Az EBESZ egy sor iránymutatást is kidolgozott a kormányzás és a biztonsági szektor reformjára vonatkozóan, amelyek lehetővé teszik a Szervezet munkatársai számára, hogy jobban segítsék a részt vevő államokat a jó kormányzás és az elszámoltathatóság erősítésére irányuló ország által vezetett biztonsági szektor reformtörekvéseiben.¹⁷

A biztonsági ágazat reformja és együttműködése terén végzett gyakorlati tevékenységek közé tartozik a jogalkotás reformja, a hadseregek létszámleépítése és/vagy átalakítása, a személyzet képzése a katonák és katonák jogaival és a humanitárius joggal kapcsolatban. Ezeket a tevékenységeket az EBESZ számos helyszíni művelete, az EBESZ Demokratikus Intézmények és Emberi Jogok Hivatala (ODIHR) és a Konfliktusmegelőzési Központ végzi. Mindannyian szorosan együttműködnek a kormányokkal, a nem kormányzati szervezetekkel és a civil társadalommal.

Az EBESZ munkaterületének központi témái: az ellenségeskedés magatartási szabályai és az integritás a védelmi és biztonsági intézményekben, a katonák emberi jogainak védelme, a parlament ellenőrző szerepének erősítése, a biztonsági szektor intézményeinek jobb kommunikációja az állampolgárokkal, a civil társadalom aktív részvételének ösztönzése, a felszabaduló állomány polgári munkába való átképzése, a sorkatonai szolgálatból a hivatásos hadseregbe való átmenet során a szociális jogok biztosítása, törvénytervezetek mérlegelése.¹⁸

Humán dimenzió

A Szervezet segíti a tagállamokat a demokratikus intézmények megerősítésében, ami kiterjed valódi és átlátható demokratikus választások megtartására, a nemek közötti egyenlőség előmozdítására; biztosítsa az emberi jogok, a médiaszabadság, a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek jogainak és a jog-

17 Ермолаев et al. (2013) i. m. 18.

18 Osvát Szabolcs – Osvát Krisztina – Imre Lajos: *Az EBESZ szerepe az európai biztonsági rendszerben*. Charta Press, Budapest, 2002. 17.

államiság tiszteletben tartását; elősegíti a toleranciát és a megkülönböztetésmentességet.

A világ egyik vezető regionális emberi jogi testületeként az EBESZ Demokratikus Intézmények és Emberi Jogok Hivatala (ODIHR) kormányzati intézményekkel, politikai pártokkal és parlamentekkel működik együtt, és segíti a civil társadalmat a politikai döntéshozatalban. Az ODIHR emellett támogatja a részt vevő államok erőfeszítéseit a nők és fiatalok politikában való részvételének növelésére, a parlamentek megerősítésére, a többpárti politikai tájkép kialakítására, a migránsok integrációjának javítására és a népszerűségi nyilvántartási rendszerek modernizálására.

Az EBESZ Demokratikus Intézmények és Emberi Jogok Hivatala tanácsot és segítséget nyújt a részt vevő államoknak, valamint támogatja az egyéneket és a civil társadalmat oktatással. Az ODIHR a kérdések széles skáláját fedi le, a vallás vagy meggyőződés, a mozgás, a gyülekezés és az egyesülés alapvető szabadságától a halálbüntetés alkalmazásáról szóló jelentésig, a perek nyomon követéséig, valamint a kínzás és a rossz bánásmód egyéb formáinak megelőzéséig.

Az EBESZ számos helyszíni művelete fordít erőfeszítéseket az emberi jogokra. Munkájuk a következőket tartalmazza:

- a kisebbségekhez tartozó személyek jogainak védelméről szóló jogszabályok végrehajtásának támogatása;
- dolgozzon a diszkriminatív törvények, irányelvek és gyakorlatok megszüntetésén;
- technikai támogatás nyújtása emberi jogi testületeknek;
- a jogszabályok felülvizsgálata az EBESZ kötelezettségeinek és a nemzetközi emberi jogi normáknak való megfelelés biztosítása érdekében;
- elemzés és tanácsadás az emberi jogok tiszteletben tartásával kapcsolatban;
- a végrehajtó, bírói, törvényhozó és rendészeti szervek megerősítésének nyomon követése és elősegítése;
- a legjobb gyakorlatok megosztása és a nemzetközi emberi jogi normáknak való megfelelés biztosítására irányuló erőfeszítések támogatása;
- az emberi jogokkal foglalkozó civil szervezetek támogatása;
- a bírák képzése a legjobb nemzeti és nemzetközi emberi jogi gyakorlattal összhangban;
- pártfogó szolgálatok támogatása;

- segítségnyújtás az emberi jogok tiszteletben tartása mellett a jogszabályok és a büntőnszolgálat reformjához;
- emberi jogi csoportok képzése;
- a közösségi jogokra, a nyelvekre, az oktatásra, a hazatérőkre és a hazatelepültekre, a menekültekre és a kiszolgáltatott csoportokra összpontosítása;
- a nemek közötti egyenlőség előmozdítása;
- gyűlölet-bűncselekmények és gyűlöletbeszéd nyomon követése;
- az emberkereskedelem és a kínzás megelőzése.¹⁹

Az ODIHR a választásokat figyelni, hogy felmérje, a választási folyamatok milyen mértékben tartják tiszteletben az alapvető szabadságjogokat, és mennyire jellemzi őket egyenlőség, egyetemesség, politikai pluralizmus, bizalom, átláthatóság és elszámoltathatóság. A Hivatal emellett támogatja a hatóságokat a választási folyamatok javítására és saját választási megfigyelő missziói ajánlásainak végrehajtására irányuló erőfeszítéseikben a választásokkal kapcsolatos jogszabályok felülvizsgálatával, technikai szakértelem biztosításával és az állampolgári megfigyelői csoportok tevékenységének támogatásával. Az EBESZ Parlamenti Közgyűlése vezeti az EBESZ rövid távú megfigyelői misszióit.

Az EBESZ egyes missziói a helyszínen választásokkal kapcsolatos tevékenységeket végeznek, ideértve a választási bizottság tagjainak, a média és a rendőrség képzését, valamint választói oktatási kezdeményezéseket. Azonban nem vesznek részt választási megfigyelő missziókban azokban az országokban, ahol dolgoznak.

Az EBESZ számos helyszíni művelete a választások területén dolgozik, és a választási bizottságok tanácsadására, a nemzetközi normák és legjobb gyakorlatok alkalmazására, a választási adminisztráció javítására, a választások technikai felülvizsgálatára, a választási szabályzatok reformjára, a szavazási folyamatban érdekelt felek közötti konzultációra, képzésre, képzésre, teljesítmény-ellenőrzések és értékelések.

Az EBESZ figyelemmel kíséri a média fejlődését tagállamaiban a szólás- szabadság megsértése miatt. Ez magában foglalja az újságírókat érintő gyilkosságok, támadások és zaklatások nyomon követését és a gyanúsítottak felelősségre vonását, valamint az újságírók és a média képviselőinek szakmai tevékenységük miatti felelősségre vonását, a véleménynyilvánítás szabadságát esetlegesen érintő jogszabályok és a médiát szabályozó jogszabályok felülvizs-

19 OSCE official website. <https://www.osce.org/> (utolsó letöltés: 28. 01. 2023).

gálatát. Az EBESZ a tömegmédiá fejlesztésében is részt vesz szerkesztők és újságírók képzésével és támogatásával.²⁰

Az EBESZ számos helyszíni művelete a média szabadságának és fejlődésének szentelt tevékenységeket is végez, amelyek magukban foglalják a média-szabályozók munkájának nyomon követését, a médiajogszabályok javításának és végrehajtásának nyomon követését és elemzését, valamint a nemzeti műsorszolgáltatói reformok támogatását. A médiaszabadság képviselője egyedülálló megbízatással rendelkezik a médiaszabadság védelme és előmozdítása terén mind az 57 EBESZ-tagországban. A képviselő tevékenységei közé tartozik a média figyelemmel kísérése a korai figyelmeztető funkció részeként, valamint a részes államok segítése a véleménynyilvánítás szabadságával és a szabad médiával kapcsolatos kötelezettségeik teljesítésében.

Az EBESZ a politikai részvételre, oktatásra, lakhatásra, anyakönyvezésre, a rasszizmus és diszkrimináció elleni küzdelemre, valamint a lakóhelyüket elhagyni kényszerült személyek jogainak védelmére irányuló projekteken keresztül védi a romák és szintik jogait. Az EBESZ romákkal és szintikkel kapcsolatos tevékenységét irányító fő dokumentum az Akcióterv a romák és szintik helyzetének javítására az EBESZ-régióban. Erőfeszítései között szerepelnek olyan projektek, amelyek célja a romák és szintik jogainak védelme, a hatóságok támogatása a romák és szintik ügyekben vállalt kötelezettségeik teljesítésében, a lakóhelyüket elhagyni kényszerült romák és szintik nemzeti stratégiáinak támogatása, valamint a romák és szintik integrációjának, felhatalmazásának és civil részvételének támogatása.²¹

A jogállamiság koncepciója az EBESZ tevékenységének sarokköve az emberi jogok és a demokratizálódás terén. Nemcsak a formális jogi kereteket fedi le, hanem az emberi méltóság teljes körű elismerésén alapuló igazságszolgáltatást is célozza. Az EBESZ-ben részt vevő államok továbbra is segítségre szorulnak olyan igazságszolgáltatási rendszerek kialakításában, amelyek tisztességes és független módon garantálják mindenki alapvető jogainak és szabadságainak tiszteletben tartását.

Az ODIHR támogatja az igazságszolgáltatási és jogalkotási reformokat annak biztosítása érdekében, hogy az igazságszolgáltatás indokolatlan befolyás nélkül működjön. Az Elnökség emellett intézményi reformokat is szorgalmaz annak érdekében, hogy a büntető igazságszolgáltatás kulcsszereplői

20 Ермолаев et al. (2013) i. m. 21.

21 Мартинов (2010) i. m. 514.

átláthatóan és az emberi jogi kötelezettségekkel összhangban végezhessek el feladataikat. Az ODIHR figyelemmel kíséri az igazságszolgáltatási folyamatokat, hogy értékelje a tisztességes eljárás garanciáit, és elősegítse a jogállamiság reformját a büntető, polgári és közigazgatási igazságszolgáltatás területén.

Az ODIHR források és programok gyűjteményét dolgozta ki, hogy felhívja a figyelmet a diszkriminációra, a gyűlölet-bűncselekményekre, az antiszemitizmusra és az intolerancia egyéb formáira, különösen a muszlimokkal, keresztényekkel és más vallásúakkal szemben. Az Iroda szakpolitikai tanácsokkal és a bűnüldöző szervek dolgozóinak és oktatóinak nyújtott képzésekkel azon dolgozik, hogy megerősítse a kormányok képességét a probléma megelőzésére és reagálására. Az ODIHR emellett azon dolgozik, hogy növelje a civil társadalom képességét a gyűlölet-bűncselekmények és incidensek nyom követésére és jelentésére.²²

Az EBESZ olyan biztonsági kihívásokkal foglalkozik, amelyek határokon átnyúló fenyegetést jelentenek, mint például az éghajlatváltozás, a terrorizmus, a radikalizálódás és az erőszakos szélsőségesség, a szervezett bűnözés, a kiberbűnözés, valamint a kábítószer-, fegyver- és emberkereskedelem. A szervezet elősegíti az államok közötti kapcsolatok és együttműködések erősítését, a magán- és közzféra közötti partnerségek kialakítását, valamint a civil társadalom bevonását.

2003-ban a Szervezet létrehozta az emberkereskedelem elleni küzdelemmel foglalkozó különleges képviselő és koordinátor hivatalát, hogy segítse a részes államokat hatékony emberkereskedelem elleni politikák kidolgozásában és végrehajtásában. A Különleges Képviselő Hivatala biztosítja az EBESZ emberkereskedelem elleni küzdelemre irányuló erőfeszítéseinek koordinálását az EBESZ mindhárom dimenziójában, és az EBESZ e területen tett erőfeszítéseinek fókuszpontjaként működik. Technikai segítségnyújtás és kapacitásépítés révén segíti a részt vevő államokat az EBESZ kötelezettségvállalásainak teljesítésében. Kutatásokat is végez, és segít az emberkereskedelem folyamatban lévő és kialakulóban lévő trendjeire vonatkozó politika kialakításában.²³

Az EBESZ emberkereskedelem elleni küzdelemről szóló cselekvési terve keretét biztosít az EBESZ-tevékenységekhez, amelyek támogatják az EBESZ-

22 Remek (2020) 91.

23 Combating Trafficking in Human Beings. <https://www.osce.org/combating-human-trafficking> (utolsó letöltés: 2023.01.28.).

tagországok emberkereskedelem elleni küzdelemre irányuló erőfeszítéseit. A nemzeti szintű cselekvésre vonatkozó kulcsfontosságú kötelezettségvállalásokat tartalmazza, amelyeket „3 P” néven ismerünk: megelőzés, ideértve a kiváltó okok kezelését és a figyelem felkeltését, vádemelés, beleértve a nyomozást és az ítélezést, valamint az áldozatok jogainak védelme, beleértve a segítségnyújtást és a kártérítést.

2013-ban az EBESZ hozzáadta a negyedik „P” partnerséget, hangsúlyozva a nemzetközi szervezetekkel és más külső partnerekkel való együttműködés megerősítésének szükségességét, különösen a bűnüldözéssel, a nemzeti áttételi mechanizmusokkal, valamint a közintézmények és a magánszektor közötti közös munkával kapcsolatos kérdésekben.

Az információs és kommunikációs technológiák (IKT) egyedi jellemzői nagymértékben megnövelték a félreértések, téves számítások, sőt az államok közötti feszültségek lehetőségét, miközben a szándék, az attribúció, a szabályok és a normák kérdéseivel küzdenek. Válaszul az EBESZ-ben részt vevő államok bizalomépítő intézkedéseken dolgoznak, hogy csökkentsék az IKT-k használatával összefüggő konfliktusok kockázatát. Úgy tervezték őket, hogy kiszámíthatóbbá tegyék a kibertérrel, és speciális eszközöket és mechanizmusokat kínálnak a félreértések elkerülésére, többek között:

- egy olyan mechanizmus, amely összehozza az államokat, hogy konzultáljanak a lehetséges kiberbiztonsági/IKT-incidensekről a növekvő feszültségek enyhítése érdekében;
- egy platform a véleménycserehez, a nemzeti kiber-/IKT biztonsági politikák és megközelítések lehetővé tételéhez jobb, ha az államok „olvasnak” egymás szándékairól a kibertérben;
- speciális feladatok, például az IKT-alapú kritikus infrastruktúra védelme, amely lehetővé teszi a részt vevő államok számára, hogy közösen növeljék a kiberellenálló képességet az EBESZ-régióban, mindenki javára.²⁴

Konfliktusmegelőzési megbízásának részeként az EBESZ Nemzeti Kisebbségi Főbiztosa bevonja a részt vevő államokat a kisebbségi oktatási politikák kidolgozásába oly módon, hogy megőrizze a kisebbségi identitás alapvető elemeit, és fenntartsa a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek kisebbségi oktatáshoz való jogát. A cél a megfelelő egyensúly megtalálása az identitás megőrzése és a többnemzetiségű társadalmak kohéziója között. A nemzeti kisebbségek nyelvének tanulását össze kell kapcsolni az államnyelv elsajátításával. Az

24 Osvát et al. (2002) i. m. 40.

EBESZ Nemzeti Kisebbségi Főbiztossága kiemelt figyelmet fordít az oktatásban az etnikumok közötti megértésre és együttműködésre, valamint a történelemoktatásban a sokrétű szempontok figyelembevételére.

Az EBESZ Demokratikus Intézmények és Emberi Jogok Hivatala elősegíti a sokféleség tiszteletben tartását és a kölcsönös megértést az iskolákban, és segít a pedagógusoknak megtanítani kollégáikat az emberi jogok megértésére és védelmére, valamint az emberi jogok tiszteletben tartásán alapuló társadalmak előmozdítását.²⁵

A részt vevő államok az 1999. évi Európai Biztonsági Kartában, az EBESZ 2004. évi cselekvési tervében a nemek közötti egyenlőség előmozdítására és a kapcsolódó határozatokban kinyilvánították elkötelezettségüket a nemek közötti egyenlőség mellett.

Az EBESZ minden programjába, projektjébe és tevékenységébe integrálja a nemek közötti egyenlőség kérdését. Intézkedéseket tesz a nemek közötti egyenlőség elérése érdekében a személyzet és a vezetés minden szintjén, és végrehajtott struktúráiban zéró tolerancia politikát fogadott el a szexuális megkülönböztetéssel és zaklatással szemben. A szervezet együttműködik a részt vevő államokkal a nők elleni erőszak leküzdésében azáltal, hogy adatokat gyűjt, segít megalapozott politikák kidolgozásában, tájékoztatást és jogi segítséget nyújt a potenciális áldozatoknak és túlélőknek, valamint erősíti a bűnüldöző szervek és a szolgáltatók kapacitását. A nők és lányok elleni erőszak sérti az emberi jogokat, és veszélyezteti a közösségek életét.

Az EBESZ támogatja az ENSZ Biztonsági Tanácsának nőkről, békéről és biztonságról szóló határozatainak végrehajtását. A szervezet azon dolgozik, hogy a békemegállapodások és a biztonsági intézkedések különböző perspektívákat tükrözzenek, és védjék mind a férfiak, mind a nők emberi jogait. Az EBESZ elősegíti a nők érdemi részvételét a béketörekvésekben és a biztonsági intézményekben, ezáltal növelve azok hatékonyságát.

Az EBESZ a férfiak és nők egyenlő jogait és esélyegyenlőségét a virágzó és összetartó társadalmak építésének sarokkövének tekinti. A nemek közötti egyenlőségre érzékeny társadalmi-gazdasági és környezetvédelmi politikák előmozdításával kezeli az egyensúlyhiányt, miközben előmozdítja a férfiak és nők egyenlő részvételét a döntéshozatali folyamatokban. A cél annak biztosí-

25 Remek (2020) i. m. 95.

tása, hogy a férfiak és a nők egyformán hozzájárulhassanak egy békés és stabil EBESZ-régióhoz.²⁶

A biztonság mindhárom dimenziójában kialakuló trendek különös hatással vannak a fiatalokra, olyan biztonsági következményekkel, amelyek veszélyeztetik az EBESZ-régió békéjét és stabilitását. A fiatal nők különösen kiszolgáltatottak a számos kihívás és sztereotípa miatt, amelyek akadályozzák érdeemi részvételüket.

Szükséges megérteni, hogy a fiatalok tapasztalatai hogyan változnak az idő múlásával a változó politikai, gazdasági és társadalmi környezet hatására: a fenntartható békestratégiák csak akkor lehetnek hatékonyak, ha a társadalom minden szegmensének igényeire reagálnak.²⁷ Ennek fényében az Ifjúsági és Biztonsági Menetrend lehetőséget és hasznos eszközt is kínál az EBESZ azon fő céljához, hogy társadalmaink békés és virágzó jövőjét építsük. Az EBESZ-ben részt vevő országok többször hangoztatták e menetrend fontosságát. Az 1975-ös Helsinki Záróokmányban a részt vevő államok kötelezettséget vállaltak arra, hogy „folytatják a fiatalok közötti kapcsolatok és cserék fejlesztését” a „kölcsonös megértés” előmozdítása és a „népek közötti baráti kapcsolatok és bizalom” erősítése érdekében.

A Bázeli Miniszteri Tanács 2014-es ifjúsági nyilatkozata megerősítette a fiatalok hozzájárulását az EBESZ kötelezettségvállalásaihoz a biztonság mindhárom dimenziójában.

2015-ben a Miniszterek Tanácsának Ifjúsági és Biztonsági Belgrádi Nyilatkozata hangsúlyozta az EBESZ ifjúsággal kapcsolatos kötelezettségvállalásai végrehajtásának elősegítésének fontosságát. A 2018-as Milánói Nyilatkozat pedig a fiataloknak a béke és biztonság előmozdításában betöltött szerepéről elismerte, hogy „a fiatalok a társadalom fontos részét képezik”, és kiemelte, hogy „a részt vevő államok támogatásában játszhatnak abban, hogy mindhárom dimenzióban teljesítsék kötelezettségvállalásaikat”.

Az évtizedek során kidolgozott kötelezettségvállalások széles körére építve az EBESZ továbbra is érdemben integrálja a fiatalok szempontjait biztonsági vitáiba és munkája mindhárom dimenziójába.²⁸

26 Cyber/ICT Security. <https://www.osce.org/cyber-ict-security> (utolsó letöltés: 2023.01.29.).

27 Маргинов (2010) i. m. 457.

28 Gender equality. <https://www.osce.org/gender-equality> (utolsó letöltés: 29. 01. 2023.).

Az EBESZ jövője

Az EBESZ térségében a romló biztonsági helyzet ellenére a kormányok nem használják ki teljes mértékben a Szervezetben rejlő lehetőségeket. Egy 2021-ben közzétett kutatás szerint a legtöbb kormány nem tekinti az EBESZ-t jelentős biztonsági szereplőnek, és inkább más platformokon keresztül követi külpolitikai céljait. Az EBESZ szerepe más nemzetközi szervezetekkel összehasonlítva csökkent, az egyes kormányok megkérdőjelezik értékét a különböző kontextusokban és helyzetekben, ugyanakkor hangsúlyozzák érdekelt-ségüket működésének fenntartásában. Az EBESZ olyan párbeszédre alkalmas teret kínál, ahol a biztonsági aggályok késedelem és előkészítő tárgyalások nélkül terítékre kerülhetnek, így az EBESZ-t a többoldalú biztonságépítés fontos elemének tekintik. Ezen túlmenően számos kormány intenzívebb EBESZ-kötelezettségvállalásra törekszik a konfliktuskezelésben, hangsúlyosan jelen van az a nézet, hogy az EBESZ-nek eredményorientáltabb megközelítést kellene alkalmaznia az elhúzódó konfliktusok megoldására. Ezenfelül eltérőek az álláspontok arról, hogy hogyan és egyáltalán használják-e az EBESZ-t az emberi jogok védelmére: egyes államok vezető szerepet vállalnának e cél elérésében, míg mások úgy látják, hogy az EBESZ idegen értékeket erőltet és beavatkozik a belügyekbe. Ugyanakkor egyes kormányok az emberi dimenzióval kapcsolatos aggályok kezelésének szükségességét ürügyként használják fel más bel- és külpolitikai célok előmozdítására.²⁹ Az EBESZ 2025-ben lesz ötven éves, ami jó alkalom ezeknek a kérdéseknek az újragondolására.

Irodalomjegyzék

Az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet.

<http://vienna.io.gov.hu/ebesz-tortenete> (2022.12.14.)

Combating Trafficking in Human Beings.

<https://www.osce.org/combating-human-trafficking> (2023.01.28.)

Cyber/ICT Security.

<https://www.osce.org/cyber-ict-security> (2023.01.29.)

Dobrovits Mihály: *Jurták és az EBESZ között*. Balassi Kiadó, Budapest, 2015.

²⁹ Evers, Frank – Kartsonaki, Argyro (eds.): *The Future of the OSCE: Government Views. OSCE Insights*. 2021/5. 66–67.

Evers, Frank – Kartsonaki, Argyro (eds.): *The Future of the OSCE: Government Views. OSCE Insights.* 2021/5.

Gender equality.

<https://www.osce.org/gender-equality> (2023.01.29.)

Holbrooke, Richard: Washington: *kellenek-e nekünk? Kültügyi Szemle*, 1995/1.

Oliver, R. Spencer: *The Parliamentary Assembly and its Political Influence in the OSCE.*

<https://www.oscepa.org/en/documents/documents-1/955-2005-the-parliamentary-assembly-and-its-political-influence-in-the-osce/file> (2022.12.18.)

Organization for Security and Co-operation in Europe. Factsheet. OSCE Economic and Environmental Dimension.

<https://www.osce.org/files/f/documents/4/2/30348.pdf> (2022.12.08.)

OSCE Economic activities.

<https://www.osce.org/economic-activities> (2022.12.16.)

OSCE official website.

<https://www.osce.org/> (2023.01.28.)

Osvát Szabolcs – Osvát Krisztina – Imre Lajos: *Az EBESZ szerepe az európai biztonsági rendszerben.* Charta Press, Budapest, 2002.

Remek Éva: *Az Európai és Biztonsági Együttműködési Szervezet.* Zrínyi Kiadó, Budapest, 2020.

Tabassi, Lisa: *The Role of the Organisation in Asserting Legal Personality: the Position of the OSCE Secretariat on the OSCE's Legal Status.* In: Mateja Steinbrück Platise – Carolyn Moser – Anne Peters (eds.): *The Legal Framework of the OSCE.* Cambridge University Press, 2019.

What is the OSCE?

<https://www.osce.org/whatistheosce> (2022.12.15.)

Гуменюк Б. І.: *Організація Об'єднаних Націй.* In: *Українська дипломатична енциклопедія.* Т. 4. Харків, 2013.

Єрмолаєв А. В. et al.: *ОБСЕ: сучасні виклики та перспективи розвитку. Аналітична доповідь.* Київ, 2013.

Камінська Н.: *Роль ОБСЕ у забезпеченні і зміцненні демократії.* *Вісн. Львів. ун-ту. Серія: Міжнародні відносини,* (27) 2010.

Мартинов А. Ю.: *Організація з безпеки і співробітництва в Європі.* In: *Енциклопедія історії України.* Т. 7. В-во Наукова думка, Київ, 2010.

Lukács Bálint

Koszovó kérdése az Európai Külügyi Szolgálat közös kül- és biztonságpolitikai jelentéseiben

1 Bevezetés

Jelen munkámban megvizsgálom Koszovó Európai Unió integrációjának lehetőségeit az Európai Külügyi Szolgálatnak (EKSZ / European External Action Service, EEAS) az EU közös kül- és biztonságpolitikájáról (KKBP / Common Foreign and Security Policy, CFSP) szóló jelentései (CFSP Annual reports) alapján, melyeket az EU kül- és biztonságpolitikai főképviselője állít össze az Európai Parlament számára. 2009 és 2017 között nyolc ilyen jelentés készült (a 2015-ös év kivételével).¹ A jelentések beszámolnak az Európai Unió értékeinek, érdekeinek globális szinten történő képviseletéről, mély betekintést engednek az Európai Unió kívüli országok gazdasági, kereskedelmi, jogállamisági, humanitárius segítségnyújtási, diplomáciai, illetve válságkezelési tényezőinek kérdéskörébe.

Az egész Nyugat-Balkán régiója érintett az Európai Unió, jövőben területi integrációs bővítési tervekben. Brüsszel a csatlakozás feltételeit minden országgal külön tárgyalja meg. Ez alól Koszovó sem kivétel, melynek esetében a csatlakozást tovább nehezíti a Szerbiával való feszült viszony, illetve az a tény, hogy öt Európai Unió tagállam – Ciprus, Görögország, Románia, Spanyolország, Szlovákia – még jelenleg sem ismeri el a kis országot szuverén államként.

A jelentésekből is az derül ki, hogy Koszovó teljeskörű tagsága az Európai Unióban nagyon távoli cél. Mindeközben az EU biztosítja a szükséges forrásokat, hogy Koszovóban stabilizálódjon a helyzet és az ország az európai integráció útjára léphessen. Ennek az elkötelezettségnek a jó példája az EULEX

1 CFSP Annual Reports. URL: https://www.eeas.europa.eu/eeas/annual-reports_en#10831 (2023.01.10.).

Koszovo jogállamisági misszió,² amely 2008 óta működik Koszovóban, és a jogállam kiépülését, a stabilitás megszilárdítását, a gazdasági nehézségek kiküszöbölését, illetve a demokratikus berendezkedést volt hivatott előmozdítani.³

Az Európai Bizottságnak a Szerbiáról szóló 2008-as jelentése⁴ volt az első olyan jelentés az országról, amelyben nem szerepelt Koszovó mint Szerbia része. A jelentés alapvetően azt vizsgálta, hogy Szerbia mint olyan ország, amely megkerülhetetlen a térség stabilitásának biztosítása szempontjából, mennyire áll készen az EU tagjelölti státusz elnyerésére. Habár 2008-ban az EU és Szerbia is megkötötte az úgynevezett Stabilitási és Társulási Megállapodást (SAP), de a Tanács az integráció elmélyítéséhez feltételeket szabott. Ezek szerint Szerbiának együtt kell működnie az ENSZ Volt Jugoszlávia Nemzetközi Büntető-törvényszékével (International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia, ICTY), amely a délszláv háborúban elkövetett bűncselekmények kivizsgálására hivatott, illetve tartózkodnia kell az erőszak alkalmazásától Koszovóval szemben.

2 A KKBP éves jelentései

2.1 A 2009-es KKBP-jelentés

Az első, 2009-es jelentés⁵ szerint e dokumentumok rendszeres tájékoztatást nyújtanak az EU külpolitikai kezdeményezéseiről, beleértve a béke, a biztonság és a stabilitás előmozdítására irányuló erőfeszítéseit, nemcsak regionális, de globális szinten is. Céljuk, hogy az EU tagállamai és más érdekelt felek átfogó képet kaphassanak az Unió külpolitikai érdekeiről, külföldön végzett munkájának prioritásairól, illetve az addig elért eredményekről.

2 EULEX. URL: <https://www.eulex-kosovo.eu/> (2023.01.10.).

3 Joint Rule of Law Coordination Board: Compact Progress Report 2014. URL: https://www.eulex-kosovo.eu/eul/repository/docs/CPReport_2_14.pdf (2023.01.10.).

4 European Commission Directorate-General for Neighbourhood and Enlargement Negotiations: Serbia 2008 Progress Report. URL: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/serbia-progress-report-2008_en (2023.01.10.).

5 “2009 CFSP Report: Annual Report from the High Representative of the Union for Foreign Affairs and Security Policy to the European Parliament on the Main Aspects and Basic Choices of the CFSP”, 6.

Mint korábban említettem, a 2009-es KKBP jelentés is az EU akkori legfontosabb kihívásaira fókuszált. Ilyenek voltak az általános biztonság és védelem, az éghajlatváltozás, az energiabiztonság, illetve az EU kapcsolatainak normalizálása mind a szomszédos régió szereplőivel, mind pedig a globális partnerekkel. Dolgozatomban főleg az utóbbi témákat fogom értékelni.

A 2009-es év igencsak érdekes abból a szempontból, hogy Koszovó számára ez volt a legelső, amikor – 2008-as függetlenségi nyilatkozatát követően – önálló szereplőként vehetett részt a nemzetközi politikában. A véletlen folytán a 2009-es évben jelent meg az első jelentés is, amely a közös kül- és biztonságpolitikával foglalkozik. Ez nagymértékben megkönnyíti a dolgomat a koszovói függetlenség és az uniós közös kül- és biztonságpolitika témáinak összevetésében.

A jelentés az EU-nak azt tanácsolja, hogy továbbra is segítse Koszovót abban, hogy minél hamarabb integrálódjék a nemzetközi közösségbe.⁶ Ennek megfelelően nemcsak a Koszovóval való szoros kapcsolatfenntartást szorgalmazza, hanem a fokozatos együttműködés kiépítését is a környező országokkal. Látni lehet, hogy ebben az évben az EU külpolitikájának a rendezése különösen fontos téma volt, hisz a KKBP jelentés mellett többek között az az évben megkötött Lisszaboni Szerződés is megerősíti az EU külpolitikai eszköztárát. A 2009-es KKBP jelentés szerint az EU legfontosabb törekvései közé tartozik Koszovót illetően a kapcsolat elmélyítése, a régió stabilitásának elősegítése, az emberi jogok védelme, a kisebbségek és vallási értékek megőrzése, illetve a vallási jogok tiszteletben tartása.⁷

Mindezek mellett, ahogy a jelentés kitér rá, az EU koszovói jogállamisági missziója, vagyis az EULEX Kosovo 2009-ben éri el teljes műveleti kapacitását. Véleményem szerint, ezek a történések mind jelzésértékűek az EU külpolitikai törekvéseit illetően. Erre azonban csak a későbbiekben fogok kitérni.

Az EULEX megkezdi a háborús bűncselekmények kivizsgálását Koszovóban. A jelentés szerint a megbékélési folyamatok nemcsak itt, hanem az egész volt Jugoszlávia területén csak a háborús ügyek kivizsgálása által valósulhatnak meg.

6 “2009 CFSP Report: Annual Report from the High Representative of the Union for Foreign Affairs and Security Policy to the European Parliament on the Main Aspects and Basic Choices of the CFSP”, 6.

7 “2009 CFSP Report: Annual Report from the High Representative of the Union for Foreign Affairs and Security Policy to the European Parliament on the Main Aspects and Basic Choices of the CFSP”, 6.

Habár az EULEX Kosovo ebben az évben még fiatal szereplő volt a koszovói megbékélési folyamatokban, a jelentés szerint már láthatóvá is váltak a pozitív hatásai jogállamisági téren, ugyanis a jelentés értékelése szerint az EULEX a legfontosabb partner Koszovóban a szervezett bűnözés és a korrupció ellen és a jogállamisági reformok támogatásában.⁸

Az eredmények mellett a jelentés kitér arra is, hogy ezt az állapotot nem feltétlenül szeretné fenntartani. A jogállamisági misszió céljai között ugyanis a helyi hatóságok kiképzése is fontos szerepet kap. Ezáltal az ország elindulhat azon a független és demokratikus fejlődési úton, amelyen természetesen az EU továbbra is nagyon erős partnere maradna.

2.2 A 2010-es KKBP-jelentés

A 2010-es KKBP jelentés szerint⁹ az EULEX Kosovo jogállamisági misszió mellett kiemelt figyelmet kap az EUFOR Althea bosznia-hercegovinai misszió is. Számomra igencsak érdekes volt, hogy ebben a jelentésben már nem tárgyalják az EULEX Kosovót külön paragrafusban. Ennek ellenére, korántsem jelenthető ki, hogy csökkent volna az érdeklődés az EU részéről a térség irányában, ugyanis ebben az évben került sor az EU Tanács elnökének a látogatására. Az akkori elnök meglátogatta Koszovót, Bosznia-Hercegovinát, illetve Szerbiát is.

A jelentés továbbra is úgy értékeli az EULEX Kosovo munkáját, hogy az kielégítően ellátta a rá háruló feladatokat. Ahogy a jelentésben megemlítik, a 2010-es évben az EU legfontosabb feladatai közé tartozott a jogállamiság biztosítása, az emberi jogok érvényesítése és az örökségvédelem.¹⁰

Ezek mellett az EU felajánlotta a közvetítő szerepet Belgrád és Pristina között a nézeteltérések rendezése végett. Itt fontos leszögezni, hogy a szerb-koszovói ellentétben az Európai Unió mind a mai napig nagyon fontos – ha nem a legfontosabb – közvetítő szerepét tölti be.

8 “2009 CFSP Report: Annual Report from the High Representative of the Union for Foreign Affairs and Security Policy to the European Parliament on the Main Aspects and Basic Choices of the CFSP”, 34.

9 “2010 CFSP Report: Annual Report from the High Representative of the Union for Foreign Affairs and Security Policy to the European Parliament on the Main Aspects and Basic Choices of the CFSP”, 23.

10 “2010 CFSP Report: Annual Report from the High Representative of the Union for Foreign Affairs and Security Policy to the European Parliament on the Main Aspects and Basic Choices of the CFSP”, 25.

Habár korábban nem említették, ebben a jelentésben már fontosnak tartották kiemelni a partnerországokat, amelyek segítik az EULEX Kosovo munkáját: ilyenek például az Amerikai Egyesült Államok vagy Kanada.¹¹ Az USA-val való partnerségi viszony ebben az évben tovább erősödik, ami a jelentés értékelése szerint tovább segíti az EULEX sikeres munkáját.

Az eredmények között a jelentés a következőket sorolja fel: érzékeny és nagy volumenű nyomozások elindítása a korábbi visszaélések kapcsán, a mitrovicai kerületi bíróság szabályos működésének biztosítása, új vámellenőrzés fokozása Észak-Koszovóban, hatékony partnerség kialakítása a helyi hatóságokkal, illetve közös jogállamisági koordinációs tanács megalakítása.¹² Ezek mellett szervezeti szinten is fejlődhetett az EULEX, ugyanis előtérbe került a programalapú fejlesztések erősítése a reformok terén.

A korábbi célkitűzésekhez képest a jelentés úgy értékeli, hogy a misszió sikeresen meg tudta őrizni támogató szerepét, ami lényegében azt jelenti, hogy a helyi hatóság működőképes maradt.

2.3 A 2011-es KKBP-jelentés

Ezen jelentés¹³ a Nyugat-Balkán című fejezetben Koszovóval külön foglalkozik. A jelentés szerint 2011-ben összesen nyolc találkozóra került sor Belgrád és Pristina között, melyek keretén belül megállapodás született az anyakönyvi nyilvántartásról, kataszterről, vámbélyegzőkről, a szabad mozgásról és az egyetemi diplomák elfogadásáról. Ahogy sejteni lehetett, ebben az évben is az Unió bizonyult a legfontosabb fórumnak a két ország között.

A jelentésből értesülhetünk arról, hogy több magasabb rangú EU-s tisztviselő is a térségbe látogatott. Ahogy kifejtik, az Unió célja az, hogy Szerbiát is közel hozza az európai érdekszférához. Véleményem szerint a Koszovóval folytatott partnerségi viszony hosszú távon hatással lehet Szerbia azon szándékára, hogy közeledjen az Unióhoz, így az Unió elősegítheti a szerb-

11 “2010 CFSP Report: Annual Report from the High Representative of the Union for Foreign Affairs and Security Policy to the European Parliament on the Main Aspects and Basic Choices of the CFSP”, 35.

12 “2010 CFSP Report: Annual Report from the High Representative of the Union for Foreign Affairs and Security Policy to the European Parliament on the Main Aspects and Basic Choices of the CFSP”, 64.

13 “2011 CFSP Report: Annual Report from the High Representative of the Union for Foreign Affairs and Security Policy to the European Parliament on the Main Aspects and Basic Choices of the CFSP”, 35.

koszovói konfliktus békés rendezését. A jelentés szerint a béke felé vezető úton Tadic szerb elnök remek partnernek bizonyult. Többek között letartóztatták Ratko Mladicot azon háborús bűnök vádjával, amelyeket a délszláv háborúban követhetett el, illetve Szerbia felajánlotta segítségét az Unió egyéb misszióihoz is.¹⁴

A Tanács szerint Koszovó társadalmi-gazdasági fejlődése az Európai Újjáépítési és Fejlesztési Banki tagságával jelentősen felgyorsulna. Továbbá biztosították Koszovót a vízumliberalizációról, amint minden feltétel teljesül. Mint tudjuk, ez a közelmúltban be is következett.¹⁵

2011-ben folytatódott az EULEX munkája a jogállamiság terén. Elsősorban a kényes ügyek nyomozására fordította forrásait. Ugyanakkor fontos szempont volt a csempészet visszaszorítása is. Jelentős eredményeket értek el a nemzetközi kábítószerkereskedelem felszámolásában. Nyomoztak eltűnt személyek után is. Tevékenységét elsősorban a helyi hatóságokkal folytatott partnerségi viszony jellemezte.¹⁶

A jelentés kevés szót szentel a 2011. júliusi eseményeknek, mikor is összecsapások voltak a koszovói-hadsereg és az észak-koszovói szerb kisebbség között. A krízishelyzetet a NATO-KFOR-erők bevonulása enyhítette. A jelentés ezzel kapcsolatban azt jegyzi, meg, hogy eddig az időpontig jól működött a jogállamiság megerősítését célzó mechanizmus Észak-Koszovóban.

A jelentésben még értesülhetünk az EULEX nemzetközi partnereiről, ezek Albánia, Kanada, Chile, Horvátország, Macedónia, Montenegró, Norvégia, Új-Zéland, Svájc, Törökország, Ukrajna és az Amerikai Egyesült Államok.

2.4 A 2012-es KKBP-jelentés

A 2012-es KKBP jelentést¹⁷ 2013 októberében bocsájtották ki, így belekerültek a 2013 első felében elért eredmények is. Kiemelkedő sikereknek értékeli a jelentés

14 “2011 CFSP Report: Annual Report from the High Representative of the Union for Foreign Affairs and Security Policy to the European Parliament on the Main Aspects and Basic Choices of the CFSP”, 32.

15 Ministry of Foreign Affairs and Diaspora of Kosovo. URL: <https://mfa-ks.net/> (2023.05.05).

16 “2011 CFSP Report: Annual Report from the High Representative of the Union for Foreign Affairs and Security Policy to the European Parliament on the Main Aspects and Basic Choices of the CFSP”, 35.

17 “2012 CFSP Report: Annual Report from the High Representative of the Union for Foreign Affairs and Security Policy to the European Parliament on the Main Aspects and Basic Choices of the CFSP”.

a 2012-es EU-s tevékenységet a Belgrád és Pristina közötti párbeszédben. A három legsikeresebb akció közül elsőnek említi ezt. Talán az előző évben történt összetűzések hatására, de megszapordtak a találkozók a szerb és a koszovói felek között. A jelentésben nem találunk külön fejezetet Koszovóról.

A jelentés kiemeli, hogy Szerbiában új kormányt választottak (az azóta is kormányon lévő Szerb Haladó Párt), akik partnerek az Európai Unióval. A jelentésben olvashatjuk, hogy Szerbia sokat tett ebben az évben azért, hogy normalizálja az EU-val való kapcsolatát: többek között hozzájárult, hogy Koszovó önállóan részt vehessen regionális fórumokon – ennek hatására Szerbia 2012-ben megkaphatta a tagjelölti státuszt. A Főképviseelő az amerikai külügyminiszterrel együtt látogatást tett Nikolic szerb elnöknel és Dacic miniszterelnöknel, és kijelentették, hogy az új vezetésnek is egyértelmű prioritása az EU-hoz való közeledés.

A Koszovót érintő hagyományos kérdések, amelyek az előző jelentésekben jelen voltak (jogállamiság, közigazgatási reform, Koszovó gazdasági integrációja, helyi hatóság kiképzése) ebben az évben másodrangú szerepre kényszerültek – mindez a Belgrád és Pristina közötti párbeszéd javára. A Külügyi Szolgálat figyelme egyértelműen inkább a párbeszédre fókuszált.

Igaz, hogy kevés említést tesz a jelentés róla, de fontos kiemelnem, hogy ebben az évben nyílhattak meg Koszovó vízumliberalizációjával kapcsolatos tárgyalások, amelyek a tavalyi évben záródtak le.

2.5 A 2013-as KKBP-jelentés:

A 2013-as KKBP jelentés¹⁸ formátuma megváltozott a korábbiakhoz képest: terjedelme megnőtt, a témákat érintően szerteágzóbb és sokszínűbb lett. Ennek ellenére a visszatekintésben itt is az első helyen említi a Koszovó és Szerbia közti párbeszédben elért eredményeket. Úgy értékeli, hogy az egész régió számára egy különleges év volt ez. A Főképviseelő Belgrádban találkozott Koszovó és Szerbia képviselőivel, ahol mérföldkőnek számító megállapodást hoztak tető alá. A Tanács sürgetni kezdte a két kormányt hogy Észak-Koszovóban a lakosságnak megfelelő biztonsági és igazságszolgáltatási struktúrákat hozzanak létre. Az észak-koszovói szerb kisebbség integrációja volt a fő vezér-

18 “2013 CFSP Report: Annual Report from the High Representative of the Union for Foreign Affairs and Security Policy to the European Parliament on the Main Aspects and Basic Choices of the CFSP”, 8.

elv ebben az évben. Először tartottak itt helyi választásokat a koszovói törvényeknek megfelelően. Az áprilisban meghatározott megállapodás minden elemét sikeresen betartották a novemberi helyi választásokon. Ez Szerbia számára is fontos üzenet volt, amely biztosíthatta, hogy a betartják a szerb kisebbség jogait.¹⁹

A régió stabilitása szempontjából kiemelkedő esemény, hogy ez év májusában megkezdődött az EU-s csatlakozási tárgyalás Szerbiával, illetve ez évtől válik teljes jogú tagjává az Európai Uniónak Horvátország. A jelentésben utalnak rá, hogy mindezek az események kedvezőek lehetnek a jövőbeni koszovói EU-s integráció folyamatának.

A dokumentumban továbbá megemlítik a Bizottság áprilisi javaslatait, amelyeket a Tanácsnak tett, s amely olyan keretmegállapodásokat tartalmaz, amelyek megkönnyítenék Koszovónak az uniós programokban való részvételét. Ezzel kapcsolatban a Bizottság kitűzött egy 2014-es dátumot, amikor is le fogja zárni Koszovóval a Stabilizációs és Társulási Megállapodásokat érintő tárgyalásokat (Stabilisation and Association Agreement – SAA).²⁰

A jelentésben szó van a 2015-ös fejlesztési tervről is, amelyben leszögezik, hogy az EU egyik legfontosabb nemzetközi partnere a válságkezelés terén az ENSZ, mely partnerségnek célja a nemzetközi béke és biztonság előmozdítása,²¹ többek között Koszovóban is, ezért ettől az évtől fokozzák a közös jelenlétüket az országban. Ennek ellenére a jövőbeni tervek között csak a második fejezetben szerepel Koszovó, helyette elsősorban a közeli szomszédokat veszi górcső alá: Ukrajnát, Grúziát, illetve a Közel-Keletet. Koszovó csak sokadik a listán, ahol úgy értékelik az országot, hogy még rengeteg tennivaló akad Koszovó és Szerbia kapcsolatának a normalizálásában. Ebben a folyamatban az EU-nak feltétlenül figyelembe kell vennie mindkét fél érdekeit.

Ebben a jelentésben is van külön fejezet, amely speciálisan foglalkozik a Nyugat-Balkánt érintő kérdésekkel. Ezen belül idén is komoly hangsúlyt kaptak a Koszovót taglaló kérdések. Az EULEX törekedett leadni a munkát a koszovói hatóságoknak, melyek munkája már meghatározó lett az országban.

19 “2013 CFSP Report: Annual Report from the High Representative of the Union for Foreign Affairs and Security Policy to the European Parliament on the Main Aspects and Basic Choices of the CFSP”, 8.

20 Council of the European Union. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2015/10/27/kosovo-eu-stabilisation-association-agreement/> (2023.05.03).

21 “2013 CFSP Report: Annual Report from the High Representative of the Union for Foreign Affairs and Security Policy to the European Parliament on the Main Aspects and Basic Choices of the CFSP”, 17.

A Tanács aggodalmát fejezte ki at illetően, hogy a közös munka Bosznia-Hercegovinával korántsem zökkenőmentes, mégpedig többnyire a bosnyák politikai vezetők akarátának és elszántságának a hiánya miatt, éppen ezért forrásokat csoportosítottak át Koszovóba (ilyenek voltak például a lakásprogram monetáris eszközei).²²

A jelentés alapján kijelenthető, hogy ebben az időszakban a koszovói kérdés láthatóan háttérbe került a kelet-afrikai kalózkodás problémaköre, illetve a burmai konfliktus javára. A Koszovóba irányított források és a törekvések eredményeket értek el, míg ugyanez a kalózkodást és a konfliktusmegelőzést illetően nem mondható el. Éppen ezért a közvéleményt sokkal inkább foglalkoztatták ezek a megoldatlan problémák. Ennek hatására felgyorsult az AFRICOM és az EUCOM programok közötti együttműködés.²³

2.6 A 2014-es KKBP-jelentés

A 2014-es jelentés²⁴ az eddigi leghosszabb jelentés. Itt elsősorban a közel-keleti kihívások kerülnek előtérbe, melynek hatására a Nyugat-Balkánról szóló fejezet már a 71. oldalra került.

Ennek ellenére történtek előrelépések a koszovói ügyeket illetően. Tovább folytatódtak a Koszovó és Szerbia közötti tárgyalások, ahol fontos mérföldköveket értek el a felek. A főképviselő látogatást tett Szerbiába és Bosznia-Hercegovinába.

2014-ben egfajta politikai patthelyzet jellemezte a koszovói belpolitikát, amely a választásokat követően állt elő. A jelentés ennél a pontnál megszakítja a mérsékelt hangnemet, a politikai szereplőket hibáztatja, míg szerinte a főképviselő mindent megtett a politikai stabilitás erősítése érdekében.²⁵

22 “2013 CFSP Report: Annual Report from the High Representative of the Union for Foreign Affairs and Security Policy to the European Parliament on the Main Aspects and Basic Choices of the CFSP”, 64.

23 “2013 CFSP Report: Annual Report from the High Representative of the Union for Foreign Affairs and Security Policy to the European Parliament on the Main Aspects and Basic Choices of the CFSP”, 125.

24 “2014 CFSP Report: Annual Report from the High Representative of the Union for Foreign Affairs and Security Policy to the European Parliament on the Main Aspects and Basic Choices of the CFSP”, 71.

25 “2014 CFSP Report: Annual Report from the High Representative of the Union for Foreign Affairs and Security Policy to the European Parliament on the Main Aspects and Basic Choices of the CFSP”, 72.

A belpolitikai helyzet ellenére azonban előrelépés történt a nyugat-balkáni regionális együttműködésekben. Júniusban Koszovó teljes jogú tagja lett a Délkelet-Európai Együttműködési Folyamatnak (South-East European Cooperation Process- SEECP²⁶), októberben pedig a Regionális Fegyverzetellenőrzés és Segítségnyújtási Központnak is (Centre for Security Cooperation-RACVIAC²⁷).

Amint említettem, a Koszovó-Szerbia-párbeszéd fontos mérföldköveket ért el. Ezzel párhuzamosan szintet lépett az EU és Szerbia kapcsolata is. Kormányközi találkozókra került sor, amelyek a jelentés szerint többnyire a Szerbia Koszovóval szembeni magatartásának normalizálódásával indulhattak meg. 2013 őszén megkezdődött a szerbiai átvilágítási folyamat, amely előre láthatólag 2015 márciusában ér majd véget.

Koszovóban megtörtént az EULEX stratégiát átvilágítása, ami jelentős eredményeket tudott felmutatni. Példának lehetne felhozni a 287 korábbi szerb rendőrtiszt csatlakozását a Koszovói Rendőrséghez. Hovatovább az EULEX Kosovo aktívan támogatta egy Északi Parancsnokság létrehozását, amely elősegíti a feszültség enyhülését az észak-koszovói térségben, ahogy a jelentés fogalmaz: az ott élő szerbek inkább érzik magukat biztonságban, hogyha saját etnikumú rendőrsztek látják el a feladataikat.²⁸ Az EULEX munkájában további előrelépés nem történt, mivel a koszovói politikai patthelyzet ezt nagy mértékben hátráltatta.

A stratégiaváltás három új irányelvet fogalmazott meg az EULEX Kosovo működését illetően. Az első és legfontosabb szerint ne indítsanak új ügyeket, ezáltal marad kellő kapacitás a már futó ügyek lezárására (ilyen például a tovább folytatódó háborús bűncselekmények elleni perek). Másodsorban a teljes misszió és a koszovói igazságügyi intézmények átadásának szándéka a helyi hatóságoknak, amelyek az elsajátított gyakorlat alapján könnyedén megbírákozhatnak a rájuk nehezedő kihívásokkal. Harmadsorban a misszió elsajátított gyakorlatának beágyazása a koszovói rendszerbe. Ennek megfelelően a misszió ez évben csökkentette a létszámát Koszovóban.

26 Regional Cooperation Council. URL: <https://www.rcc.int/pages/111/south-east-european-cooperation-process--seecp> (2023.05.03.).

27 Centre of Security Cooperation. URL: <https://www.racviac.org/> (2023.05.03.).

28 "2014 CFSP Report: Annual Report from the High Representative of the Union for Foreign Affairs and Security Policy to the European Parliament on the Main Aspects and Basic Choices of the CFSP", 74.

2.7 A 2016-os és 2017-es KKBP-jelentések

Amint fentebb már említettem, 2015-ben nem jelent meg KKBP-jelentés. A 2016-os²⁹ és a 2017-es jelentéseket³⁰ pedig egy paragrafusban tárgyalom, mivel mindkét jelentés sokkal rövidebb az előzőeknél, ennek megfelelően Koszovó témájáról is kevesebb szó esik. A 2017-es jelentést követően nem jelentek meg több dokumentumok, mik külön a közös kül- és biztonságpolitikával foglalkoznának.

A 2015-ös, kimaradt KKBP-jelentés elhagyása annak köszönhető, hogy ebben az évben a Külügyi Szolgálat megváltoztatta szerkezeti felépítését. Lényegében összevonták a KKBP szervezeteit és a válságmenedzsmentért felelős Főtitkárságot, erről a 2015-ös Külügyi Szolgálat Éves Jelentése számol be.³¹

A 2014-es belpolitikai válságnak az utózenge folytán Koszovóban politikai polarizáció kezdődött. Erre a jelenségre több magyarázat is adható, hiszen egész Európában tapasztalható lett a különféle témákban állást foglaló politikai eszmecsere. A jelentés kiemeli, hogy a Koszovóban ez évben tapasztalható politikai polarizációból eredő stabilitási kockázatokat mérsékelni kellett, így az EULEX elsősorban erre fordított energiát. Ennek hatására meghosszabbítják az EULEX jelenlétét 2018 júniusáig. Mindezek mellett a Koszovó–Szerbia-párbeszéd élénkítése is állandó napirenden volt. A választások új eredményeivel összhangban a tárgyalások mindkét országban új lendületet vettek a főképviselő közvetítésével.³²

Az eredetileg 2014-re tervezett Stabilizációs és Társulási Megállapodás (Stabilisation and Association Agreement – SAA) 2016. április 1-én lépett hatályba. Ennek hatására jelentős előrelépések történtek a vízumliberalizáció terén, illetve a Bizottság javaslatára Koszovó felkerül a Schengeni-övezet bővítési listájára.

Az utolsó, 2017-es KKBP-jelentés kifejezetten felszínesen érinti a korábbi, Koszovót érintő problémákat. Sokkal kevesebb információval szolgál az EULEX működéséről, vagy éppen a Külügyi Szolgálat munkájáról. Helyette olyan, átfogó uniós stratégiát próbál megfogalmazni, amely szerint a Nyugat-

29 “CFSP Report – Our priorities in 2016”.

30 “CFSP Report – Our priorities in 2017”.

31 “2015 Annual Activity Report – European External Action Service”, 12.

32 “CFSP Report – Our priorities in 2016”, 12.

Balkán fontos része Európa jövőjének.³³ Ahogy a jelentés fogalmaz, az Unió ezáltal növelheti stabilitását, stratégiai előnyét és biztonságát.

A fentebb összefoglalt KKBP-jelentések alapján láthattuk, hogy mik is pontosan az EULEX Kosovo főbb tevékenységei és kihívásai Koszovóban. A továbbiakban megvizsgálom Koszovó Európai Unió integrációjának lehetőségeit, kontextusba helyezve az eddig leírtakat. Ahhoz, hogy a témát kellő alapossággal lehessen tanulmányozni, bizonyos kérdések feltevése elengedhetetlen. Ilyen kérdés például, hogy pontosan mik is az Európai Unió külpolitikájának sarokkövei, érdekszférája kiépítésének az irányvonalai? Ha ezekre a kérdésekre választ kapunk, akkor talán megérthetjük, miért is van az EU állandó jelleggel jelen Koszovóban, és hogy miért elsődleges a nyugat-balkáni integráció az EU szempontjából.

Koszovó azonban még rengeteg kihívás elé néz, ugyanis, ahogy fentebb leírtam, öt uniós tagállam még mindig nem ismeri el, emellett pedig Szerbia érdekei is sérthetik az ország uniós integrációját. Igyekszem választ kapni arra, hogy pontosan mire is hivatkozik a koszovói és a szerb fél, mindemellett pedig arra, hogy mi is a nemzetközi kapcsolatok különböző irányzatainak a véleménye ebben a témában.

3 Szakirodalmi összefoglaló

3.1 A KKBP irodalma

Az Európai Unió külpolitikája igencsak érdekes terület, ugyanis a tagállamok sajátos érdekei nem mindig csengnek össze az Unió vagy éppen egymás érdekeivel. Ebben rejlik az Európai Unió számára a kihívás: össze kell hangolnia a különféle érdekekkel, adottságokkal és vonásokkal rendelkező tagállamok külpolitikáját, aminek tükrében az Unió egységes külpolitikai felállást tud tanúsítani a globális szintéren.

Az Európai Unió külpolitikájának tanulmányozásával számos szerző foglalkozott már. A továbbiakban kiemelek néhányat ezek közül, hogy megérthessük, miért is fontos az Unió számára fenntartani a befolyást egy szomszédos országban.

33 “CFSP Report – Our priorities in 2017”, 8.

Az egyik legfontosabb szakmai tanulmány Karen E. Smith *The European Union's Common Foreign and Security Policy: The Quest for Democracy, Rule of Law and Social Justice*³⁴ című cikke. Ez a cikk 2002-ben jelent meg a *Journal of Common Market Studies* nevű folyóiratban. Smith alapvetően azt hangoztatja a fenti cikkben, hogy az uniós külpolitikát mindig is egyfajta értékelvőség határozta meg, mely értékek elterjedését és gyakorlatait szívesen támogatja. Ilyen értékek például a címben is szereplő demokrácia, a jogállamiság, illetve a társadalmi igazságosság. Smith szerint az Uniót az értékeinek támogatásában egy jövőbeni stabilabb és békésebb világ felépítése motiválja. A szerző szerint ehhez remek eszközt nyújt az Uniónak a közös kül- és biztonságpolitika (KKBP).

Ahogy a koszovói példában is láthattuk, Smith elmélete az Unió külpolitikájáról a gyakorlatban is érvényesül, hisz az EULEX Kosovo munkáját nemcsak a mindennapi kérdések megválaszolása, de hosszútávú, megfontolt, tervszerű gyakorlat is jellemzi.

Egy másik meghatározó cikk, amely a közös kül- és biztonságpolitika fejlődésével foglalkozik, Jolyon Howorth 2003-ban az *International Affairs* nevű folyóiratban megjelent *The European Union's Common Foreign and Security Policy: Institutionalization in Progress* című cikke.³⁵ Ez alapvetően institutionalista cikk, ahogyan arról a címe is árulkodik, tehát az KKBP intézményi megközelítéseiről beszél. Howorth ebben a cikkben arról ír, hogy az Unió külpolitikájában állandó konfliktus feszül, mivel a nemzeti érdekek és a közös külpolitika kidolgozása korántsem zökkenőmentes. A szerző a KKBP fejlődését az idők során állandósult folyamatnak tekinti.

Annak ellenére, hogy úgy gondolja, a KKBP komplex intézményrendszerre nőtte ki magát az egyszerű kormányközi mechanizmusokból, aggályait fejezi ki az intézményi rendszer korlátaival kapcsolatban (a tagállamok közös álláspontja, az uniós fellépések legitimitása a külpolitikai szintéren). Habár Koszovó elismertségéről a későbbiekben kívánnék szólni, fontos leszögezni, hogy az Unión belül több ország (Ciprus, Görögország, Románia, Spanyolország, Szlovákia) nem ismeri el önálló államként, ami nagy mértékben hat negatívan az ország uniós integrációjára. Howorth analógiája szerint amennyiben Brüsszel közelebb akarja tudni Koszovót az érdekszférájához, egységes fellépést kell elérnie annak szuverenitásával és önállóságával kapcsolatban.

34 Smith (2002).

35 Howorth (2003).

Egy további, a koszovói integráció témájához kissé jobban kapcsolódó cikk Ben Tonra *The Idea of the European Union as a Normative Power and its Implications for the EU's Wider European Neighbourhood*³⁶ című cikke, amely 2006-ban jelent meg a Public Policy című folyóiratban. Ez a cikk lényegében az EU bővítésével foglalkozik a szomszédos államokkal való kapcsolat fényében. Smithez hasonlóan Tonra is úgy gondolja, hogy az EU külpolitikáját mélyen átszövi a demokrácia, az emberi jogok és a jogállamiság iránti elköteleződés. Ennek mentén, Tonra kifejti, hogy az Unió a kapcsolatait ezen értékek mentén köti, akaratát ezek szerint érvényesíti.

A fentiekben láthattuk, hogy az EULEX Kosovo munkája sokáig elhúzódtott, de teljes sikert mind a mai napig nem volt képes elkönyvelni. Ennek talán köze lehet Tonra egyik elméletéhez, amely szerint az EU elvszerű gyakorlatait külföldön fogadhatják lelkesedéssel, illetve ellenállással is. Mindenesetre fontos leszögezni, hogy fentebb felsorolt értékek sok esetben nem találnak elfogadásra, mivel sértik egyes szereplők érdekeit. Tonra összességében úgy értékeli, hogy az EU-nak rengeteg kihívásra kell felkészülnie, ha továbbra is ezen értékek jelentik külpolitikájának prioritásait.

3.2 Az Európai Unió Koszovóban betöltött szerepe

A KKBP-vel foglalkozó cikkek mellett számos olyan szerző van, akik speciálisan a koszovói EU-s jelenléttel foglalkoznak. Ezek között megtalálhatjuk a téma sokrétű kritikai szemléletét is, amelyek nehezményezhetik az EU mód-szereit Koszovóban. Fontos megjegyezni, hogy ezek a cikkek időben később íródtak, mint a korábban tárgyalt cikkek, ezért talán sok esetben több idő áll rendelkezésükre a KKBP hiányosságainak a feltérképezéséhez.

Az egyik ilyen kritikai szereplő, James Ker-Lindsay, akinek 2016-ban jelent meg *The European Union and Kosovo: An Unfinished Mission* című munkája a Southeast European and Black Sea Studies nevű folyóiratban.³⁷ Már a címe is sokatmondó lehet és utalhat arra, amit a korábbi fejezetben megjegyeztem: az EU koszovói munkája korántsem befejezetlen; igaz, fontos megjegyeznünk, hogy Ker-Lindsay cikkje elsősorban a koszovói háború és a függetlenségi nyilatkozat kontextusában tárgyalja a befejezetlen munkát, nem pedig az EULEX Kosovo késedelmes lezárásának a tekintetében.

³⁶ Tonra (2006).

³⁷ Ker-Lindsay (2016).

Ker-Lindsay kritikát fogalmaz meg az EU-val kapcsolatban, eszerint Koszovóban nem teljesítette ígérését, ami pedig ráállíthatta volna az országot a békés, demokratikus fejlődésre. Kiemeli, hogy Koszovóban még mindig jelentős kihívást jelent a politikai szereplők korrupciója, a gazdasági lemaradottság a régió többi országaihoz képest, illetve a már említett politikai polarizációból fakadó instabilitás. A szerző is úgy gondolja, hogy a Szerbiával való megbékélési folyamatoknak kulcsszerepe lehet Koszovónak az EU-val fenn tartott kapcsolatában. Ezzel a témakörrel kapcsolatban Ker-Lindsay szintén erősen kritikus: úgy gondolja az EU nem tesz meg mindent annak érdekében, hogy legyőzze a Szerbia és Koszovó közötti mély bizalmatlanságot és állandó feszültséget. Mindamellett ő is úgy gondolja, hogy a régió stabilitása és jövőbeni fejlődése érdekében az EU-nak muszáj fenntartania folyamatos koszovói jelenlétét, az ott fel-felbukkanó kihívásokra mindig elszántan kell reagálnia.

Tanulmányomban érinteni szeretném a nemzetközi közösség szerepvállalását is Koszovóban. Azt láthatjuk, hogy a koszovói háború óta a NATO, az ENSZ és az EBESZ fokozatosan engedi át a régiót mint érdekszférát az EU-nak. Mindez már a 2009-es KKB-jelentésből kiderül.³⁸ Ezek alapján felvetődhet a kérdés: mennyiben fontos az EU mint békefenntartó vagy háborút megelőző erő a Nyugat-Balkánon?

Releváns munka Aidan Hehir *Kosovo, Intervention and Statebuilding: The International Community and the Transition to Independence*³⁹ című cikke, amely 2010-ben jelent meg a *Civil Wars* nevű folyóiratban. A cikk a fent említett kérdéskört vizsgálja, konkrétan azt, hogy mi volt a nemzetközi beavatkozás szerepe a koszovói függetlenedésben.

Hehir alapvetően intervenciópárti a koszovói NATO intervenciót illetően. Úgy gondolja, hogy az 1999-es beavatkozás szükséges volt a háború további borzalmainak elkerülése érdekében. Szerinte az intervenció véget vetett az emberi jogok állandó megsértésének Koszovóban. Mindazonáltal kritikus a nemzetközi közösséggel szemben, mivel a koszovói stabilitás megszilárdítását és demokratikus állam felépítését szerinte számos hiányosság jellemezte.

A cikk 2010-ben született, tehát még nem rendelkezett információkkal az EULEX Kosovo későbbi eredményeit illetően. Ennek ellenére nehezményezi a nemzetközi álláspont túlságos bizalmát az intézményi struktúrákkal kapcso-

38 "2009 CFSP Report: Annual Report from the High Representative of the Union for Foreign Affairs and Security Policy to the European Parliament on the Main Aspects and Basic Choices of the CFSP", 26.

39 Hehir (2010).

latban. Úgy gondolja, hogy a nemzetközi közösségnek sokkal több energiát kellett volna fordítania a politikai és társadalmi dinamikák megértésére és az azokkal együttjáró instabilitási aggályok kezelésére. Mindezek ellenére csatlakozik Ker-Lindsay véleményéhez, miszerint a nemzetközi közösség továbbra is jelen kell legyen Koszovóban, hogy kiépülhessenek a demokratikus intézmények, illetve elindulhasson a gazdasági növekedés.

A KKBP-jelentések nem igazán foglalkoznak a migráció témájával Koszovó kapcsán. Egy 2019-es cikk, Tonny Brems Knudsen *The European Union and Securitisation of Migration in Kosovo* című írása azonban rámutat arra, hogy számos olyan kihívás létezik még, amelyeket nem megfelelően kezelt az EU. A cikk szintén a Southeast European and Black Sea Studies nevű folyóiratban jelent meg.⁴⁰ A szerző alapfeltevése szerint az EU túlságosan „biztonságiasítja” a Koszovóból érkező migrációt, ami lényegében a migráció veszélyeire hívja fel a figyelmet. Emellett kritizálja az EU-t, mivel az nem veszi figyelembe a migráció mögöttes okait, mint például a gazdasági egyenlőtlenséget és a politikai instabilitást. Knudsen úgy gondolja, hogy az EU migrációs politikája a koszovói menekültek társadalmi marginalizációjához vezetett, melynek során súlyos megbélyegzésen mentek keresztül. Szerinte a problémát kizárólag úgy lehet orvosolni, hogy az EU fokozza tevékenységét a koszovói gazdasági fejlődés megerősítésében, amennyiben konstruktívabb megoldásokat alkalmaz.

Ezt a cikket azért emeltem be tanulmányomba, mert véleményem szerint jó visszajelzést ad Koszovó EU-s integrációjának további nehézségeiről, amelyek a jövőben talán jobban meg fogják határozni az ország EU-ba való belépésének feltételeit.

Ebben a fejezetben olyan cikkekkel foglalkoztam, amelyek kritizálják az EU koszovói tevékenységének néhány aspektusát. Személyes értékelésem szerint a fent említett szerzők mindegyike többé-kevésbé elismeri az EU koszovói munkáját, ami elsősorban az EULEX Kosovo jogállamisági misszió keretein belül valósult meg. Ennek ellenére az EULEX munkája az említett szerzők szerint nem elegendő Koszovó európai uniós integrációjának eléréséhez, a demokratikus gyakorlatok meggyökereztetéséhez, a Szerbia és Koszovó közötti kapcsolatok rendezéséhez, a térség politikai stabilitásának megerősítéséhez, valamint a gazdasági fejlődés elindításához.

40 Knudsen (2019).

A fent említett kihívások mellett azonban az állam el nem ismertsége a legmeghatározóbb olyan tényező, amely ellehetetleníti Koszovó EU-s csatlakozását (mint említettük, öt uniós ország még mindig nem ismeri el önálló államként). Erre a nemzetközi kapcsolatok tudománya különféle magyarázatokkal szolgál. A továbbiakban tehát ezeket vizsgálom meg, hogy láthassuk, a valóságban milyen reális esélye van az ország uniós integrációjának.

4 Koszovó elismertsége a nemzetközi kapcsolatok elméletei tekintetében

Első körben a gyakran emlegetett vitára reflektálok, mégpedig a realista irányzat és a neoliberális irányzat közötti véleménykülönbségekre. A nemzetközi kapcsolatok (international relations – IR) kérdéseinek túlnyomó többségében e két irányzat a két végletet alkotja.

A népszerű realista megközelítés szerint az államok egyfajta anarchikus rendszerben működnek, ahol a háború és az állami érdekek érvényesítése a mindennapi élet részei. Mindezek mellett a realista gondolkodóknak kedvelt teóriái között kell említeni a nagyhatalmi érdekszférák érvényesítését, vagyis a hatalom megszerzését és megtartását. Ezen elméletek szerint a nagyhatalmak mindezt a biztonság megszerzése és maximalizálása miatt teszik. Az egyik első olyan munka, amely ezekkel a kérdésekkel foglalkozik, Hans Morgenthau *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace* című, 1948-as könyve.⁴¹

Realista megközelítésből Koszovó függetlensége biztonsági rizikót jelentene Szerbia számára, amely az ország szuverenitásának elérése esetén veszítene érdekszférájából, befolyása pedig csökkenhetne a térségben. Amint fent láthattuk, az Unió a Nyugat-Balkán teljes területét saját érdekszférájának és esetleges bővítési régióknak tekinti. Éppen ezért érdekes kérdés lehet még a térségben gyengülő orosz befolyás és az egyre erősödő kínai kereskedelmi befolyás kérdése is. Fontos leszögeznünk, hogy realista szemszögből a koszovói és szerb kormányzatok nem fognak tudni együttműködni a jövőben a nagymértékű bizalmatlanság és a biztonsági kockázatok miatt. Ebben mutatkozik meg az Európai Unió mint olyan fórum szerepe, amely talán erősebb harma-

41 Morgenthau (1948).

dik félként képes lesz a jövőben megteremteni a megbékéléshez szükséges eszközöket és közeget.

A realizmussal szemben a legfontosabb neoliberális teóriák szerint a nemzetközi színteret az egymásra utaltság jellemzi. Ezen elméletekben fontos szerepet kapnak az emberi és nemzetközi jogok kérdései, az ember mint egyén önrendelkezési jogai, illetve az intézmények fontossága. A neoliberális értékek mellett számos szerző érvel, legfontosabb művek talán Robert Keohane *The Demand for International Regimes* című, 1983-as⁴², illetve Anne-Marie Slaughter *A Liberal Theory of International Law* című 2010-es cikke.⁴³

A neoliberális érvelés alapján felvetődhet a kérdés Koszovó el nem ismertségével kapcsolatban, azaz hogy mennyire sértheti ez a koszovói emberek önrendelkezéshez való jogát? A fentiek alapján azonban kiderült, hogy a probléma kezelésében az EU-s intézmények számos alternatívát kínálnak a koszovói helyzet rendezéséhez.

Habár azt láthatjuk, hogy az Unió is nagyhatalmi szereplő a nemzetközi szinten és a többi hozzá hasonló nagyhatalom mellett (például USA, Kína, Oroszország, India stb.) az EU is igyekszik hatalmát és biztonságát maximalizálni, külpolitikájának minden mozzanatában felfedezhetjük a neoliberális értékállásokat is, hiszen ahogyan a koszovói jogállamisági missziója is mutatja, az EU nagymértékben elköteleződött az emberi jogok betartása és a nemzetközi jog betartatása mellett.

5 Következtetések

Az előbbiekben kísérletet tettem olyan szerzők és elméletek bemutatására, akik, ill. amelyek rávilágítanak a koszovói EU-s integráció nehézségeire, illetve az EULEX Kosovo jogállamisági misszió munkájának kihívásaira. Láhattuk, hogy Koszovó uniós integrációját állandóan különféle külső és belső kihívások fenyegetik. Ilyen külső kihívások lehetnek a mind a 2009-es KKBP-jelentésben, mind pedig a Ker-Lindsay által emlegetett koszovói korrupció, vagy éppen a 2014-es KKBP-jelentés által említett politikai polarizáció. Belső kihívásokként megemlíthetjük az Unió tagállamainak érdekellentéteit (gondolok itt arra, hogy öt tagállam még mindig nem ismerte el Koszovót önálló

42 Keohane (1983).

43 Slaughter (2010).

államként) vagy éppen a külpolitikai kommunikáció Howorth által említett összehangolását.

A realista és neoliberalis megközelítések alapján kijelenthetjük, hogy Koszovó elismertsége fontos változó az ország EU-s integrációjában. Gazdasági fejlődését sok szempontból az is korlátozza, hogy az öt uniós tagállam mellett Szerbia, Oroszország és Kína sem ismeri el független államként, emiatt Koszovó sok nemzetközi fórumon nem vehet részt teljes jogú tagként. Habár Koszovó független államként való elismerése nem formális feltétele Szerbia EU-s integrációjának, ez igen vitatott és érzékeny kérdés Szerbia és Koszovó között, mint ahogy az mind a jelentésekből, mind pedig a szakirodalmi áttekintésből kiderült. Mivel mindkét ország érdekelt az európai uniós tagságban, az Unió mihamarabbi megbékélését és konstruktív magatartást szorgalmaz a két ország között.

Habár geopolitikai kérdéseket nem szerettem volna jelen dolgozatban boncolgatni, mivel ahhoz szélesebbkörű irodalmat kellene feldolgoznom, nem mehetek el egy olyan kérdéskör mellett, amelyre már a 2009-es KKBP-jelentés is utalt.⁴⁴ Ahogy fentebb említettem, 2009-ben a Lisszaboni Szerződés teljesen átformálta az EU külpolitikáját. Célul tűzték ki az Unió befolyásának növelését a környező térségben. Ennek hatására Koszovóban az EULEX lecserélte az UNMIK-et, vagyis az ENSZ koszovói adminisztrációs misszióját (United Nations Interim Administration Mission in Kosovo).⁴⁵ Véleményem szerint ez nagyon határozott üzenet volt a világ többi országának az ENSZ részéről, hogy Koszovó ettől fogva nem a nemzetközi közösség, hanem az Európai Unió gyámsága alatt fejlődhet. A nemzetközi közösségnek a koszovói folyamatokban mindössze partneri szerep jut.

Tanulmányomban szélesebb körű irodalmi és elméleti áttekintést igyekeztem összeállítani, Koszovó európai uniós integrációjával kapcsolatban, reflektálva a Külügyi Szolgálat KKBP-jelentéseire. A jelentések többnyire optimisták voltak Koszovó EU-s integrációját illetően, azonban fontos kiemelnünk, hogy az utolsó jelentés óta (2017) a lelkesedés csökkent. Ennek ellenére kijelenthető, hogy az Unió, habár szembesül nehézségekkel, a jövőben továbbra is erősíteni fogja az együttműködést Koszovóval, hiszen ezt mind a realizmus, mind a neoliberalizmus érvelése alá tudja támasztani.

44 “2009 CFSP Report: Annual Report from the High Representative of the Union for Foreign Affairs and Security Policy to the European Parliament on the Main Aspects and Basic Choices of the CFSP”, 50.

45 United Nations Mission in Kosovo. URL: <https://unmik.unmissions.org/> (2023.05.07.).

Forrás- és irodalomjegyzék

Források

- “2009 CFSP Report: Annual Report from the High Representative of the Union for Foreign Affairs and Security Policy to the European Parliament on the Main Aspects and Basic Choices of the CFSP”, June 2010. URL:
https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/documents/2009_annual_report_en.pdf
- “2010 CFSP Report: Annual Report from the High Representative of the European Union for Foreign Affairs and Security Policy to the European Parliament.” Brussels, June 6, 2011. URL:
https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/documents/st12562_en.pdf
- “2011 CFSP Report: Annual Report from the High Representative of the European Union for Foreign Affairs and Security Policy to the European Parliament.” Brussels, September 10, 2012. URL:
https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/documents/st14605_en.pdf
- “2012 CFSP Report: Annual Report from the High Representative of the European Union for Foreign Affairs and Security Policy to the European Parliament.” Brussels, 13 2012. URL:
https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/st14605_en.pdf
- “2013 CFSP Report: Annual Report from the High Representative of the European Union for Foreign Affairs and Security Policy to the European Parliament.” Brussels, July 23, 2014. URL:
https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/documents/st_12094_2014_init_en.pdf
- “2014 CFSP Report: Draft Annual Report from the High Representative of the European Union for Foreign Affairs and Security Policy to the European Parliament.” Brussels, July 20, 2015. URL:
https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/documents/st_11083_2015_init_en.pdf
- “2015 Annual Activity Report – European External Action Service”. URL:

- https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/documents/annual_activity_report_2015_en.pdf (letöltés ideje: 2023. 05.07)
- “2016 CFSP Report – Our Priorities in 2016.” Brussels, October 17, 2016. URL: https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/documents/st13026_en-cfsp_report_2016.pdf
- “2017 CFSP Report – Our Priorities in 2017.” Brussels, May 7, 2017. URL: https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/documents/st10650_en-cfsp_report_2017.pdf.
- “Centre of Security Cooperation.” URL: <https://www.racviac.org/> (letöltés ideje: 2023.05.03)
- “CFSP Annual Reports”. URL: https://www.eeas.europa.eu/eeas/annual-reports_en#10831 (letöltés ideje: 2023.01.10.).
- “Council of the European Union”. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2015/10/27/kosovo-eu-stabilisation-association-agreement/> (letöltés ideje: 2023.05.03)
- „EULEX”. URL: <https://www.eulex-kosovo.eu/> (letöltés ideje: 2023.01.10.).
- “European Commission Directorate-General for Neighbourhood and Enlargement Negotiations: Serbia 2008 Progress Report”. URL: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/serbia-progress-report-2008_en (letöltés ideje: 2023.01.10.).
- “Joint Rule of Law Coordination Board: Compact Progress Report 2014”. URL: https://www.eulex-kosovo.eu/eul/repository/docs/CPReport_2_14.pdf (letöltés ideje: 2023.01.10.).
- „Ministry of Foreign Affairs and Diaspora of Kosovo”. URL: <https://mfa-ks.net/> (letöltés ideje: 2023.05.05)
- “Regional Cooperation Council.” URL: <https://www.rcc.int/pages/111/south-east-european-cooperation-process--seecp> (letöltés ideje: 2023.05.03)
- “United Nations Mission in Kosovo”. URL:

<https://unmik.unmissions.org/> (2023.05.07.)

Felhasznált szakirodalom

- Hehir, Aidan (2010): *Kosovo, Intervention and Statebuilding: The International Community and the Transition to Independence*, Civil Wars.
- Howorth, Jolyon (2003): *The European Union's Common Foreign and Security Policy: Institutionalization in Progress*, International Affairs.
- Keohane, Robert (1983): *The Demand for International Regimes*, International Organization, Vol. 36, No. 2, International Regimes (Spring, 1982), pp. 325–355. URL:
<https://www.jstor.org/stable/2706525>
- Ker-Lindsay, James (2016): *The European Union and Kosovo: An Unfinished Mission*, Southeast European and Black Sea Studies.
- Knudsen, Tonny Brems (2019): *The European Union and Securitisation of Migration in Kosovo*, Southeast European and Black Sea Studies.
- Morgenthau, Hans (1948): *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace*, A. A. Knopf, p. 489.
- Slaughter, Anne-Marie / Alvarez, Jose E. (2000): *A Liberal Theory of International Law*, Proceedings of the Annual Meeting (American Society of International Law, Vol. 94, April 5–8), pp. 240–253. URL:
<https://www.jstor.org/stable/25659406>
- Smith, Karen E. (2002): *The European Union's Common Foreign and Security Policy: The Quest for Democracy, Rule of Law and Social Justice*, Journal of Common Market Studies.
- Tonra, Ben (2006): *The Idea of the European Union as a Normative Power and its Implications for the EU's Wider European Neighbourhood*, Public Policy.

Orza Blanka

Szocio-kognitív tényezők és kétnyelvűség kapcsolata kisiskolásoknál. Elméleti megközelítés

1 A kutatás témája és relevanciája

A romániai magyarság az ország legnagyobb kisebbségének számít, továbbá a kisebbségi magyar közösségek legnagyobb csoportja is. A kisebbségi identitás számos síkon befolyásolja az érintett személyeket, egyik rendkívül fontos terület a nyelvi fejlődés. A romániai magyarok többségére jellemző a két- vagy többnyelvűség. Ennek megfelelően a legtöbb romániai magyar gyermekkortól kezdve legalább két nyelvet tanul: az anyanyelvet, vagyis a magyart, illetve az ország hivatalos nyelvét, a román.

A legújabb kutatások a kétnyelvűséget egy kontinuumnak tekintik, annak függvényében, hogy a személy életének korai vagy késői szakaszában, vagyis felnőtt vagy gyermekkorban sajátította el a második nyelvet. Emellett a domináns-, illetve nem domináns nyelv használati kontextusa is nagyon fontos tényezőt képez.¹ A legtöbb kutatás a kétnyelvűség előnyösségét bizonyítja az egynyelvűséggel szemben, viszont fontos lenne feltárni a kétnyelvűség rétegei közti különbségeket is.

Kutatásom célja megvizsgálni a romániai magyar kisiskolások körében a kétnyelvűség különböző dimenzióit, és az ezekkel összefüggő fejlődéslelektani előnyöket szociális, kognitív és érzelmi szinten. Azt vizsgálom, hogy a gyerekek miként képesek átvenni más személy nézőpontját (tudatelmélet), illetve a két nyelvi rendszerrel való működést (kétnyelvűség), miként kapcsolódik a tudatelmélet (más személyek nézőpontjának megértése) a hamis vélekedések kialakításához. Jelen vizsgálat célja bővíteni és kiegészíteni Prodan és munká-

1 Bialystok–Craik, 2022: 1246–1269; Yang et al., 2016: 237–240.

társainak kutatási eredményeit és adatbázisát,² hogy az újabb eredmények által jobban megértsük, hogyan fejlődik a kétnyelvű gyerekek tudatelmélete, illetve ez milyen előnyökkel járhat az egynyelvű gyerekekkel szemben a szocio-kognitív készségek tekintetében.

2 Vizsgált konstruktumok

2.1 Kétnyelvűség

A kétnyelvűség széles körben két nyelv használatának képességét jelenti mindennapi kontextusokban, viszont nehéz pontosan elhatárolni a kétnyelvűséget, és a második nyelv elsajátítását. Tekintettel a jelenlegi migrációs mintákra és társadalmi-gazdasági változásokra, világszerte egyre gyakoribb, hogy a gyerekek kiskoruktól tanulnak egy második nyelvet. Így a kétnyelvűség, és ennek a gyermekek szociális, kognitív és érzelmi fejlődésére gyakorolt hatásai nagy érdeklődést váltanak ki a kutatók körében.³ Ez különösképpen fontos lehet kisebbségek esetében, ugyanis itt a kétnyelvűség az emberi mindennapok egyik „természetes velejárója”.

Kétségtelen, hogy a kétnyelvűség a gyermekek életét számos téren befolyásolja. Ennek ellenére, a kutatások ellentmondásosak a kétnyelvűség előnyei tekintetében, így ez a szakmai vita rendkívül aktuális.⁴ Egyrészt vitatott, hogy milyen faktorok esetében mutatkozik meg ez az előny. A kutatások két pszichológiai változó mentén bizonyítják a kétnyelvűség előnyét: a tudatelmélet, illetve a végrehajtó funkciók.⁵ Másrészt vitatott maga a kétnyelvűség meghatározása is. Yang és munkatársai kihangsúlyozzák, hogy a kétnyelvűség előnyeit vizsgáló kutatásoknak figyelembe kell venniük a sajátos kétnyelvűségi tapasztalatokat is: az interakciók és társalgások kontextusát (ugyanis egy kettős kontextus, ahol mindkét nyelv használva van nagyobb kognitív kontrollt igényel), illetve az aktív kétnyelvűség idejét (minél több ideje aktív a kétnyelvűség, azaz minél régebb óta használja a személy a két nyelvet, annál erősebb a kognitív kontroll).⁶

2 Prodan et al., 2022: 1621–1643.

3 Bialystok–Craik, 2022: 1246–1269.

4 Schroeder, 2018: 1–8.

5 Dahlgren et al., 2017: 303–307; Kovács, 2009: 51–53.

6 Yang et al., 2016: 237–240.

Bialystok és Craik kimutatták, hogy a kétnyelvűség valóban kognitív előnyökkel jár, viszont ez a nyelvi használat kontextusától is függ.⁷ Lehetséges ugyanis, hogy a személy a két nyelvet eltérő és elszigetelt kontextusban használja (például egy nyelvet csak az iskolában, egyet csak otthon). Ugyanakkor, lehetséges, hogy mindkét nyelvet ugyanabban a kontextusban használja, de különböző személyekkel. A harmadik változatban a nyelvek keverednek más kétnyelvű beszélők között ugyanabban a kontextusban. Minél összetettebb a szociális kontextus nyelvi szempontból, annál nagyobbak a kognitív előnyök (például a végrehajtó funkciók magas szintű fejlettsége). Továbbá, az előnyök az időbeli aspektusoktól is függenek (korai vagy késői kétnyelvűség; gyermek vagy felnőtt kétnyelvűség). Mindezek értelmében, a legújabb kutatások a kétnyelvűséget egy kontinuumként vizsgálják, tehát, egy személy nem egynyelvű vagy kétnyelvű, hanem a kettő közötti „egyenesen” helyezkedik el.

2.2 Kognitív faktorok: tudatelmélet (ToM)

Az összetett társadalmi interakciók annak a felismerését igényelik, hogy az embereket nem megfigyelhető mentális állapotok, például célok, tervek és hiedelmek vezérik. Figyelembe véve mások hiedelmeit, vágyait, amelyek különbözhetnek a sajátunktól, képesek vagyunk bizonyos helyzeteknek értelmet adni. Ez a képesség a tudatelmélet (theory of mind – ToM), mely segítségével hiedelmeket, vágyakat, szándékokat tulajdonítunk másoknak és magunknak, és ez által értelmezzük, illetve előre jelezzük mások viselkedését. A tudatelmélet tehát a társas alkalmazkodáshoz elengedhetetlenül fontos képesség.⁸

A gyerekek körülbelül három-négy éves korban kezdik megérteni, hogy a mentális reprezentációk és a valóság különbözhetnek. Ezt hamisvélekedéstesztekkel szokták mérni. Egy ilyen módszer például a „váratlan elhelyezés” feladat, amikor – általában bábjátékkal – a gyerekeknek bemutatják, ahogy egy szereplő eltesz egy tárgyat A helyre. Ennek a szereplőnek a távollétében egy másik elveszi a tárgyat és elteszi B helyre. A gyerek feladata, hogy kikövetkeztesse, hol fogja az első szereplő keresni a tárgyat. A legtöbb gyerek sikeresen teljesíti az ilyen feladatokat, azt válaszolva, hogy az első szereplő az A helyen fogja keresni a tárgyat, ahova eredetileg tette.⁹

7 Bialystok–Craik 2022: 1246–1269.

8 Kovács, 2009: 51–53.

9 Wimmer–Perner, 1983: 108–111.

A hamis vélekedések megértése két szakaszban történik, melyekhez hozzájárul az első- és a másodrendű tudatelmélet. Az elsőrendű vélekedés más személyek mentális folyamatainak, hiedelmeinek megértésére vonatkozik (pl. Ő gondolkodik...), és jellemzően három-öt éves kor között jelenik meg. Körülbelül hat-hét éves korban a gyerekeknél kialakul a másodrendű hamis vélekedések megértése, amely által megértik egy személy hiedelmeit egy másik személy hiedelmeivel kapcsolatosan (pl. X azt hiszi, hogy Y azt gondolja...). A klasszikus hamisvélekedés-tesztek az elsőrendű tudatelméleti képességeket mérik, míg a másodrendű hamis vélekedés megértése fejlettebb, magasabb szintű képességeket kíván meg.¹⁰

A gyerekek nyolc éves kor körül kezdik megérteni az interpretációs sokféleséget igényelő helyzeteket (interpretative diversity understanding). Ez a magasabb rendű tudatelméleti képesség annak megértésére vonatkozik, hogy a helyzeteknek többféle jelentése lehet, és ezek az értelmezési (interpretációs) mentális folyamatok különbségeiből adódnak. Ezt a szakirodalomban konstruktív tudatelméletnek is nevezik (constructive theory of mind). Ez annak megértése, hogy ugyanazt a helyzetet az emberek különbözőképpen értelmezik, különböző következtetéseket vonnak le belőle, és eltérően emlékezhetnek rá, mentális folyamataik eltérő jellegéből adódóan.¹¹

2.3 Megtévesztő viselkedés

A hazugság egy komplex verbális cselekvés, és többet jelent egy hamis információ átadásnál. A hazugság egy hamis állítás, melynek célja a másik személy megtévesztése. Tehát egy hamis információ nem feltétlenül hazugság, ugyanis adódhat a beszélő tévedéséből is, aki pontatlan információkban hisz. Még ha a beszélő meg is érti, hogy kijelentése hamis, viszont nem áll szándékában megtéveszteni a másik személyt, nem nevezhetjük önmagában hazugságnak. Léteznek tehát nem negatív szándékú hazugságok is, melyeket proszociális hazugságnak nevezünk. Ugyanakkor az igazság elmondása is lehet romboló egy másik személyre nézve, és történhet saját nyereség érdekében.¹²

Már az óvodás korú gyerekek is hazudnak anti- vagy proszociális okokból. Hazugságra való hajlamuk változik a korrallal, illetve a hazugság típusával. A gyerekek a korrallal egyre meggyőzőbben képesek megtéveszteni beszélőpart-

10 O'Connor–Evans, 2019: 338.

11 Weimer et al., 2017: 41–43.

12 Talwar et al., 2016: 335.

nerüket, ami egészséges kognitív fejlődésük mutatója, pontosabban tudatelméletük fejlődésére utal. Ugyanakkor a nagyobb gyerekek képesek a nem valós információk konzisztenciáját is megőrizni, vagyis az eredeti hazugságukkal egybevágó információkat nyújtani. Mindezek a viselkedések a szakirodalomban leginkább a megtévesztés (deception) gyűjtőfogalom alatt jelennek meg, amely magába foglalja a hazudást, csalást, és megtévesztést.¹³

Kutatások azt találták, hogy a kisebb gyerekek nagyobb valószínűséggel lelik meg a helyes választ egy teszt-helyzetben, mivel kevésbé képesek ellenállni a domináns kognitív cselekvéseknek. Ugyanakkor, a nagyobb gyerekek jobban tudják a szemantikus kiszivárgást ellenőrizni (semantic leakage control), vagyis az eredeti hazugságukkal konzisztens információkat előállítani, és ezzel fenntartani hazugságuk hihetőségét.¹⁴

A gyerekek általában morálisan helytelennek tartják a hazudozást, mégis gyakran folyamodnak ehhez, mivel a szociális normáról való tudásuk még nem határozza meg a decepciós viselkedéseket.¹⁵ Például, a kisebb gyerekek fontosabbnak tartják az őszinteséget, még akkor is, ha ez megbánt más személyeket. Ugyanakkor a nagyobb gyerekek kedvezőbbnek ítélik a proszociális hazugságokat, míg büntetik az antiszociális hazugságokat.¹⁶ Továbbá a szociális és kulturális tényezők is befolyásolják azt, ahogy a gyerekek morális szempontból tekintenek a hazugságra.¹⁷

3 A vizsgált konstruktumok közti kapcsolatok bemutatása

3.1 Kétnyelvűség és kognitív faktorok: tudatelmélet (ToM)

A kutatók a kétnyelvűség előnyeit a tudatelmélet vizsgálatával bizonyítják. Számos vizsgálatban ugyanis azt találták, hogy a kétnyelvűek jobban teljesítenek a tudatelméleti feladatokban (általában hamisvélekedés-teszteken), mint az egynyelvűek.¹⁸ A kétnyelvű gyerekek azon képessége, hogy alkalmazkodjanak beszélőpartnerük nyelvi képességeihez, összefügghet annak megértésé-

13 Lee, 2013: 91–94.

14 Talwar et al., 2007: 808–809.

15 Lee, 2013: 93.

16 Talwar et al., 2016: 335.

17 Lee, 2013: 93.

18 Goetz, 2003: 11–13; Kovács 2009: 51–53; Schroeder, 2018.

vel, hogy mások tudása eltérő lehet, mint az övéké. Mivel ezek a képességek a kétnyelvű gyerekek esetében két-három éves korban fejlődnek ki, befolyásolhatják mások gondolatainak és hiedelmeinek tudatosítását is. A gyerekek felismerése, hogy mások nem értik az általuk beszélt valamelyik nyelvet, arra készítheti őket, hogy módosítsák mások tudásáról, szándékáról, gondolatairól való „elméleteiket”. Így a kétnyelvű gyerekek előnyt élvezhetnek az egy nyelvűekkel szemben a szándékkal és perspektívával kapcsolatos problémák megoldásában.¹⁹

Kovács kutatásában azt találta, hogy kétszer több két és három éves román–magyar kétnyelvű gyerek tudta helyesen megoldani a hamisvélekedéstesztet, mint a hasonló intelligenciaszintű két-három éves román egynyelvű gyerekek.²⁰ A kétnyelvű gyerekek ugyanis már kicsi korban tudatosíthatják, hogy saját mentális reprezentációik különbözhetnek az egynyelvű beszélőpartnerétől. Mivel végrehajtó funkcióik és metanyelvi képességeik fejlettebbek, jobban megértik a beszélőpartnerük nyelvi igényeit. Hamarabb tudatosítják, hogy az általuk leképezett valóság nem az egyetlen és igaz valóság.²¹

Schroeder kihangsúlyozta, hogy a kétnyelvűségi előnynek valós következményei lehetnek. Egyrészt a fejlettebb tudatelmélet segítheti a proszociális viselkedések kialakulását. Másrészt, a tudatelmélet magas szintjének negatív hatásai is lehetnek, mint például a hazugság növekedett gyakorisága.²²

3.2 Megtévesztő viselkedés és tudatelmélet (ToM)

Kutatások bizonyítják, hogy a gyerekek kognitív fejlődésének, pontosabban a tudatelméletük gyarapodásának egyik jele a hazugság. Lee a decepciót „akcióban levő tudatelméletnek” nevezte,²³ ugyanis ahhoz, hogy hazudjunk, és ahhoz, hogy ez sikeres is legyen, meg kell értsük a beszélőpartner mentális állapotát. Ez a tudatelmélet különböző kifinomultsági és komplexitási szintjeit igényli az egyszerű tudatelmélettől az interpretációs/konstruktív tudatelméletig.

Három-négy éves kor körül a gyerekek kezdik megérteni, hogy a mentális reprezentációk és a valóság különbözhetnek. Ennek alapján, a valóságnak el-

19 Goetz, 2003: 11–13.

20 Kovács, 2009: 51–53.

21 Goetz, 2003: 11–13.

22 Schroeder, 2018: 6.

23 Lee, 2013: 91.

lentmondó, de irreális kijelentéseket kezdenek előállítani. Négy-öt éves korban kialakul az elsőrendű tudatelmélet, vagyis annak megértése, hogy különböző emberek eltérően reprezentálhatják a valóságot. Így a gyerekek elkezdik figyelembe venni a beszélőpartner tudását és hiedelmeit a hazugságok előállításánál. Azonban a fejlődés ezen szakaszában még nem képesek fenntartani állításaik koherenciáját, ez pedig gyakran hazugságuk leleplezéséhez vezet. A gyerekek csak hat-nyolc éves korban kezdik megérteni, hogy a beszélőpartner elvárja tőlük, hogy ismerjék a hamis valóságon alapuló információkat, vagyis tudják fenntartani hazugságukat.²⁴

Kutatási eredmények alapján a hazugsággal a tudatelmélet egyszerűbb formája függ össze. Azok a gyerekek, akik jobban teljesítenek az egyszerű tudatelméleti vizsgálatokon, vagyis a hamisvélekedés-teszteken, nagyobb valószínűséggel hazudnak a vizsgálat alatt. A hazugság fenntartása viszont a másodrendű tudatelmélettel függ össze. Ahhoz, hogy a nem valós információk konzisztenciáját megőrizzük, nem elég tudnunk, hogy a másik személy nem gondol ugyanarra, mint mi (elsőrendű tudatelmélet). Annak érdekében, hogy a hazugság hihető legyen a továbbiakban, arra is kell következtessünk, hogy a másik személy miként dolgozza fel az általunk nyújtott információkat. Vagyis a szemantikus szivárgás szabályozása másodrendű tudatelméletet igényel.²⁵

3.3 Kétnyelvűség és megtévesztő viselkedés

A kétnyelvűséget és deceptív viselkedéseket vizsgáló kutatások azt találták, hogy a második nyelv használata facilitálja a hazugságot. Az „érzelmi távolság” hipotézise szerint az emberek könnyebben hazudnak a második nyelven, mivel el tudják határolni magukat az üzenet érzelmi értékétől. Ugyanakkor, egy másik elméleti megközelítés alapján, a második nyelven történő hazugság többlet kognitív megterheléssel jár, mivel a második nyelv használata eleve szorongást vált ki a beszélőből, főként ha ez kezdő.²⁶

Emellett a kétnyelvűség a tudatelméleten keresztül is befolyásolja a megtévesztő viselkedéseket. A kétnyelvűség és tudatelmélet kapcsolatát vizsgáló kutatásokból kiindulva feltételezhető, hogy a kétnyelvű gyerekek jobban teljesí-

24 Talwar – Lee, 2008: 876–878.

25 Lee, 2013: 91–94; Lee–Imuta, 2021: 539; Prodan et al., 2022: 1629; Talwar–Lee, 2008: 876–878.

26 McDonald et al., 2020: 999.

tenek a deceptív feladatokban.²⁷ Jelenlegi tudásunk szerint csupán egy kutatás vizsgálta és hasonlította össze a deceptív képességeket kétnyelvű és egynyelvű gyerekeknél. Eredményeik szerint a kétnyelvű gyerekek nagyobb valószínűséggel hazudtak mint az egynyelvűek, ugyanakkor, a tudatelmélet fejlettségi szintje pozitívan előre jelezte a hazugságot.²⁸

3.4 Megtévesztő viselkedés és szociális faktorok

A kognitív faktorok befolyásolják, hogy miként sikerül a gyerekeknek megtéveszteni másokat, a szociális és kontextuális faktorok azt, hogy mikor döntenek a gyerekek a deceptív viselkedés mellett. Fontos tehát figyelembe venni a kulturális és szociális faktorokat is a gyerekek megtévesztő viselkedésének felmérésében, mint például a kétnyelvűséget, illetve a szülői nevelési magatartásokat.²⁹

A gyerekek csalási viselkedését és a szülők nevelési magatartását vizsgáló kutatások eredményei ellentmondásosak. Úgy tűnik, azok a gyerekek, akik durvább nevelési stílusban részesültek, vagy kevés érzelmi melegséget észleltek a szülők részéről, nagyobb valószínűséggel csalnak.³⁰ Ennek ellenére, amikor Kotaman³¹ a szülők perspektíváját mérte fel, nem talált összefüggést a nevelési magatartások és a gyermekek deceptív viselkedése között. Ennek értelmében, fontos lenne a szülő és a gyermek perspektíváját egyaránt felmérni. Egyes kutatások azt találták, hogy a szülői kontroll a hazudozás csökkent mértékével függ össze, de ehhez hozzájárul a tudatelmélet gyengébb fejlettsége is.³²

A szülői elutasítást észlelő gyerekek hajlamosabbak a csalásra és hazugságra.³³ A gyerekek a hazugságot használják, hogy elkerüljék a túlkontrolláló és rideg szülő durva büntetését. Ezzel szemben, az autonómiát támogató szülők gyerekei sokkal kisebbnek érzékelik az őszinteséggel járó veszélyt, így kevésbé fognak deceptív viselkedéseket alkalmazni.³⁴

27 Kovács, 2009: 51–53.

28 Prodan et al., 2022: 1636.

29 Lee, 2013: 94; Prodan et al., 2022: 1636.

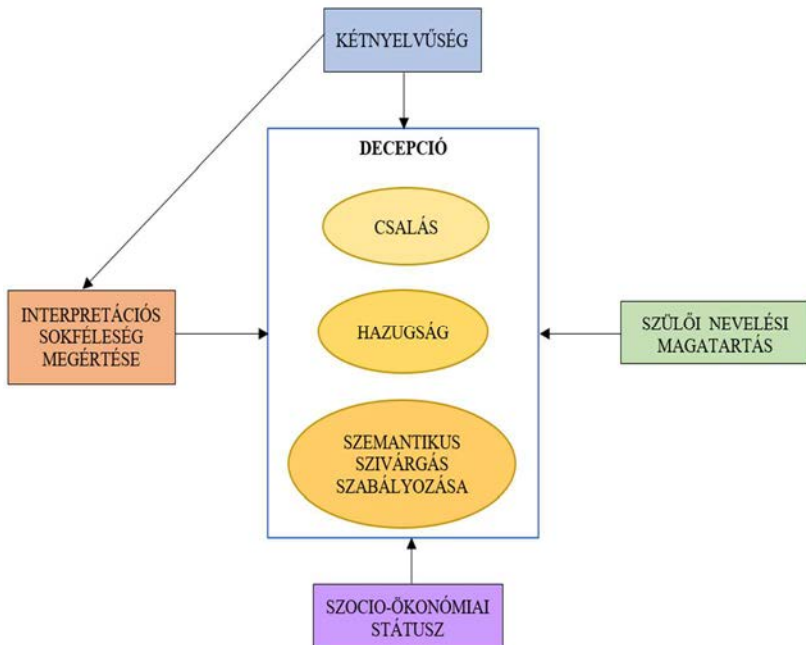
30 Kelly–Worell, 1978: 187.

31 Kotaman, 2016: 11.

32 Ma et al., 2015: 11.

33 Prodan et al., 2022: 1636.

34 Bureau–Mageau, 2014: 233.

1. ábra: Szocio-kognitív készségek és kétnyelvűség kapcsolatai³⁵

4 Célok

Mivel jelen ismereteink szerint csupán egyetlen kutatás³⁶ vizsgálta a kétnyelvűség, deceptió, tudatelmélet és szociális faktorok közti kapcsolatot, elsődleges célunk megvizsgálni, hogy milyen összefüggések mutathatóak ki a konstruktumok között 3. és 4. osztályos kétnyelvű diákok körében. Célunk tehát felmérni, a kétnyelvűség és a tudatelmélet, deceptió, illetve a szülői nevelési magatartás kapcsolatait. További célunk kimutatni, hogy miként függenek össze a deceptív viselkedések (csalás, hazugság, szemantikus szivárgás szabályozása) az interpretációs sokféleség megértésével, vagyis a konstruktív tudatelmélettel.

35 Prodan et al., 2022: 1626.

36 Prodan et al., 2022: 1621–1643.

5 Hipotézisek

1) Feltételezzük, hogy a deceptió (csalás, hazugság, szemantikus szivárgás szabályozása) pozitív összefüggésben áll a konstruktív tudatelmélettel. Annak ellenére, hogy kevés kutatás mérte fel a deceptió és konstruktív tudatelmélet (interpretációs sokféleség megértése) közti kapcsolatot³⁷, számos kutatás kimutatta a tudatelmélet és a deceptió közti pozitív összefüggést.³⁸ Az eredmények alapján azok a gyerekek, akik fejlett tudatelmélettel rendelkeznek, hajlamosabbak a hazugságra, csalásra, mivel képesek figyelembe venni a beszélőpartner hiedelmeit, és megértik, hogy különböző személyek másképp reprezentálják ugyanazt a valóságot. Ahhoz viszont, hogy meggyőző és az eredeti hazugsággal összhangban levő kijelentéseket állíthassanak elő, a gyerekeknek tisztában kell lenniük a beszélőpartner változó mentális állapotával. Tehát a szemantikus szivárgás szabályozása komplexebb tudatelméleti képességeket igényel, azaz a konstruktív tudatelméletet.³⁹

2) Feltételezzük, hogy a konstruktív tudatelmélet (interpretációs sokféleség megértése) mediálja a kétnyelvűség és a megtévesztő viselkedések közti kapcsolatot (csalás, hazugság, szemantikus szivárgás szabályozása). Kutatások kimutatták, hogy a kétnyelvűség magasabb szintű tudatelméleti képességekkel asszociálható.⁴⁰ Ugyanakkor, a fejlettebb tudatelméleti képességek gyakoribb deceptióval járnak gyerekek esetében.⁴¹ Lee a deceptiót „akcióban levő tudatelméletnek” nevezte.⁴² Ennek értelmében, következtethetünk arra, hogy a kétnyelvűség is pozitívan asszociálható a megtévesztő viselkedésekkel, illetve hogy a gyerekek hazugságát pozitívan előre jelzi a tudatelmélet fejlettségi szintje.⁴³

3) Feltételezzük, hogy a gyerekek csalása és hazugsága pozitív összefüggésben áll a szülői elutasítással és túlvédéssel. A kutatások alapján a szülői magatartások befolyásolhatják a gyerekek deceptióját. Kelly és Worell azt találták, hogy a rideg szülői magatartás gyakoribb csalással függ össze serdülők eseté-

37 Moldovan et al., 2020: 1–3; Prodan et al., 2022: 1621–1643.

38 Lee, 2013: 91–94; Lee–Imuta, 2021: 539; O’Connor–Evans, 2019: 338; Talwar–Lee, 2008: 876–878.

39 Lee–Imuta, 2021: 539; Prodan et al., 2022: 1621–1643; Talwar–Lee, 2008: 876–878.

40 Goetz, 2003: 11–13; Kovács 2009: 51–53; Schroeder, 2018: 2.

41 Lee–Imuta, 2021: 539; Talwar–Lee, 2008: 876–878.

42 Lee, 2013: 91.

43 Prodan et al., 2022: 1634–1636.

ben.⁴⁴ Eguaras és Erostarbe 13 kutatás áttekintésével azt következtették, hogy a gyerekek hazugsága összefügg az alacsony érzelmi melegséggel és a kommunikáció hiányával jellemezhető szülő-gyerek kapcsolattal.⁴⁵ Ugyanakkor a hazugság gyakoriságával összefügg a magas szülői kontroll és a durva nevelési stílus. Lényegében, az autonómia megfosztása az őszinteség gátlásához vezethet,⁴⁶ amiből feltételezhetjük, hogy a magas szülői túlvédés a gyerekek gyakoribb hazugságával függhet össze.⁴⁷

4 Módszer és eljárás

4.1 Résztvevők

A G*Power program segítségével kiszámoltuk, hogy a korrelációs kutatáshoz 67 résztvevőre van szükségünk (statisztikai erő = 0,80). Kutatásunk célcsoportja a Bolyai Farkas Elméleti Líceum és a II. Rákóczi Ferenc Római Katolikus Teológiai Líceum 3. és 4. osztályos diákjai. Minden diáknak kiosztottunk egy kérdőív-csomagot és a beleegyezői nyilatkozatot. Összesen 53 szülő adta beleegyezését, hogy gyereke részt vehessen kutatásunkban, így 31 harmadik osztályos-, és 22 negyedik osztályos gyerekekkel dolgozhattunk tovább. A kutatásban való részvétel önkéntes módon történik, és csak a beleegyezői nyilatkozattal rendelkező gyerekek kerültek be a vizsgálatba.

4.2 Eszközök

Jelen kutatásban alkalmazott kérdőívek és teszt-feladatok a kutató által voltak lefordítva magyar nyelvre, majd visszafordítva az eredeti nyelvre, angolra, amit egy harmadik fél ellenőrzött.

Kétnyelvűség. A kutatásba bevont gyerekek mind kétnyelvűeknek tekinthetők, mivel többségük anyanyelve a magyar, de tanulnak román és angol nyelvet az iskolában, és az ország hivatalosan beszélt nyelve a román. Hangsúlyozni kell, hogy a romániai magyarság az ország legnagyobb kisebbségének számít, ez pedig automatikusan maga után vonja a kétnyelvűség valamelyik

44 Kelly–Worell, 1978: 187.

45 Eguaras–Erostarbe, 2021: 155–157.

46 Bureau–Mageau, 2014: 233.

47 Prodan et al., 2022: 1636.

szintjét, például hogy a gyerekek otthon magyarul beszélnek, de az iskolában románul; vagy, a gyerekek az egyik szülővel magyarul beszélnek, a másikkal románul; vagy, a gyerekek otthon magyarul beszélnek, de az iskolán kívüli tevékenységeken románul stb. Ennek felmérésére a szülők kitöltötték a „Nyelvi és szocio-kulturális háttér kérdőív”-et, amely a szocio-demográfiai adatok mellett a gyerek környezetében beszélt nyelvekre, illetve a gyerek és szülők anyanyelvére vonatkozó kérdéseket is tartalmaz.

Csalás, Hazugság és a Szemantikus szivárgás szabályozása. A Trivia Játék módosított verzióját a deceptív, azaz becsapásos/megtévesztős viselkedések előidézésére fejlesztettek ki, mely során a gyerekek a tudatelmélet egy komplexebb komponensét is kell alkalmazzák, az interpretációs sokféleség megértését.⁴⁸ A játék az E-Prime programon keresztül mutat be 5 trivia kérdést magyar nyelven. Mindegyik dián egy kérdés jelenik meg, három válaszlehetőséggel, a helyes választ pedig a következő dián lehet megtekinteni. Ugyanakkor bizonyos kérdések esetében a gyerekek magyarázatot kell adjanak válaszukra, hogy megnyerjék a játékot.

A diák között két billentyűvel lehet navigálni, egyik billentyű lenyomásával lehet előre lépni, egy másik billentyűvel pedig visszalépni. Az elején a kutató ezt megmutatja, majd megkéri a gyereket, hogy egyedül menjen végig a diákon. A játék két „kontroll” kérdéssel kezdődik, melyek célja a játékszabályok megismertetése. Ezek a kérdések könnyebbek, ugyanis általános és ismert információkat igényelnek (pl. Románia fővárosa: a. Bákó, b. Temesvár, c. Bukarest).

Két kérdés az interpretációs sokféleség magas szintű megértését igényeli, ugyanis a gyerekek két csoport (gyerekek és szülők) nézőpontját kell figyelembe veyék, és ezek függvényében adjanak magyarázatot. Ugyanakkor, a csalás és hazugság előidézésére, két kérdés teljesen fiktív, így lehetetlen rájuk „helyesen” válaszolni anélkül, hogy meglessék a választ (pl. Ki fedezte fel Tunéziát? a. Vasco da Gama, b. Edward Biplej, c. Profidius Aikman). Ezeknél a kérdéseknél, mielőtt a gyerek válaszolna, a kutató kilép a teremből 3 percre, azt mondván, hogy fel kell vegyen egy sürgős telefonhívást, ezzel megteremtve a gyerekeknek a lehetőséget a csalásra. Amikor a kísérletvezető visszatér, megkérdi a gyereket, hogy megnézte-e a helyes választ. A másik, komplexebb kérdésnél, ha a gyerek lesett, nem csak a választ találta meg a másik dián, hanem a válasza adott magyarázatot is. Azok a gyerekek, akik csaltak, és tagadták

48 Talwar–Lee, 2008: 876–878.

ezt, a következő dián találtaktól eltérő és elfogadható indoklást kellett adjanak, hogy megnyerjék a játékot.

Konstruktivista tudatelmélet. A tudatelmélet egy komplexebb, másodfokú szintjét a Konstruktivista Tudatelmélet Interjú-val vizsgáljuk.⁴⁹ A kérdések célja felmérni a gyerekek azon képességét, hogy egy más személy nézőpontjából értelmezzenek egy adott helyzetet, figyelembe véve a közrejátszó mentális folyamatokat (ToMc).

A kérdőív 10 helyzetet tartalmaz, melyben egy vagy két személyt vizuális, auditív vagy verbális ingerekkel szembesítenek. A gyerekek a személyek mentális folyamatairól kell érveljenek, mely során tükröződik az interpretációs sokféleség megértése, vagyis másodrendű tudatelméletük fejlettsége. Az interjú során a tudatelmélet hat különböző kognitív folyamaton keresztül mérhető: emlékezet, figyelem, megértés, összehasonlítás, tervezés és következtetés. Példa az emlékezeti helyzetre: „Lehetséges, hogy két személy ugyanabban az időben nézze, ahogyan egy bizonyos dolog történik, mindketten lassan és halljanak mindent, de teljesen másképp emlékezzenek rá?” Mindegyik kérdés során a gyerekek válaszolhatnak „igen”-nel vagy „nem”-mel. Az „igen” válaszok esetében magyarázatot kell adjanak az adott helyzetre, ami történhet mentális folyamatok magyarázatával, vagy nem-mentális folyamatok figyelembevételével.

A fenti kérdésre, ha a gyerek mentális-folyamatok alapján ad magyarázatot, azt válaszolhatja, hogy „Igen, mert a személyek más dolgokra figyeltek”. Egy hasonló válasz igényeli az interpretációs sokféleség megértését. Egy másik válaszlehetőség ha a gyerek nem veszi figyelembe a mentális folyamatokat, például „Igen, mert az egyik személy nem látta jól, hogy mi történik”. Minden kérdés esetében tehát fontos, hogy a gyerek milyen magyarázatot ad a bizonyos kognitív folyamatokat tükröző helyzetekre.

Szülők nevelési magatartása. A szülői nevelési magatartások felmérésére az EMBU (Egna Minnen Beträffande Uppfostran) önkítöltő kérdőíveket alkalmaztuk. Az EMBU-P változat a szülők szemszögéből méri fel a nevelési magatartásokat⁵⁰, így a szülők minden kijelentést egy 1-től 4-ig terjedő Likert-skálán pontozhattak (1 = Szinte soha, 4 = Szinte mindig). A kérdőív jelen kutatásban alkalmazott változata két alskálát mér: 17 item tartozik az Érzelmi melegség alskálához (pl. „Kisegíti gyermekét, ha egy nehéz feladattal áll szem-

49 Weimer et al., 2017: 41–43.

50 Castro et al., 1997: 232.

ben.”), és 18 item az Kontroll alskálához (pl. „Ön akarta eldönteni, hogy gyermeke hogyan öltözködjön, vagy hogyan nézzen ki.”).

A szülők nevelési magatartását a gyerekek szempontjából is felmértük, az EMBU-A kérdőívvel.⁵¹ A gyerekek minden kijelentést egy 1-től 4-ig terjedő Likert-skálán (1 = Soha, 4 = Mindig) kellett értékeljenek, illetve először az anyára, majd az apára vonatkozó kérdőívet töltötték ki. A kérdőív jelen kutatásban alkalmazott változata három alskálát mér: 19 item tartozik az Elutasítás alskálához (pl. „Gyakran szokott megbüntetni anyukád/apukád, még apróságokért is?”), 19 item az Érzelmi melegség alskálához (pl. „Úgy érzed, hogy anyukád/apukád szeret veled lenni?”), és 11 item a Túlvédés alskálához (pl. „Anyukád/apukád megtiltja, hogy olyan dolgokat csinálj, amit az osztálytársaidnak megengednek, mert fél, hogy valami történik veled?”).

Szorongás és depresszió. A gyerekek szorongási és depressziós tüneteinek felmérésére alkalmaztuk a RCADS skálát (Revised Children's Anxiety and Depression Scale). A kérdőív a DSM-IV (Mentális zavarok diagnosztikai és statisztikai kézikönyve) szerinti specifikus diagnosztikai kategóriákra tér ki.⁵² A Szociális Szorongás alskálához tartozik 9 item (pl. „Attól tartok, hogy nevelésednek tűnök”), a Pánikzavar alskálához 9 item (pl. „Hirtelen azt érzem, hogy nem kapok levegőt, anélkül, hogy tudnám, miért.”), a Major Depresszió alskálához 10 item (pl. „Szomorúnak vagy üresnek érzem magam.”), a Szeparációs Szorongás alskálához 7 item (pl. „Félek távol lenni a szüleimtől.”), a Generalizált Szorongás alskálához 6 item (pl. „Mindenféle dolog miatt aggódom”), míg az Obszesszív-Kompulzív alskálához 6 item tartozik (pl. „Egy bizonyos dologra kell gondoljak (például számok vagy szavak), hogy ne történjen semmi rossz.”). A RCADS egyik változatában a gyerekek kellett egy 1-től 4-ig terjedő Likert-skálán (1 = Soha, 4 = Mindig) értékeljék mindegyik kijelentést, míg egy másik változatában a szülők kellett hasonlóan kitöltsék a kérdőívet, gyermekükre vonatkozóan.

4.3 Kutatási design

Vizsgálatunk keresztmetszeti korrelációs kutatás, amelyben összefüggéseket vizsgálunk a kétnyelvűség, a tudatelmélet, a megtévesztés, illetve bizonyos szocio-emocionális faktorok között. Jelen tanulmány viszont elméleti kutatás,

51 Gerlsma et al., 1991: 1248–1249.

52 Chorpita et al., 2000: 840–841.

amely tartalmazza a folyamatban levő felmérésekre vonatkozó feltételezett eredményeket.

4.4 Eljárás

Kutatásunk során a kolozsvári Babeş-Bolyai Tudományegyetem és a marosvásárhelyi Bolyai Farkas Elméleti Líceum együttműködési szerződést kötöttek. Első lépésként a szülők beleegyezői nyilatkozatot kaptak gyermekeik vizsgálatban való részvételéhez, valamint egy kérdőív-csomagot, amely a következőket tartalmazta: EMBU-P, LSBQ, RCADS szülői változata. A vizsgálatba csak az aláírt beleegyezői nyilatkozattal, és a szülei által kitöltött kérdőívvel rendelkező gyerekek kerülhettek be.

Később, a bevont gyerekek, akik részt szeretnének venni a kutatásban, egyénileg lesznek felmérve. A Konstruktív Tudatelmélet Interjú során megfigyeljük a gyerekek bizonyos társas interakciókhoz való viszonyulását, melyek feltételezik egy más személy nézőpontjának megértését, vagyis a tudatelméletet. Továbbá, az E-Prime program, pontosabban a „Preferenciák játék” segítségével megvizsgáljuk, hogy a gyerekek miként tudják figyelemmel kísérni és aktualizálni egy másik személy perspektíváját, és hogyan gátolnak bizonyos kognitív és szociális válaszokat, hogy hamis vélekedéseket alakítsanak ki. A vizsgálati próbák játékos formában lesznek alkalmazva, és átlagosan 30 percet vesznek igénybe.

Ezen kívül a gyerekek ki kell töltsenek három kérdőívet, az EMBU-A anyára és apára vonatkozó változatait, illetve a RCADS gyerekekre vonatkozó változatát. A gyerekeknél alkalmazott vizsgálati próbák nem járnak semmilyen kockázattal vagy kellemetlenséggel. Ha a gyerekek nem szeretnének részt venni többé, bármilyen negatív következmény nélkül a vizsgálatot félbeszakítjuk, ugyanis a részvétel önkéntes módon történik.

Az adatfelvétel második része, vagyis a gyerekek egyéni felmérése jelen dolgozat elkészítésekor még nem valósult meg.

5 Eredmények

Feltételezzük, hogy a gyerekek azon döntése, hogy csajjanak a játékon, pozitív kapcsolatban lesz az interpretációs sokféleség megértésével, vagyis a konstruktív tudatelmélettel. Ennek értelmében, azok a gyerekek, akik több pontot

érnek el a Konstruktív Tudatelmélet Interjún, azaz jobban megértik, és sikerebben érvelnek a helyzetek mögött végbemenő mentális folyamatokról, hajlamosabbak lesznek a vizsgálatvezető hiányában meglesni a helyes választ a „Preferenciák Játékán”. Emellett a fejlettebb tudatelmélettel rendelkező gyerekek nagyobb valószínűséggel nem fogják bevallani azt, hogy csaltak. Ugyanakkor, sikerebben fent fogják tartani eredeti hazugságuk koherenciáját.⁵³

Ez annak köszönhető, hogy a fejlettebb tudatelmélettel rendelkező gyerekek képesek figyelembe venni más személyek mentális folyamatait, hiedelmeit, így nagyobb valószínűséggel próbálhatnak meg csalni vagy hazudni, arra gondolva, hogy a másik személy nincs ahonnan ezt megtudja.⁵⁴ Emellett, ha megértik, hogy a beszélőpartner arra számít, hogy az eredeti információra (a hazugságra) építsék további állításaikat, kevesebb esélye van a hazugság lelepleződésének.⁵⁵

Feltételezzük, hogy a kétnyelvűség pozitívan fog összefüggeni a gyerekek decepciójával. Ugyanakkor feltételezzük, hogy ezt a kapcsolatot a tudatelmélet fogja mediálni. Ennek értelmében, a kétnyelvűség előre jelzi a csalást, hazudást és szemantikus szivárgás szabályozását, viszont csupán a tudatelméleten keresztül. Azok a gyerekek tehát, akik kétnyelvűek, valószínűleg nagyobb pontot fognak elérni a Konstruktív Tudatelmélet Interjún, vagyis fejlettebb tudatelméleti képességekkel rendelkeznek.⁵⁶ Ez pedig hozzájárul ahhoz, hogy a kétnyelvű gyerekek hajlamosabbak lesznek csalni és hazudni a „Preferenciák Játéka” során, viszont sikerebbek lesznek hazugságuk fenntartásában.⁵⁷

Végső soron feltételezzük, hogy a szülői elutasítás és túlvédés pozitívan fog összefüggeni a gyerekek csalásával és hazugságával.⁵⁸ Ennek értelmében, minél kontrollálóbbr, ridegebb, elutasítóbb magatartással rendelkezik a szülő, annál nagyobb valószínűséggel fog a gyerek csalni a „Preferenciák Játéka” során, és hazudni ezzel kapcsolatosan, mivel ez már egy betanult stratégiaként működik, a feltételezett szülői büntetés elkerülése végett. Az eredményekben egyaránt mérvadó lesz a szülők, illetve a gyerekek nézőpontja is (EMBU-A és EMBU-P).

53 Moldovan et al., 2020: 1–3; Prodan et al., 2022: 1634–1636.

54 Lee–Imuta, 2021: 539; Talwar–Lee, 2008: 876–878.

55 O’Connor–Evans, 2019: 338; Talwar et al., 2007: 808–809.

56 Goetz, 2003: 11–13; Kovács 2009: 51–53; Schroeder, 2018: 2.

57 Prodan et al., 2022: 1636.

58 Bureau–Mageau, 2014: 233; Kelly–Worell, 1978: 187; Ma et al., 2015: 11; Prodan et al., 2022: 1636.

6 Következtetések

Kutatásunk egyedi módon vizsgálja a kétnyelvűséghez tartozó szocio-kognitív faktorokat, ezzel fényt vetve a gyerekek megtévesztő viselkedésének kontextuális, szülői és kognitív előre jelzőire. Előző kutatások arra utalnak, hogy a kétnyelvű gyerekek tudatelmélete fejlettebb⁵⁹, ugyanakkor, a fejlettebb tudatelméletű gyerekek nagyobb valószínűséggel hazudnak, és képesek megőrizni hazugságuk hihetőségét.⁶⁰ Emellett a hazugságot bizonyos kontextuális faktork is befolyásolják, mint például a szülői nevelési magatartás.⁶¹

Mindezek a felmérések hozzájárulnak Prodan és munkatársai kutatási adatainak kiegészítéséhez,⁶² illetve a kétnyelvűséggel kapcsolatos szakirodalmi adatok bővítéséhez. Emellett az eredmények betekintést nyújthatnak az ösztönzést elősegítő stratégiák megtervezésébe és végrehajtásába is.

Irodalomjegyzék

- Bialystok, E. – Craik, F. I. M.: How does bilingualism modify cognitive function attention to the mechanism. *Psychonomic Bulletin and Review*, 29 (2022) 4: 1246–1269.
- Bureau, J. S. – Mageau, G. A.: Parental Autonomy Support and Honesty: The mediating role of identification with the honesty value and perceived costs and benefits of honesty. *Journal of Adolescence*, 37 (2014) 3: 225–236.
- Castro, J. – de Pablo, J. – Gómez, J. – Arrindell, W. A. – Toro, J.: Assessing rearing behaviour from the perspective of the parents: A new form of the Embu. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, 32 (1997) 4: 230–235.
- Chorpita, B. F. – Yim, L. – Moffitt, C. – Umemoto, L. A. – Francis, S. E.: Assessment of symptoms of DSM-IV anxiety and depression in children: A revised child anxiety and depression scale. *Behaviour Research and Therapy*, 38 (2000) 8: 835–855.
- Dahlgren, S. O. – Almén, H. – Dahlgren Sandberg, A.: Theory of mind and

59 Goetz, 2003: 11–13; Kovács 2009: 51–53; Schroeder, 2018: 2.

60 Lee–Imuta, 2021: 539; Talwar–Lee, 2008: 876–878.

61 Bureau–Mageau, 2014: 233; Eguaras–Erostarbe, 2021: 155–157; Kelly–Worell, 1978: 187.

62 Prodan et al., 2022: 1621–1643.

- executive functions in Young Bilingual Children. *The Journal of Genetic Psychology*, 178 (2017) 5: 303–307.
- Eguaras, S. G. – Erostarbe, I. I.: El Papel de las prácticas de crianza en la mentira antisocial infantil: Una Revisión Sistemática. *Papeles Del Psicólogo – Psychologist Papers*, 42 (2021) 2: 152–159.
- Gerlsma, C. – Arrindell, W. A. – van der Veen, N. – Emmelkamp, P. M. G.: A parental rearing style questionnaire for use with adolescents: Psychometric Evaluation of the EMBU-A. *Personality and Individual Differences*, 12 (1991) 12: 1245–1253.
- Goetz, P. J.: The effects of bilingualism on theory of mind development. *Bilingualism: Language and Cognition*, 6 (2003) 1: 1–15.
- Kelly, J. A. – Worell, L.: Personality characteristics, parent behaviors, and sex of subject in relation to cheating. *Journal of Research in Personality*, 12 (1978) 2: 179–188.
- Kotaman, H.: Impact of rewarding and parenting styles on young children's cheating behavior. *European Journal of Developmental Psychology*, 14 (2016) 2: 127–140.
- Kovács, Á. M.: Early bilingualism enhances mechanisms of false-belief reasoning. *Developmental Science*, 12 (2009) 1: 48–54.
- Lee, K.: Little liars: Development of verbal deception in children. *Child Development Perspectives*, 7 (2013) 2: 91–96.
- Lee, J. Y. – Imuta, K.: Lying and theory of mind: A meta-analysis. *Child Development*, 92 (2021) 2: 536–553.
- Ma, F. – Evans, A. D. – Liu, Y. – Luo, X. – Xu, F.: To lie or not to lie? The influence of parenting and theory-of-mind understanding on three-year-old children's honesty. *Journal of Moral Education*, 44 (2015) 2: 198–212.
- McDonald, M. – Mormer, E. – Kaushanskaya, M.: Speech cues to deception in bilinguals. *Applied Psycholinguistics*, 41 (2020) 5: 993–1015.
- Moldovan, M. – Seucan, D. T. – Visu-Petra, L.: Pre-and post-theory of mind and deception: Commentary on Walczyk and Fargerson (2019). *New Ideas in Psychology*, 56 (2020) 100754.
- Prodan, N. – Moldovan, M. – Cacuci, S.A. – Visu-Petra, L.: Interpretive Diversity Understanding, Parental Practices, and Contextual Factors Involved in Primary School-Age Children's Cheating and Lying Behavior. *European Journal of Investigation in Health Psychology and Education*, 12 (2022) 1621–1643.

- Schroeder, S. R.: Do bilinguals have an advantage in theory of mind? A meta-analysis. *Frontiers in Communication*, (2018) 3.
- Talwar, V. – Gordon, H. M. – Lee, K.: Lying in the elementary school years: Verbal deception and its relation to second-order belief understanding. *Developmental Psychology*, 43 (2007) 3: 804–810.
- Talwar, V. – Lee, K.: Social and cognitive correlates of Childrens lying behavior. *Child Development*, 79 (2008) 4: 866–881.
- Weimer, A. A. – Parault Dowds, S. J. – Fabricius, W. V. – Schwanenflugel, P. J. – Suh, G. W.: Development of constructivist theory of mind from middle childhood to early adulthood and its relation to social cognition and behavior. *Journal of Experimental Child Psychology*, 154 (2017) 28–45.
- Wimmer, H. – Perner, J.: Beliefs about beliefs: Representation and constraining function of wrong beliefs in young children's understanding of deception. *Cognition*, 13 (1983) 1: 103–128.
- Yang, H. – Hartanto, A. – Yang, S.: The importance of bilingual experience in assessing bilingual advantages in executive functions. *Cortex*, 75 (2016) 237–240.

Szopos Edina-Cecília

A migráció befolyásolása tekintettel a szakemberhiányra és a munkaerő- megtartásra a romániai magyarok körében

Jelen kutatás célja átfogó képet alkotni a munkaerőhiányról, munkaerőpiaci helyzetképről és az elvándorlásokról a választott mintaterületeken, valamint vizsgálni a megtartásmenedzsmentet, mint stratégiai humán erőforrást szintetizáló funkció hatását a jelenlegi munkaerőpiaci környezetre. Ez a témakör napjainkban egyre nagyobb jelentőséggel bír, mivel sok hozzá kapcsolódó jelenséget befolyásol, mint például a demográfiai adatok változását, környezeti, társadalmi és gazdasági változások mértékét. A téma időszerűségét alátámasztja, hogy a munkaerőpiacon fellépő változás szoros kapcsolatban áll a motiváció és megtartás menedzsmenttel. Ahhoz, hogy lépést tudjunk tartani a globalizáció hatására megjelenő új munkapiaci állásokkal és változásokkal, új módszereket kell megismernünk és alkalmaznunk. A fiatalabb generációt más eszközökkel motiválhatjuk az eredményes és kitartó munkára, mint szü-leink, vagy akár nagyszüleink nemzedékét. A kutatás kísérletet tesz arra, hogy újszerű nézőpontból világítsa meg a munkaerőpiaci helyzetkép és megtartás-menedzsment problémáját, mivel nem csak a jelenlegi helyzetet méri fel, hanem a nemzetközi szakirodalmak alapján új eszközöket és módszereket is javasol megoldásként.

A globális változások, a munkaerőpiac átalakulása világviszonylatban és az egyes országok tekintetében is érzékeltetik hatásukat. Az általam választott mintaterületek azt a célt szolgálják, hogy megfigyeljük ezeket a jelenségeket és hatásukat mikrokörnyezetben vizsgáljam.

1 Elméleti áttekintés

A munkaerőpiac kínálati oldala hatással van a demográfiai folyamatokra. Az Eurostat (2014) felmérése alapján az állapítható meg, hogy 2014-ben romániai és magyarországi szinten évi 6,7 millióról 5 millió főre esett vissza azoknak a személyeknek a száma, akik aktív munkaképes személyek, és akiket a 15–64 év közötti csoportba lehet sorolni. Ez azt mutatja, hogy egyre inkább előregedik az adott ország társadalma. Az Európai Unió szintjén az 1990-es évektől folyamatos növekedés állapítható meg az aktív korú népesség átlagos életkorát tekintve, mindez 2040-ig, viszont utána folyamatos csökkenés várható, mégpedig a bevándorló személyek életkora miatt.¹ Egyre nagyobb igény mutatkozik az előrejelző munkaerőpiaci modellek kapcsán. Ennek az egyik fő oka, hogy a munkaerőpiacok nem tökéletes piacok, az előrejelző modellek nélkül a munkaerőkereslet és -kínálat között nagyobb különbségek lennének, ami munkanélküliséghez vezetne.² A munkaerőpiacon sűrűlódások is kialakulhatnak abban az esetben, ha nem érvényesülnek a tökéletes versenyre előírt feltételek.³ A munkaerőpiaci hiányok felmérése érdekében is modellek kidolgozására van szükség.⁴

A munkaerőpiallappal kapcsolatosan Románia tekintetében nem beszélhetünk nagy eltérésekről. 2018-ban az ország összlakossága 19,5 millió fő volt, ezen belül a nők aránya 51,1%. A születések csökkenő számát megfigyelve az állapítható meg, hogy hasonlóan a magyarországi adatokhoz, Romániában is egyre inkább előregedésről beszélhetünk. Még úgy is, hogy 2015–2018 között, igaz alacsonyabb százalékban, de növekvő tendenciát mutatott a fiatalok (0–14 év) aránya.⁵

Egyes országokban a migráció szorosan összekapcsolódik a munkaerőhiánnyal és a szakképzetlen, diploma nélküli munkaerővel. Az évek folyamán egyre több munkaképes személy vándorol ki Románia területéről. Romániának „a periféria-index vizsgálatával lehatárolt centrum térségében, azaz a fővárosi régióban a magas népsűrűség és urbanizációs szint szorosan összefügg a fejlettséggel. A külföldi tőkebefektetés és a jövedelmi viszonyokat reprezen-

1 Kreiszné-Varga-Várpalotai, 2015: 108.

2 Zimmer, 2012; Lipták, 2014.

3 Lipták, 2014.

4 MAC, 2017.

5 European Commission, 2018; Dajnoki-Sipos-Héder-Kőmives, 2020.

táló GDP értéke között pozitív korrelációs kapcsolat mutatható ki”⁶ Romániai szinten az Európai Unióhoz képest magas munkanélküliségi rátát figyelhetünk meg, viszont relatíve alacsony az üres álláshelyek száma.⁷

Az utóbbi években jelentősebb mértékben a HR munkakörben nélkülözhetetlen feladattá vált a megtartásmenedzsment, mégpedig az olyan munkakörök miatt, amelyekhez szakképzett alkalmazottak szükségesek.⁸ Megállapítható, hogy a Romániában levő vállalkozások nagy részének nincs jól kidolgozott terve, hogyan és milyen módon lehet megtartani az aktuális munkaerő-állományukat.⁹ Ezeket a problémákat nagyban befolyásolják az egyre inkább fellendülő migrációs folyamatok. Ennek kapcsán először is fontos tisztázni, hogy mit is értünk a migráció kifejezés alatt. A migránsok, vagyis a vándorlók és áttelepülők gyűjtőfogalmát azokra a személyekre használják, akik elhagyják, illetve elhagyták hazájukat. Fontos megjegyezni, hogy a migráns kifejezést a határon túli elvándorlásra használják és semmiképpen sem azokra a személyekre, közösségekre értendő, akik felett elmozdították a politikai határokat. Kivándorlóknak és bevándorlóknak pedig azokat a munkavállalókat nevezük, akik gazdasági okokból hagyják el szülőföldjüket.¹⁰

A migráns, kivándorló közösségnek több rétege van. A klasszikus kivándorló, aki úgy megy el, hogy vissza sem tér, tehát relokál. Vannak olyan személyek, akik úgy döntenek, hogy hosszú távra és vannak, akik rövidtávra terveznek kivándorolni. Agunias és Newland a migrációs mintázatokat leginkább a tevékenységeik alapján különböztetik meg, mégpedig 1. átmeneti kivándorlások, 2. tartós kivándorlások, 3. visszavándorlások.¹¹ A migráció formálódhat fentről lefelé, illetve lentől felfelé egyaránt. Felfelé lefelé formáló elem például a regularizációval és az amnesztiával kapcsolatos politika.¹² Cirkuláris migrációnak azt a népességmozgást nevezik, amelyik esetében minimum két határátlépés történt.¹³ A cirkuláris migráció tehát ismétlődő vándorlást jelent.¹⁴

6 Borzán, 2015: 93.

7 Nagy-Kónya, 2017; Hárs-Simon, 2020.

8 Dajnoki-Sipos-Héder-Rima-Kórmíves, 2020.

9 Krajcsák-Kozák, 2018; Cocolakis-Wormstall, 2018; Zerényi, 2019.

10 Ludányi, 2015.

11 Agunias-Newland, 2007.

12 Ciobanu, 2010.

13 Ligeti, 2019.

14 Hautzinger-Hegedüs-Klenner, 2014.

Úgy a múltban, mint a jelenben egyaránt részesei és szemtanúi vagyunk a nagy sokaság népvándorlásának. Leginkább azoknál a személyeknél, csoportoknál, társadalmaknál lehet megfigyelni a tömeges migrációt, amelyek kevésbé fejlettek és leginkább olyan országokba irányulnak, amelyek gazdasági szempontból magasabb szinten vannak, mint például Észak-Amerika vagy Ausztrália. A legtöbb kivándorló fő célkitűzése a jobb gazdasági körülmények és magasabb életszínvonal megteremtése.¹⁵

„Románia munkaerőpiaci és migrációs helyzetképeének bemutatása első-sorban a romániai rendszerváltás óta eltelt időszakra koncentrál, hiszen a harminc évvel ezelőtti – történelmi jelentőségű – események máig ható migrációs és munkavállalási, munkáltatási következményekkel jártak.”¹⁶ Varga E. Árpád azokkal foglalkozott, akik Romániában a ceausescu-i diktatúra alatti és utáni időszakban próbálták elhagyni Romániát akár politikai, vallási, akár gazdasági okokból.¹⁷ Az 1990-es években és a kétezres évek első felében a migrációs döntések meghozatalában jelentős befolyásoló tényező volt, hogy a kelet-európai rendszerváltások gazdaságilag is jelentős átalakulásokat hoztak. Az addigi teljes foglalkoztatás megszűnt, megjelent a munkanélküliség, ami elvándorlási nyomást is jelentett, különösen a kezdeti időszakban, amikor a gazdasági nehézségek különösen súlyos megélhetési problémákhoz vezettek. A még illegálisnak számító határátkelést és az „utazva kereskedés” lehetőségét kihasználva román állampolgároknak nagy aránya vándorolt át Magyarországra.¹⁸ Első-sorban azok mentek külföldre, akiket otthon utolért a munkanélküliség, vagy esetleg olyan munkahelyük volt, ahol a rugalmas időbeosztás lehetővé tette az ingázást. Így alakult ki „lebegő” állapot.¹⁹ A munkavállalási célú migráció nem számolta fel az otthon vonzerejét, a család anyagi biztosítása volt az elsődleges cél.²⁰

„A munkaerőpiacon a kínálatot megjelenítő munkavállalók és a keresletet támaztó munkaadók egymáshoz való viszonya alapján lehet egyensúlyi állapotról, hiányról vagy többletről beszélni. Amikor a munkaerőpiacon egyensúlyi helyzet van, akkor a munkavállalói igények és a felkínált álláslehetőségek illeszkednek egymáshoz. Ugyanakkor a kereslet és a kínálat nem feltétlenül

15 Ludányi, 2015; MAC, 2017.

16 Dajnoki–Sipos–Héder–Rima–Kőmives, 2020: 101.

17 Varga E., 1998.

18 Gödri, 2010; Silasi–Simina, 2007.

19 Okólski, 2001; European Centre, 2011.

20 Gödri, 2010; Hárs–Simon, 2020.

esik egybe bizonyos szempontok, mint például az elvárt és a meglévő tapasztalat, tudás és képességek mentén, valamint általában az információáramlás sem tökéletes, ezért többnyire egyensúlytalanság tapasztalható a munkaerőpiacon.²¹ Munkaerőhiány tekintetében egy egyensúlytalanság jelenik meg, amely hosszabb időig jelen van a munkaerőpiacon.²² A kiváltó ok, hogy „a munka-vállalók iránti kereslet meghaladja azon munkavállalók kínálatát, akik megha-tározott helyen és időpontban, adott munkabérért és munkafeltételek mellett hajlandóak lennének dolgozni”²³ Olyan esetekben is munkaerőhiányról beszélhetünk, amikor a munkaerőpiacon több munkakör marad, mert nem áll rendelkezésre megfelelő képzettséggel rendelkező munkaerő.²⁴ Ez a probléma az Európa Unió egészét érinti. Az EUROSAT szerint 2013 óta növekszik na-gyobb mértékben a betöltetlen állások száma, a 2013 első negyedévi 1,4%-ról, 2017 negyedik negyedévére 2%-ra nőtt.²⁵

TÍPUS	OKOK	
	Változások a munkavállalói (kínálati) oldalon	Változások a munkaadói (keresleti) oldalon
Kvantitatív munkaerő-hiány	<ul style="list-style-type: none"> ▪ népességcsökkenés ▪ elvándorlás ▪ aktív munkavállalók arányának csökkenése 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ termékek és szolgáltatások jelentős mennyiségi növekedése
Kvalitatív munkaerő-hiány	<ul style="list-style-type: none"> ▪ munkavállalói elvárások növekedése (bérek, munkafeltételek stb.) 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ technológia gyors fejlődése

1. táblázat: A munkaerőhiány típusai és okai²⁶

Az elmúlt időszakban bekövetkezett makro- és mikrokörnyezeti változások alapján megállapítható, hogy az emberi erőforrás menedzsment a kutatók érdeklődési területének középpontjába került.²⁷ A versenyelőnynek a leglénye-

21 Cocolakis-Wormstall, 2018; Zerényi, 2019: 96.

22 Vasile-Vasile, 2011; Barnow-Trutko-Schede Piatak, 2013.

23 Zerényi, 2019: 96.

24 Boswell-Stiller-Straubhaar, 2004; Horbach, 2014; MKIK GVI, 2018.

25 Krajcsák-Kozák, 2018: 38.

26 Zerényi, 2019: 97.

27 Beardwell-Holden, 1994.

gesebb állandó, meghatározó és tartós forrása az az ember, amely által még tartósabb marad a versenylőny, az emberi képességek a tanulás és fejlődés kapcsán. Az ember azért a leglényegesebb forrás, mert képes tudatosan fejleszteni a szervezetet és képes olyan értékeket beépíteni, amelyek pozitívan és nagy mértékben hozzájárulnak a kreatív, innovatív gondolkodáshoz, valamint a szervezet folyamatos változásaihoz.²⁸ A szervezetek működésére nagy hatással van a HR munkakör és annak feladatköre. Ha ez a munkakör nincs jól kialakítva és betöltve, akkor nagy a valószínűsége, hogy nem lesz versenyképes az adott szervezet. Ez által is felértékelődött ez a szakma és az idő előrehaladtával egyre fontosabb lesz a szervezetek életében és működésében.²⁹ Említést kell tennünk a szervezetelméletekről is, amelyekkel kapcsolatba lehet hozni az emberi erőforrás menedzsment tudományterületének a kialakulását, mert olyan munkavégzési csoport elhatárolását jelenti, amely kapcsán a munkaerő a szervezeten belül folytatott mozgását, a tevékenységekkel kapcsolatos motiváltságot, fejlődést és növekvő hatékonyságot mutat, mindezt tulajdonságok szinten tartásával, illetve növekedésével, s így a szervezet eredményesége is növekvő tendenciát fog mutatni.³⁰

A HR menedzsment munkakör egyik fő feladata az alkalmazottak toborzása. Az idő folyamán a toborzási módszerek és folyamatok is nagyban megváltoztak. Az utóbbi években a Z-generációnak a toborzás tekintetében is már más módszereket kell alkalmaznia. Új toborzási felületeket jelentek meg, mint például a közösségi háló, a chat felületek és különböző online oldalak. A vállalatoknak egyre fontosabb, hogy a frissen diplomázott diákokat felkarolják és alkalmazzák. Annak érdekében, hogy a vállalatok céljukat elérjék, különböző gyakornoki programokat hirdetnek meg, vagy az adott vállalatok együttműködést alakítanak ki az egyetemekkel. A szervezetek egyre jobban azt tapasztalják, hogy motiváló ereje nem csupán a béreknek van. Az alkalmazottakat egyaránt lehet motiválni pszichológiai és szociális ösztönzőkkel.³¹ Fontos megjegyezni, hogy munkakörönként eltérnek a motiváló tényezők és eszközök. E munkafeladat tekintetében van újra szüksége a vállalatnak a HR menedzsment alkalmazottra. Az egyik ilyen munkakör az egészségügyi ellátás, pontosabban az orvosi pozíciók.³²

28 Ujhelyi, 2001.

29 Omeihe, 2012; Poór-Kollár-Pitlik-Szabó, 2017.

30 Bratton – Gold, 1994.

31 Poór-Juhász-Szabó-Kovács-Karoliny, 2018.

32 European Commission, 2014.

Iskolázottság szempontjából megkülönböztetünk szakképzett és szakképzetlen munkaerőt.³³ A szakképzett munkaerő leginkább a humán erőforrás szakterületeken található meg.³⁴ Ahogyan a világ egyre fejlettebb lesz, úgy válik bonyolultabbá a munka és a munkakörök világa is. Egyre összetettebbek lesznek a munkakörök, illetve a munkafolyamatok. Európa szinten nem az a legnagyobb kihívás, hogy felsőfokú végzettséggel rendelkezzenek az emberek, hanem hogy a lehető legtöbb szakképzett munkaerő megtalálja a számára megfelelő szakmát, munkakört.³⁵ A különböző felmérések alapján azt a következtetést lehet levonni, hogy a változó világgazdaságban a munkaerőpiac változása miatt egyre fontosabb és alapelvárás a szakképzés.³⁶

2 Kutatásmódszertan

A következőkben ismertetni szeretném a módszerekkel kapcsolatos főbb tudnivalókat. A kérdőív kitöltése online formába történt. Ezt a kérdőíves kutatást 2021. november elején indítottam el és 2022. december végén zártam le. Alapsokaságnak azokat a személyeket tekintetem, akik Erdélyben születtek, magyar anyanyelvűek és leginkább a 80-as évektől vándoroltak ki külföldre, viszont azokat a személyeket nem vettem figyelembe a kutatásom során, akik Magyarország területére utaztak ki. A mintavétellel kapcsolatosan, a kérdőívek kitöltése előtt egy nagyobb ívű saját elképzelésű és elkészítésű adatbázist hoztam létre, amelyben több kategória alapján olyan személyeket soroltam be, akik külföldön dolgoztak/dolgoznak rövidebb-hosszabb távon. E csoportkategóriák a következők: internetes felületeken megtalálható csoportok régiók szerint, különböző Facebook csoportok országok és települések szerint, erdélyi vallási csoportok, egyházankénti gyülekezetek, az erdélyi települések polgármesterei. A minta nagysága 350 személyből tevődik össze, viszont 318 személy válaszait vizsgáltam, elemeztem, mert ennyien töltötték ki érvényesen a kérdőívet. Statisztikailag ezt a kutatást, ezzel a módszerrel vizsgálva nem lehet reprezentatívnak tekinteni, mivel az alappopuláció e kitöltők számánál jóval nagyobb. Erre a mintára az jellemző, hogy leginkább olyan személyek

33 Indeed, 2021.

34 Policy Brief, 2014.

35 Greig–Glancey–Wilson, 2008; CEDEFOP, 2010; Senarath–Patabendige, 2014; Indeed, 2021.

36 Armstrong–Béduwé–Germe–Leney–Planas–Poumay, 2008.

töltötték ki a kérdőívet, akik 1–5 éven belül vissza szeretnének költözni a szülőföldjükre, illetve nagyjából 2009-es évtől kezdtek el kivándorolni.

Az elmúlt évtizedben a témában készült kutatások során a kutatók elsősorban arra kerestek választ, hogy melyek azok az okok, amelyek a munkaerőhiány kialakulásához vezetnek.³⁷ A kutatókat egyre nagyobb mértékben foglalkoztatja a munkaerőhiány.³⁸

Kutatásom során az alábbi főbb kérdéskörökre keresek választ:

K1: Az erdélyi magyar diaszpórának milyen mértékben és formában írható le jelenléte transznacionális diaszpóráként, esetleg milyen nagyságrendben van jelen az újonnan intézményesülő magyar diaszpórában?

K2: Milyen okok befolyásolhatják a munkaerőhiány kialakulását?

3 Az adatelemzés

3.1 Minta-elemszám ismertetése

Érvényes kérdőívek száma 318 darab, az érvényteleneké 32 darab. A legfiatalabb kitöltő 19 és a legidősebb 88 éves. Az átlagéletkor 35 év és a legtöbb kitöltő életkora 30 év (ld. 2. táblázat).

Nem beszélhetünk szignifikáns különbségről a nemek tekintetében, így egyforma súlyozottsággal vesznek részt a kutatásban. Százalékokban kifejezve ez úgy néz ki, hogy az összes kitöltők száma 318 fő (N=318), közülük 50,6%-a férfi (f=161) és 49,4%-a nő (n=157) (ld. 3. táblázat).

A 318 főből (N=318) 148 személy jelölte azt, hogy a családi állapota házas és ez a mennyiség a teljes kitöltők 46,5%-át teszi ki. A legkevesebben a családi állapotnál az özvegy lehetőséget jelölték, a kitöltők 1,9%-a. Továbbá 81 fő (e=81) párkapcsolatban él, míg az egyedülálló státuszú személyek valamivel kevesebben voltak, 72 fő (e=72) (ld. 4. táblázat).

3.2 Migrációs folyamatot kiváltó okok

Kutatásomból az derül ki, hogy az elsődleges és a legjellemzőbb magyarázata a migrációnak a munkavállalás és az azzal kapcsolatos jólétnövekedés. Ezt a kijelentést Bíró A. Zoltán kutatása is jelentős mértékben alátámasztja.³⁹ A kül-

37 Poór-Kovács-Kolbe-Csapó, 2018.

38 Zerényi, 2019.

39 Bíró A.–Zsigmond, 2005.

Minta elemszám (N)	Érvényes kérdőívek	318 db
	Érvénytelen kérdőívek	32 db
Átlag életkor	35 év	
Medián (középső életkor)	31 év	
Módusz (leggyakoribb életkor)	30 év	
Életkorok átlagos szórása	13 év	
Terjedelem	69 év	
Minimum életkor	19 év	
Maximum életkor	88 év	

2. táblázat: A kutatásban résztvevő személyek életkori eloszlásai

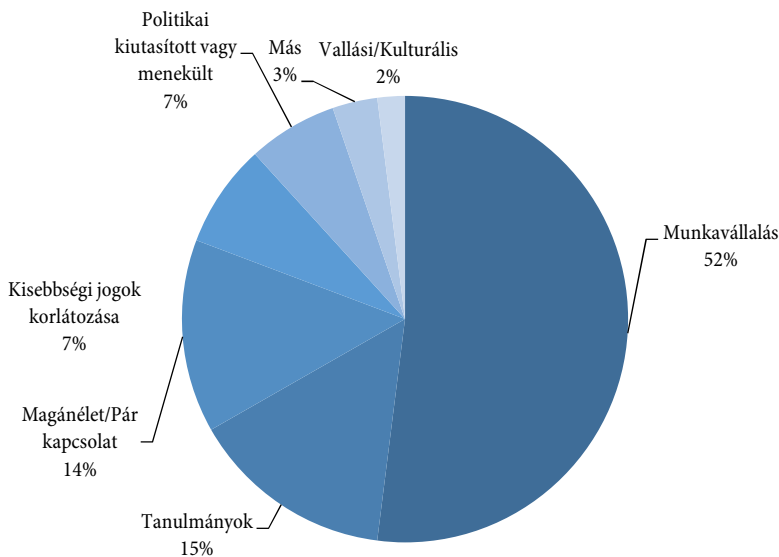
Neme	Gyakoriság	%
Férfi (f)	161	50,6
Nő (n)	157	49,4
Összesen	318	100,0

3. táblázat: A mintapopuláció nemenkénti megoszlása

Családi állapot	Gyakoriság	%
Egyedülálló	72	22,6
Párkapcsolat	81	25,5
Házass	148	46,5
Elvált	11	3,5
Özvegy	6	1,9
Összesen	318	100,0

4. táblázat: A mintapopuláció családi állapot szerinti megoszlása

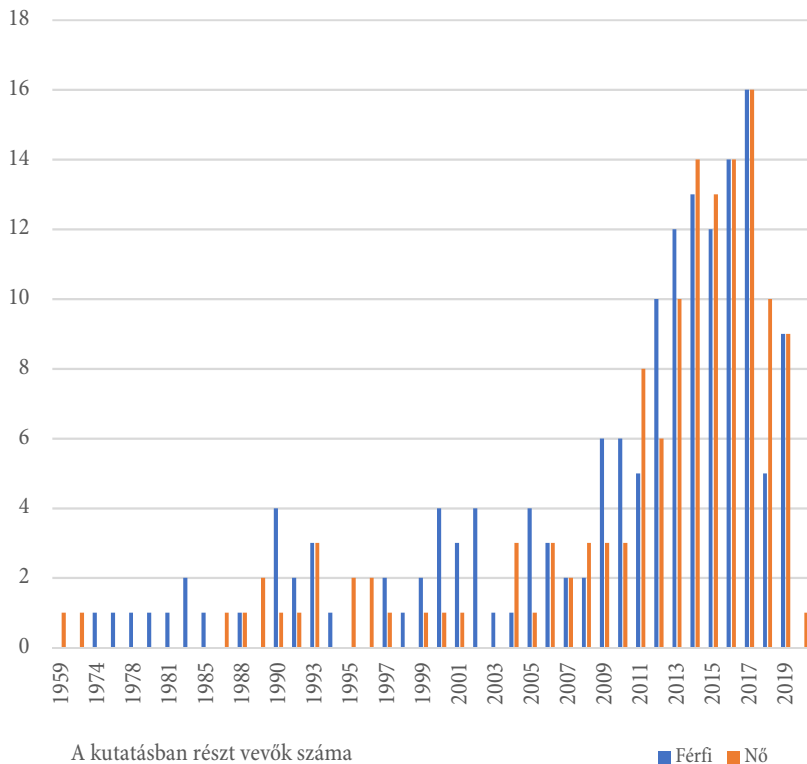
földi munkavállalás egyik legfőbb motiváló tényezője a jobb és biztonságosabb anyagi háttér megteremtése úgy az egyén, mint a család számára. Számszerűleg a második helyen vannak, akik a tanulmányok miatt hagyják el szülőföldjüket. Láthatóan szorosan követi a magánélet és a párkapcsolat motiválta migráció, a várható nehézségek sem riasztanak vissza. Nagyon kevésen (2%) választák azt, hogy vallási, illetve a kulturális megfontolásból hagyják el a szülőföldjüket (1. ábra).

1. ábra: Az elvándorlást indukáló tényezők

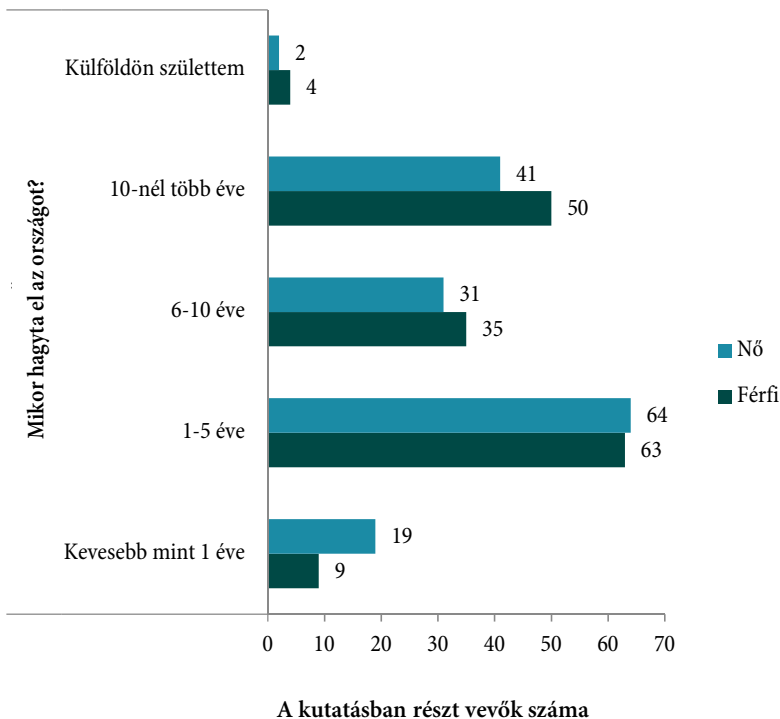
A rendszerváltás előtti években a határország nagy figyelmet szentelt a határok figyelésére és védelmezésére. A nyolcvanas évek előtt és körüli időszakban be volt tiltva az országok közötti határátkelés, ezt a szigorú szabályozást e kutatás eredményei is jól ábrázolják. A nyolcvanas években nagyon kevesen hagyták el az ország területét, más kutatások is azt írják le, hogy akik elhagyták, azok között is a legtöbb illegálisan tette. A kutatásom is ezeket a kijelentéseket támasztja alá: a 2. ábrán jól látható, hogy a rendszerváltás előtt nagyon kevesen vándoroltak ki külföldre. Leginkább 2009-től kezdtek tömegesen kivándorolni.

rolni, amikor már nyitva voltak a határok és legálisan lehetett külföldre utazni. Az is látható, hogy 2006-ban, 2007-ben, 2016-ban, 2017-ben és 2019-ben biológia nemek szerint nők és férfiak egyenlő számban hagyták el az országot.

2. ábra: Külföldi munkavállalás megkezdésének éve nemek szerint

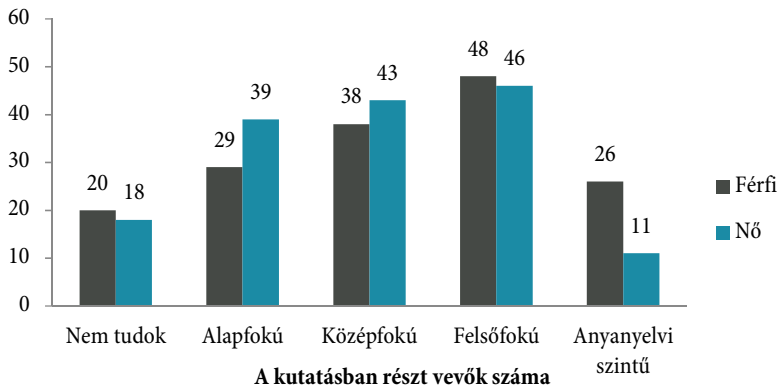
A külföldi munkavállalás időintervalluma nagyban befolyásolhatja, hogy az elkövetkezendő években az adott személy, család mely országban fog letelepedni. A megkérdezettek közül a legtöbb férfi, illetve a legtöbb nő 1–5 éve költözött külföldre. Ezt követően a második legtöbbször a 10-nél több évet jelölték meg. Utóbbiakat nagyban befolyásolja a nyugdíj jogosultság megszerzése külföldön. A minimum 5 éves hivatalos munkavállalás külföldön nyugdíj jogosultságot keletkeztet az adott országban (3. ábra).

3. ábra: A mintapopuláció migrációs évek szerinti eloszlása nemek szerint

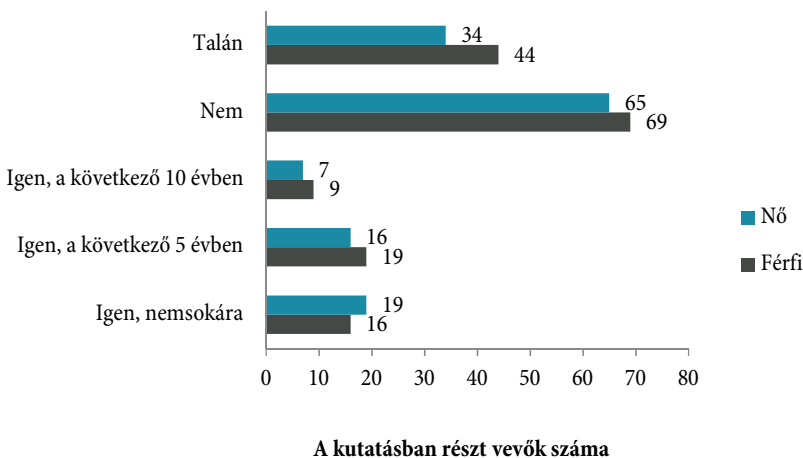
3.3 Munkahelyválasztást befolyásoló tényezők

A migráció mellett való döntés és az idegen országbeli munkavállalásnak fontos tényezője a hivatalos nyelv, illetve a környezeti nyelv ismerete. Romániából sok magyar éppen ezzel összefüggésben költözött át Magyarországra. A kutatásom azt igazolja, hogy jelentős mértékű a romániai magyarok elvándorlása. Jellemzően azokon a vidékeken, ahol nagyobb arányban magyar anyanyelvű személyek élnek (pl. Székelyföldön), napi szintű akadályokba ütköznek a hiányos román nyelvtudás miatt. Az államnyelv ismeretének hiánya jelentősen beszűkíti a munkavállalás lehetőségét, ami a maga során felgyorsítja a kivándorlást (4. ábra).

4. ábra: A mintapopuláció román nyelvtudása nemek szerint

A kitöltők többsége nem szándékozik visszatérni Romániába. A külföldi magasabb életszínvonal, jobb iskoláztatás, több lehetőséggel kecsegtető munkahelyek jelentős vonzerőt képeznek. Minél több ideje tartózkodik valaki külföldön, annál kevésbé valószínű a hazatérése (5. ábra).

5. ábra: Tervezi-e Ön, hogy a külföldön megszerzett szaktudásával Romániában vállaljon munkát?

4 Összegzés

A kutatás kezdete előtt ezzel a témával kapcsolatosan sok kérdés fogalmazódott meg bennem, viszont a legtöbb kérdésemre e kutatás előtt nem kaptam meg a megfelelő választ. Ez a hiányérzet és kíváncsiság ösztönzött arra, hogy elkezdjem kutatni ezt a témát mivel már a szoros baráti körömben, rokonságomban is sok olyan személy van, aki külföldön vállal jelenleg is munkát. A kutatási cél a hosszú távú kivándorlás időtartamának és típusainak felmérése volt. A kvantitatív kutatási módszerrel összegyűjtött információk alapján elmondhatjuk, hogy az erdélyi magyarok főként munkavállalás miatt hagyják el szülőföldjüket. Továbbá a migrációs háttérrel rendelkező személyek legnagyobb hányada rövid időtávra (1-5 éve) költözik idegen országba. Az e csoportba tartozók jelentősen magasabb bérigénnyel rendelkeznek, mint a romániai átlagjövedelem. A kivándorlás nagymértékben befolyásolja a romániai munkaerőhiányt.

Irodalomjegyzék

- Agunias, Dovelyn Rannveig – Kathleen Newland: *Circular Migration and Development: Trends, Policy Routes, and Ways Forward*. MPI, Washington, 2007.
- Armstrong, Russell – Catherine Béduwé - Jean-François Germe – Tom Leney – Jordi Planas – Marianne Poumay: New and emerging issues in vocational education and training. In: *CEDEFOP: Modernising vocational education and training*. Office for Official Publications of the European Communities, Luxembourg, 2008.
- Barnow, Burt S. – John Trutko – Jaclyn Schede Piatak: *Occupational Labor Shortages: Concepts, Causes, Consequences, and Cures*. Kalamazoo, Michigan, W. E. Upjohn Institute for Employment Research, 2013.
- Beardwell, Ian – Len Holden: An Introduction to Human Resource Management, In: *Ian Beardwell – Len Holden (eds.): Human Resource Management: A Contemporary Perspective*. Singapore, Pitman Publishing De Montfort University, Leicester, 1994. 4–10.

- Bíró A. Zoltán – Zsigmond Csilla: *Székelyföld – számokban*. Alutus Kiadó, Csíkszereda, 2005.
- Borzán Anita: „Nyugat és Kelet” avagy Románia területi differenciáltsága. *Journal of Central European Green Innovation*, 1 (2015) 3: 81–96.
- Boswell, Christina – Silvia Stiller – Thomas Straubhaar: *Forecasting labour and skills shortages: How can projections better inform labour migration policies?* DG Employment and Social Affairs. Migration Research Group, 2004.
- Bratton, John – Jeffrey Gold: *Human Resource Management Theory and Practice*. London: Macmillan, 1994.
- CEDEFOP: *Skill mismatch in Europe*. European Centre for the Development of Vocational Training, 2010.
- Ciobanu, Ruxandra Oana: Migrációs minták két romániai falu elvándorlásában. Két esettanulmány tanulságai? In: Hárs Ágnes – Tóth Judit (szerk.): *Változó migráció – változó környezet*. MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézete, Budapest, 2010. 125–144.
- Cocolakis-Wormstall, Michael: *Labour Shortage: Here to stay*. Business Development Bank of Canada, 2018.
- Dajnoki Krisztina – Sipos Norbert – Héder-Rima Mária – Kőmíves Péter Miklós: Mobilitás a határmenti régiókban – Románia. *Pécsi Munkajogi Közlemények*, (2020) 13: 101–128.
- European Centre for the Development of Vocational Training: *Employment-related mobility and migration, and vocational education and training*. Publications Office of the European Union, Luxembourg, 2011.
- European Commission: *Recruitment and Retention of the Health Workforce in Europe*. Publications Office of the European Union, Luxembourg, 2014.
- European Commission: *The 2018 Ageing Report. Economic and budgetary projections for the 28 EU Member States (2016–2070)*. *European Economy*. Institutional Paper, 2018.
- Gödri Irén: *Migráció a kapcsolatok hálójában. A kapcsolati tőke és a kapcsolatháló jelenléte és szerepe az ezredvégi magyarországi bevándorlásban*. KSH Népeségtudományi Kutató Intézet. Budapest, 2010.
- Greig, Malcolm – Keith Glancey – Philip Wilson: *A review of labour shortages, skills shortages and skill gaps*. Migration Advisory Committee, Edinburgh, 2008.

- Hárs Ágnes – Simon Dávid: A külföldi munkavállalás és a munkaerőhiány Magyarországon. In: Fazekas Károly – Köllő János (szerk.): *Munkaerőpiaci tükrök*. MTA Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont Közgazdaságtudományi Intézet, Budapest, 2017. 94–108.
- Hárs Ágnes – Simon Dávid: Külföldi munkavállalás, foglalkozásváltás és szakmaelhagyás. *Külgazdaság*, LXIV (2020) 60–100.
- Hautzinger Zoltán – Hegedüs Judit – Klenner Zoltán: *A migráció elmélete*. Nemzeti Közszerológiai Egyetem Rendészettudományi Kar, Budapest, 2014.
- Horbach, Jens: Determinants of labor shortage – with particular focus on the German environmental sector. *IAB-Discussion Paper*, 2014.
- Indeed Editorial Team: *Skilled Labor: What it is, Skilled vs. Unskilled and Types of Skilled Labor Jobs*. 2021.
- Krajcsák Zoltán – Kozák Anita: Az alkalmazottak erősödő alkupozíciója: Szervezeti alkalmazkodás az új munkaerő-piaci trendekhez. *Marketing és menedzsment*, (2018) 2: 37–46.
- Kreiszné Hudák Emese – Varga Péter – Várpalotai Viktor (2015): A demográfiai változások makrogazdasági hatásai Magyarországon európai uniós összehasonlításban. *Hitelintézeti Szemle*, 14 (2015) 2: 88–127.
- Ligeti Anna Sára: Cirkuláris migráció Magyarországon. *Statistikai Szemle*, 97 (2019) 4: 327–346.
- Lipták Katalin: Változó munkaerőpiac? Munkaerő-piaci előrejelzés Észak-Magyarországon. *Területi Statisztika*, 54 (2014) 3: 220–236.
- Ludányi András: Szétszórtsági magyar sors: múlt, jelen, jövő. *Kisebbségkutatás*, 24 (2015) 2: 113–120.
- MAC: *Assessing labour market shortages – A methodology update*. Migration Advisory Committee, London, 2017.
- MKIK GVI: *A munkaerőhiány vállalati percepciója. Egy empirikus vizsgálat tapasztalatai*. MKIK Gazdaság- és Vállalkozáskutató Intézet, Budapest, 2018.
- Nagy Daniella – Kónya Viktória: *A munkaerőhiány a nemzetközi és a magyar irodalom tükrében*. MKIK Gazdaság- és Vállalkozáskutató Intézet, Budapest, 2017.
- Okólski, Marek: Incomplete Migration: a New Form of Mobility in Central and Eastern Europe. The Case of Polish and Ukrainian Migrants. In: C. Wallace – D. Stola (eds.): *Patterns of Migration in Central Europe*. Palgrave, 2001. 105–128.

Omeihe, Obi: Human resource Imperatives: Does it really matter?

https://www.academia.edu/1823946/Human_resource_Imperatives_Does_it_really_matter (2022. 12. 01.)

Policy Brief: *Skilled Labour: A determining factor for sustainable growth of the nation.* 2014.

Poór József – Juhász Timea – Szabó Katalin – Kovács Ildikó Éva – Karoliny Mártonné: A külföldi tulajdonú vállalatok emberi erőforrás menedzselésének jellegzetességei és sajátos kontingenciafaktorai Kelet-Közép-Európában. *Vezetéstudomány*, 49 (2018) 40–52.

Poór József – Kollár Péter – Pitlik László – Szabó Katalin: A HR jövője. In: Karoliny Mártonné – Poór József (szerk.): *Emberi erőforrás menedzsment kézikönyv: rendszerek és alkalmazások.* Wolters Kluwer, Budapest, 2017. 465–491.

Poór József – Kovács Ádám – Kolbe Tamás – Csapó Ildikó: *Szakemberhiány és munkaerőmegtartás a kulcsmunkakörökben. Kutatási zárójelentés.* Budapest, 2018.

Senarath, S. A. C. L. – Patabendige, S. S. J.: Job-education mismatch among the graduates: A Sri Lankan perspective. *Ruhuna Journal of Management and Finance*, 1 (2014) 2: 1–16.

Silasi, Grigore – Ovidiu Laurian Simina: Romania, a Country in Need of Workers? The Bitter Taste of 'Strawberry Jam'. *The Romanian Journal of European Studies*, (2007): 179–205.

Ujhelyi Mária: *Az emberi erőforrás menedzsment és fejlesztés, valamint a szervezetfejlesztés kapcsolata.* Budapesti Közgazdaságtudományi és Államigazgatási Egyetem, Budapest, 2001. 17–27.

Varga E. Árpád: *Fejezetek Erdély népesedéstörténetéből.* Püski Könyvkiadó, Budapest, 1998.

Vasile, Valentina – Liviu Vasile: *Youths on labour market. Features. Particularities. Pro-mobility factors for graduates. Elements of a balanced policy for labour migration.* Bucharest, 2011.

Zerényi Károly: A munkaerőhiány jellemzése itthon és külföldön. *Prosperitas*, VI (2019) 2: 95–115.

Zimmer, H.: Labour market mismatches. *Economic Review*, (2012) 55–68.

Úr Georgina

A hagyományörzés intézményesítése Kárpátalja magyar közösségeiben

A népi kultúra és a paraszti társadalom is azon hagyományokból táplálkozik, amelyek a régmúlt korok idejében keletkeztek, de ennek ellenére a jelen világra, a 21. századra is hatnak. Bár a történelmi Kárpátalján az idők során az itt élő embereknek számos nehézséggel kellett megkezdniük, a hagyományörzés mindig is szorosan összefonódott az identitás megőrzésére való törekvéssel. A tanulmány célja, hogy bemutassa a kárpátjai kulturális örökség megővésére működtetett szervezeteket, intézményeket és az általuk szervezett közösségi programokat.

1 A néphagyomány szerepe és helye napjaink társadalmában

Napjaink társadalmában a rohamos gazdasági és kulturális fejlődések közepette felmerül a kérdés, hogymiért fontos számunkra a hagyomány? Minek és milyen társadalmi, kulturális és gazdasági jelentősége, szerepe van a ma emberének életében?

A történelem folyamán kialakult értékek összessége a hagyomány, amely a fejlődés folyamán összefonódik a megújulással. Ugyanakkor az új a hagyományokra támaszkodva szakít annak egy részével és újjászületve maga is hagyományt alkot. Ez egy olyan tapasztalat és tudás, amelynek ismerete és használata feltétel egy nép társadalmi, gazdasági és kulturális fejlődéséhez.¹

A társadalom rohamos fejlődésének okán egyes országok és népek kulturális identitása meggyengült és helyenként elveszett. Napjaink globalizációs

1 Beszprémy 2013: 4–5.

folyamatai hagyományos kapcsolataink megszűnéséhez vezethetnek.² Az általános emberi értékek hordozói a néphagyományok, amelynek ismerete az általános műveltség alappillére is. Társadalmunk kulturális örökségének, nemzeti kultúránk nagy múltú elemeinek megőrzése és újjáéledése különösen fontos szerepet játszik rohanó világunkban és a fiatalabb generáció nevelésében. A nemzedékeken át létrehozott közösségi hagyomány összeköt a múlttal és segít eligazodni a jelenben. A felhalmozódott élettapasztalat a legegyszerűbb, és éppen ezért a legfontosabb mindennapi kérdésekre ad, adhat gyakorlati választ.³

A szellemi örökség fontos szerepet tölt be az emberek életében elsősorban a *hagyomány, mint identitás* területén. Nem létezik nemzeti kultúra a lokális, kis közösségek kultúrája nélkül, ahogy közösség sincs kultúra nélkül. Másodszorban nem csökken a *hagyomány, mint kulturális tényező* szerepe sem, ahol a hagyományos paraszti kultúra a népművészet s a népművészeti felfedezések korától, a művészeti alkotótevékenységek megjelenésének kezdetétől a nemzethez tartozás alkotóeleme. Mindezek mellett a hagyomány a társadalom és az egyén életében megjelenik a *pozitív pszichológia* eszközeként is. A közösségi kultúra pozitívan hat az egyén szociális egészségére a népi mesterségek igénybevételével és gyakorlásával, melyek értékeket közvetítenek és hoznak létre. A hagyomány negyedik szegmensét alkotja a *hagyomány, mint gazdasági tényező*, mely a 19. században indult, amikor az eltűnőben lévő paraszti kultúrák miatt megindult a népművészet óriási gyűjtőmozgalma.⁴

Hosszú időn át a hagyomány az ősiesség, a változatlanosság fogalmához kapcsolódott. A hagyomány nemzedékről nemzedékre továbbadódik, ezáltal a megőrzés és a konzerválás fogalma is a hagyomány fogalmát képezte. Ugyanakkor a felvilágosodás korában megjelent a modernitás azon gondolata, amely az új, a változó és a haladó gondolatát szembehelyezi a megőrző hagyománnyal. Az idők során ennek következtében megszületik a felismerés, hogy a hagyomány is, mint történelmi jelenség változik, így állandó és változatlan hagyomány nincs. Ezáltal a hagyomány létrejötte is már az ember tudatos választásán múlik, melyben kiválasztja a múltból a jelenbe átvett szokásokat és annak megőrzését, továbbadását a jövő nemzedékének.⁵ Így a hagyományok átalakulása és változása természetes társadalmi folyamat.

2 Bucherna 2005: 7.

3 Bihari 2015: 3.

4 Beszprémy 2013: 4–5.

5 Vasváry 2014: 566.

A néphagyomány nemcsak a szükséglet, hanem a műveltség része is, ami az élet minden vonatkozásában kiterjed. A hagyományos paraszti társadalomban a gyerekek észrevétlenül nevelkedtek bele szokásokba, gazdasági, kulturális környezetükbe az életkoruknak megfelelő feladatok által. Később ez a folyamat szinte teljesen megszakadt, viszont igény támadt a hagyományok megőrzésére és tanítására. Így létrejöttek az első népköltési gyűjtemények, a leíró etnográfiai munkák, népismereti dolgozatok az 1840–50-es években a Tudományos Akadémia és a Kisfaludy Irodalmi Társaság támogatásával.⁶ A néprajz iskolai tantárgyként való oktatásának igénye először 1918-ban fogalmazódott meg hivatalosan a Néprajzi Társaság előterjesztésében.⁷

Kárpátalján a bátyui Bagu Balázs (1932–2011) volt az, aki kidolgozta az első népismereti tantervet, mellyel 1993-ban beemelte a néprajzot az oktatásba. Pályája alatt vallotta, hogy a népismeret nemcsak néprajzi, hanem a szülőföldre és a magyarságra vonatkozó ismereteket is tartalmaz, így megtartó ereje vana kisebbségben élő kárpátaljai magyarság életében.⁸ Ennek ellenére a kárpátaljai általános és középiskolai oktatásban ma is csak szakkörökön, fakultatív foglalkozásokon találkozhatnak néprajzi ismeretekkel a tanulók.

2 Hagyományok, nemzeti kultúrák Kárpátalján

A 21. századi ember viszonya a hagyományokhoz, a múlt örökségéhez gyakran ambivalens. Az új kultúrába való beilleszkedés a régi kultúra elvesztését eredményezi. A kultúrának számos jelentése ismert. Többek között az emberiség által létrehozott anyagi és szellemi értékek összessége, a művelődésnek valamely területe, illetve valamely népnél, valamely korszakban való megnyilvánulása. Ugyanakkor egy személy művelt mivoltára is vonatkozik. A társadalomtudományi megközelítésében a kultúrához hozzátartoznak a társadalom intézményei, értékei és tapasztalatai, amelyek a szimbólumokat és a különböző megnyilatkozásai formákat kialakították. A szimbólumok, eljárások, értékek halmazagenerációról generációra öröklődik, így az emberi kultúra csak közösségi létben maradhat fenn.⁹

6 Gál 2021: 92.

7 Kriza 2001: 45.

8 Bagu 1993: 5–7.

9 Korpics 2011.

A személyek, közösségek és a kultúra szempontjában jelentős szerepet töltenek be a kultúrházak, szervezetek és intézmények, különböző rendezvények, kiállítások, emlékműhelyek, ünnepnapok, falunapok és fesztiválok, melyek kapcsolódnak az identitástudat kialakulásához, megóvásához és kifejezéséhez. Kárpátalján is működnek olyan kulturális intézmények és szervezetek, melyek tevékenységei segítik a lokális közösségek életében a hagyományok átadását.

2.1 Fesztiválok

A kárpátaljai magyar közösségek kulturális, politikai és szociális érdekeit védő nemzetiségi és társadalmi szervezete a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség, amely 1989-ben alakult Ungváron. A kárpátaljai magyarok legnagyobb tömegeket vonzó ünnepe a Turul-ünnepség, amit 1989-óta minden év júliusában megszerveznek, II. Rákóczi Ferenc fejedelem első győztes csatájára emlékezve. Az ünnepség a tiszaujlaki egykori sóháznál kezdődik, melyen megkoszorúzzák Esze Tamás emléktábláját, majd a Tisza hídján át az emlékműhez vonul az ünneplő tömeg.¹⁰

A Pro Cultura Subcarpathica civil szervezet 2010-ben jött létre. A szervezet hagyományörző, ugyanakkor nyitott a kultúra modern és posztmodern irányzataira és a kortárs kezdeményezésekre. Feladatának tekinti a kárpátaljai magyarság hagyományainak, kultúrájának és világlátásának közvetítését a Kárpát-medencében. A civil szervezet rendezvényeim a közös magyar kulturális értékek megőrzésére és ápolására törekszik. Tevékenysége során együttműködik a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskolával, kárpátaljai és magyarországi szervezetekkel. Célközönségük kicsiktől a nagyokig, fiataloktól az idősekig. Kézműves foglalkozásai a kisebbeket, az előadások és a képzések a felnőtteket, míg a fesztiválok mindenkit megszólítanak. Kárpátalja kulturális életét olyan rendezvényekkel színesítik, mint a Zászlóbontás, KurucFeszt, BercsényiFeszt, DobóFeszt, Bethlen-nap. A szervezet közreműködésével a kulturális rendezvények keretén belül számos külföldi fellépővel találkozhatott a helyi közönség.¹¹

Az első fesztivál 2012-ben a KurucFeszt elnevezésű hagyományörző fesztivállal került megrendezésre, amelynek állandó helyszíne Tiszapéterfalva. Az esemény hagyományörző jellegénél fogva minden évben a Turul-ünnepség

10 Kocsis 2013.

11 Tízéves a Pro Cultura Subcarpathica civil szervezet. 2021.

időpontjához kötődik és a kuruc hagyományokra épít. A fesztiválon bemutatkoznak Kárpátalja népzeneész és néptáncos csoportjai, a helyi értékek megőrzésében feladatot vállaló kézműves szakemberek. Továbbhaladva a programok között 2013-ban szervezték meg először a Bethlen-nap elnevezésű fesztivált Huszt városában. A fesztivál a nevét viselő Bethlen Gábor fejedelem kultuszához kapcsolódva hagyományőrző jelleggel kerül megrendezésre évente. A program résztvevői a helyi néptáncscsoportok előadása mellett, a hagyományos mesterségeket és kézművességeket, népi gyermekjátékokat bemutató sátrak között válogathatnak és szórakozhatnak. A szervezet 2014-ben szervezte meg először a Dobó-napokat Császlócon, Dobó Istvánra emlékezve, ahol az Ung-vidéki népzenei és népművészeti csoportok előadásai szórakoztatják a közönséget. Ugyanakkor hagyományőrzés céljából rendezik meg évente a szüreti és farsangi bálakat, s elevenítik fel a zászlóbontást.¹²

A hagyományok ápolására, továbbadására és a kulturális örökségek népszerűsítésére helyezi a hangsúlyt a kárpátaljai közösségek életben a Búbos Kemence civil szervezet, amely 2013 óta működik Sárosorosi községben. Programjaik között szerepel a Márton-napi hagyományőrző ünnepség, amely 2022. november 19-én hetedik alkalommal került megrendezésre. A településhez a néphagyományból leginkább kapcsolódó ünnepnap, mivel Sárosorosi lakóit egykor „libásoknak” is nevezték. A ragadványnév eredete egészen a benei hegyen töltött napszámos időkre vezethető vissza. A két település közötti réteken és mezőkön a munkások egymás után haladva mindenki hóna alatt megtalálható volt a fehér vászonba csomagolt napi elemózsia. Amikor a nap fénye megcsillant a csomagokon úgy tűnt, mintha mindannyian libát vittek volna magukkal.¹³ Erre emlékezve kerül évente megrendezésre a Márton-napi vigadalom. A rendezvényre kézműves-foglalkozásokkal, Szent Márton ünnepéhez kapcsolódó népszokásokkal és hagyományokkal valamint libatöméssel várják az érdeklődőket.

2.2 Hagományőrző táborok

A Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség évtizedek óta a kárpátaljai magyar pedagógusok és közösségek érdekvédelmi szervezete. A Szövetség rendszeresen szervez gyerektáborokat: az abacus matematika tábor, a szórványvidéken

12 Gál 2015.

13 Sin 2016.

élő magyar gyerekek anyanyelvi írka táborát, a Mikes Kelemen Hagyományörző alkotótáborát és egyéb ének-zene, néptánc és kézműves táborokat.

A Mikes Kelemen Hagyományörző Alkotótábor, közismertebb nevén a „jurtatábor”, közel két évtizede a magyar történelem és kultúra iránt érdeklődő gyermekek egyik kedvenc tábora. Feladata és célja a nemzeti identitás, öntudat erősítése, a természettel való közelebbi kapcsolat kialakítása és a gyakorlati készségek fejlesztése mellett a táborozók történelmi és néprajzi ismereteinek fejlesztése. Ismerteti azokat a témaköröket a magyar nép és magyar történelem kapcsán, amelyekkel iskolai tanulmányaik során csak részlegesen találkoztak. A tanulás mellett lehetőségük adódik a táborban töltött idő alatt kipróbálni a lovaglást és az íjászatot vagy megismerkedni az elődeink viseletével, eszköztárával. Az élő történelmi órák mellett elmélyítik néprajzi ismereteiket a különböző kézműves foglalkozások keretén belül.

A tábor programja minden évben más történelmi témakörben szerveződik, ahol a fiatalok kreatívan, játékosan mélyülhetnek el a magyar történelemben és a magyar hagyományok világában. Betekintést nyerhetnek az ötvösmesterség és a bőrdíszművesség, a szövés-fonás és a vászonkészítés rejtelmeibe. A kézműves foglalkozásokon természetes anyagokból különböző dísz tárgyakat, csuhévirágot, rongybabát készíthetnek. A tartalmas programokat minden este tábortűz zárja meséléssel és népdalénekléssel.¹⁴

A Genius Jótékonyági Alapítvány 2011-ben jött létre. Alapítói a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola és a Kárpátaljai Magyar Pedagógus-szövetség. Tevékenységét elsősorban informális oktatásszervezés és tehetséggondozás alkotja három fő irányban: kárpátaljai magyar középiskolások körében végzett tehetséggondozás, felsőoktatásban tanuló kárpátaljai magyar hallgatók körében végzett tehetséggondozás, és ösztöndíjakkal kapcsolatos információs szolgáltatás. Mindezek mellett fontos szerepet vállal a helyi kulturális értékek megőrzésében is. Emellett a nyári hónapokban különböző tematikájú táborokat szerveznek a sport, színjátszás és művészet kedvelőinek. Rendhagyó módon kerülnek megrendezésre a néptánc és népzenei hagyományörző táborok is.

2022 nyarán hagyományörző jelleggel került megrendezésre az V. Ungvidéki és XII. Bereg-vidéki népzenei és néptánc tábor a 9-16 év közötti fiatalok számára. A tábor otthonadó helyszíne a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Szakgimnáziuma, illetve az Egán Ede Szakképzési Centrum Nagy-

14 Kész 2014.

dobronyi Szakképzési Központja, ahol magyarországi és hazai szakképzett oktatók tartják a foglalkozásokat. A lelkes fiatalok a néptánc és népzene oktatásán kívül a kézműves foglalkozások keretén belül elsajátíthatják a gyöngy-fűzés, agyagozás, korongozás vagy a pokrócszövés és a csuhébaba metódusát.

2.3 Kiállítóterek

A beregszászi főiskola bázisán működik a Polónyi Katalin Kiállító Terem, ami Kárpátalja egyetlen textilmúzeuma. A múzeumot az első adományozójáról, Polónyi Katalinról nevezték el, aki 2011-ben mintegy száz darab textíliát ajánlott fel a főiskola számára. Az idők folyamán a gyűjtemény egyre gazdagabb lett s mára háromszáz textília és a szövés-fonás különböző kellékei találhatók meg, melyek legfőképpen a Beregvidéket reprezentálják. A szöttesek és a különböző technikával készített varrottasok igazi értéktárat képeznek területünkön.¹⁵

Örökségünk megőrzésében és továbbadásában fontos szerepet játszik a Nagyberegi Tájház, melyet a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola működtet. Az intézmény muzeális jellege mellett a kezdetektől fogva foglalkoztató házként is működik, aminek programjairól a Pro Cultura Subcarpathica civil szervezet munkatársai gondoskodnak.

A Nagyberegi Tájház 2013. február 15-én kezdte meg működését egy 1898-ban épült parasztházban. Maga az épület is ennek megfelelően került berendezésre. A tisztaszobában és a konyhában a hagyományos paraszti berendezés látható, míg a hátulsóház és a kamra foglalkoztatóházként üzemel. A tájház kertjében található a főiskola által megalkotott Szikura József Botanikus Kert, ahol mintegy 500 növényfaj megtalálható. Kárpátalja egyetlen olyan intézménye ez, ami múzeumi jellege mellett foglalkoztató házként is funkcionál.

A létesítmény és a hozzá tartozó épületek megfelelő helyszínt biztosítanak a táncházak, kézműves foglalkozások, népi játékok és egyéb programok szervezéséhez. A megszervezett programok fókuszában áll a sütés-főzés, a hagyományos ételek elkészítése, mint a farsangi fánk, labdacserőge vagy a tarkedli. A gazdag szövívkultúra felelevenítésére szöví foglalkozásokat is tartanak, szövíházaként a kamra funkcionál. Foglalkozásaik között továbbá a vászonkészítés és a fonásalkalmak is megjelennek csipkehorgolással kiegészülve.

15 Gál 2015.

A Tájházban heti rendszerességgel tartanak hagyományörző kézműves foglalkozásokat.¹⁶ Az alkalmak tematikája nagyrészt a néphagyományban fellelhető ünnepek köré szerveződik, így a farsang, húsvét, pünkösöd idejéhez igazodik. A tájház előre meghirdeti programjait, ahova Kárpátalja különböző iskoláiból is érkeznek csoportok, hogy belekóstoljanak a hagyományos életmódba, kézművességbe, és megismerjék a tájházat, eszközeit és berendezéseit.¹⁷ Az iskolai tanévet figyelembe véve a programok ősszel kezdődnek egy szüreti rendezvénnyel és tavasz végén, nyár elején zárulnak pünkösdi foglalkozással. A foglalkozások mellett a középiskolások és főiskolás látogatók részletes tárlatvezetést és előadásokat hallhatnak múzeumpedagógiai foglalkozással egybekötve. A beltéri foglalkozások mellett kültérre is tartanak, ahol a hagyományos mesterségek technikáival ismerkedhetnek meg a látogatók: fafaragás, agyagozás, korongozás vagy alkalmanként az íjászattal és a barantázással. Az udvar adja a helyszínt a diótörő, nyári sielő, célba dobó, gólyaláb és az egyéb népi játékokhoz. A tájház színes programjainak mindegyike felnőtteknek és gyermekeknek is hasznos időtöltéssel egybekötött közösségi alkalmat teremt. Rendezvényeik mindenki számára adottak és díjmentesek.¹⁸

A Magyarság Háza mozgalom hagyományörző jelleggel alakult a hagyományörzés és a modernitás jegyében széleskörű programokkal, a különböző korosztályok számára. A szervezet feladata a szórakoztató, kulturális rendezvények és ismeretterjesztő előadások szervezése (film, színház, muzsika, irodalom, képzőművészeti- történeti és fotókiállítások).¹⁹

Kárpátalján az első Magyarság Háza a rahói magyar közösségben épült a Felső-Tisza vidéki szórvány számára, amelyet továbbiak követtek.²⁰ Közülük a nagydobronyinak szerves részét képezi a Nagydobronyi Tájház. A tájház a községre jellemző és az 1920-as 1930-as éveknek megfelelő tárgyi értékekkel és eszközökkel lett berendezve illetve felszerelve. Az intézmény a nagydobronyi népviselet, munkaeszközök, használati tárgyak, bútorok még fellelhető darabjaival került berendezésre. A tájház számos, az évhez kapcsolódó rendezvénynek ad otthont úgy, mint a húsvéti ünnepkör, tojásfestés, pünkösödölés, gyereknapi, ahol hagyományos népi játékok bemutatására és tanulására kerül sor, illetve az évenkénti szüreti bált is itt szervezik. A kárpátaljai hálózat tovább

16 Csurman-Puskás-Gál 2018.

17 Gál 2015.

18 Gál 2023.

19 Magyarság Háza.

20 Elkezdődött az első kárpátaljai Magyar Ház építése Rahón. 2017.

bővült a Munkácsy Mihály Magyar Házzal Munkács központjában, valamint az Ungvári Magyar Házzal.²¹

2.4 Népzene és néptánc

A közösségi értékek megőrzéséért és a kárpátaljai magyar értékek megmentéséért munkálkodik a Kárpátaljai Népfőiskolai Egyesület is, ami a köztudatba először a táncház mozgalmával került be. Az egyesület csatlakozott a magyarországi népfőiskolai mozgalomhoz, amely már évtizedek óta működik kialakítva egy intézményhálózatot. A mozgalomhoz való csatlakozás célja az volt, hogy a kárpátaljai oktatási és politikai érdekképviselő mellett feltérképezésre kerüljön a vidék közösségeinek értékei, hagyományainak és megélhetésének elősegítésére megalakuljon egy átfogó program, szervezeti forma, figyelemmel kísérik és szervezik a Kárpátaljai Értéktár összeállítását.²²

A kárpátaljai táncház-mozgalom 2011 óta mintegy negyven településen van jelen.²³ Salánkon, Verbőcön és Batáron a Kokas Band tart foglalkozásokat dunántúli ugrósokkal, viski és szatmári, szilágysági, kalotaszegi és mezőszegi táncokkal. Bene, Sárosoroszi és Bányú településeken Szilágyi László és felesége Gabriella vezeti a táncházakat. A dunántúli és a moldvai táncok bemutatása mellett népi gyermekjátékot és népdalt is tanítanak. Az Ungvár környéki településeken a Csipkés Együttes foglalkozásai alatt megelevenedtek az összmagyarság, Erdély, Felvidék, Magyarország és Kárpátalja táncai. A táncház-mozgalom hatására jött létre és tevékenykedett a Hímes Néptáncgyűttes is, akik szatmári csárdással, sárközi ugrósokkal, rábaközi és gömöri csárdással ismerteti meg az érdeklődőket.²⁴

A magyarság megmaradásában és a néphagyomány, népzene, néptánc, népi énekek és játékok megőrzésében vállal rendkívül fontos szerepet a beregszászi Rezeda Folkműhely. Tevékenységük legfőbb célja egy olyan közösség formálása, ahol a gyerekek egy nagycsalád tagjaként ismerhetik meg a magyar kultúra színességét. 2016-os megalakulása óta Beregszász kiemelkedő néptánc-népzene műhelye. A műhelyben autentikus magyar néptánc- és népzene oktatása zajlik a hat és tizenennyolc év közöttiek számára. A táncképzés mellett népzene és ének oktatására is van lehetőség. A Rezeda Néptáncgyűttes Kár-

21 Népviseleti kiállítás a Munkácsy Mihály Magyar Házban. 2023.

22 Gál 2014.

23 Lechner 2014.

24 Lechner 2014.

pátalján és határon túl a legnagyobb magyarországi és Kárpát-medencei népzenei fesztiválokon és rendezvényeken képviselteti magát.²⁵

A Tulipán Tanoda Magyar Népművészeti Iskola 2018-as megalakulásától kezdve feladatának tartja a magyar néphagyományok ápolását, fejlődését és a gyermekek életében betöltött szerepét. A tanoda alapítója a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola. A Tulipán Tanoda több kárpátaljai helyszínt tart néptánc-foglalkozásokat. Az intézet legrégebbi bázisa a Péterfalvai Tanoda, ahol néptánc, népi ének, népi vonós, népi harmonika és népi cimbalom tanzakon tanulhatnak a gyerekek. Második bázisintézménye 2019 őszén kezdte meg tevékenységét Nagydobronyban, ahol néptánc, hegedű és citera szakon tanulnak a gyerekek. A Tulipán Tanoda legújabb részlege a beregvégardói Perényi Kultúrúria, ahol 2020 szeptemberében 18 kisdíák kezdett el megismerkedni a néptánc világával. A Tanoda ezenkívül nyári táborokat is szervez. A táborokban fontos szerep jut a népdaloknak és néptáncoknak, a népi gyermekjátékok és a hangszerek oktatásának, valamint a kézműves foglalkozásoknak.²⁶

Magyarországon néhány évvel ezelőtt formálódott meg egy újszerű módszertani kezdeményezés, melyben a játékos élményszerzés és fejlesztés a magyar folklór adta lehetőségeken keresztül valósul meg. Ezen kezdeményezés az *Így tedd rá!* néven vált ismertté határon belül és kívül. A program célja, hogy játékos formában, a hagyományos népi játékok segítségével kerüljön fejlesztésre a gyermekek mozgáskészsége, miközben észrevétlenül sajátítják el a magyar néptánc alapjait, és érti meg egy-egy motívum struktúráját. Mindközben fejlődik a mozgáskoordináció, a játékkészség, a ritmika, a zenei hallás, de hatással van a szociális készségekre is. Ennek a népszerű pedagógia módszernek megvalósítója Kárpátalján Jaró Klaudia 2017-ben. Tevékenysége kezdetben a gyerekfoglalkozásokra korlátozódott, ahol a hagyományos népi játékok igénybevételével fejlesztette különböző korosztályok magyar néptánc alapjait kiegészítve a mondókák és játékok oktatásával. A foglalkozás felnőtt résztvevői játékokat, mondókákat, dalokat és azok oktatási módszereit sajátíthatják el, inspirálódhatnak és mindeközben új élményekkel és tapasztalatokkal gazdagodhatnak.²⁷

25 A Beregszászi Rezeda Folkműhely várja a diákokat.2022.

26 Tulipán Tanoda Magyar Népművészeti Iskola.

27 Bursza 2020.

2.5 Együttesek

A Derceni Gyöngyösbokréta Népi Együttes az 1975-ös megalakulását követően napjainkban is megszakítás nélkül ápolja a helyi és a kárpátaljai néptáncművészeti hagyományt. Az együttes tagjai a helyi kultúrház zeneiskolájának köréből kerülnek ki, ahol lehetőség van a tánctanulásra is. Általában 12–13 éves kortól kezdenek el a Gyöngyösbokrétába járni a gyerekek. A foglalkozások során hét táncot – dél-alföldi, legényes, karikázó, szatmári csárdás, kalotaszegi és beregvidéki tánc, derceni lakodalmas – sajátítanak el.²⁸ A hazai fesztiválok és kulturális események mellett az anyaországban is népszerűsítik a helyi néphagyomány értékét.

Az egyesületek és szervezetek mellett a kárpátaljai hagyományok őrzésében hiánypótló jelleggel tevékenykednek, a vidék népzenei és népdalkincseinek megőrzésében és továbbélésében, oktatásában vagy csak a szórakoztatás céljából is megalakult kárpátaljai népi zenekarok is.

A Sodró Együttes 2014-ben indította el hagyományőrző tevékenységét, az autentikus magyar népzenei és néptáncok bemutatását és népszerűsítésével összekötött táncház-mozgalmat. Kárpátalján először az együttes szervezett táncházakat és indította el a folkkozsma-mozgalmat, ami az idők során a vidék táncművészi bázisává fejlődött kialakítva ezzel az identitástudat erősítését és a néptáncok- népzenei közösségteremtő erejét.²⁹ Az együttes rendszeresen vesz részt kárpátaljai és Kárpát-medencei fesztiválokon és különböző kulturális eseményeken. Műsoraik és foglalkozásaik során bemutatják a kárpátaljai vidékre jellemző autentikus világot zenében és táncban egyaránt. Előadásukban a magyar népzene és tánc mellett ruszin, zsidó, szlovák és cigány/roma nemzetiségek hagyományait is prezentálják.

A Komótos Együttes 2016-os megalakulástól kezdve legfontosabb küldetésének a néphagyományaink kutatását, óvását s annak feldolgozását és bemutatását tartja a magyar közösség kulturális értékek fennmaradásának érdekében. A táncművészeti mozgalom program tagja, ahol céljuk az egyedi magyar népzenei és néptánc örökség népszerűsítése és felerősítése a régióban. A mozgalomhoz való csatlakozásuk óta élőzenés táncművészi alkalmakat szerveztek. Emellett kisebb rendezvényeken, falunapokon, fesztiválokon, hagyományőrző ünnepségeken is részt vettek és Magyarországra is többször ellátogattak.³⁰

28 A derceni Gyöngyösbokréta Népi Együttes. 2007.

29 Csurman-Puskás 2019.

30 Mondik 2018.

A 2006-ban alakult meg Tiszapéterfalván a Kokas Band. Céljuk a népzenei örökség megőrzése és továbbadása. A magyar kultúra napjának megemlékezésén mutatták be az elmúlt másfél évtizedben összegyűjtött kárpátaljai magyar népdalokat és néphagyományokat. Műsoraikban a népzene és a néptánc összefonódik. Az egy-egy tájegységre jellemző énekek és dallamok mellett elevenednek meg a rájuk jellemző táncok is. Megelevenítik a nagypaládi juhásznótákon át, a tiszaujlaki cigányprímások dallamain keresztül egészen a Felső-Tisza-vidék lakodalmasig.³¹ A szántalan fellépés és kulturális rendezvény mellett a határon kívül és belül táncház-mozgalmat is szerveznek.

A Felső-Tisza vidék kulturális hagyományainak megőrzéséhez járul a 2014 júniusában megalakult Viski Bicskások népzenei együttes. Viski, bonchidai, kalotaszegi, magyarbódi, dunántúli, valamint szatmári énekeket mutatnak be. Hagyományörző munkásságukkal a magyar népi kultúra értékeinek megismertetéséhez s a nemzeti önazonosság erősödéséhez járulnak hozzá a Kárpátalja-szerte bemutatott előadásaiskkal.³²

2.6 Hagyományörzés az oktatásban

A Kárpátalján a Tetris széleskörűen ismert ügyességi és logikai játékanak mintájára jött létre a nagydobronyi Tetris. A Népfőiskolai Egyesület a Perl Creative csapatával életre hívta a több évtizedes népművészeti hagyományt, a nagydobronyi hímzést és a digitális platformokon megjeleníthető játékká fejlesztette. Az online játék a településen használt keresztszemes hímzés csodálatos mintáit segít megismerni játékos formában korosztálytól függetlenül kulturális tudást és kikapcsolódást nyújtva.³³

Az egyesület további értékmegőrző tevékenységét képezi a Hungarikum-klub létrehozása és szervezése. A kárpátaljai magyar iskolákban csak minimális óraszámokban kerül oktatásra a magyar nép története, mint tantárgy vagy a Kárpát-medence földrajza, míg a magyar népismeret nem szerepel a tantárgyak között. Napjainkban a szülők egyre nagyobb arányban iratják gyermekeiket ukrán tannyelvű oktatási intézménybe. Ennek hatására indította el a Népfőiskolai Egyesület, a Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség, a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség, a Salánki Íjászkör és a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola a Hungarikum-klubot a vidék magyar iskoláinak

31 Réhó 2022.

32 Ők is öregbítik Visk jó hírét. 2015.

33 Kárpátalja nagydobronyi Tetris.

közreműködésével, elsősorban a szórványvidéket megcélozva. A szervezet programsorozatának célja megismertetni a vidék fiatalságát a nemzeti történelemmel, történelmi és kulturális emlékeivel, hagyományos mesterségekkel és népszokásokkal.³⁴

A Hagyományok Háza Hálózat 2017-ben kezdte meg tevékenységét Kárpátalján. A hálózat kárpátaljai programjai szerteágazóak a táncházaktól és folkkocsmáktól kezdve egészen hagyományörzés intézményesítéséig. Programsorozatukban a pedagógusképzések keretében szerveznek népzenei és néptánc pedagógustovábbképzést. Az előbbi egy űrt tölt be, mivel Kárpátalján nincs népzeneiskola, ám a hálózat segítségével módszertani és gyakorlati oktatáson vehetnek részt a Kárpátalján tanító népzeneészek és zenetanárok. A néptáncok képzés megszervezését ugyancsak a pedagógushiány indokolta. Mindezek mellett megszervezésre kerülnek a népmese és kézműves szakmai napok, amelyek célja, hogy a Felső-Tisza-vidéki pedagógusai is elsajátítsák a folklór világát alkotó élőszavas mesemondást és olyan kézműves technikákat, melyek gyermekközpontúbbá és színesebbé teszik a tananyagok elsajátításának menetét.³⁵ A gyakorlati foglalkozások ugyanakkor nemcsak a néptánc alapjainak elsajátításáról szólnak, hanem a közösségépítésről is.³⁶ A népzene és néptánc képzések mellett 2021 szeptemberében viseletvarró képzés indult Visken. A programra Kárpátalja-szerte képzett varrónők jelentkeztek, akik tovább gyarapíthatták tudásukat. A hétfvégéken tanult viseletminták ismeretének az elmélete mellett a gyakorlat alkalmazása is fontos. Az elkészült viseleteket Visken és Kárpátalja több más helyszínén is kiállították.³⁷

Programjaik sorát bővíti az óvodákban a zenekarral kibővített népi játékok, dalok, mondókák, kézműves foglalkozások és hangszerbemutatók szervezése. Más korosztályok is kezdő, középhaladó és haladó szinten sajátíthatják el különböző tájegységek anyagát a tiszapéterfalvi népzene-, néptánc- és kézművestáborban.³⁸

A hálózat mentorprogramok keretében szervez Táncház Napja programot a kárpátaljai népzenekezek bevonásával. A program célja, hogy ismertesse az UNESCO által elfogadott táncmozgalmi módszert, egybekötve a népi hagyománnyal és kultúrával. Kárpátalja több településén is (Szurte, Dercen,

34 Molnár 2013.

35 Mondik 2020.

36 Kovács 2023.

37 Viseletvarró képzést indított a Hagyományok Háza Hálózat – Kárpátalja. 2021.

38 Mondik 2020.

Nagydobrony, Újlak, Sárosororszi, Kígyós és Nevetlenfalu) megtartották már a programot a Sodró, Csipkés, Kokas Band, Komótos, Cifra Banda és a Viski Fricskás kárpátaljai zenekarok közreműködésével. A foglalkozások alatt a tánc mellett ének és népmesék tanulására, kézműves foglalkozásokra és népi gyermekjátékokra is volt lehetőség.³⁹

Hagyományok Háza Hálózat szervezésében megvalósuló programok korsztálytól függetlenül nagy népszerűségnek örvendenek. A felhőtlen és tartalmas szórakozás mellett a fiatalok megismerkednek a hagyományörzés munkájával s annak sokszínűségével, míg az idősebbek magukévá teszik a vidék kulturális értékeit tanfolyamok és képzések által.

3 Összegzés

A vidék földrajzi elhelyezkedése, a vallási és etnikai kontaktzóna szerepe sokáig biztosította az archaikus hagyomány fennmaradását. A 21. században azonban a rohamosan végbemenő modernitásváltozást hozott. A gazdasági, életvitelbeli és értékrendbeli változások Kárpátalján is törvényszerűen módosították a hagyományos kultúrát. A kárpátaljai hagyományörző szervezetek, intézmények nagymértékben hozzájárulnak a helyi kulturális értékek, örökségek megőrzéséhez és továbbviteléhez, az identitás megerősítéséhez. Kárpátalján az emlékek és nevezetességek őrzésére, védésére, a hagyományoknak és az ünnepeknek a fenntartására, megünneplésére nagy gondot fordítanak a hagyományörzés célul tűzött intézmények, melyek egyszerre szolgálják a kikapcsolódást és a szellemi gyarapodást. A közösségi programok szervezésével hozzájárulnak a helyi közösségépítéshez-fejlesztéshez is.

Irodalom- és forrásjegyzék

A Beregszászi Rezeda Folkműhely várja a diákokat. *Karpataljalap.net*, 2022. augusztus 17.

<https://karpataljalap.net/2022/08/17/beregszaszi-rezeda-folkmuhely-varja-diakokat> (2022.12.06.)

39 Kőváry 2021.

A derceni Gyöngyösbokréta Népi Együttes. *Karpataljalap.net*, 2007. május 18.

<https://karpataljalap.net/2007/05/18/derceni-gyongyosbokreta-nepi-egyuttas> (letöltés ideje: 2022.12.08.)

Bagu Balázs: *Tanterv az óvodák, elemi és általános iskolák számára. Népismeret* (Kárpátaljai Magyar Könyvek sorozat 30). Intermix, Ungvár, 1993.

Beszprémy Katalin: *Mesterségem címere – a használható hagyomány, a népi kézművesség stratégiája I.* 2013.

<https://nesz.hu/wp-content/uploads/2014/09/Mesters%C3%A9gemc%C3%ADmere-I..pdf> (2022.12.01.)

Bihari Nagy Éva – Bartha Elek – Keményfi Róbert: *Műveltség és hagyomány.* Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen, 2015.

Bucherna Nándorné – Faust Dezsőné – Zadravec Teréz: *Néphagyományörzés az óvodában.* A Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társaság, Budapest, 2015.

Bursza Krisztina: Kárpátaljáról jöttem, mesterségem címere: Így tedd rá! foglalkozásvezető. *Kárpátalja.ma*, 2020. március 14.

<https://karpatalja.ma/sorozatok/mestersegem-cimere/karpataljarol-jottem-mestersegem-cimere-igy-tedd-ra-foglalkozasvezeto/> (2022.12.07.).

Csurman-Puskás Anikó – Gál Adél: Bemutatjuk a Nagyberegi Tájházat, mint szövetségünk új tagját. *Tájházi Hírlevél*, XVI (2018) 4: 31–36.

Csurman-Puskás Anikó: Felhangolva: a Sodró együttes. *Kárpátalja.ma*, 2019. február 24.

<https://karpatalja.ma/kultura/felhangolva/felhangolva-a-sodro-egyuttas/> (2022. 12.09.)

Elkezdődött az első kárpátaljai Magyar Ház építése Rahón. 2017.

<https://kmsz.com.ua/2017/08/03/elkezdodott-az-első-karpataljai-magyar-haz-epitese-rahon/> (2022.12.07.)

Gál Adél: A néprajzi ismeretek átadásának lehetőségei a magyar mint idegen nyelvi órákon. *Hungarológiai Évkönyv*, 22 (2021) 1–2.

Gál Adél: Civil szervezetek Kárpátalján: Kárpátaljai Népfőiskolai Egyesület. *Kárpátalja.ma*, 2014. november 1.

<https://karpatalja.ma/sorozatok/civil-szervezetek/civil-szervezetek-karpataljan-karpataljai-nepfoiskolai-egyesulet/> (2022.12.06.)

Gál Adél: Civil szervezetek Kárpátalján: Pro Cultura Subcarpathica. *Kárpátalja.ma*, 2015. május 16.

<https://karpatalja.ma/sorozatok/civil-szervezetek/civil-szervezetek-karpataljan-pro-cultura-subcarpathica/> (2022.12.05.)

Gál Adél: Változatos programok 2023-ban is a Nagyberegi Tájházbán. *Kárpátalja.ma*, 2023. február 9.

<https://karpatalja.ma/kultura/kulturalis-hirek/valtozatos-programok-2023-ban-is-a-nagybereg-i-tajhazban/> (2022.12.05.)

Kárpátalja nagydobronyi Tetris.

https://0626a9d07b.clvawcdnwnd.com/dd4e5e291e8ce0be071d0f39298db796/2000012418bba38bba6/118699405_735260117030459_72990108891092313_n.jpg?ph=0626a9d07b (2022.12.07.)

Kész Barnabás: Mikes Kelemen Hagyományörző Alkotótábor.

<http://kmpsuz.uz.ua/nyari-taborok/mikes-kelemen-hagyomanyorzo-alkototabor2014.html> (2022. 12.09.)

Kocsis Julianna: Legendák Kárpátalján: A tiszaujlaki turulmadár története. *Kárpátalja.ma*, 2013. november 3.

<https://karpatalja.ma/sorozatok/legendak-karpataljan/legendak-karpataljan-a-tiszaujlaki-turulmadar-tortenete/> (2022.12.08.)

Korpics Márta: *Az interkulturális kommunikáció*. 2011.

<https://m2.mtmt.hu/api/publication/1817228> (2022.12.05.)

Kovács Elemér: Néptáncpedagógus-képzés a Hagyományok Háza Hálózat kárpátaljai kirendeltségének szervezésében – Közösséget építünk. *Kárpát-infó.net*, 2023. február 3.

<https://www.karpatinfo.net/2023/2/3/neptancpedagogus-kepzes-hagyomanyok-haza-halozat-karpataljai-kirendeltsegenek-szervezeseben-kozosseget-epitunk-200069185> (2022.12.07.)

Kőváry Edina: Táncházt Napja Kárpátalján. In: *Karpataljalap.net*, 2021. május 18.

<https://karpataljalap.net/2021/05/18/tanchaz-napja-karpataljan> (2022.12.08.)

Kriza Ildikó: A néprajztanítás gondjairól. *Iskolakultúra* (2001) 6–7: 45–53.

Lechner Ilona: Illik a tánc a magyarnak. *Kárpátalja.ma*, 2014. szeptember 5.

<https://karpatalja.ma/kultura/kulturalis-hirek/illik-a-tanc-a-magyarnak/> (2022.12.06.)

Magyarság Háza.

<https://magyarsaghaza.net/kapcsolat-2/> (2022.12.07.)

Molnár Eleonóra: Hungarikum Klub. 2013.

<https://www.karpataljainepfoiskola.com/hungarikum-klub/#>
(2022.12.06.)

Mondik Márta: Felhangolva: riport a Komótos együttessel. *Kárpátalja.ma*, 2018. november 25.

<https://karpatalja.ma/kultura/felhangolva/felhangolva-riport-a-komotos-egyuttessel/> (2022.12.09.)

Mondik Márta: Kárpátalja egy éve – Összefoglaló a kárpátaljai Hálózat munkájáról. *Kárpátalja.ma*, 2020. február 4.

<https://karpatalja.ma/kitekinto/karpat-medence/karpatalja-egy-eve-osszefoglalo-a-karpataljai-halozat-munkajarol/> (2022.12.07.)

Népviselési kiállítás a Munkácsy Mihály Magyar Házban. *Kárpátaljalap.net*, 2023. január 25.

<https://karpataljalap.net/2023/01/25/nepviselési-kiallitas-magyar-kultura-napja-alkalmabol-munkacson> (2023.02.15.)

Ők is öregbítik Visk jó hírét. Népi zenekar a Felső-Tisza-vidéken. *Kárpátaljalap.net*, 2015. október 28.

<https://karpataljalap.net/2015/10/28/ok-oregbitik-visk-jo-hiret>
(2022.12.11.)

Réhó Viktória: A 15 éves Kokas Banda adott ünnepi koncertet Ungváron. *Kárpátaljalap.net*, 2022. február 23.

<https://karpataljalap.net/2022/01/23/15-eves-kokas-banda-adott-unnepi-koncertet-ungvaron> (2022.12.10.)

Sin Edina: Márton-napi vigadalmat rendezett a sárosroszi Búbos Kemence Civil Szervezet. *Kárpátalja.ma*, 2016. november 13.

<https://karpatalja.ma/kultura/kulturalis-hirek/marton-napi-vigadalmat-rendezett-a-sarosroszi-bubos-kemence-civil-szervezet/>
(2022.12.05.)

Tízéves a Pro Cultura Subcarpathica civil szervezet: *Kárpátaljalap.net*, 2021. november 30.

<https://karpataljalap.net/2021/11/30/tizeves-pro-cultura-subcarpathica-civil-szervezet> (2022.12.05.)

Tulipán Tanoda Magyar Népművészeti Iskola.

<https://tulipantanoda.com.ua/hu/bemutakozunk/> (2022.02.07.)

Vasváry István: A „megalkotott hagyomány”: szittyák és hunok. *Magyar Tudomány*, (2014) 5: 566–571.

Viseletvarró képzést indított a Hagyományok Háza Hálózat – Kárpátalja. *Karpataljalap.net*, 2021. november 3.

<https://karpataljalap.net/2021/11/03/viseletvarro-kepzest-inditott-hagyomanyok-haza-halozat-karpatalja> (2022.12.07.)

A kötet szerzői

Bukur Tamás

Budapesti Corvinus Egyetem
Közgazdaságtudományi Doktori Iskola
bukurtamas@gmail.com

Csíki Ottó

Babeş-Bolyai Tudományegyetem
Közgazdaság- és Gazdálkodástudományi Doktori Iskola
csikiotto07@gmail.com

Demeter József

Márton Áron Kollégium, Debrecen
igazgató
demeter.jozsef@kancellaria.elte.hu

Hegy Eszter

Eötvös Loránd Tudományegyetem, Pedagógiai és Pszichológiai Kar
Pszichológia szak, BA, II. évf.
hegyi.eszter13@gmail.com

Lelkes Laura

II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola
Magyar nyelv és irodalom szak, MA, II. évf.
laura.lelkes.07@gmail.com

Lukács Bálint

Eötvös Loránd Tudományegyetem
Nemzetközi tanulmányok szak, MA, I. évf.
lukacs.balint9@outlook.com

Lőrinc Ingrid

Ungvári Nemzeti Egyetem, Ukrán–Magyar Oktatási-Tudományos Intézet
Nemzetközi kapcsolatok szak, Msc, II. évfolyam
lorincingrid@gmail.com

Magyari Tünde

Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem
Diplomácia és interkulturális tanulmányok szak, MSc, I. évf.
tundimagyari98@gmail.com

Molnár Gergely

Eötvös Loránd Tudományegyetem, Gazdaságtudományi Kar
Pénzügy szak, MSc, I. évf.
mgergely5151@gmail.com

Orza Blanka

Babeş-Bolyai Tudományegyetem, Pszichológia és Neveléstudományok Kar
Klinikai pszichológia szak, MA, II. évf.
orzablanka@gmail.com

Pop Rebeka-Anna

Babeş-Bolyai Tudományegyetem
Közgazdaság- és Gazdálkodástudományi Doktori Iskola
rebeka.anna.rap@gmail.com

Szopos Edina-Cecília

Debreceni Egyetem Gazdaságtudományi Kar,
Ihrig Károly Gazdálkodás- és Szervezéstudományok Doktori Iskola
szoposedina@yahoo.com

Úr Georgina

II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola
Magyar nyelv és irodalom szak, MA, II. évf.
urgeorgina15@gmail.com

